

Västsvensk demokrati i tid och rum

Lennart Nilsson (red)

Redaktör: Lennart Nilsson
Omslag: Roger Palmqvist
Redigering: Henny Östlund
Tryck: Litorapid Media AB, Göteborg 2011
ISBN: 978-91-89673-20-5
ISSN: 0284-4788
ISRN: GU-STJM-SOM--51--SE

INNEHÅLL

Förord	5
Lennart Nilsson Västsvensk flernivådemokrati i förändring	7
POLITIK OCH EKONOMI	
Linda Berg och Rutger Lindahl Västsvenskarna och omvärlden	25
Tobias Elmkvist Näringsliv, ekonomi och infrastruktur	43
Anna Bendz Maktskiften i medborgarnas ögon	63
Sören Holmberg Med tiden blir man känd	81
Anna Bendz Att välja vård – Västsvenskarna och vårdvalet.....	91
MEDIELANDSKAP OCH KULTUR	
Lennart Weibull Varför tappar morgonpressen prenumeranter?	105
Annika Bergström Ny väg av internetanvändare	121
Åsa Nilsson Scener och arenor. Västsvenska kulturvanor 1999–2009	129
Jan Strid Kyrkovalet 2009.....	155

FRAMTIDEN

Lennart Nilsson

Sveriges regionalisering – Varthän?	169
---	-----

DOKUMENTATION

Hannes Jacobsson och Susanne Johansson

Samhälle Opinion Massmedier Västra Götaland 2009.....	187
---	-----

Författarna	209
-------------------	-----

E-postadresser	211
----------------------	-----

Bilagor: informationsbroschyr, formulär 1 och 2 samt publikationer	213
--	-----

FÖRORD

I boken Flernivådemokrati i förändring redovisas huvudresultat från de medborgarundersökningar som SOM-institutet genomfört i Västra Götaland sedan bildandet av det nya länet och etablerandet av Västra Götalandsregionen. I det inledandekapitlet analyseras medborgarnas inställning till den flernivådemokrati som vuxit fram under de senaste årtiondena i Västsverige med sju politiska nivåer i Göteborg stad. Forskare från Göteborgs universitet presenterar studier inom två huvudområden: Politik och ekonomi samt Medielandskap och kultur. Inom det första området analyseras västsvenskarnas syn på omvärlden och hur den förändrats över tid. Medborgarnas bedömningar av ekonomin under krisåren behandlas liksom synen på näringslivsfrågor och infrastruktursatsningar. Vilka konsekvenser anser kommuninvånarna att maktskiften får och hur kända och populära är politikerna på lokal och regional nivå är andra frågor som tas upp. År 2009 införde Västra Götalandsregionen möjligheten att välja mellan olika vårdgivare. I vilken utsträckning utnyttjades denna möjlighet och vad ansåg västsvenskarna om vårdvalsreformen? Inom området media och kultur analyseras varför dagspressen tappat prenumeranter och den nya vägen av internetanvändare. Vid SOM-institutet bedrivs forskning om livsstil och kulturvanor och en bred redovisning och analys av Västsvensk kulturvanor sedan 1999 presenteras. Dessutom analyseras kyrkovalen år 2009 mot bakgrund av tidigare forskning inom detta fält. Avslutningsvis blickas framåt mot Sveriges regionalisering, Varthän?

SOM-institutet, Samhälle Opinion Media ären forsknings- och utbildningsorganisation, som drivs gemensamt av Centrum för forskning om offentlig sektor, CEFOS, Institutionen för journalistik, media och kommunikation samt Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet. Sedan 1986 genomför institutet nationella medborgarundersökningar och har från 1992 också genomfört regionala och lokala undersökningar i Västsverige samt sedan 2001 i Skåne.

Undersökningens urval omfattade år 2009 sammanlagt 6 000 personer i åldern 16-85 år bosatta i Västra Götaland samt i Kungälv kommun. Undersökningsledare var fil.dr Susanne Johansson och biträdande forskare Hannes Jacobsson. I ett avslutandekapitel lämnar de en redovisning för undersökningens genomförande och utfall. Ansvarig för datainsamlingen var Kinnmark Information AB med Magnus Kinnmark som fältledare.

Dataunderlaget från de tidigare SOM-undersökningarna finns tillgängligt för forskare via Svensk Nationell Datatjänst (SND) vid Göteborgs universitet. Tidigare

publikationer i skriftserien finns förtecknade i slutet av boken och kan beställas direkt från SOM-institutet. Mer information om SOM-institutet finns på institutets hemsida (www.so.gu.se).

Göteborg i februari 2011

Lennart Nilsson
SOM-institutet
Göteborgs universitet

VÄSTSVENSK FLERNIVÅDEMOKRATI I FÖRÄNDRING

LENNART NILSSON

Det svenska politiska landskapet har under de senaste årtiondena genomgått stora förändringar. De har inneburit fler politiska nivåer och förskjutningar mellan de offentliga och privata sfärerna i samhället som skapat en mångfald aktörer i ett komplext samspel. Den förändrade strukturen är emellertid inte resultatet av samlade beslut av riksdag och regering utan är konsekvenserna av beslut som fattats av organ på europeisk, nationell, regional och lokal nivå. (Berg 2007; von Bergmann-Winberg 2010; OECD 2010)

Flernivådemokratin med folkvalda politiker på flera nivåer är återkommande föremål för omprövning. Europeiska unionen grundades på 1950-talet av sex länder och när Sverige blev medlem av Europeiska unionen var antalet medlemsstater 15. Idag ingår 27 länder i unionen och ytterligare utvidgningar diskuteras. Vid bildandet av den gemensamma valutan, Euron, anslöt sig 11 länder och vid årsskiftet uppgår med Estlands övergång till den gemensamma valutan antalet länder till 17. Politiken kring Euron under den ekonomiska krisen berör emellertid alla EU-länder. Lisabonfördraget antaget 2009 innebär att formerna för beslutsfattandet förändrats, där EU fått ytterligare befogenheter samtidigt som dess institutioner förstärkts. (Norén Bretzer 2010:212)

Det finns också en nordisk nivå där av parlamenten valda ledamöter samt regeringsrepresentanter ingår i Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet. Dessa organ har ingen överstatlig beslutanderätt men har haft och har stor betydelse för att samordna arbetet i de nordiska länderna. Historikern Gunnar Wetterberg har i uppmärksammade debattartiklar föreslagit bildandet av en nordisk förbundsstat, inte som ett alternativ till annat mellanstatligt samarbete utan för att stärka de nordiska ländernas inflytande i EU och andra internationella organisationer. (Wetterberg 2009) I Nordiska rådets och Nordiska ministerrådets årsbok för 2010, *Förbundsstaten NORDEN* har han utvecklat dessa tankegångar. (Wetterberg 2010)

Också de svenska politiska institutionerna förändras fortlöpande. Den 1 januari 2011 trädde omfattande förändringar av Regeringsformen i kraft. Förändringarna gäller flera olika områden bl.a. medborgarnas fri- och rättigheter, domstolarnas lagprövningsrätt och den kommunala självstyrelsen som ges ett eget kapitel för att betona dess betydelse. Dessutom blir det ökade möjligheter för medborgarna att i val påverka politiken; reglerna för regeringsbildning, kommunala folkomröstningar och personröstning ändras i denna riktning. (Riksdagen. Betänkande 2009/10:KU19)

Ansvarskommittén lade i sitt slutbetänkande *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft* (SOU 2007:10) fram förslag om förändringar på den regionala nivån som innebar att landet skulle indelas i 6-9 regionkommuner. Trots starkt stöd i remissopinionen valde regeringen att inte följa utredningens förslag. Arbete med nya regionkommunsbildningar inför nästa val fortsätter emellertid i olika delar av landet. I Västsverige pågår utredningar och överläggningar om ett samgående mellan Västra Götalandsregionen och Landstinget i Värmland/Region Värmland.

Nya kommunalförbund bildas för att lösa gemensamma problem för angränsande kommuner. Däremot saknar frågan om kommunsammanslagningar i större skala aktualitet i Sverige till skillnad från i andra nordiska länder. Också på subkommunal nivå sker förändringar. Den 1 januari 2011 minskade antalet stadsdelsnämnder i Göteborg från 21 till 10 samtidigt som antalet suppleanter i respektive nämnd utökades från 6 till 11. (www.goteborg.se)

Nedan redovisas flernivåorganisationens sju nivåer ur ett Göteborgsperspektiv. I varje beslutande församling finns politiker hemmahörande i Göteborg och Västra Götaland.

Figur 1 Göteborgarna och deras valda företrädare

Flernivådemokrati med beslutsfattande på flera olika nivåer förutsätter på en gång självständighet och samordning. I de frågor som respektive nivå har ansvar för skall självstyrelseorganet kunna väga verksamhetens inriktning och omfattning mot resurserna. (Nilsson och Westerståhl 1997) I ett mer begränsat självstyrelse kommer beslut om verksamheten och resurserna i realiteten att fattas av organ på olika nivåer

som i de danska regionerna efter strukturreformen. Flera olika nivåer förutsätter också samordning som kan ske genom olika mekanismer och där partierna spelar en mycket viktig roll. Om de olika nivåerna har olika majoritetsförhållanden begränsas dock partiernas möjligheter att utöva den samordnande funktionen mellan nivåerna och istället sker mer av förhandlingar mellan aktörer på olika nivåer.

På nivån under staten har självstyrelseorganen två huvuduppgifter, välfärd och utveckling. Ju lägre nivå desto större relativ betydelse har välfärdsfrågorna och ju högre nivå desto större vikt får utvecklingsfrågorna. På den regionala nivån där det geografiska området är tillräckligt stort får utvecklingsfrågorna en större betydelse vilket också gäller storstadsregioner. Även om storstadskommunen är befolkningsmässigt stor gör pendlingsförhållanden och andra interaktioner inom storstadsregionen och mellan kommunerna att samordning på utvecklingsområdet krävs i ett vidare territorium. Genomförda och planerade reformer på regional nivå har i hög grad utgått från de krav som utvecklingsfrågorna ställer även om behoven av samordning inom välfärdsområdet också tillmätts betydelse.

Västra Götalands län bildades 1998 och vid valet samma år valdes ledamöterna till fullmäktige i Västra Götalandsregionen och den nya regionen övertog ansvaret för den verksamhet som tidigare bedrivits av tre landsting och den tidigare landstingsfria staden Göteborg från och med 1999-01-01. Enligt en försöksverksamhet som sedan i olika steg förlängdes övertog dessutom regionen ansvaret för de regionala utvecklingsfrågorna från staten. Även om partierna i alliansregeringen idag fortsatt är oeniga i regionfrågan har Region Skåne och Västra Götalandsregionen permanentats. Dessutom blev Halland och Gotland regionkommuner 2011 med utökat ansvar för de regionala utvecklingsfrågorna. Därmed har i Sverige de facto etablerats en asymmetrisk organisationsstruktur på regional nivå, vilket förekommer i flera andra europeiska länder, men som innebär ett avsteg från tidigare i Sverige tillämpade principer med krav på enhetlighet över hela landet. Den politiska kompromissen inom regeringen innebär emellertid att det slås fast att det i Sverige skall finnas tre politiska nivåer med beskattningsrätt. Maktkampen mellan de borgerliga partierna fick därmed i Sverige en helt annan utgång än i Danmark, där de Konservative med stöd av Danskt folkeparti gick segrande ur motsvarande överläggningar i Danmark och där beslutet blev att de tidigare amten (landstingen) skulle avskaffas och att de nya regionerna inte skulle ha beskattningsrätt. (Mouritzen 2010)

I detta kapitel skall medborgarnas bedömningar av demokratins sätt att fungera på de fyra folkvalda nivåerna belysas. Det sker i två steg. Först analyseras västsvenskarnas bedömning av hur demokratin fungerar i EU, Sverige, Västra Götalandsregionen och i hemkommunen baserat på de västsvenska SOM-undersökningarna sedan 1998. Därefter jämförs bedömningarna av demokratin i Sverige, Västra Götaland och Värmland. I det senare fallet bygger analyserna på de nationella SOM-undersökningarna. Uppgifterna för Västra Götaland avser de boende i länet som ingått i de nationella undersökningarna på samma sätt som för hela Sverige och Värmland. Överensstämmelse mellan de svarande i de västsvenska undersökningarna och i

riksundersökningarna är emellertid mycket god. (Jacobsson och Johansson 2010) Det begränsade antalet svarande per år från Värmland¹ gör att uppgifterna som redovisas i rapporten skall tolkas med försiktighet då den statistiska osäkerheten är stor när det gäller uppgifter för enskilda år och avgränsade tidsperioder. Det är i första hand de långsiktiga trenderna i relation till utvecklingen i Västra Götaland och Sverige som helhet som är av intresse att följa. (Nilsson 2010b)

Medborgarna och flernivådemokratin

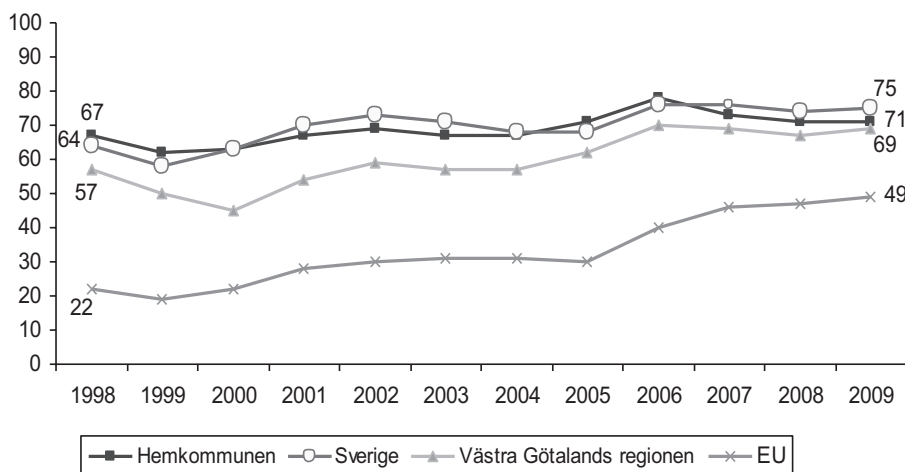
Ett sätt att belysa flernivådemokratin funktionssätt är att undersöka hur nöjda medborgarna är med demokratin på de nivåer, som har folkvalda församlingar. I Eurobarometerns undersökningar i EU:s medlemsländer har medborgarna tillfrågats om hur nöjda man är med det sätt på vilket demokratin fungerar i det egna landet och i Europeiska unionen. Nästan alla har en uppfattning om demokratin i det egna landet medan mellan 15 och 20 procent inte anser sig kunna bedöma demokratin inom EU. Det är också stora skillnader i bedömningarna mellan de nya medlemsländerna och de tidigare 15 medlemmarna. I de nya medlemsstaterna är man mer nöjda med demokratin i EU än i det egna landet medan det omvända råder i de tidigare medlemsstaterna. Även i övrigt råder stora skillnader mellan länderna. Danskarna är mycket nöjda både med demokratin i det egna landet och inom EU. (Eurobarometer 63 och 68) Svenskarna däremot är nöjda med demokratin i det egna landet men har tillhört de mest kritiska när det gäller demokratin inom EU. (Oscarsson och Holmberg 2010).

I SOM-undersökningarna har samma fråga om demokratin funktionssätt som i Eurobarometern använts för de fyra folkvalda nivåerna i Sverige både i de nationella och i de regionala undersökningarna. I figur 2 redovisas resultatet från de västsvenska undersökningarna 1998-2009.

I Västsverige liksom i Sverige som helhet är medborgarna genomgående mest nöjda med demokratin på nationell nivå. År 2009 är tre av fyra västsvenskar nöjda med hur demokratin fungerar i Sverige, medan 70 procent är nöjda med demokratin på kommunal och regional nivå. Bedömningen av demokratin i Västra Götalandsregionen har dock varierat starkt över tid från 50 procent nöjda efter första året och ett bottenrekord krisåret 2000 med mindre än hälften nöjda, till över 70 procent valåret 2006. Skillnaderna i bedömningarna av de tre svenska nivåerna har stegvis minskat.

När det gäller synen på demokratin på olika nivåer framgår att västsvenskarna liksom svenska folket flera år efter EU inträdet var övervägande negativa till demokratin inom EU. År 1998-2000 var endast drygt 20 procent av västsvenskarna nöjda med demokratin i EU men därefter har andelen nöjda ökat markant, främst under de senaste åren till 49 procent 2009. Detsamma gäller i hela landet och medborgarna har blivit väsentligt mer nöjda med EU demokratin utan att nöjdheten med de svenska demokratiska institutionerna minskat. (Jämför Bergs och Lindahls kapitel i denna volym).

Figur 2 Nöjd med demokratis sätt att fungera på fyra folkvalda nivåer 1998-2009 (procent)

Källa: Väst-SOM-undersökningen 1998-2009.

Kommentarer: Frågan hade följande lydelse: "På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i: EU/Sverige/Västra Götalandsregionen/Den kommun där Du bor?" Svarsalternativen var: "Mycket nöjd, Ganska nöjd, Inte särskilt nöjd och Inte alls nöjd?" Andelen nöjda utgörs av dem som svarat att de är mycket eller ganska nöjda med demokratin.

I Skåne har medborgarna genomgående varit mer positiva till EU och mer nöjda med demokratin på denna nivå. I 2008 års undersökning i Skåne rapporteras för första gången i SOM-undersökningarna att över hälften av de tillfrågade var nöjda med hur demokratin fungerar i EU. Däremot var medborgarna i Skåne 2008 liksom tidigare något mindre nöjda med demokratin i Sverige, regionen och i hemkommunen än medborgarna i Västra Götaland. (Johansson, S 2010)

Inom Västra Götaland tillhör de boende i Göteborgsregionen de mest nöjda med demokratin på alla nivåer. Det råder ett centrum periferiförhållande som varit tydlig i inställningen till EU. (Lindahl 2006) Omvänt är boende i Fyrstad, norra Bohuslän och Dalsland mest kritiska när det gäller demokratin på alla nivåer och störst är skillnaden när det gäller Västra Götalandsregionen. Det finns anledning att tro att det är missnöjet i en sakfråga, sjukhusfrågan, som slår igenom. Inom Göteborg är de boende i resurssvaga områden genomgående minst nöjda med demokratin men minst är skillnaderna vid bedömningen av demokratin på regional och lokal nivå. (Nilsson 2010a)

Skillnader mellan olika geografiska områden återspeglar skillnader i befolkningsammansättning och problem som finns inom respektive delområde. Vid bedöm-

ningen av hur demokratin fungerar på olika nivåer i den svenska flernivådemokratin har skillnaderna mellan olika socio-ekonomiska grupper varit små. (Johansson, F 2006) Inga större könsskillnader föreligger, men kvinnor är något mer nöjda med demokratin på lokal och regional nivå. År 2009 är de yngsta mer nöjda med demokratin på alla nivåer och störst är skillnaden när det gäller EU men skillnaderna mellan olika åldersgrupper är små. Högutbildade är mer nöjda än andra oavsett nivå och det gäller framför allt EU- och den nationella demokratin. Omvänt är lågutbildade mindre nöjda med demokratin oavsett nivå.

Mindre än var femte V-sympatisör är nöjd med demokratin i EU medan FP- och M-sympatisörer är mest positiva. Mer än 80 procent av allianspartiernas sympatisörer är nöjda med demokratin i Sverige men även en klar majoritet av de rödgröna sympatisörerna är det. Sympatisörer till de etablerade partierna är genomgående nöjda med demokratin på kommunal och regional nivå med lägre värden för V-sympatisörer men med en majoritet nöjda även bland dem. De som sympatiserar med sverigedemokraterna är övervägande missnöjda med demokratin på alla nivåer. Samma mönster som gäller för förtroendet för politiker och bedömning av service.

När det gäller demokratin på kommunal, regional och nationell nivå är svenska och utländska medborgare lika nöjda medan utländska medborgare är något mer nöjda med hur demokratin fungerar i EU.

Att rösta på ett annat parti än allianspartierna och de rödgröna i region-/landstingsvalet eller kommunalvalet har blivit vanligare. Det kan innebära att väljarna inte uppfattar att de etablerade partiernas program för den regionala eller den lokala politiken är tillfredsställande. Det kan också vara ett uttryck missnöje med politiken i allmänhet. I Västsverige fick SD i kommunalvalet 2002 mandat i två kommuner, i valet 2006 i 25 kommuner och i det senaste valet i alla 49 kommunerna utom två. I detta avseende har Västra Götaland legat ett val efter Skåne. Detsamma gäller regionvalet där SD blev representerar i Region Skåne efter valet 2006 och Västra Götalandsregionen efter valet 2010. På regional nivå har missnöje med sjukvården och inte minst strukturförändringar inom sjukvården utgjort grogrund för bildandet av regionala partier. I Regionfullmäktige i Västra Götaland har Sjukvårdspartiet sedan första valet, 1998 varit representerat i fullmäktige och sjukvårdspartier finns idag representerade i sju landsting/regioner. I riksdagsvalet 2010 blev Sverigedemokraterna representerat med 20 mandat. I Europaparlamentet har Piratpartiet ett mandat efter valet 2009 och Junilistan hade 2004-2009 tre mandat. (www.valmyndigheten.se; www.scb.se) Det har varit lättare för nybildade partier att vinna insteg på andra nivåer än den nationella, där röstmönstren varit mest stabila. På de andra arenorna än riksdagen har partier förknippade med speciella frågor kunnat mobilisera väljare. Men det finns emellertid också exempel på att grupper som agerat för en viss fråga lokalt eller regionalt också påverkat valet på andra nivåer. Det gäller t.ex. sjukvårdsfrågorna i valen i Värmland 2002 och opinionen i rovdjursfrågan i Europaparlamentsvalet 2004.

Tabell 1 Nöjd med demokratins sätt att fungera 2009 – totalt samt med avseende på kön, ålder, utbildning, partipreferens samt medborgarskap (andel mycket och ganska nöjd)

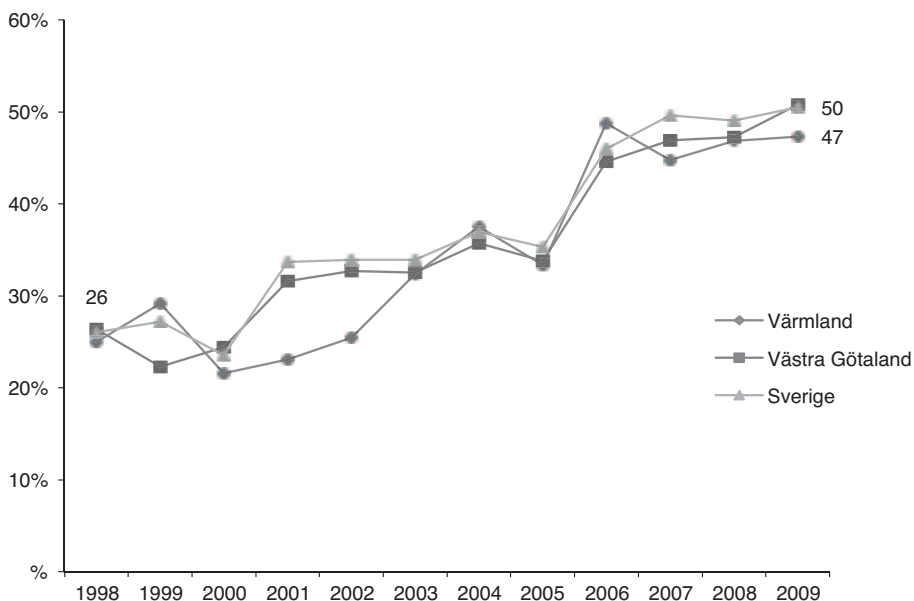
	Kommun	Västra Västra Götaland	Sverige	EU	Antal
Kön					
Kvinna	73	71	74	50	1 678
Man	70	67	76	49	1 513
Ålder					
16–29	73	75	78	64	522
30–49	71	72	77	50	1 013
50–64	70	65	72	43	861
65–85	71	69	75	50	794
Utbildning					
Låg	66	60	66	40	747
Medellåg	71	70	74	50	979
Medelhög	73	72	78	50	657
Hög	75	73	84	57	745
Parti					
v	59	55	55	17	151
s	70	69	71	47	893
mp	77	74	81	45	343
c	73	66	82	48	128
fp	80	76	87	61	267
kd	79	77	84	48	150
m	79	75	87	66	839
sd	43	48	41	28	140
Annat parti	61	60	62	39	152
Medborgarskap					
Svenskt	71	69	75	50	2915
Utländskt	69	74	73	57	107
Totalt	71	69	75	49	3 191

Kommentar: Frågan lyder: 'På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i: EU / Sverige / Västra Götalandsregionen / Den kommun där du bor?'. Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan. Partisynpat avser bästa parti generellt. Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan. Antalet svarande avser bedömningen av demokratin i Västra Götalandsregionen.

Bedömning av demokratin i Sverige, Västra Götaland och Värmland²

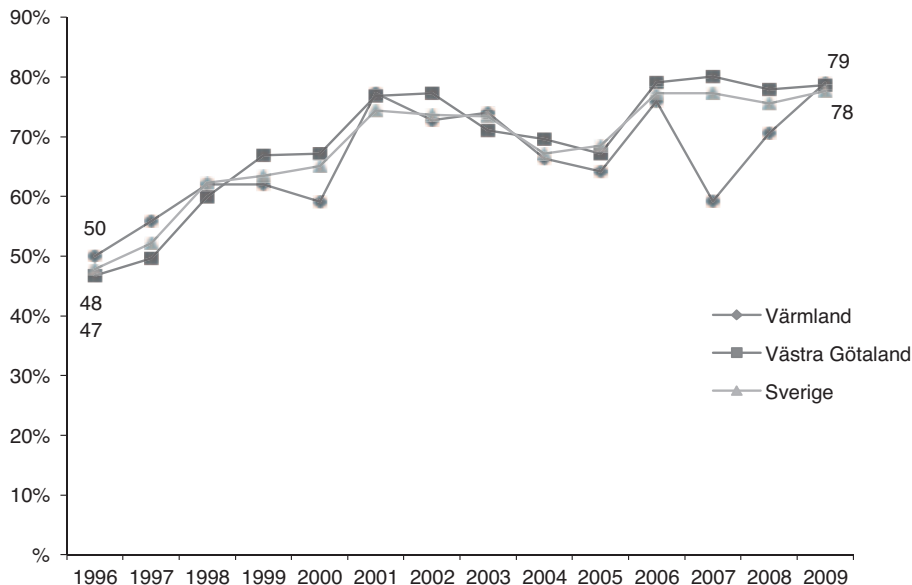
När det gäller synen på demokratin på olika nivåer framgår att värmlänningarna liksom västsvensarna och hela svenska folket åren efter EU inträdet var övervägande negativa till demokratin inom EU. År 1998 var bara cirka 25 procent nöjda med demokratin i EU. Under 2000-talet första år var värmlänningarna mindre nöja än övriga men därefter föreligger ingen skillnad och andelen nöjda ökar markant, främst under de senaste åren till närmare 50 procent år 2009. Detsamma gäller i hela landet och i Västsverige. Medborgarna har blivit väsentligt mer nöjda med EU demokratin utan att nöjdheten med de svenska demokratiska institutionerna minskat.

Figur 3 Nöjd med demokratin i EU 1998-2009 (procent)

Kommentar: Frågan lyder "På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar". Fyra svarsalternativ: "Mycket nöjd", "Ganska nöjd", "Inte särskilt nöjd", "Inte alls nöjd". Figuren visar andelen som svarat att de är mycket eller ganska nöjda. För uppgift om antalet svarspersoner i Värmland se not 1.

Genomgående är svenskarna mest nöjda med demokratin på nationell nivå och bedömningen blir mycket mer positiv från ca 50 procent nöjda vid periodens början till närmare 80 procent under senare år. Överensstämmelsen i bedömningarna mellan Sverige, Västsverige och Värmland är stor med undantag för att värmlänningarna efter valet 2006 var mindre nöjda än övriga.

Figur 4 Andel nöjda med demokratin i Sverige 1996-2009 (procent)

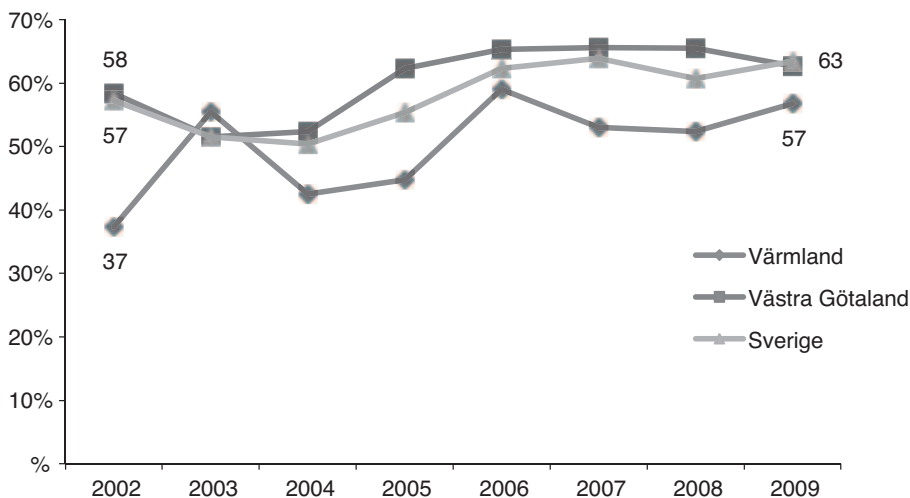
Kommentar: Frågan lyder "På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar". Fyra svarsalternativ: "Mycket nöjd", "Ganska nöjd", "Inte särskilt nöjd", "Inte alls nöjd". Figuren visar andelen som svarat att de är mycket eller ganska nöjda.

Valåren ökar nöjdheten med demokratin i Sverige jämfört med året innan och det gäller för samtliga tre val som är aktuella under undersökningsperioden. Den elektorala cykeln (Holmberg och Weibull 2010) har mindre genomslag på regional och lokal nivå men gällde på samtliga nivåer valåret 2006.

I hela Sverige är bedömningen av demokratin i landstinget/regionen något mindre positiv än bedömningen av demokratin på nationell- och lokal nivå men med drygt 60 procent nöjda 2009. Som tidigare redovisats har hur nöjda medborgarna är med demokratin i Västra Götalandsregionen varierat starkt över tid. Bedömningen av demokratin i landstinget i Värmland uppvisar också mycket stora svängningar med under 40 procent nöjda 2002 i samband med strukturförändringarna inom sjukhusvården och bildandet av Sjukvårdspartiet i Värmland som regionalt parti. Partiet fick i landstingsvalet 19 procent. I Säffle kommun som i hög grad var berörd av strukturförändringarna fick Sjukvårdspartiet två tredjedelar av rösterna i landstingsvalet; i kommunvalet "straffades" S och V, som hade majoritet i landstinget med över 20 procentenheter, vilket innebar att centerpartiet fick egen majoritet och i riksdagsvalet minskade S och V med nio procentenheter. (www.scb.se) Detta var valåret 2002 den mest långtgående förändringen i valen i en kommun jämfört med

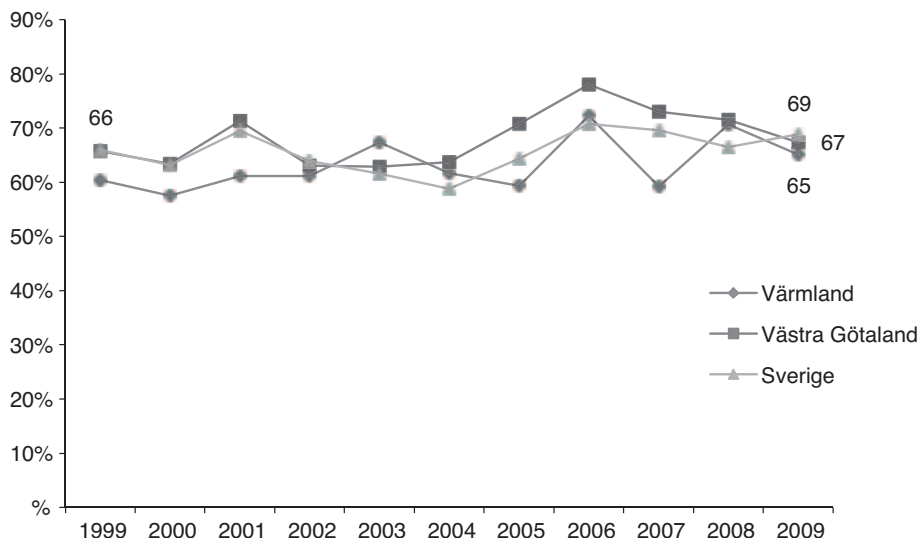
valen 1998, där ansvarsutkrävandet i en sakfråga fick stora konsekvenser. Året efter valet var bedömningen av demokratin i landstinget i Värmland klart mer positiv och på samma nivå som i Sverige och Västra Götaland. Därefter har värmlänningarna emellertid varit mindre nöjda med demokratin på den regionala nivån än i övriga Sverige men med en uppgång valåret 2006.

Figur 5 Nöjd med demokratin i egna regionen/landstinget 2002-2009 (procent)

Kommentar: Frågan lyder "På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar". Fyra svarsalternativ: "Mycket nöjd", "Ganska nöjd", "Inte särskilt nöjd", "Inte alls nöjd". Figuren visar andelen som svarat att de är mycket eller ganska nöjda.

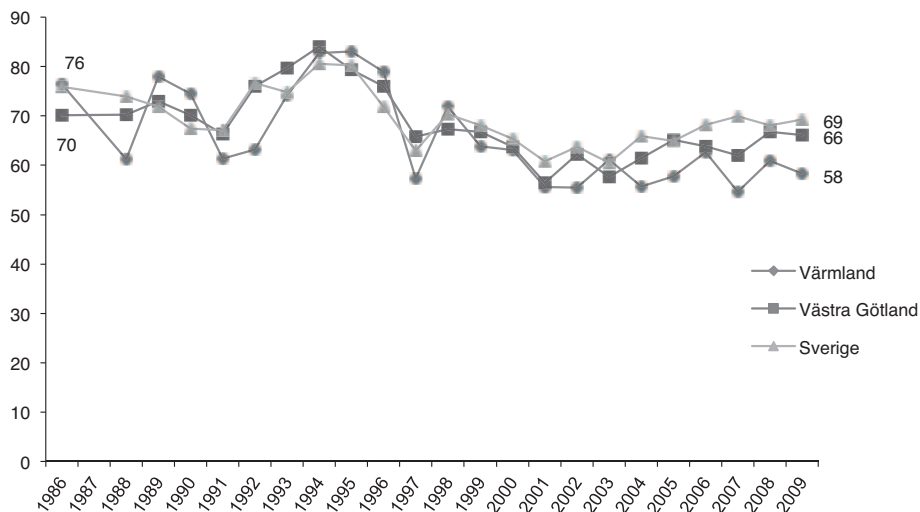
Den genomsnittliga bedömningen av demokratin i kommunen har under hela undersökningsperioden legat på samma nivå med två tredjedelar nöjda och skillnaderna mellan bedömningarna i Sverige, Västra Götaland och Värmland är små. Som framgått av kommentarerna till avsnittet om demokratin i landstingen förekommer emellertid stora förändringar i enskilda kommuner beroende på särskilda förhållanden vid en viss tidpunkt som skapat missnöje, vilket påverkat bedömningen av demokratin i den kommun där man bor. Trots ett begränsat antal svarande varje år har det varit möjligt att registrera detta missnöje genom tillgång till data över tid. (Granqvist 2004; Norén Bretzer, Y 2002)

Figur 6 Nöjd med demokratin i egna kommunen 1999-2009 (procent)

Kommentar: Frågan lyder "På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar". Fyra svarsalternativ: "Mycket nöjd", "Ganska nöjd", "Inte särskilt nöjd", "Inte alls nöjd". Figuren visar andelen som svarat att de är mycket eller ganska nöjda.

Inte inom något politikområde torde direkt ansvar ha utkrävts i så stor utsträckning som inom hälso- och sjukvården dels genom bildandet av speciella partier dels genom den stora betydelse som sjukvårdsfrågorna tillmätts bland medborgarna generellt. Sjukvårdsfrågorna får också stor uppmärksamhet i medierna, speciellt när strukturfrågor och det egna sjukhuset aktualiseras. (Andersson 2006) Region- och landstingspolitiker är förhållandevis anonyma men hälso- sjukvårdsfrågorna är det inte. Många människor kommer i kontakt med och har åsikter om sjukvården. Dessutom är sjukvården den utan jämförelse viktigaste regionala frågan/problemet och tillhör år efter år också de viktigaste frågorna i riks- och kommunpolitiken. (Johansson och Nilsson 2010; Holmberg och Weibull 2010) I svensk politik är sakfrågor viktigare än personer och det gäller i hög grad på regional nivå.

Sedan mätningarna av institutionsförtroende började har förtroendet för sjukvården legat i topp. (Holmberg och Weibull 2010) Förtroendet för sjukvården var som störst efter den ekonomiska krisens akuta skede på 1990-talet men har därefter sjunkit för att stabiliseras under senare år med ca två tredjedelar som har stort förtroende. Liksom i andra avseenden är överensstämmelsen i bedömningarna stor mellan hela Sverige och Västra Götaland och i det här fallet gäller det också Värmland men som under senare år ligger något lägre.

Figur 7 Förtroende för sjukvården 1986-2009 (procent)

Kommentar: Frågan lyder "Hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete?". Fem svarsalternativ: "Mycket stort förtroende", "Ganska stort förtroende", "Varken stort eller litet förtroende" "Ganska litet förtroende", "Mycket litet förtroende". Figuren visar andelen som svarat att de har mycket eller ganska stort förtroende för sjukvården.

I de västsvenska undersökningarna, där förtroendet för olika yrkesgrupper undersökts har förtroendet likaså genomgående varit högst för sjukvårdens personal. Det är en verksamhet som berör alla och det är få som inte har en uppfattning; närmare 80 procent har stort förtroende och fem procent har litet förtroende. Sedan slutet av 1990-talet har politiska beslut i landstinget/regionen påverkat bedömningen av demokratin på regional nivå men inte förtroendet för sjukvården.

Medborgarna, politikerna och flernivådemokratin

Medborgarnas bedömning av de olika politiska nivåernas sätt att fungera grundas inte på ingående kunskaper om de olika politiska organens kompetens i relation till varandra utan på mer allmänna överväganden, där ideologi, sakfrågor och personer spelar roll. Över tid kan konstateras att väljarna gör allt mer självständiga bedömningar i de olika valen. I valen i Västra Götaland var det 2006 över 25 procent som röstade på olika partier i riksdagsvalet och kommunalvalet och lika många övervägde att göra det. I de två andra kombinationerna av val var det ca 20 procent som röstdelade och 20 procent ytterligare hade övervägt det. (Johansson, F 2008) Vallokalsundersökningen 2010 visar att röstdelningen ökat ytterligare i 2010 års val,

då 30 procent röstat olika i riksdagsvalet och kommunfullmäktigevalen. (Valu 2010)

En faktor av betydelse för människors ställningstagande till de olika politiska nivåerna är deras upplevda betydelse för de egna levnadsförhållandena. (Nilsson 2008) I Eurobarometer 71 (2009) fick medborgarna ta ställning till betydelsen av tre politiska nivåer i detta avseende. I Sverige tillmäter medborgarna den europeiska nivån minst betydelse av alla EU länder, den nationella nivån hamnar i mitten och den regionala och lokala nivån tillmäter svenskarna mycket stor betydelse för de egna levnadsförhållandena; Sverige hamnar på fjärde plats. På lokal nivå är de som är nöjda med servicen också mer nöjda med det sätt på vilket demokratin fungerar i den egna kommunen än de som är kritiska mot kommunens service. Inställningen till resultatet av politiken är med andra ord av betydelse inte bara för synen på output utan också för synen på hur den kommunala demokratin fungerar. Detsamma gäller för regionen. De lokala och regionala nivåerna har ansvaret för huvuddelen av välfärdsstatens service i Sverige och hur de fullgör denna uppgift påverkar synen på demokratin på respektive nivå. Detta förhållande tycks emellertid inte bara innebära att om man är nöjd med kommunens service så är man positiv till kommunledningen, utan bristande förtroende för de kommunala politikerna kan också "smitta av sig" på bedömningen av vad de uträttar och därmed leda till en mera kritisk hållning till kommunens service (Persson 1999).

Vid en analys av utvecklingen över tid kan konstateras att interna förhållanden på den regionala politiska nivån påverkat medborgarnas bedömningar av den politiska självstyrelseorganisationen. Så får den ekonomiska och politiska krisen i Västra Götalandsregionen ett stort genomslag som kulminerar år 2000 med en stegvis återhämtning därefter. På motsvarande sätt får situationen kring 2002 års val i flera avseenden genomslag i medborgarnas bedömningar av förhållanden i Värmland. Dessutom är systemfaktorer som den elektorala cykeln av betydelse vilket innebär att de politiska institutionerna blir mer synliga under valåren och också mer positivt bedömda. Det visar att aktörernas agerande har stor betydelse men också att det finns förutsättningar för en självständig och tydlig politik på regional och lokal nivå.

Västsvenskarernas inställning till de två nya nivåerna i det svenska politiska landskapet, EU och Västra Götalandsregionen har förändrats markant sedan de etablerades. Över tid har bedömningen av hur demokratin fungerat blivit mer positiv. För synen på EU är den mer positiva bedömningen tydligast under senare år. För regionen sker efter den ekonomiska och politiska krisen 1999/2000 en stabilisering som får genomslag i medborgarnas bedömning med en stegvis mer positiv syn på Västra Götalandsregionen. För nya politiska institutioner tar det tid innan de blir kända av medborgarna (Putnam 1993/96). Det oklara majoritetsläget i riksdagen, i regionfullmäktige och i fullmäktige i många kommuner efter valen 2010 innebär emellertid att flernivådemokratin ställs inför nya utmaningar med stora krav på ansvarstagande från folkets valda representanter.

Noter

- ¹ Under perioden 1986-2009 har 46-155 svarande från Värmland ingått i den nationella SOM-undersökningen per år, men då mer än ett formulär använts med delvis olika frågor under senare år varierar antalet svarande beroende på vilken fråga som analyserats.
- ² Detta avsnitt baseras på arbetsrapporten *Värmland i Sverige och Europa*, Nilsson (2010b).

Referenser

- Andersson, U (2006) *Rör inte vårt akutsjukhus. Den lokala pressens bevakning av strukturförändringar av akutsjukhusen i Lidköping och Uddevalla 2004*. Utvärderingsprogrammet: Västra Götalandsregionen: Rapport 23.
- Berg, L (2007) *Multi-level Territorial Attachments. The Influence of Territorial Attachments on Political Trust and Welfare Attitudes*. Statsvetenskapliga institutionen. Göteborgs Universitet.
- Berg, L och Lindahl, R (2011) "Västsvenskarna och omvärlden". Kapitel i denna volym.
- Bergmann-Winberg von, M-L (2010) "Flernivåstyrning i ett jämförande eu-perspektiv: nätverkssamverkan för effektivitet och demokrati". I Bergmann-Winberg von, M-L och Tallberg, J red. *Flernivåstyrning, framgångsfaktor för kommuner, regioner och staten*. SKL.
- Eurobarometer* 63, 68 och 71.
- Granqvist, N (2004) *Kommunundersökningen, Stenungssund 2004*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Holmberg, S och Weibull, L (2010) "Ljusare bild av samhällets institutioner" I Holmberg, S och Weibull, L (red) *Nordiskt ljus*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Jacobsson, H och Johansson, S (2010) "Samhälle Opinion Media. Västra Götaland 2009". Kapitel i denna volym.
- Johansson, F (2006) "Uppfattningen om regionen stabiliseras". I Nilsson, L (red) *Nya gränser. Västsverige*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Johansson, F (2008) "Röstning och röstdelning 2006". I Nilsson, L och Johansson, S (red) *Regionen och flernivådemokratien*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Johansson, S red. (2010) *Regional demokrati. Om politik och medier i Skåne*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Johansson, S och Nilsson, L (2010) *Samhälle Opinion Massmedia Västra Götaland 2009*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Lindahl, R (2006) "Västsvenska åsikter om Europasamarbete". I Nilsson, L red. *Nya gränser. Västsverige*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

- Mouritzen, P E red. (2010) *Opfundet til Lejligheden. Evaluering av regionernas styreform*. Syddansk Universitetsforlag.
- Nilsson, L (2008) Getting European Citizens on Board. A Multi-Level Democracy Perspective. Presentation vid konferensen "35th Anniversary of Eurobarometer – Understanding European Public Opinion" i Paris.
- Nilsson, L (2010a) "Medborgarna och flernivådemokratin i Västsverige". I Nilsson, L red. *En region blir till. Västra Götalandsregionen 1999-2008*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2010b) *Värmland i Sverige och Europa*. Arbetsrapport, SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L och Westerståhl, J (1997) "Lokal självstyrelse i Sverige". I Jönsson, Sten m.fl.(1997), *Decentraliserad välfärdsstad. Demokrati, effektivitet, service*. Stockholm: SNS Förlag.
- Nilsson, Å (2010a) "Den nationella SOM-undersökningen 2009". I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Nordiskt ljus*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Norén Bretzer, Y (2002) "Kommunalt förtroende – inte alltid stig-beroende". I Nilsson, L (red) *Flernivådemokrati i förändring*, SOM-rapport nr 27. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Norén Bretzer, Y (2010) *Sveriges politiska system*. Studentlitteratur.
- OECD (2010) *OECD Territorial Reviews SWEDEN*. Preliminary version.
- Oscarsson, H och Holmberg, S (2010) *Väljarbeteende i europaval*. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Persson (1999) *Storstadsregionens kontraster. Kommunundersökningarna i Göteborgs-regionen 1996-1998*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Putnam, R D (1993/1996), *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien*. Stockholm: SNS Förlag.
- Riksdagen. *En reformerad grundlag*. Konstitutionsutskottets betänkande 2009/10: KU19.
- SOU 2007:10, *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft*. Slutbetänkande från Ansvarskommittén.
- Valu 2010. *Riksdagsvalet 2010*. Sveriges television.
- Wetterberg, G (2009) *DN 2009-10-27 och 2009-12-13*.
- Wetterberg, G (2010) *Förbundsstaten NORDEN*. Nordiska rådets och Nordiska ministerrådets årsbok 2010.
- www.goteborg.se
- www.scb.se
- www.valmyndigheten.se

VÄSTSVENSKARNA OCH OMVÄRLDEN

LINDA BERG OCH RUTGER LINDAHL

Under det dryga decennium som Västra Götalandsregionen har funnits har den omvärld regionen verkar i på många sätt förändrats. Dessa, i första hand politiska och ekonomiska förändringar som ofta rubriceras ”globalisering” eller ”europeisering”, påverkar både direkt och indirekt vardagslivet för invånarna i Västra Götaland. I det senare fallet, som främst knyts till den pågående utvecklingen av samarbetet inom Europeiska Unionen (EU), har stora förändringar genomförts med konsekvenser för EU:s organisation och verksamhet. Samarbetet omfattar idag väsentligt fler medlemsländer och innehåller fler exempel på överstatligt beslutsfattande än för drygt tio år sedan. Denna utveckling har också tydliggjort att vi lever i ett allt påtagligare flernivåsystem, där beslut som berör medborgares, kommuners, regioners och även staters vardagsaktiviteter kan beredas och beslutas på flera nivåer.

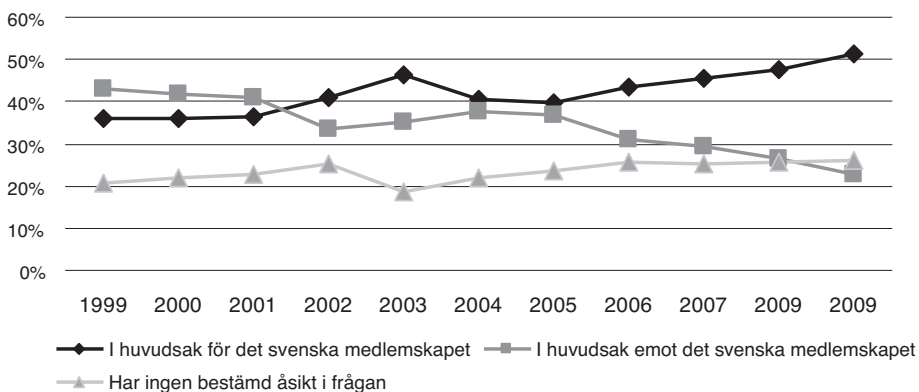
I vilken utsträckning invånarna i Sverige har kännedom om dessa förändringar och på vilket vis de påverkar samhällsutvecklingen ger tyvärr forskningen inte något tydligt svar på. En hel del kunskap finns dock, bland annat tack vare de undersökningar som genomförts av SOM Institutet vid Göteborgs universitet, om hur svenskar, både på nationell och regional nivå, under de senaste decennierna har förändrat sin attityd till den europeiska integrationsprocessen och till Europeiska Unionen och Sveriges medlemskap i denna. Även valforskningsinstitutet vid Göteborgs universitet följer utvecklingen av den svenska EU-opinionen via de undersökningar som genomförs i samband med varje val till Europaparlamentet (Oscarsson & Holmberg 2010). Dessa källor erbjuder dessutom ett bra underlag för en analys av hur svenskarna identifierar sig med sin omgivning. Hur stark är identifieringen med lokalsamhället och i vilket utsträckning identifierar svenskar sig med den nationella nivån och Europa som helhet? Finns det några indikationer på att identifieringen förändras över tid, kanske som en reaktion på samhällets globalisering/europeisering?

I detta kapitel riktas intresse mot frågan ifall utvecklingen av ett flernivåsystem kan spåras i de attityder och den identifiering som invånarna i Västsverige¹ har. En analys av inställningen till EU över tid inleder. Intresset riktas också mot frågan om västsvenskarnas opinionsmönster skiljer sig från det som framkommer för Sverige som helhet, eller för andra regioner, framförallt Skåne och Norrland. Därefter undersöks västsvenskarnas identifikation med olika nivåer i samhället och om denna har förändrats över tid. Grundfrågan gäller om det framträder någon samvariation mellan medborgarnas identifiering med sin omvärld och synen på Sveriges medlemskap i EU och till EU.

Åsikter om EU

Under de fem första åren av svenskt medlemskap i EU, år 1995-2000, var andelen motståndare till EU-medlemskapet bland den svenska befolkningen större än andelen förespråkare (Lindahl 2003). Under år 2001 inträffar, enligt samstämmiga resultat från opinionsundersökningar, en tydlig förändring i opinionsläget. En tänkbar förklaring som förts fram är att Sveriges ordförandeskap i EU våren 2001 ledde till ökad publicitet och större intresse från svenskarnas sida. Tydliga svar saknas dock när det gäller varför opinionen svängde över till ökat stöd för det svenska EU-medlemskapet. För hela riket har därefter en rad opinionsundersökningar visat att de som anser sig vara i huvudsak för svenskt medlemskap i EU successivt kommit att utgöra en allt större andel. År 2009 uppmättes i SOM-undersökningarna för första gången ett resultat som visar att över femtio procent bland svenskarna stöder EU-medlemskapet.

Figur 1 Vad är din åsikt om det svenska medlemskapet i EU? (Sverige 1999-2009, procent)

Källa: Riks-SOM undersökningarna 1999-2009, SOM-institutet, Göteborgs universitet

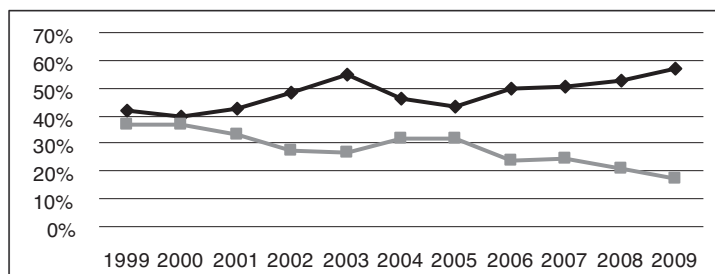
Kommentar: Frågan har följande lydelse "Vad är din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?" Tre svarsalternativ kan användas: "i huvudsak för", "i huvudsak emot" och "har ingen bestämd åsikt i frågan".

En närmare analys av undersökningsresultaten visar att opinionsutvecklingen inte varit likartad i hela Sverige. Utvecklingen i Skåne, Västsverige och Norrland (de fyra nordligaste länen) visar sig allmänt sett över tid ha varit likartad, men det framträder också vissa speciella opinionsmönster på den regionala nivån. Tydligast framträder skillnaderna i opinionsläget mellan den sydligaste delen av Sverige och den nordligaste, i detta fall representerat av de fyra nordligaste länen. I Skåne har

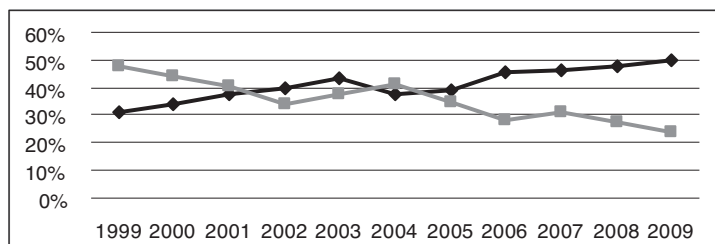
EU-förespråkarna under hela den senaste tioårsperioden varit i klar majoritet. Andelen EU-motståndare har stadigt minskat. I Norrland präglades opinionsläget fram till 2007 av en tydlig övervikt för EU-motståndare, men sedan två år tillbaka har detta förbytts i ett knappt övertag för de som i huvudsak är positiva till ett svenskt EU-medlemskap.

Figur 2 Vad är din åsikt om det svenska medlemskapet i EU? Opinionsmönster i tre regioner. (1999-2009, procent)

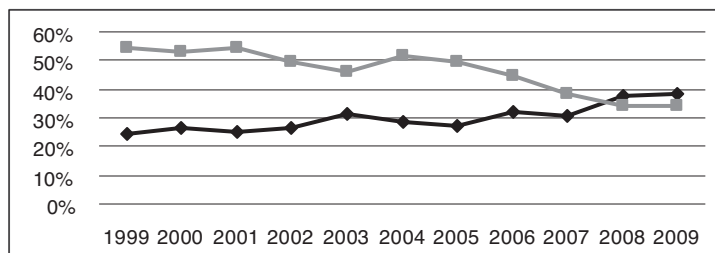
Skåne

Västsverige

Norrland

Källa: Riks-SOM undersökningarna 1999-2009, SOM-institutet, Göteborgs universitet

Kommentar: Frågan har följande lydelse "Vad är din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?" Tre svarsalternativ kan användas: "i huvudsak för", "i huvudsak emot" och "har ingen bestämd åsikt i frågan". I tabellerna ovan framgår enbart andelen "i huvudsak för" (svart linje) och "i huvudsak emot" (grå linje).

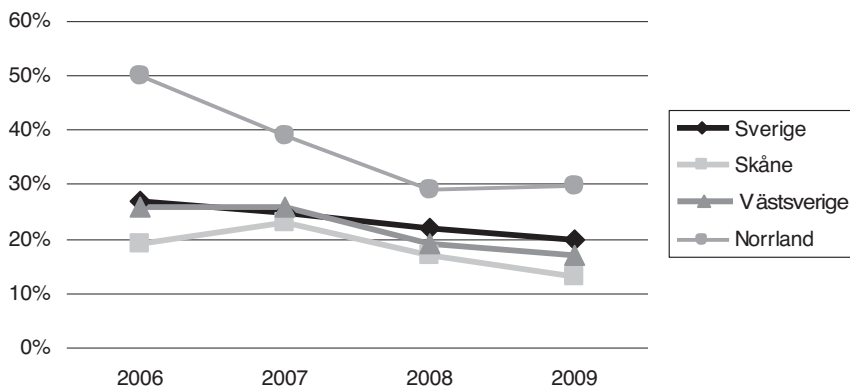
I många kommentarer, av såväl forskare som politiska kommentatorer, till opinionsutvecklingen har det framförts att det geografiska läget, dvs. avståndet till det nya maktcentrat i Bryssel, skulle kunna ses som en tänkbar förklaring (Holmberg & Oscarsson 2010; Lindahl 2003). En upplevd periferiposition i Norrland skulle därmed minska intresset bland befolkningen för att identifiera sig med, visa konkret intresse för och söka dra nytta av det svenska EU-medlemskapet. Bland befolkningen i Skåne skulle den geografiska positionen på samma sätt anses gynna en positivare inställning, starkare identifiering med Europasamarbetet och EU, liksom en positivare syn på nyttan med det svenska EU-medlemskapet.

Hur ser då opinionsmönstret ut bland befolkningen i Västsverige? Är likheterna större med situationen i Skåne än med den i Norrland? Resultaten från elva års undersökningar inom SOM-institutet visar att opinionsmönstret i Västsverige kan placeras mellan vad som framkom för Skåne respektive Norrland. Det kan i detta sammanhang vara av intresse att notera att opinionsutvecklingen i Västsverige ligger relativt nära den som redovisas för Sverige som helhet. Västsverige kan, när det gäller opinion rörande Sveriges medlemskap i EU, därmed sägas utgöra ett Sverige i miniatyr.

Såväl i Sverige som helhet och i de tre specialstuderade delarna av landet har konstaterats att inställningen till Sveriges EU-medlemskap över tid blivit mer positiv. Detta gäller särskilt under de senaste fem åren. Samtidigt bör det uppmärksammas att styrkan i den positiva och den negativa attityden kan variera. Det finns t.ex. möjlighet att vara ljust positiv, vilket minskar styrkan i den redovisade EU-positiva trenden. Det finns också möjlighet att deklarera att man i huvudsak är emot Sveriges EU-medlemskap, utan att därför vara beredd att ta den ultimata konsekvensen och förespråka utträde ur EU. Det är därför relevant att även undersöka åsikterna när frågan ställs på sin spets. I ett antal undersökningar från SOM-institutet (2006-2009) har en fråga ställts om inställningen till förslaget "Sverige bör utträda ur EU", vilket kan anses ställa motståndarna till Sveriges medlemskap i EU inför ett "skarpt" alternativ rörande deras grundinställning.

I Sverige som helhet återspeglas den tidigare redovisade alltmer EU-positiva inställningen även mätt genom denna fråga om inställningen till utträde ur EU. Allt större andel av befolkningen anser, under den aktuella tidsperioden, att förslaget om utträde ur EU är dåligt och allt mindre andel att förslaget är bra (en minskning under de fyra undersökta åren från 27 till 20 procent). Även när det gäller denna fråga finns det anledning att fråga sig om opinionsmönstret är likartat i hela Sverige, eller om det finns opinionsmönster som avviker från riksgenomsnittet. I figur 3 redovisas andelen bland invånarna som anser att förslaget om utträde ur EU är ett bra förslag.

Figur 3 Andelen som tycker att det är ett bra förslag att Sverige bör utträda ur EU i Sverige, samt i regionerna Skåne, Västsvrige och Norrland (2006-2009, procent)

Källa: Riks-SOM undersökningarna 2006-2009, SOM-institutet, Göteborgs universitet

Kommentar: Frågan har följande lydelse "Vad är din åsikt om följande förslag: Sverige bör utträda ut EU?" I figuren har svarsalternativen "mycket bra förslag" och "ganska bra förslag" slagits samman, medan alternativen "varken bra eller dåligt förslag", "ganska dåligt förslag", och "mycket dåligt förslag" inte visas alls.

Bland befolkningen i Skåne framträder ett opinionsmönster som under samtliga fyra undersökningsår är mer EU-positivt än i Sverige som helhet. Bland befolkningen i Norrland visar det sig under samma år finnas ett förhållandevis kraftigt stöd för ett svenskt utträde ur EU. Dock kan samtidigt noteras att stödet sjunkit rejält, från 50 procent till 30. Bland invånarna i Västsvrige visar opinionsutvecklingen samma utvecklingstendens till minskat stöd för ett svenskt utträde ur EU som kan konstateras för Sverige som helhet. Även här är alltså likheten i attityder i Västsvrige och Sverige som helhet slående.

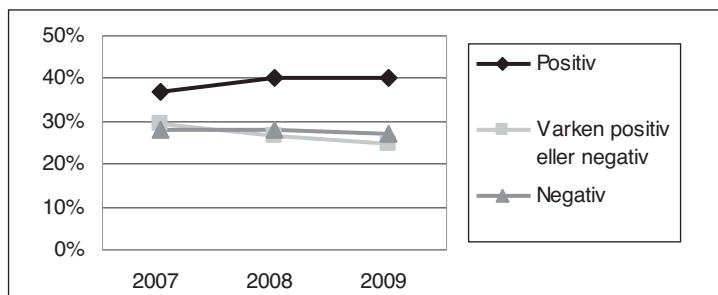
Vi har hittills främst fokuserat opinionsanalysen kring frågan om Sveriges medlemskap i EU. Den allmänna utvecklingstrenden visar på en alltmer positiv inställning bland svenskarna. En förklaring till detta mönster skulle kunna vara att svenskarna successivt har upplevt EU-medlemskapet som alltmer nyttigt för Sverige och dem själva. En annan förklaring skulle kunna vara att alltfler svenskar, särskilt efter att Sverige varit EU-medlem i fem år eller mer, valt att "gilla läget", dvs. inte anse att det tjänar särskilt mycket till att vara motståndare till medlemskapet eller för den delen att stödja åtgärder för att åstadkomma ett svenskt utträde ur EU. Ett tredje alternativ till förklaring skulle kunna vara att invånarna i ökande utsträckning finner det naturligt att relatera till Europainvån inom områden som politik, ekonomi, kultur, etc. och att de successivt tar till sig tanken på att vara en del i ett flernivåsystem, där Europainvån ingår på ett naturligt sätt.

Svenskarnas attityder som fångats upp genom de hittills redovisade frågorna hänger med stor sannolikhet också samman med synen på vad det främsta organet för europeiskt samarbete, dvs. EU, är och vad samarbetet står för både ideologiskt och i praktisk politik. För att komplettera bilden av svenskarnas, och särskilt väst-svenskarnas, syn på Europasamarbetet, kan det därför finnas skäl att också undersöka om det finns en syn på EU, dess organisation och verksamhet, som skiljer sig från synen på det svenska EU-medlemskapet som sådant.

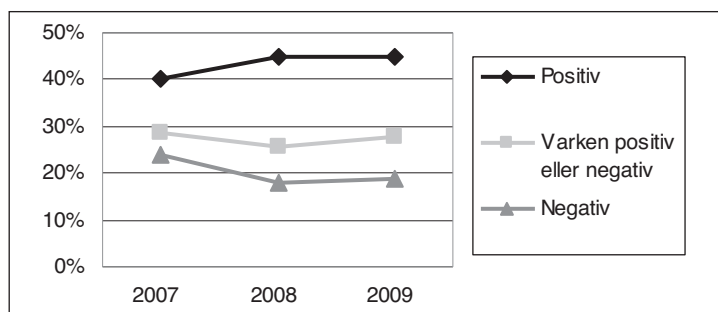
Under åren 2007-2009 har i SOM-undersökningarna ställts en fråga om den allmänna inställningen till EU. Svaren på denna fråga uppvisar ett intressant mönster, som i vissa avseende skiljer sig från vad som hittills rapporterats om en allt positivare svensk EU-opinion. På riksnivå kan noteras att den allmänna attityden till EU är mindre positiv och mer negativ än åsikterna om svenska EU-medlemskapet. Noteras bör dock att, drygt tio år efter det att Sverige blev medlem i EU, andelen svarande som använder sig av något av svarsalternativen "Varken positiv eller negativ" och "Ingen uppfattning" uppgår till ungefär en tredjedel och att det bland dessa sannolikt finns många som är genuint osäkra i sin bedömning av EU.

Figur 4 Allmän inställning till EU i Sverige, samt i regionerna Skåne, Västergötland och Norrland (2007-2009, procentandelar)

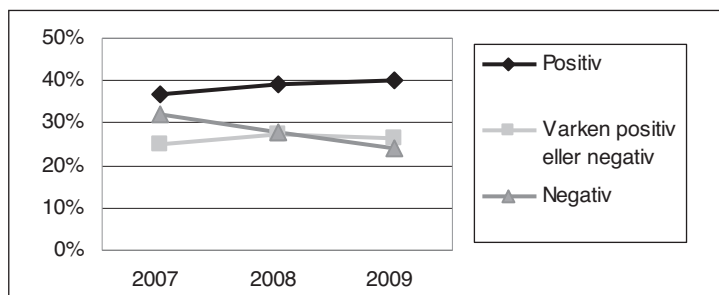
Sverige

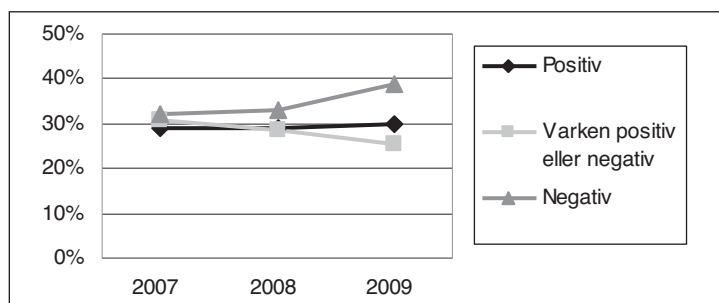
Skåne

Västsverige

Norrländ

Källa: Riks-SOM undersökningarna 2007-2009, SOM-institutet, Göteborgs universitet

Kommentar: Frågan har följande lydelse "Allmänt sett, vilken är din inställning till EU?" I figuren har svarsalternativen "mycket positiv" och "ganska positiv" slagits samman, liksom "mycket negativ och ganska negativ". Alternativet "ingen åsikt i frågan" visas ej.

Opinionsläget i norr och söder skiljer sig i denna fråga kraftigt. I Norrländ är synen på EU mest negativ. Andelen bland befolkningen med en negativ syn på EU steg med cirka tio procentenheter mellan 2007-2009. I Skåne dominerar en positiv EU-opinion, men denna ligger på en klart lägre nivå än vad gäller synen på Sveriges medlemskap i EU. Åter finner vi att befolkningen i Västsverige har en uppfattning i denna fråga som placerar opinionsmönstret i regionen i närheten av det som framkom för Sverige som helhet. Noteras bör dock att den negativa EU-inställningen minskade kraftigt (8 procentenheter) mellan 2007 och 2009.

Vi kan sammanfattningsvis konstatera att opinionsanalyserna indikerar att inte bara västsvenskarna utan hela Sveriges befolkning blivit mer positivt inställda till Sveriges medlemskap i EU under de senaste tio åren. Detta måste dock kompletteras med resultatet att EU som organisation betraktas med mer kritiska ögon. För att även måttligt kritiska medborgare skall acceptera legitimiteten i beslut av politiska

organ på olika nivåer gäller att de ser dessa som naturliga inslag i samhällsstrukturen. I EU:s fall ställs frågan om medborgarnas stöd på extra hårda krav, främst på grund av att dessa beslutsorgan i flera fall är överstatliga.

EU som ett politiskt flernivåsystem

En av anledningarna till varför det är värt att uppmärksamma ifall inställningen till EU varierar mellan olika regioner har att göra med att EU ofta beskrivs som ett så kallat *flernivåsystem*. Att referera till flera politiska nivåer är i sig inget nytt. I traditionella enhetsstater (t.ex. Sverige) är vi vana vid att det finns flera samhällspolitiska nivåer (stadsdel, kommun, landsting/region, stat) och i federala stater (t.ex. Tyskland) är detta mönster ännu tydligare utvecklat. I de flesta fall har delstaterna en mycket hög grad av politiskt självstyre och rätt att också påverka den federala politiken. I och med utvecklingen och formaliseringen av det europeiska samarbetet i EU har alla medlemsländer dessutom fått ytterligare en överstatlig beslutsnivå att förhålla sig till.

Alla demokratiska politiska system, oavsett form, behöver vara legitima i sina medborgares ögon för att överleva (Easton 1965). Det är en utmaning exempelvis för nybildade stater, men kanske ännu mer för ett politiskt system som EU som på olika sätt utmanar befintliga staters makt. Flera forskare har intresserat sig för vad den här omstruktureringen av Europa kan tänkas få för konsekvenser (Bartolini 2005; Scharpf 1999). Utifrån systembyggnadsteori finns det en föreställning om en stegvis process där identitetsformering ses som ett nödvändigt första steg innan massdemokrati och en omfördelande välfärdsstat kan skapas (Ferrera 2005). Mot en sådan bakgrund är det kanske inte så konstigt att många forskare intresserat sig för frågan om en europeisk identitet (Bruter 2005; Checkel & Katzenstein 2009). Men i ett flernivåsystem räcker det inte att enbart fokusera på frågan om europeisk identitet, vi måste ta hänsyn till alla nivåer, från den lokala till den europeiska (Berg 2007).

Diskussionen kring hur makt flyttas från nationell till EU-nivå pågår ständigt och kampen är hård om inflytandet över beslut som rör medlemsstaternas ekonomiska och politiska framtid. Även regioner, kommuner och storstäder visar ett allt större intresse för att, i medborgarnas intresse, kunna påverka EU:s beslutsprocesser. De svenska kommunerna och regionerna är härvidlag inget undantag. Man kan i detta sammanhang notera att det i denna fråga finns variationer i aktivitet som bäst kan beskrivas utifrån ett centrum-periferimönster, där kommuner och regioner i landets södra delar och nära storstäderna oftast är mer aktiva än andra (Berg & Lindahl 2007). I forskningsanalyser av hur olika subnationella nivåer försöker påverka EU:s politik refereras ofta till att Europa utvecklas till ett flernivåsystem, där aktörerna ofta interagerar med varandra på ett friare sätt än i andra mer hierarkiskt uppbyggda system (Hooghe & Marks 2001). Många forskare menar också att det här har inneburit utmaningar för staten, främst genom att det ges utrymme för ett förändrat sätt att styra, något som också kan kallas för flernivåstyre (eng. *multi-level governance*).

En i detta sammanhang mycket uppmärksammas aspekt gäller frågan om hur demokratiskt detta flernivåsystem egentligen är. Med flera politiska nivåer finns det en risk att medborgarna inte riktigt förstår, eller kan hålla reda på, var de olika besluten tas, och av vem de kan utkräva ansvar. Utifrån det västsvenska perspektivet har Lennart Nilsson belyst olika konkreta aspekter av flernivådemokrati och västsvenskarnas bedömningar av politiken på olika nivåer (se kapitel i denna volym). Utöver klassiska förklaringar till politiskt förtroende, som t.ex. att besluten tas på ett rättvist sätt och att medborgare är nöjda med utfallet, bidrar även människors identifikation med olika samhällsnivåer till förklaring av medborgarnas varierande grad av politiskt förtroende. Mot denna bakgrund riktas analysen i följande avsnitt på frågan om vad som utmärker västsvenskarnas identifikation med olika samhällsnivåer.

Västsvenskars identifikation

Orden identitet och identifikation har använts inom många olika discipliner och därmed också kommit att ges olika definitioner. Här finns en motsättning mellan å ena sidan de forskare som har en mer exkluderande eller etniskt präglad syn, där identiteter ses som medfödda och oföränderliga, och å andra sidan de som har ett mer inkluderande synsätt där identiteter ses som skapade konstruktioner som också kan förändras över tid. Det förra synsättet brukar kallas för essentialism eller primordialism, medan det senare kallas för ett socialkonstruktivistiskt synsätt (Cederman 2001). Idag ligger de flesta forskare närmare det konstruktivistiska synsättet även om få går så långt som att mena att identiteter kan förändras hur snabbt och lätt som helst. Ett konstruktivistiskt synsätt har också givits en alltmer framträdande roll i utvecklingen av den forskning som under de senaste decennierna visat ökande intresse för EU som ett flernivåsystem och i vilken utsträckning människor kan identifiera sig med andra nivåer än den nationella. Utgångspunkt för den följande analysen är frågan på vilken samhällsnivå som västsvenskarna i första hand känner att de hör hemma.

Som framgår av tabell 1 svarar omkring hälften av alla västsvenskar att de i första hand känner samhörighet med sin ort. Detta förhållande är också tämligen stabilt över tid, från 1998 när frågan först ställdes i Väst-SOM undersökningen fram tills 2009. Omkring 20 procent bland invånarna uppger på motsvarande sätt att de har en förstahandsidentifiering med nationen Sverige. Relativt få anger däremot att de i första hand identifierar sig med ett område utanför Sveriges gränser (4 procent uppger t.ex. Europa), och även detta är konstant under perioden. Den enda tydliga förändringen sedan början av perioden är att andelen som i första hand identifierar sig med Västra Götaland har ökat något (från 4 till 10 procent). Sammantaget skulle detta kunna ses som en indikation på att visserligen har identifikationen med Västra Götaland ökat marginellt, men det verkar inte som om det här med ett flernivåperspektiv slagit igenom i invånarnas känsla av hemmahörande.

Tabell 1 Uppgift om upplevd primär hemmahörighet bland västsvenskar (1998-2009, procent)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Den ort där jag bor	49	48	47	48	49	50	49	53	50	53	48	45
Det landskap där jag bor	9	9	12	9	11	10	10	10	10	9	8	8
Mitt tidigare län	7	6	5	5	5	5	5	3	4	3	4	3
Västra Götaland	4	4	6	7	6	8	7	9	10	12	9	10
Sverige som helhet	20	21	19	20	19	17	18	14	16	14	20	23
Norden	3	4	3	3	3	2	3	3	2	3	3	3
Europa	4	4	4	4	3	4	4	4	4	3	4	4
Världen som helhet	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svar	3145	3238	3379	3381	3364	3198	3148	3073	3065	3103	2887	3005

Källa: Väst-SOM undersökningen 2009, SOM-institutet, Göteborgs universitet

Kommentar: Frågan lyder: 'I vilket av de här geografiska områdena känner Du att Du i första hand hör hemma? (Markera endast ett kryss)'. Svarsalternativen framgår av tabellen. I urvalet ingår alla kommuner i Västra Götaland samt Kungsbacka.

En av anledningarna till att så lite har förändrats över tid är antagligen det faktum att den ställda frågan just fokuserar på vilken nivå en person *i första hand* känner sig hemma. Ett alternativ är att formulera frågan så att det görs möjligt för människor att svara i vilken utsträckning de samtidigt känner samhörighet med *flera olika nivåer*. I detta sammanhang finns anledning att föra in en andra teoretisk föreställning om territoriella identiteter, nämligen ifall det är möjligt för människor att samtidigt identifiera sig med flera nivåer. Forskare med en mer essentialistisk syn på identitet brukar anse att endast en nivå, vanligen den nationella identiteten, är den dominerande (Smith 1986), och att den därmed är oförenlig med liknande känslor för territoriella enheter på andra nivåer. Andra forskare, som för närvarande utgör den största gruppen, menar tvärtom att det mycket väl är möjligt för människor att samtidigt identifiera sig med flera olika samhällsnivåer (Risse 2004). Forskningen visar också att det finns stora variationer mellan människor när det gäller i vilken utsträckning de samtidigt identifierar sig med flera samhällsnivåer, liksom i vilken utsträckning dessa känslor är mer eller mindre exkluderande (Bourgeois & Bourgeois 2005; Medrano & Guitérrez 2001).

Ett sätt att komma åt och mäta flera olika variationer av hur människor identifierar sig med olika nivåer är att ta hjälp av begreppet *territoriell identifikation* (Berg 2007). Detta har tre dimensioner: territoriell *nivå*, *form* och *styrka*, och är inspirerat av arbeten av bl.a. Huici et al (1997), Hooghe och Marks (2001), och Medrano och Guitérrez (2001). Genom att kombinera dessa tre dimensioner är det möjligt att kategorisera människor utifrån deras variationer av territoriell identifikation, något

som tidigare har benämnts flernivåidentifikation (*multi-level territorial attachments*). De sex kategorier som då är relevanta är *icke-identifierare*, *främst subnationella*, *alla inhemska*, *främst nationella*, *främst överstatliga* och *alla nivåer lika*. En sådan indelning kan båda fånga den främsta identifikationen för de individer som just har en nivå som de identifierar sig med mer än de andra, men också flernivåidentifikation om den finns. På så vis kan vi också skilja mellan personer som kan ha lika stark identifikation med en viss nivå (t.ex. Europa), men olika mycket identifikation med andra nivåer. Genom att låta människor svara på hur starkt de identifierar sig med flera nivåer var för sig är det möjligt att i efterhand fördela dem på någon av de ovan nämnda kategorierna. Tabell 2 visar hur stor andel av invånarna i Skåne, Västsvrige, Norrland och i Sverige som helhet, som tillhör respektive kategori 2004 och 2009.

Tabell 2 *Identifikation med olika territoriella nivåer i tre regioner samt Sverige som helhet, 2004 och 2009 (procent)*

	Skåne		Västsvrige		Norrland		Sverige		
	2004	2009	2004	2009	2004	2009	2004	2009	Förändring
Icke-identifierare	1	2	2	2	1	1	1	2	+1
Främst subnationella	5	14	8	12	6	9	6	9	+3
Alla inhemska	29	18	27	12	41	27	32	17	-15
Främst nationella	42	26	51	34	43	30	45	32	-13
Främst Europa	11	21	7	15	3	8	7	17	+10
Alla nivåer lika	12	19	5	25	6	25	8	22	+14
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	
Totalt antal	150	164	251	227	130	147	1329	1398	

Källa: Svenska Europaparlamentsvalsundersökningarna 2004 och 2009, Valforskningsinstitutet, Göteborgs universitet.

Kommentar: Kategorierna är baserade på en fråga där de tillfrågade svenska invånarna har fått svara på i vilken utsträckning de känner samhörighet med olika samhällsnivåer. Varje nivå kan graderas från 0-10. För exakt beskrivning av den statistiska bearbetningen se Berg 2007.

Av tabell 2 kan vi, till skillnad mot tidigare, se att en stor andel av svenska folket faktiskt har någon form av flernivåidentifikation, dvs de känner samhörighet med mer än en nivå samtidigt. Även om den största gruppen främst känner sig som svenskar (32 procent), utgörs den näst största gruppen (22 procent) av dem som identifierar sig lika starkt med alla nivåer, inklusive Europa. Detta visar sig dessutom vara den grupp som ökat mest i storlek mellan år 2004 och 2009. Även gruppen som främst identifierar sig med Europa har ökat relativt mycket (tio procentenheter) under denna period. Den största minskningen har däremot skett bland dem som

identifierar sig lika starkt med alla inhemska nivåer, liksom bland dem som främst känner sig som svenskar.

I samma tabell finns dessutom siffror för hur fördelningen mellan de olika kategorierna ser ut i de tre regionerna respektive år. En intressant skillnad är att även om de två kategorier som innehåller identifikation med Europa har ökat i alla regioner, så är de två kategorierna år 2009 i princip jämstora i Skåne. Inom kategorin "Alla nivåer lika" återfinns de högsta värdena (25 procent) i Västsverige och Norrland. I båda dessa fall ligger värdet också över riksgenomsnittet (22 procent). Andelen bland invånarna i Västsverige och Norrland som främst identifierar sig med Europa ligger lägre än i Skåne, men ökningen mellan år 2004 och 2009 är betydande.

Totalt sett kan konstateras att Västsverige åter hamnar i en mittenposition bland de tre undersökta delarna av landet och att attitydmönstret ligger relativt nära riksgenomsnittet. Det är fler än genomsnittet som identifierar sig med alla nivåer (25 procent) och ungefär sig stor andel som riksgenomsnittet som identifierar sig främst med Europa (15 procent). Bilden av en något ökande andel personer som i första hand identifierar sig med Västra Götaland återspeglas i en ökning från 8 till 12 procent i gruppen "främst subnationella". Överlag finns en liten ökning av gruppen som främst identifierar sig med subnationella nivåer i hela landet, särskilt märkbart i Skåne. Ökningen av andelen som känner sig som européer motsvaras med andra ord inte av en minskad regional eller lokal (subnationell) identifikation, utan det är den nationella identifikationen som har minskat. Med andra ord finns det god grund för att tala om ett flernivåsystem i Europa, och för att konstatera att det verkar finnas en trend mot mer av flernivåidentifikation bland invånarna såväl i Västsverige som i övriga landet.

Identifikation och attityder till EU

Än så länge har vi bara kunnat konstatera att det finns tecken på en utveckling mot alltmer EU-positiva attityder bland svenska folket (även om vissa regionala skillnader kvarstår) och att andelen svenskar som identifierar sig med Europa verkar ha ökat något över tid. Som nämndes tidigare ses identitet av vissa systembyggnadsteoretiker som en förutsättning för ett stabilt, legitimt demokratiskt politiskt system. Men vad säger egentligen forskningen om attityder till EU, spelar identitet någon roll?

Det finns två huvudgrupper av förklaringar till åsikter om EU: sådana som har att göra med *ekonomisk nytta* och sådana som har att göra med kulturella faktorer, oftast *identitet* (Hooghe & Marks 2004). Dessa två huvudgrupper av förklaringar återfinns dessutom ofta i någon form när det gäller politiska attityder, och hänförs vanligen tillbaka till David Eastons banbrytande forskning om politiskt stöd på 1960- och 1970-talen. Easton klargjorde en skillnad mellan vad han kallade *specifikt* respektive *diffust* politiskt stöd (Easton 1965). Den första varianten grundades i utilitaristiska (eller egennyttiga) uppfattningar, medan den andra handlade om en mer emotionell, eller känslomässig grund för politiskt stöd. Dessa förklaringar har

också vidareutvecklats och testats av flera forskare gällande just attityder till europeisk integration (Gabel 1998). Beroende på hur man mäter finns det studier som kommit fram till att den ena eller den andra förklaringen har större förklaringskraft, men att bägge två har betydelse för människors uppfattningar.

Vi börjar att i tabell 3 pröva idén om att identifikation kan ha ett samband med inställning till EU genom att undersöka om det spelar någon roll var människor har svarat att de i första hand hör hemma.

Tabell 3 Hemmahörande och åsikt om det svenska EU-medlemskapet (procent)

	För	Mot	Ingen åsikt	summa	Antal
Den ort där jag bor	49	22	29	100	1407
Det landskap där jag bor	49	33	18	100	264
Mitt tidigare län	43	24	33	100	102
Västra Götaland	52	19	29	100	294
Sverige som helhet	56	20	24	100	693
Norden	47	33	20	100	101
Europa	79	10	11	100	131
Världen som helhet	53	25	22	100	120
Totalt	52	22	26	100	2992

Källa: Väst-SOM undersökningen 2009, SOM-institutet, Göteborgs universitet

Kommentar: Information om åsikt om det svenska EU-medlemskapet finns i kommentaren till figur 1, och om hemmahörande i kommentaren till tabell 1. I urvalet ingår kommunerna i Västra Götaland samt Kungsbacka kommun.

Ett resultat sticker ut mycket tydligt. Personer som i första hand känner sig hemma i Europa är mer positiva till det svenska EU-medlemskapet än övriga (79 procent mot omkring 50). Det stämmer förstås med vad som logiskt skulle kunna förväntas, men samtidigt vet vi från resultaten presenterade i tabell 1, att den här kategorin bara utgör fyra procent av invånarna i Västsverige, och att det så har varit i mer än ett decennium. Bland övriga grupper finns det knappt någon skillnad. De ligger alla bara några procentenheter upp eller ned från genomsnittet. Det framkommer inte heller någon tendens att de som främst identifierar sig med de lägsta nivåerna (orten där man bor, landskapet, länet) skulle vara minst positiva. Bland de som främst känner sig hemma i Norden är t.ex. andelen som är för Sveriges EU-medlemskap ungefär lika hög (47 procent). En liten detalj värd att nämnas är att de som främst känner att de hör hemma i sitt tidigare län uppger lägst stöd för EU-medlemskapet (43 procent), medan de som främst känner sig höra hemma i Västra Götaland ligger precis på genomsnittet (52 procent). Det är också värt att notera den överlag höga

andelen västsvenskar som uppger att de inte har någon åsikt i frågan. Som helhet finns dock lite att gå på när det gäller att belysa identitetens betydelse för det tidigare påvisade ökade stödet för Sveriges EU-medlemskap. Därför provas även det andra måttet på identitet, som tillåter hänsynstagande till att medborgarna kan uppge att de naturligt samtidigt identifierar sig med flera samhällsnivåer (flernivåidentifikation). Resultatet av denna analys redovisas i tabell 4.

Tabell 4 Flernivåidentifikation och åsikt om det svenska EU-medlemskapet (procent)

	För	Mot	Ingen åsikt	summa	Antal
Icke-identifierare	58	27	15	100	26
Främst subnationella	54	21	25	100	121
Alla inhemska	57	27	16	100	240
Främst nationella	60	22	18	100	442
Främst Europa	79	8	13	100	236
Alla nivåer lika	76	12	12	100	301
Totalt	65	18	16	100	1395

Källa: Svenska Europaparlamentsvalsundersökningarna 2004 och 2009, Valforskningsinstitutet, Göteborgs universitet.

Kommentar: Information om åsikt om det svenska EU-medlemskapet finns i kommentaren till figur 1, och om flernivåidentifikation i kommentaren till tabell 2.

Tabell 4 visar, inte förvånande, att bland de svenskar som främst känner samhörighet med Europa är 79 procent för det svenska medlemskapet i EU. Men till skillnad från ovan finns här också den större gruppen som anser att de känner sig lika starkt fästa vid alla nivåer, och bland dem är i princip nästan lika stor andel för medlemskapet (76 procent). Eftersom vi också vet från de resultat som presenterades i tabell 2 att dessa två grupper tillsammans har ökat i storlek mellan åren 2004 och 2009 och numera utgör nästan 40 procent bland svenskarna, framstår det som mer rimligt att identifikation kan tänkas spela roll för vilken åsikt en person har om det svenska EU-medlemskapet. Dessutom, om vi bortser från gruppen icke-identifierare som i Europaparlamentsundersökningen endast är ett tiotal personer, finns det också ett mönster av att ju högre samhällsnivåer som ingår i en persons flernivåidentifikation, desto mer är han eller hon för det svenska EU-medlemskapet. Ett delresultat som kan noteras är att andelen svenskar som uppger att de inte har någon åsikt i frågan också minskar med identifikation med högre nivåer.

I början av kapitlet berördes även frågan om att det kan vara skillnad på att acceptera det svenska medlemskapet, och att vara positivt inställd till EU i allmänhet. Frågan om medlemskapet tvingar de svarande att välja antingen för eller mot. Det

kan vara en förklaring till att andelen som svarat att de inte har någon åsikt är så pass hög. I frågan om den allmänna EU-inställningen finns däremot möjligheten att svara "varken positiv eller negativ". Vi kunde också se i figur 4 att det fanns viss regional variation i den här frågan där åsikterna inte överallt följde den tidigare huvudsakliga trenden av att bli mer positiva över tid (i t.ex. Norrland). Det finns alltså goda anledningar att även undersöka hur sambandsmönstren ser ut mellan flernivåidentifikation och den allmänna inställningen till EU.

Tabell 5 Flernivåidentifikation och allmän inställning till EU (procent)

	Positiv	Varken positiv eller negativ	Negativ	Ingen åsikt	summa	Antal
Icke-identifierare	42	16	42	0	100	26
Främst subnationella	41	31	24	4	100	121
Alla inhemska	43	25	30	2	100	240
Främst nationella	44	27	26	3	100	442
Främst Europa	67	22	10	1	100	236
Alla nivåer lika	66	22	11	1	100	301
Totalt	53	25	22	2	100	1395

Källa: Svenska Europaparlamentsvalsundersökningarna 2004 och 2009, Valforskningsinstitutet, Göteborgs universitet.

Kommentar: Information om allmän inställning till EU finns i kommentaren till figur 4, och gällande flernivåidentifikation i kommentaren till tabell 2.

I tabell 5 visas bl.a. att andelen som svarat "Ingen åsikt" är klart lägre än i samband med den tidigare ställda frågan om det svenska EU-medlemskapet. Detta skulle kunna tyda på att attityden i denna fråga om synen på EU som organisation och dess verksamhet är tydligare positiv eller negativ. En snabb kontroll av användningen av svarsalternativet "Varken positiv eller negativ" visar dock på relativt höga värden och det kan därför konstateras att många som känt sig osäkra på sin inställning till EU valt detta alternativ i stället för att inte tillkännage någon åsikt alls. Trots det visar tabell 5 samma övergripande mönster som i de föregående tabellerna, dvs. att kategorierna "Främst Europa" och "Alla nivåer lika" inrymmer de mest positiva svaren (67 respektive 66 procent). Mönstret att EU-vänliga attityder verkade öka med högre nivå av identifikation är, jämfört med vad som redovisats tidigare, något förändrat i tabell 5. Det framträder en tydligare skillnad mellan de som känner sig som européer (oavsett om Europa är deras främsta identifikation eller om de identifierar sig lika starkt med alla nivåer) och de som har en inhemsk identifikation (oavsett om den gäller subnationella nivåer eller främst den nationella nivån).

Även om ett tydligt samband existerar finns det uppenbarligen svenskar som dels känner sig som européer utan att gilla EU, och dels sådana som gillar EU utan att nödvändigtvis känna sig som européer. Det finns även en skillnad mellan dem som främst identifierar sig med Europa och dem som har en lika stark identifikation med alla nivåer, inklusive de lokala/regionala.

Västvenskarna och omvärlden

En slutsats vi kan dra av de analysresultat som redovisats i det här kapitlet är att attitydmönstren bland västsvenskarna inom de undersökta områdena ligger relativt nära de svenska genomsnittsvärdena. Av en jämförelse med några andra svenska regioner framgår att de inte är riktigt lika EU-positiva som invånarna i Skåne, men inte heller lika skeptiska som de som bor i Norrland.

När det gäller identitet kan noteras att andelen personer som anger att de i första hand identifierar sig med Västra Götaland har ökat sedan mätningarna inleddes 1998. Det har emellertid också kunnat konstateras en förändring av det totala identifikationsmönstret bland invånarna både i Sverige som helhet och i Västsverige. Värt att särskilt notera är att identifikationen med de högre nivåerna, t.ex. Europa, har förstärkts över tid. Genom användning av frågor där det finns möjlighet att fritt gradera hur starkt man identifierar sig med flera olika samhällsnivåer ges förutsättningar att kartlägga styrka och bredd i svenskarnas identifikation med de olika nivåerna och därmed möjligheter till mer djupgående analyser. Utnyttjandet av denna möjlighet har visat en tendens till ökad identifikation med Europa, vilken skulle kunna vara en bidragande orsak till svenskarnas alltmer EU-positiva attityder. Behovet av att fördjupa denna typ av analyser förstärks dessutom av att det är just bland medborgare som känner sig som européer som den största andelen positiva till EU återfinns. Därigenom finns det all anledning att följa utvecklingen framöver och göra mer djupgående analyser av i vilken utsträckning identitet kan ses som en förklaring inte bara till medborgarnas inställning till EU, utan till omvärlden i allmänhet.

Not

¹ I Västsverige ingår kommunerna i Västra Götaland samt Kungsbacka kommun.

Referenser

- Bartolini, Stefano (2005) *Restructuring Europe: centre formation, system building and political structuring between the nation-state and the European Union* Oxford: Oxford University Press.
- Berg, Linda (2007) *Multi-level Europeans. The Influence of Territorial Attachments on Political Trust and Welfare Attitudes*. Göteborg: University of Gothenburg.
- Berg, Linda & Lindahl, Rutger (2007) *Svenska kommuners och regioners kanaler till Bryssel: Subnationella nivåers försök att påverka EU:s policy process*. Stockholm: Sieps.
- Bruter, Michael (2005) *Citizens of Europe? The Emergence of a Mass European Identity*. New York: Palgrave MacMillan.
- Checkel, Jeffrey T. & Katzenstein, Peter J. (2009) *European Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Easton, David (1965) *A Systems Analysis of Political Life*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Ferrera, Maurizio (2005) *The Boundaries of Welfare. European Integration and the New Spatial Politics of Social Protection*. Oxford: Oxford University Press.
- Gabel, Matthew J. (1998) *Interests and Integration. Market Liberalization, Public Opinion and European Union*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Holmberg, Sören & Oscarsson, Henrik (2010) *Väljarbeteende i Europaval*. Göteborg: Valforskningsprogrammet.
- Hooghe, Liesbet & Marks, Gary (2001) *Multi-level Governance and European Integration*. Governance in Europe. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, cop.
- Hooghe, Liesbet & Marks, Gary (2004) "Does Identity or Economic Rationality Drive Public Opinion on European Integration?" *PS: Political Science & Politics*. 37(3): 415-20.
- Huici, Carmen, *et al.* (1997) "Comparative identity and evolution of socio-political change: Perceptions of the European Community as a function of the salience of regional identities". *European Journal of Social Psychology*. 27: 97-113.
- Lindahl, Rutger (2003) "Splittrad Europabild", i Nilsson, L. (red.) *Perspektiv på Västverige*. Vol. SOM-rapport nr 31. Göteborg: SOM-institutet. Göteborgs universitet: 139-147.
- Lindahl, Rutger (2005) "Västsvenska åsikter om Europasamarbete", i Nilsson, L. (red.) *Nya gränser – Västverige*, Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet: 91-108.
- Lindahl, Rutger (2006) "Skånska åsikter om Europasamarbete", i Nilsson, L. (red.) *Nya gränser – Skåne*, Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet: 97-110.
- Medrano, Juan Díez & Guitérrez, Paula (2001) "Nested identities: national and European identity in Spain". *Ethnic and Racial Studies*. 24(5): 753-78.
- Scharpf, Fritz W. (1999) *Governing in Europe. Effective and Democratic?* Oxford: Oxford University Press.

EKONOMI, NÄRINGSLIV OCH INFRASTRUKTUR I VÄSTRA GÖTALAND

MEDBORGARNAS BEDÖMNINGAR AV EKONOMI OCH NÄRINGSLIVSFRÅGOR

TOBIAS ELMKVIST

Sysselsättning och arbete är en viktig fråga för befolkningen i Västra Götaland, liksom för svenskarna i allmänhet (Johansson 2009). Utvecklingen av Västra Götalands näringsliv är av stor betydelse för att åstadkomma detta. Den av Västra Götalandsregionen antagna Visionen *Det goda livet*¹, behandlar i *Ett livskraftigt och hållbart näringsliv*, hur näringslivet ska präglas av nyskapande, innovation, välfungerande arbetsmarknader, ekologisk uthållighet med mera. I Visionen står det även att Västra Götalands utveckling är beroende av utvecklingskraften hos näringslivet. Hur väl näringslivet lyckas påverkar både offentlig ekonomi och privat ekonomi. De som bor i Västra Götaland är beroende både av de privata företagens framgång och på den offentliga ekonomins stabilitet, men vad har invånarna egentligen för uppfattning i ekonomiska frågor? De detaljerade besluten som tas av företagen kan de inte påverka men vad till exempel regionen och kommunerna gör går att påverka. Vad tycker befolkningen om offentliga beslut i ekonomiska frågor och hur uppfattas de offentliga institutionerna kunna hantera sin egen ekonomiska situation?

Detta kan undersökas genom att se hur invånarna bedömer såväl den ekonomiska situationen i samhället som sin situation på arbetsmarknaden samt vilken tilltro och vilken trygghet de boende i Västra Götaland känner för sin egen ekonomiska situation. Det som analyseras är attityder och uppfattningar och de förhållanden som svarspersonen uppgivit sig ha. Andra faktorer som bör råda enligt Visionen, exempelvis nyskapande², är mer svårbedömda, men våra analyser kan i vissa fall anses tänga även den ekonomiska dimensionen.

2009 var ett år starkt präglad av den ekonomiska krisen. 2008 års västsvenska undersökning ägde rum i samband med att de olika ekonomiska problem som ledde till den globala ekonomiska krisen blev kända. 2009 års undersökning genomfördes i ett läge där krisen var ett faktum men när nedåtspiralen i både ekonomin och den offentliga debatten kan anses ha bottnat och vänt något. Det är i det ljuset frågorna om attityder och förväntningar om ekonomin på olika politiska nivåer ska förstås.

Den ekonomiska krisen

I 2009 års undersökning frågas det konkret om hur den ekonomiska krisen uppfattas. Det visar sig att krisen har uppfattats påverka på olika sätt på olika administrativa och geografiska nivåer. I Sverige var Västra Götaland särskilt drabbat med stora varsel inom fordonsindustrin, de konkreta konsekvenserna varierade givetvis beroende på kommun och individ. I 2009 års undersökning frågas det om hur krisen uppfattats påverka på nationell, regional, kommunal och individuell nivå. Här är det extra intressant att undersöka regionala skillnader som kan misstänkas på grund av att vissa delar av Västra Götaland är särskilt beroende av den drabbade fordonsindustrin.

Tabell 1 Uppfattning om den ekonomiska krisens följder, 2009 (procent)

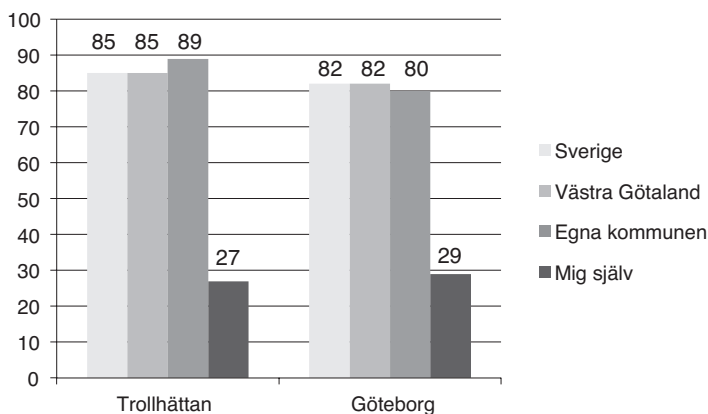
	Mycket allvarliga	Ganska allvarliga	Inte särskilt allvarliga	Inte alls allvarliga	Ingen uppfattning	Summa procent	Balansmått	Antal
<i>För Sverige</i>								
Göteborgsregionen	28	55	11	1	5	100	71	1609
Sjuhärad	33	51	9	1	6	100	73	441
Skaraborg	33	50	9	1	7	100	73	521
Fyrbodol	32	53	9	0	6	100	75	538
Samtliga	30	53	10	1	6	100	73	3109
<i>För Västra Götaland</i>								
Göteborgsregionen	36	46	9	0	9	100	72	1589
Sjuhärad	31	46	10	1	12	100	67	440
Skaraborg	34	47	8	1	10	100	70	518
Fyrbodol	37	46	8	0	9	100	73	536
Samtliga	35	46	9	1	9	100	71	3083
<i>För den egna kommunen</i>								
Göteborgsregionen	27	45	17	2	9	100	53	1592
Sjuhärad	18	48	23	1	10	100	40	441
Skaraborg	26	45	18	2	9	100	51	516
Fyrbodol	35	41	14	3	7	100	60	537
Samtliga	27	44	18	2	9	100	52	3086
<i>För svarspersonen själv</i>								
Göteborgsregionen	8	18	42	28	4	100	-42	1600
Sjuhärad	11	16	43	25	5	100	-41	441
Skaraborg	7	19	43	25	6	100	-42	516
Fyrbodol	11	16	42	27	4	100	-42	533
Samtliga	9	18	42	27	4	100	-42	3090

Kommentar: Frågan lyder: *Hur allvarliga uppfattar du att följderna av den ekonomiska krisen varit för?: Sverige, Västra Götaland, den kommun där du bor, dig själv.* Procentbasen utgörs av andelen svarande på respektive fråga. Balansmåttet är summan av svaren *Mycket allvarliga* och *Ganska allvarliga* minus *Inte särskilt allvarliga* och *Inte alls allvarliga*. Balansmåttet varierar mellan +100 (alla anger *mycket allvarliga* eller *ganska allvarliga* som svar) och -100 (alla anger *inte särskilt allvarliga* eller *inte alls allvarliga* som svar).

Källa: Väst-SOM 2009.

Den allmänna bilden är att den ekonomiska krisen ligger en bit bort från den svarande. Det stora flertalet anser således att krisen har fått värre konsekvenser för landet som helhet, Västra Götaland och den svarandes kommun än för svarspersonen själv. I synnerhet anses konsekvenserna på makronivå vara värst, i det här fallet för Sverige som helhet samt för Västra Götaland även om många anser att det är allvarligt även för den egna kommunen. På frågan om hur svarspersonerna uppfattar krisens konsekvenser för dem själva är det betydligt fler som anser att konsekvenserna inte är särskilt allvarliga eller inte alls allvarliga jämfört med dem som anser dem vara mycket allvarliga eller ganska allvarliga. Krisen verkar alltså inte ha fått konsekvenser privat på samma sätt som man uppfattat att den fått i det offentliga. En uppfattning om att krisens följder är allvarliga på flera olika nivåer som trots det inte verkar leda till någon större oro för den personliga situationen. Det är trots allt inte en majoritet av svarspersonerna som drabbats personligen av olika direkta effekter som kan relateras till den ekonomiska krisen.

Figur 1 Uppfattning om krisen i två utsatta orter, 2009 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: *Hur allvarliga uppfattar du att följderna av den ekonomiska krisen varit för: Sverige, Västra Götaland, den kommun där du bor, dig själv.* Procentbasen utgörs av andelen svarande på respektive delfråga från respektive ort. Andel som svarat *mycket allvarliga* och *ganska allvarliga* redovisas.

Källa: Väst-SOM 2009.

Synen på krisens konsekvenser för Sverige är liknande mellan de olika delarna av Västra Götaland även om svarspersoner i Göteborgsregionen ansett krisen som något mindre allvarlig jämfört med boende i övriga delar av Västra Götaland. Konsekvenserna för Västra Götaland anses vara mest allvarliga i Göteborgsregionen och Fyrbodalen medan Sjuhärad anser att Västra Götaland klarat sig bättre. Fler svars-

personer i Sjuhärad anser att deras kommun klarat sig bra jämfört bedömningen av situationen i kommunen i de andra delarna, medan det i Fyrbodals kommun finns störst andel som anser att konsekvenserna för den egna kommunen är mycket allvarliga. Fyrbodals kommun är den del av Västra Götaland som i störst utsträckning anser att konsekvenserna av den ekonomiska krisen varit mycket allvarliga; övervikten av svar som bedömer den ekonomiska krisens följder som allvarliga är störst här, undantaget är bedömningen av den personliga situationen. Resultatet är inte överraskande mot bakgrund av att det är den del av Västra Götaland som upplevt mycket varsel inom industrin och mycket ekonomisk osäkerhet inför framtiden.

Göteborg och Trollhättan är två orter som drabbats hårt av krisen med stora varsel hos fordonstillverkarna Volvo och SAAB med underleverantörer. När dessa två orter som drabbats extra hårt av krisen specialgranskas så skiljer sig mönstren inte på något avgörande sätt från andra delar av Västra Götaland.

Även om skillnaderna inte är stora är det dock tydligt att konsekvenserna betraktas som något allvarigare i Trollhättan än i Göteborg. Det gäller särskilt för kommunen och har med säkerhet sin förklaring i att SAAB i Trollhättan spelar en ekonomiskt större roll än vad Volvo gör i Göteborg.³

Rädslan att bli arbetslös är en annan viktig aspekt av området ekonomi och näringsliv. Risken för uppsägningar har präglat Västra Götaland under den ekonomiska krisen med stora varsel hos bland annat redan nämnda Volvo och SAAB. Rädsla för att bli arbetslös signalerar att den svarande tror att den ska förlora arbetet och troligen en oro att det inte ska gå att hitta något nytt. Var de som riskerade att förlora sina arbeten helt säkra på att de skulle få nya arbeten skulle den identifierade risken att förlora sin anställning inte skapa lika stor oro. Rädsla för att förlora sitt arbete innebär en oro i vardagen vilket skapar en ovisshet i samhället.

Tabell 2 Rädsla att bli arbetslös, 2009 (procent)

	Mycket orolig	Ganska orolig	Inte särskilt orolig	Inte alls orolig	Ej aktuellt	Summa procent	Balans- mätt	Antal
<i>För</i>								
Individens själv	8	9	26	30	27	100	-39	2936
Nära anhörig	12	19	40	21	8	100	-28	2975

Kommentar: Frågan lyder: *I vilken utsträckning oroar du dig för att du själv eller någon nära anhörig/bekant ska bli arbetslös?* Svarsalternativen är formulerade i jag-form, "Jag oroar mig mycket" och så vidare. Procentbasen utgörs av andelen svarande på respektive fråga. Balansmättet är summan av *Mycket orolig* och *Ganska orolig* minus *Inte särskilt orolig* och *Inte alls orolig*. Balansmättet varierar mellan +100 (alla anger *mycket orolig* eller *ganska orolig* som svar) och -100 (alla anger *inte särskilt orolig* eller *inte alls orolig*, som svar).

Källa: Väst-SOM 2009.

Drygt 15 procent av svarspersonerna i Västra Götaland är mycket oroliga eller ganska oroliga för att själva bli arbetslösa. Nästan dubbelt så många är oroliga för att en nära anhörig ska bli arbetslös. Men i båda kategorierna är det fler som oroar sig mindre för arbetslöshet (inte särskilt orolig och inte alls orolig) jämfört med de som oroar sig mer (mycket orolig och ganska orolig). Men det är fortfarande en stor andel av befolkningen som är orolig för sin eller sina nära anhörigas situation på arbetsmarknaden. Det är naturligt att det finns en större oro för att nära anhöriga ska bli arbetslösa eftersom det finns fler individer att potentiellt oroa sig för. Med tanke på intensiv medierapportering och många som berörs privat av den ekonomiska krisen så är en stor oro inte något förvånande. Men det är alltid svårt att värdera sådana resultat utan bra jämförelsepunkter.

Även här kan vi jämföra boende i Göteborg och Trollhättan. Det visar sig att dessa inte skiljer ut sig från genomsnittet för hela Västra Götaland när det gäller oro för sig själv. Men när det handlar om oro för nära anhörig/bekant så är betydligt fler oroliga i Trollhättan (balansmått -14, i jämförelse med genomsnittet -28 för hela Västra Götaland) medan Göteborg ligger på samma nivå som Västra Götaland som helhet (balansmått -30). Det finns spår i svaren av den ekonomiska osäkerhet som präglat vissa av delar av Västra Götaland under året.

Synen på sysselsättningen

Näringslivet har en viktig roll i den ekonomiska utvecklingen genom att skapa arbeten. Men även offentliga aktörer har ett ansvar för att främja både sysselsättning och företagande. I synnerhet regionen har ett mycket konkret ansvar för insatser för regional utveckling i det här avseendet. Om vi först ser till sysselsättningsgraden inom Västra Götalands olika delar som den framträder ibland de svarande i den västsvenska undersökningen visar sig att den ligger något högre i Göteborg – 57 procent av de svarande mellan 16 och 85 år uppger sig som förvärvsarbetande, i jämförelse med 54 procent i Fyrbodalen och 52 procent i Sjuhärads och Skaraborg. Ser vi till åldersgruppen 30 – 49 år ligger andelarna i samtliga områden utom Sjuhärads på ca 85 procent; i Sjuhärads är den 80 procent. Sysselsättningsgrad är en viktig faktor att ha i bakgrunden då svarspersonerna i Väst-SOM-undersökningen får ta ställning till hur offentliga aktörer lyckas med att främja sysselsättning och företagande, extra relevant ett år som präglats av den ekonomiska krisen. I tabell 3 ges en allmän översikt.

Generellt sett så verkar fler vara negativa än positiva till de offentliga insatserna på alla nivåer för att främja sysselsättningen. Resultatet måste emellertid betraktas mot bakgrund av den höga andelen – mellan en tredjedel och nästan hälften av de svarande – som svarar ingen uppfattning och den ytterligare fjärdedel som varken tycker att insatserna är bra eller dåliga. Många uppfattar således att de inte är tillräckligt insatta för att kunna ta ställning.

Tabell 3 Hur offentliga aktörer anses lyckas med att främja sysselsättning respektive företagande? 2009 (procent)

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning	Summa procent	Balansmått
<i>Sysselsättning</i>								
Staten	1	11	22	20	14	32	100	-22
Västra Götalandsregionen	0	8	25	19	10	38	100	-21
Kommun	1	13	24	19	11	32	100	-16
<i>Företagande</i>								
Staten	1	13	24	14	8	40	100	-8
Västra Götalandsregionen	0	8	26	13	6	47	100	-11
Kommun	1	15	23	13	8	40	100	-5

Kommentar: Frågan lyder: *Hur anser du att staten, Västra Götalandsregionen respektive den kommun där du bor lyckas med att främja sysselsättningen respektive företagandet?* Procentbasen utgörs av andelen svarande på respektive delfråga. Balansmåttet är summan av andelen som svarat *Mycket bra* och *Ganska bra* minus alternativen *Ganska dåligt* och *Mycket dåligt*. Balansmåttet varierar mellan +100 (alla anger *mycket bra* eller *ganska bra* som svar) och -100 (alla anger *ganska dåligt* eller *mycket dåligt* som svar).

Källa: Väst-SOM 2009.

Om vi ser till dem som har uppfattningar visar sig att det finns en något mindre negativ inställning till offentliga insatser för att främja företagande än att främja sysselsättning. Det förefaller rimligt att anta att den negativa bedömningen av sysselsättningsåtgärder har sin bakgrund i den ekonomiska krisen. En annan iakttagelse är att kommunerna relativt sett anses vara något bättre på att främja både sysselsättning och företagande – balansmåttarna är -16 och -5 – jämfört med regionen och staten. Vad avser främjande av sysselsättning så är det små skillnader mellan synen på statens och regionens förmåga, men staten anses något bättre på att främja både sysselsättning och företagande än Västra Götalandsregionen.

Det finns även skillnader mellan olika delar av Västra Götaland. Om vi ser närmare på hur Västra Götalandsregionen anses ha lyckats främja sysselsättning och företagande så är de boende i Fyrbodalen särskilt kritiska, särskilt i fråga om sysselsättningsinsatser med ett balansmått på -27, medan man i Sjuhärad är relativt sett minst negativ (-15). Skillnaden speglar snarast krisens konsekvenser för respektive delregion.

Tidigare SOM-undersökningar visar att olika politiska sympatier kan påverka förtroende för olika institutioner i samhället, i synnerhet insatser på det ekonomiska området. Till vänster på den politiska skalan så är förtroendet störst för offentliga institutioner medan förtroendet till höger på skalan är störst för privata aktörer, till exempel banker (Holmberg & Weibull 2006). När det i samband med en ekonomisk

kris, förtroendet för det offentliga insatser på det ekonomiska området diskuteras, är det svårt att bortse från politisk sympati som en viktig faktor när offentliga aktörer ska bedömas även, när det bara indirekt handlar om förtroende.

Tabell 4 Hur anses offentliga aktörer lyckas att främja sysselsättning respektive företagande efter partisympati, 2009 (balansmått)

	V	S	MP	C	FP	M	KD	SD
<i>Sysselsättning</i>								
Staten	-62	-34	-37	-11	-16	5	3	-37
Västra Götalandsregionen	-45	-23	-26	-18	-18	-10	-10	-28
Kommunen	-45	-27	-19	-7	-7	-7	-1	-33
Minsta antal personer	144	324	808	120	245	741	140	127
<i>Företagande</i>								
Staten	-35	-15	-19	3	-2	11	9	-26
Västra Götalandsregionen	-25	-8	-13	-6	-8	-5	-4	-26
Kommunen	-22	-5	-7	10	4	2	13	-30
Minsta antal personer	144	323	790	119	239	736	139	121

Kommentar: Frågan lyder: *Hur anser du att staten, Västra Götalandsregionen respektive den kommun där du bor lyckas med att främja sysselsättningen respektive företagandet? Mycket bra, Ganska bra, Varken bra eller dåligt, Ganska dåligt, Mycket dåligt, Ingen uppfattning.* Procentbasen utgörs av andelen svarande på respektive delfråga. Balansmättet är summan av antal procent som svarat alternativen *Mycket bra* och *Ganska bra* minus alternativen *Ganska dåligt* och *Mycket dåligt*. Balansmättet varierar mellan +100 (alla anger *mycket bra* eller *ganska bra* som svar) och -100 (alla anger *ganska dåligt* eller *mycket dåligt* som svar).

Källa: Väst-SOM 2009.

Tabell 4 visar att varken statens, regionens eller kommunens insatser bedöms särskilt väl bland något partis sympatisörer. Sett över samtliga områden så är personer som sympatiserar med vänsterpartiet de allra mest negativa, allra främst i bedömningen av staten. Detta följt av sympatisörerna med de partier som vid undersökningens genomförande var oppositionspartier på riksnivå samt Sverigedemokraterna. Sympatisörerna med de borgerliga allianspartierna som regerade på riksnivå vid undersökningens genomförande är de minst negativa på samtliga politiska nivåer. I bedömningarna av hur sysselsättningen främjats på regionnivå och kommunnivå, så närmar sig socialdemokraternas och miljöpartiets sympatisörer de borgerliga partiernas, men de tycker fortfarande att i princip samtliga politiska nivåer lyckats sämre än vad de borgerliga partiernas sympatisörer anser att de gör. De politiska majoritetsförhållandena på rikspan verkar vara en viktig faktor då vänsterpartiets sympatisörer (ofta positiva till offentliga institutioner) inte alls tycker de offentliga aktörerna lyckas i sina ansträngningar i kombination med de borgerliga partiernas sympatisörers positiva bedömning. Förändringarna på regionnivå och kommun-

nivå kan kopplas till andra politiska majoriteter på dessa nivåer. Till exempel är socialdemokraternas sympatisörer relativt bedömningen på riksnivå mer positiva till åtgärderna på regionnivå där socialdemokraterna under den mandatperiod som var aktuella vid undersökningens genomförande, styrde i koalition med centerpartiet och folkpartiet.

Västra Götalandsregionen ska enligt visionen åstadkomma ett positivt klimat för entreprenörsskap och nyföretagande. I SOM-undersökningen har svarspersonen möjlighet att klassificera sig som boende i ett arbetarhem, tjänstemannahem, jordbrukshem eller företagarhus. Även om boende i företagarhus kan innefatta personer som inte själva aktivt driver företag så finns det en stor sannolikhet att attityder och värderingar delas i många avseenden. Därmed finns det möjlighet att jämföra företagare med övriga svars personer i attityden till Västra Götalandsregionens insatser för ett förbättrat företagande och se hur det bedöms av den mest berörda gruppen.

Tabell 5 Hur företagare anser att Västra Götalandsregionen lyckas med att främja sysselsättning respektive företagande, 2009 (procent respektive balansmätt)

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning	Summa procent	Antal Personer	Balansmätt
<i>Sysselsättning</i>									
Företagarhem	1	10	29	21	11	28	100	269	-21
Andra hem	0	7	25	19	10	39	100	2628	-22
Arbetarhem	0	6	22	19	11	42	100	1269	-24
Jordbrukarhus	0	11	26	15	6	42	100	108	-10
Tjänstemannahem	0	8	26	20	9	37	100	977	-21
Högre tj-mannahem	0	11	32	18	9	30	100	274	-15
<i>Företagande</i>									
Företagarhem	1	12	27	18	9	33	100	267	-14
Andra hem	0	7	26	13	6	48	100	2589	-12
Arbetarhem	0	5	24	12	7	52	100	1247	-14
Jordbrukarhus	0	10	29	14	8	39	100	105	-11
Tjänstemannahem	1	8	27	13	4	47	100	965	-9
Högre tj-mannahem	0	13	32	13	5	37	100	272	-5

Kommentar: Frågan lyder: *Hur anser du att staten, Västra Götalandsregionen respektive den kommun där du bor lyckas med att främja sysselsättningen respektive företagandet?* Procentbasen utgörs av andelen svarande på respektive fråga i varje kategori (företagarhem eller från annat hem). Balansmättet är summan av antal procent som svarat på alternativen *Mycket bra* och *Ganska bra* minus alternativen *Ganska dåligt* och *Mycket dåligt*. Balansmättet varierar mellan +100 (alla anger *mycket bra* eller *ganska bra* som svar) och -100 (alla anger *ganska dåligt* eller *mycket dåligt* som svar). Andra hem är uppfattningen hos de som bor i arbetarhem, jordbrukarhus, tjänstemannahem eller högre tjänstemannahem.

Källa: Väst-SOM 2009.

Företagarna har inte oväntat mer åsikter om företagande och sysselsättning än de som inte är företagare. Bland boende i andra hem är det fler som inte har någon uppfattning i frågorna – nästa tre fjärdedelar av de senare placerar sig på alternativet varken bra eller dåligt eller saknar uppfattning. Ser man närmare på gruppen andra hem så är arbetare minst positiva till Västra Götalandsregionens insatser för bättre företagande och sysselsättning, mest positiva är de högre tjänstemännen.

Trots de relativt stora skillnaderna i åsiktsförekomst mellan personer i företagarhus och övriga skiljer sig balansmåttan ändå inte åt. Förklaringen ligger i att personer i företagarhus både är mer positiva och mer negativa till offentliga insatser än vad personer i andra hem är. Företagarna är således som grupp åsiktsmässigt mera polariserade som grupp. Den samlade slutsatsen är emellertid att allmänheten har svårt att bedöma de offentliga insatserna i fråga om företagande och sysselsättning.

Syn på framtiden

Visionen avser framtiden. De övergripande generella målsättningarna har utvecklingen under lång tid i sikte. De ekonomiska frågorna är viktiga i Visionen och det är extra relevant att se hur befolkningen ser på framtiden i ett ekonomiskt avseende. Det finns flera möjliga effekter av synen på framtiden. Anses ekonomin god kan det ge en större personlig trygghet och större förtroende för de styrande.

Tabell 6 Ekonomiska attityder och förväntningar 2009, (procent och balansmätt)

	För- bättrats	Oför- ändrad	För- sämrats	Balans- mätt	Summa	Minsta antal svar
Uppfattad förändring under det gångna året						
Personlig ekonomi	24	52	24	0	100	3101
Kommunens ekonomi	1	32	67	-66	100	2959
Sveriges ekonomi	2	16	82	-81	100	2971
Förväntad förändring under det kommande året						
Personlig ekonomi	21	61	18	4	100	3101
Kommunens ekonomi	17	52	31	-14	100	2972
Sveriges ekonomi	29	43	28	0	100	2976

Kommentar: Frågan lyder; *Hur har enligt din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under de senaste 12 månaderna?* Antal procent som tror på bättre, oförändrad respektive försämrade ekonomi redovisas. Balansmättet är andelen svarande som tror på en bättre ekonomi minus andelen som tror på en sämre ekonomi. Procentbasen utgörs av antalet svarande på frågan. Frågan lyder; *Hur tror du att ekonomin kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?* Antal procent som tror på bättre, oförändrad respektive försämrade ekonomi redovisas. Procentbasen utgörs av antalet svarande på varje fråga. Balansmättet varierar mellan +100 (alla anger att ekonomin förbättrats) och -100 (alla anger att ekonomin försämrats).

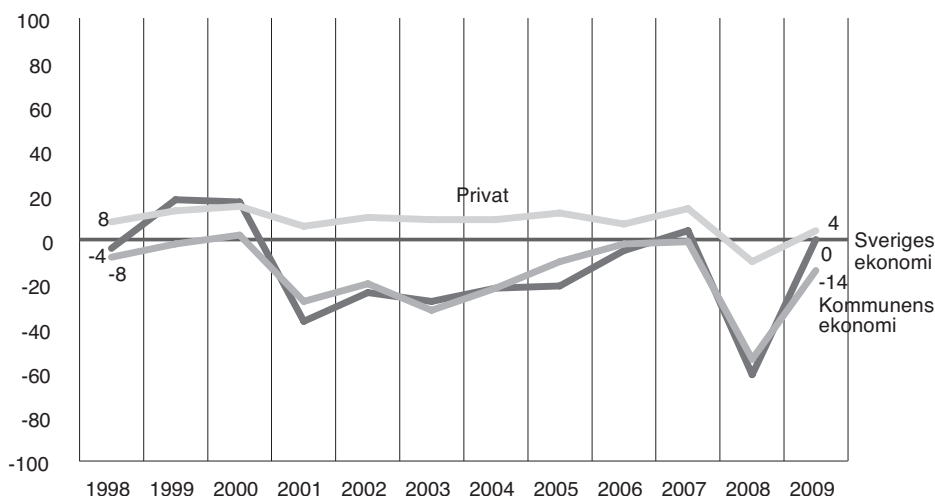
Källa: Väst-SOM 2009.

Det kan även påverka länets ekonomi, anses ekonomin vara god i olika avseende så kan det påverka konsumtionen genom en mer positiv attityd hos hushållen, vilket i sin tur kan skapa arbete och tillväxt. Men även synen på det gångna året är relevant, hur har befolkningen uppfattat och tolkat den ekonomiska situationen? I synnerhet med tanke på den ekonomiska krisen.

Hösten 2009 rådde det, föga överraskande, stor enighet om att Sveriges ekonomi och kommunens ekonomi har försämrats under det senaste året. Däremot verkar inte den uppfattade försämringen för samhälls ekonomin haft betydelse för den privata ekonomin i särskilt stor utsträckning. Hälften av alla svarande har en oförändrad ekonomisk situation jämfört med året innan och lika många har fått det bättre som de som har fått det sämre. En möjlig förklaring skulle kunna vara att det är ungefär lika många som gynnsats av lågkonjunkturen genom bland annat låg ränta och fallande priser som de individer som missgynnats exempelvis genom att förlora sitt arbete.⁴

Synen på det gångna året är således präglad av den ekonomiska krisen. När svars-personerna tittar i spåkulan inför nästa år så är synen klart mer positiv.

Figur 2 *Bedömning av de kommande 12 månadernas ekonomiska utveckling för Sverige, den egna kommunen samt privat 2009 (balansmått)*

Kommentar: Frågan lyder; Hur tror du att ekonomin kommer att förändras under de kommande 12 månaderna? – Din egen ekonomiska situation. Balansmåttet är andelen svarande som tror på en bättre ekonomi minus andelen som tror på en sämre ekonomi. Balansmåttet varierar mellan +100 (alla anger att ekonomin kommer förbättras) och -100 (alla anger att ekonomin kommer försämrats).

Källa: Väst-SOM 2009.

Fler tror på en liten förbättring för både den privata ekonomin och för Sveriges ekonomi under de kommande 12 månaderna än vad som tror på en försämring, men däremot tror fler att ekonomin i kommunen ska försämrats än vad som tror att den ska förbättras. Dock tror de allra flesta på en oförändrad ekonomisk situation under det påföljande året, för både den nationella och den lokala ekonomin.

Om vi ser till kommunens ekonomi finns det relativt stora skillnader mellan de fyra delregionerna i Västra Götaland. Den förhållandevis största optimismen om framtiden har de boende i Göteborgsregionen och Sjuhärad, 17 procent tror på förbättring och 25 procent på försämring (balansmått -8) medan omkring 35 procent av de boende Skaraborg och Fyrbodalen tror på försämring och endast något över tio procent tror att kommunekonomin kommer att förbättras (balansmått på -18 respektive -23).

Nära frågan om hur svarspersonen uppfattat ekonomiska förändringar ligger frågan om den offentliga ekonomin uppfattas som god eller dålig, bedömd på olika politiska nivåer. I Väst-SOM 2009 ställdes frågan om uppfattningen angående sin kommuns respektive Västra Götalandsregionens ekonomi.

Fler anser här att ekonomin är ganska dålig eller mycket dålig (30 procent för kommun respektive 26 procent för regionen) jämfört med dem som tycker att den är god respektive mycket god. Differensen mellan grupperna (balansmåttet) är -12 för kommunnivån respektive -17 för regionen. Men runt hälften av svarspersoner (49 procent) för den kommunala nivån, respektive nästan två tredjedelar för den regionala nivån (66 procent), har ingen uppfattning eller anser att ekonomin varken är god eller dålig. Bristen på uppfattning om ekonomin är alltså den vanligaste uppfattningen.

Sett över tid så är inte synen på den offentliga ekonomin särskilt positiv. Nedan följer balansmåten för uppfattningen om den regionala och den kommunala ekonomin över tid och det är de negativa uppfattningarna som dominerar.

Tabell 7 Uppfattning om ekonomin i hemkommunen respektive Västra Götalandsregionen 1999 – 2009 (balansmått)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Västra Götalandsregionen	-33	-34	-28	-27	-48	-37	-20	0	+3	-4	-17
Den kommun där du bor	-21	-5	-7	-8	-34	-22	-2	+18	+18	+6	-12

Kommentar: Balansmåttet visar andelen som anser att ekonomin är god minus andelen som anser att ekonomin är dålig. Balansmåttet varierar mellan +100 (alla anger att ekonomin är god) och -100 (alla anger att ekonomin är dålig).

Källa: Väst-SOM-undersökningen 1999-2009

Som synes ovan har tidigare västsvenska SOM-undersökningar visat på att den offentliga ekonomin inte ofta uppfattas som särskilt god. Endast vid ett tillfälle har fler ansett att regionen har bra ekonomi än de som ansett den vara dålig. Motsvarande uppfattning om kommunernas är att kommunernas ekonomi har bedömts som god vid tre tillfällen de senaste 10 åren. Uppfattningen om regionens ekonomi är trots det negativa balansmättet en del i en positiv trend över de senaste 10 åren då samtliga undersökningar fram till 2005 har haft ett balansmätt under -20. Årets balansmätt är det fjärde bästa under de senaste tio åren trots den ekonomiska krisen.

För kommunerna är trenden lite mindre tydlig. Sannolikt kan det negativa balansmättet härledas till den ekonomiska krisen vilket formar uppfattningen om det offentligas ekonomiska möjligheter. Men resultaten över tid visar också att även i tider där ekonomin varit förhållandevis framgångsrik har den offentliga ekonomin inte alltid bedömts som särskilt god av befolkningen. Den generella uppfattningen av de olika kommunernas ekonomi är till exempel mycket sämre under 2003 och 2004 jämfört med 2009 och bortsett från 2006-2008 så har samtliga undersökningar de senaste 10 åren visat att flertalet av svarspersonerna anser att kommunens ekonomi är dålig.

Framtidens näringar?

Visionen blickar mot framtiden, Västra Götaland ska vara präglad av Visionens huvudpunkt: Det goda livet, Västra Götaland ska vara attraktiv att bo och verka i. Visionen tar upp många områden som viktiga för att utvecklas i rätt riktning, men hur prioriterar de boende i Västra Götaland själva olika sektorer i samhället inför framtiden? I Väst-SOM-undersökningen har svarspersonerna fått ta ställning till 19 olika näringsområden – från verkstadsindustri till filmindustri och från offentlig service till elitidrott – och fått bedöma hur viktiga de är för den framtida utvecklingen av Västra Götaland. I tabell 8 ges både genomsnittet för hela Västra Götaland samt bedömningarna bland de yngsta och de äldsta respektive bland kvinnor och män.

Det visar sig att högre utbildning och forskning samt transporter bedöms som de viktigaste framtidsområdena. Detta är prioriteringar som liknar resultaten från tidigare SOM-undersökningar (Nilsson & Weibull 2010). Flera verksamheter som förknippas med Västsverige kommer högt upp på listan såsom bilindustri och transporter. Filmindustri är det som minst andel svarspersoner betraktar som mycket viktigt, den filmproduktion som pågår i Västra Götaland har trots medial uppmärksamhet uppenbarligen inte fått status som något viktigt inför framtiden. I jämförelse med Skåne så hamnar högre utbildning i topp även där. Medicinsk industri, miljöindustri och informationsteknik ses som viktigare i Skåne än i Västra Götaland (Nilsson & Weibull 2010).

Tabell 8 Mycket viktigt att satsa på för den framtida utvecklingen i Västra Götaland, 2009 (procent)

	Västra Götaland	16-29 år	65-85 år	Kvinnor	Män
Högre utbildning/forskning	55	47	56	54	56
Bilindustri	49	35	52	48	51
Transporter	48	37	50	49	47
Turism	46	35	46	47	46
Offentlig service	46	30	51	53	38
Verkstadsindustri	45	21	58	42	49
Miljöindustri	44	41	40	46	41
Medicinsk industri	41	35	42	41	41
Hamn och sjöfart	39	26	42	36	42
Detaljhandel	38	20	45	42	34
Fritidsmiljö	34	27	30	39	29
Informationsteknologi	34	25	30	33	35
Livsmedelsindustri	34	29	35	38	29
Bank- och försäkringsväsende	29	20	42	32	26
Press/radio/tv	27	20	35	31	22
Kultur	26	24	24	32	20
Nöjesliv och evenemang	23	34	13	25	21
Elitidrott	14	13	13	12	16
Filmindustri	8	11	5	9	7

Kommentar: Frågan lyder: *Hur viktiga anser du att följande verksamheter är för den framtida utvecklingen i Västra Götaland?* Andel som svarat *mycket viktigt* redovisas. Procentbasen utgörs av dem som besvarat frågan.

Källa: Väst-SOM 2009.

Även om det finns betydande överensstämmelse i den totala prioriteringen mellan olika grupper är det vissa gruppsskillnader som är viktiga att framhålla. Inte minst åldersskillnader är intressanta, eftersom de kan indikera olika generationers syn på framtiden viktiga samhällsområden. I den extremgruppsanalys som redovisas i tabell 8 kan vi se att det generellt är en större andel av de äldre som tycker samtliga de olika förslagna områdena är mycket viktiga att satsa på inför framtiden. De yngre är endast mer positiva än de äldre till satsningar på miljöindustri, filmindustri och nöjesliv och evenemang. Allra mest positiva är de äldre till verkstadsindustri, högre utbildning och bilindustri. Bland de yngre är det högre utbildning, miljöindustri och transporter som anses som det viktigaste att satsa på. De yngre prioriterar områden

som ofta diskuteras som framtidsbranscher medan de äldre prioriterar de sektorer som för tillfället är viktiga verksamheter för Västra Götaland.

Även kvinnor och män skiljer sig något åt i sina bedömningar. Hårda områden såsom verkstads- och bilindustri, hamn och sjöfart samt informationsteknologi anses mycket viktiga av en större andel män, medan en större andel kvinnor prioriterar mjuka sektorer såsom offentlig service, kultur och livsmedelsindustri som viktigt inför framtiden. I synen på utbildning är det förhållandevis fler av männen jämfört med kvinnorna som ser utbildning som viktigt inför framtiden. Offentlig service, fritidsmiljö, livsmedelsindustri samt elitidrott är de områden där skillnaderna mellan könen är som störst.

Avseende skillnaderna mellan delregionerna så prioriterar boende i Göteborgs-regionen högre utbildning som viktigast inför framtiden. Något som är starkt förknippat med Göteborg genom Göteborgs universitet och Chalmers. Bland de fem områden som prioriteras högst hamnar även andra verksamheter som förknippas med Göteborg nämligen bilindustri (Volvo), hamn och sjöfart, transporter och turism. Högre utbildning och transporter prioriteras högst i Sjuhärad. Verkstadsindustri prioriteras som viktigaste i Skaraborg, sedan följer högre utbildning. Förutom dessa är det transporter, bilindustri och turism som ses som viktigast i Skaraborg. I Fyrbodalen ses bilindustri som viktigast, följt av verkstadsindustri, transporter och högre utbildning/forskning.

Kultur prioriteras som viktigt inför framtiden av flest i Göteborgsregionen; övriga delar av Västra Götaland har ungefär samma uppfattning om hur kulturen ska prioriteras men en mindre andel ser det som mycket viktigt jämfört med Göteborgs-regionen. Filmindustri ses som mycket viktigare av betydligt fler i Fyrbodalen (den del av Västra Götaland där Film i Väst ligger) än i övriga delar av Västra Götaland; minst positiva är de boende i Sjuhärad. Nöjesliv och evenemang prioriteras högst i Göteborgsregionen följt av de andra delarna av Västra Götaland, men skillnaderna är relativt små.

Det visar sig således att prioriteringen av utvecklingsfrågor kan bero på en rad olika omständigheter. Den ekonomiska krisen har som tidigare nämnt visat sig i undersökningen, och den visar sig också påverka vilka frågor som anses viktiga inför framtiden. När de som uppfattar den ekonomiska krisens följder som allvarliga jämförs med de som inte uppfattar dem som allvarliga, uppstår nya mönster. Generellt så bedömer fler av de som oroar sig för krisen, olika verksamheter som mycket viktiga, fler av de oroliga tycker utbildning är viktigt, fler tycker bilindustri är viktigt och så vidare. Detta jämfört med de som inte oroar sig för krisens följder, bland dessa är det färre som bedömer flertalet verksamheter som mycket viktiga.

Turism bedöms av många som en mycket viktig verksamhet för Västra Götaland inför framtiden. Sett på svaren hos samtliga grupper så är turism det fjärde området när andelen som ser olika verksamheter som mycket viktiga jämförs. Turism är även något som lyfts fram av Visionen som viktigt för framtiden. Här är målet att Västra

Götaland ska bli Skandinaviens mest besökta, uppskattade och inkomstbringande turismregion (Vision Västra Götaland 2005). Turism är inte något som bara händer utan det skapas av främst privata företag men även till viss del av det offentliga. Privata företag erbjuder boende, mat, och upplevelser i olika former, medan det offentliga till exempel kan fungera som en vägvisare genom att till exempel driva en turistbyrå. I Väst-SOM 2009 undersöks hur kommunens service inom turismområdet uppfattas.

Tabell 9 Uppfattning om turismen i den egna kommunen, 2009 (procent)

	Nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Missnöjd	Ingen upp- fattning	Summa procent	Minsta antal svar
Samtliga	34	24	4	38	100	3037
Göteborgsregionen	32	23	4	41	100	1561
Sjuhärad	32	25	4	39	100	436
Skaraborg	37	26	4	33	100	508
Fyrbodals kommun	35	23	5	37	100	532

Kommentar: Vad anser du om servicen i den kommun där du bor på följande områden? Turism. Nöjd motsvaras av alternativen *Mycket nöjd* och *ganska nöjd*. Missnöjd motsvaras av *ganska missnöjd* och *mycket missnöjd*.

Källa: Väst-SOM 2009.

Betydligt fler är nöjda med utbudet av turism i sin egen kommun än de som är missnöjda. Men den stora andelen är varken nöjda eller missnöjda eller saknar åsikt. De som är nöjda är en tredjedel i en fråga som inte väcker så stor uppmärksamhet, detta trots att den ses som en av de viktigaste framtidsfrågorna i Västra Götaland. Men det är värt att betona att förhållandevis få av individerna är missnöjda. Det är troligen svårt att värdera kommunens service avseende turism, speciellt i den egna kommunen. Det är ganska få som nyttjar turistservice för sig själv i den kommun man bor, ofta åker man till en annan kommun. Dessutom har tidigare undersökningar visat att turism precis som kultur är något man är ganska nöjd med men det är inte en viktig regional fråga och inget man vill satsa mer resurser på, snarare ser man det som ett serviceområde som kommunen anses kunna dra ner på (Nilsson 2010).

Infrastruktur

Infrastruktur och kommunikation är ett viktigt fokusområde i Vision Västra Götaland. Det handlar dels om den traditionella infrastrukturen i sig, dels om att vara ett nav för internationella transporter men även om en välfungerande kollektivtrafik och en infrastruktur för bredband. Detta är viktigt både för Västra Götalands

utveckling och för människors vardag. I Väst-SOM 2009 undersöks befolkningens uppfattning i en rad aktuella trafikförslag.

Trafik är alltid ett hett ämne som kan skapa mycket debatt i många sammanhang. Miljöaspekten vid infrastrukturprojekt växer sig bara starkare, i synnerhet i samband med den uppmärksamhet klimatförändringarna fått i media under senare år. Detta samtidigt som kostnader ska vägas mot nytta i flera olika avseenden när infrastrukturförslag diskuteras. I flera förslag avseende trafiken i Västra Götaland så finns det inslag av avgifter för bilister, något som inte är särskilt vanligt i Sverige. Detta kan påverka inställningen till olika projekt, om det offentliga eller privata ska betala. Sen finns det också både väg och järnvägsprojekt. Skiljer sig attityden beroende på vilken sorts projekt det handlar om?

Tabell 10 Uppfattning om aktuella infrastrukturförslag, 2009 (procent och balansmått)

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen upp- fattning	Summa procent	Balans- mått
Bygga ut kollektivtrafiken	43	33	11	2	1	11	100	73
Bygga ut E20 till motorväg	35	31	11	4	2	16	100	59
Bygga ut Götalandsbanan	22	27	14	2	1	34	100	45
Bygga tågtunnel under Göteborg	20	25	15	6	5	29	100	34
Införa trängselavgift i Göteborg	12	18	12	14	27	16	100	-12
Finansiera motorväg i Bohuslän med vägavgifter	9	17	16	16	21	21	100	-10

Kommentar: Frågan lyder: Vilken är din åsikt om följande förslag gällande trafiken? Procentbasen utgörs av andelen svarande på respektive fråga. Balansmåttet är summan av *Mycket bra förslag* och *Ganska bra förslag* minus *Ganska dåligt förslag* samt *Mycket dåligt förslag*. Balansmåttet varierar mellan +100 (alla anger *mycket bra förslag* eller *ganska bra förslag*) och -100 (alla anger *ganska dåligt förslag* eller *mycket dåligt förslag*).

Källa: Väst-SOM 2009.

Förslag som leder till avgifter, trängselavgifter och vägavgifter, verkar generellt mindre populärt än andra större projekt där det inte diskuteras hur det ska betalas. Allra mest positiv är befolkningen till att bygga ut kollektivtrafiken och sedan att bygga ut E20 till motorväg. Därefter kommer förslagen om att bygga ut Götalandsbanan och att bygga en tågtunnel under Göteborg. Avseende Götalandsbanan och tågtunnel under Göteborg är det 29 respektive 34 procent som inte har någon uppfattning (44 respektive 48 procent om *Varken bra eller dåligt förslag* räknas med), detta är förslag som antingen är okända eller för svårbedömda. Även avseende övriga för-

Tabell 11 Uppfattning om aktuella infrastrukturförslag, 2009 (balansmått)

	Trängsel- avgift Göteborg	Bygga ut hela E20 till motorväg	Bygga en tågtunnel under centrala Göteborg (den s.k. Västlänken)	Bygga ut Götalands- banan	Finansiera utbyggnaden av motorväg i hela Bohuslän genom vägavgifter	Bygga ut kollektiv- trafiken i Västsverige	Minsta antal svar
<i>Kön</i>							
Kvinna	-6	52	30	38	-8	73	1563
Man	-15	66	37	53	-13	71	1432
<i>Ålder</i>							
16-29 år	-13	51	39	25	-25	69	493
30-49 år	-6	63	37	46	-9	74	979
50-64 år	-8	61	32	53	-2	77	818
65-85 år	-17	57	25	47	-11	68	704
<i>Utbildning</i>							
Låg	-24	60	23	41	-13	65	668
Medellåg	-14	59	31	39	-14	70	928
Medelhög	-5	60	40	50	-9	78	622
Hög	1	58	40	52	-4	80	729
<i>Delregion</i>							
Göteborgsregionen	-14	57	40	45	-13	78	1532
Sjuhärad	-15	63	30	55	-2	68	429
Skaraborg	-2	69	19	37	-2	63	510
Fyrbodalen	-4	53	29	45	-17	70	524
<i>Subjektiv klass</i>							
Arbetsarhem	-15	58	31	40	-14	69	1240
Jordbruksarhem	-10	52	13	44	-8	61	109
Tjänstemannahem	-6	59	35	51	-11	80	965
Högre tj-mannahem	-9	71	43	56	2	79	271
Företagsarhem	-10	66	38	46	-4	69	271
<i>Uppväxt</i>							
Ren landsbygd	-10	59	28	45	-9	68	619
Mindre tätort	-5	64	31	44	-12	72	761
Stad/större tätort	-9	61	32	48	-10	75	599
Sthlm/Gbg/Malmö	-17	53	38	44	-12	76	613
Annat land i Norden	-5	63	43	39	-1	79	76
Annat land i Europa	-8	54	44	53	-5	77	116
Land utanför Europa	-25	59	49	49	-12	75	65
<i>Bor</i>							
Ren landsbygd	-13	57	24	45	-11	70	469
Mindre tätort	-17	63	30	45	-14	71	713
Stad eller större tätort	-7	64	34	48	-8	73	930
Göteborg	-7	52	41	43	-9	76	836
<i>Arbetsar</i>							
I den egna kommunen	-4	60	35	45	-9	76	1221
Annan kommun	-12	61	39	47	-17	77	587

Kommentar: Frågan lyder: *Vilken är din åsikt om följande förslag gällande trafiken?* Procentbasen utgörs av andelen svarande på respektive fråga. Balansmålet är summan av *Mycket bra förslag* och *Ganska bra förslag* minus *Ganska dåligt förslag* samt *Mycket dåligt förslag*. Balansmålet varierar mellan +100 (alla anger *ganska bra förslag* eller *mycket bra förslag*) och -100 (alla anger *ganska dåligt förslag* och *mycket dåligt förslag*). Övriga möjliga svar är *Ingen uppfattning* eller *Varken bra eller dåligt förslag*.

Källa: Väst-SOM 2009.

slag i tabellen så finns det en betydande del av svarspersonerna som inte har någon uppfattning i frågan.

Förutom de faktorer som används genom hela rapporten som analysverktyg ska pendlare analyseras när frågan om aktuella infrastrukturförslag fördjupas. Detta genom att skilja på de som bor i samma kommun som de jobbar i eller de som måste åka till en annan kommun för att arbeta.

Män har något starkare åsikter än kvinnor om trafikens infrastruktur. De är mer negativa till vägavgifter och trängselavgifter än kvinnor. Men de är också mer positiva i de övriga infrastrukturprojekten, detta gäller för samtliga de andra förslagen förutom att införa mer kollektivtrafik. Där är kvinnorna något mer positiva. Utbildningen verkar påverka attityderna. Individer med lägre utbildning är mer negativt inställda till förslagen om vägavgifter och trängselskatt. Hög utbildning leder till att individerna är mindre negativa till avgifterna, men de är samtidigt mer positiva generellt till de olika infrastrukturprojekten.

De yngsta (16-29 år) och de äldsta (65-85 år) är de som är mest negativa till avgifter i trafiken. Rent generellt är de mindre positiva till de övriga förslagen än de två andra åldersgrupperna (30-49 år samt 50-65 år). Ett mönster som liknar hur utbildning får uppfattningar att variera på grund av lägre utbildningsnivå i de två förstnämnda grupperna, det som uppmäts kan då misstänkas vara en effekt av utbildning. En annan aspekt är att de äldsta och de yngsta i sammanhanget är två grupper med ofta mer begränsade ekonomiska möjligheter, något som kan påverka bedömningen.

Trenden från tidigare år är att invånarna i olika delar av Västra Götaland är mest positiva till infrastrukturprojekt som gynnar dem samt mest negativa till de som missgynnar dem, består (Johansson 2009). Invånarna i Göteborg är jämte invånarna i Sjuhärad de mest negativa till trängselavgifter i Göteborg. Invånarna i Fyrbodalen är mest missnöjda med vägavgifter i Bohuslän. I Skaraborg är man mest positiv till att bygga ut E20, och i Sjuhärad är man mest positiv till att bygga ut Götalandsbanan. Att bygga ut kollektivtrafiken är det förslag som generellt får mest gillande i Västra Götalands olika delar, både i Göteborgsregionen, Sjuhärad och Fyrbodalen är detta det mest populära förslaget. I Skaraborg är en utbyggnad av E20 det som flest tycker är ett bra förslag. Trängselavgifter i Göteborg är det minst populära förslaget bland boende i Göteborgsregionen och Sjuhärad medan motorvägsavgifter i Fyrbodalen är det som är minst populärt i Fyrbodalen. I Skaraborg är de två förslagen med avgifter för bilister de minst populära, men de boende i Skaraborg är mindre tveksamma i båda dessa frågor än övriga delar av Västra Götaland, även om skillnaden mot Fyrbodalen avseende trängselavgifter och gentemot Sjuhärad avseende motorvägsavgifter, är försumbara. Mönstret av att vara mest positiv till infrastrukturprojekt som gynnar en själv, och den delregion man bor i, framträder tydligt.

Individer från tjänstemannahem och företagarhus är mer positiva till olika infrastruktursatsningar samtidigt som de är något mindre negativa till vägavgifter. Tjänstemännen är mest positiva till att bygga ut kollektivtrafiken, därefter finns det ett hopp till arbetare och företagare, och ytterligare lite mindre positiva är jordbrukarna.

Individer på landsbygden är mer negativa till vägavgifter jämfört med de som bor i en stad. De som bor i mindre tätort eller större tätort är de som främst är positiva till de olika infrastrukturprojekten. Att bygga ut kollektivtrafiken är något som främst stöds av de som bor i Göteborg.

En grupp som berörs särskilt av olika infrastruktur är de som pendlar. Detta definieras av huruvida en individ arbetar i en annan kommun alternativt annat land, än var de bor. Bland pendlarna så är inställningen mycket mer negativ till trängselavgifter i Göteborg jämfört med de som bor och jobbar i samma kommun som de bor i. Det samma gäller vägavgifter i Bohuslän. Bland de som arbetar i samma kommun som de bor samt bland de som arbetar i grannkommunen anses det viktigt att kollektivtrafiken byggs ut.

Summering

Den ekonomiska krisen verkar prägla attityderna i allmänhetens bedömningar av ekonomi och näringsliv 2009. Påverkan gäller även om svarspersonerna inte anser sig själva vara hårt drabbade som de anser samhället vara. Befolkningen uppfattar krisen i sin omgivning och den har betydelse för deras bedömningar, men för en majoritet har krisen knappast påverkat deras personliga situation. Samhällsekonomin uppfattas däremot vara det som drabbats och ha försämrats under de senaste 12 månaderna. Det offentliga anses inte särskilt lyckosamt i sin strävan att förbättra ekonomin genom att gynna företagande och sysselsättning. Det finns en oro för att drabbas av arbetslöshet men det finns inga tidigare undersökningar att jämföra med graden av oro med.

För framtiden finns det en viss optimism. Det som allmänheten i Västra Götaland anser särskilt viktigt att satsa på inför framtiden är högre utbildning & forskning och transporter. Ålder och kön påverkar prioriteringen av vilka frågor som anses viktiga inför framtiden. Äldre prioriterar mer traditionella branscher såsom verkstadsindustri medan yngre anser att nöjesliv och evenemang samt miljö, är viktigt. Kvinnor prioriterar offentlig service medan män tycker industri är viktigt. Synen på den ekonomiska krisen påverkar synen på hur olika regionala utvecklingsfrågor ska prioriteras: desto allvarligare en individ ser på krisen, desto viktigare anses alla de föreslagna möjligheterna för regional utveckling vara. Överlag är skillnaderna mellan de olika delarna av Västra Götaland relativt små, men det finns ändå en del viktiga skillnader. Boende i Göteborgsregionen prioriterar högre utbildning mer än boende i övriga delar av Västra Götaland, där verkstadsindustri/bilindustri och transporter är det som prioriteras allra högst inför framtiden. Men i samtliga delar är det liknande frågor som anses vara viktigast, såsom turism, transporter, högre utbildning, offentlig service och bilindustri. Prioritering av filmindustri har ett visst stöd hos allmänheten i Fyrbodalen medan de boende i övriga delar av Västra Götaland är mycket mer tveksamma.

Turism är något som rankas högt i alla olika grupper som en framtidsfråga, samtidigt som andra resultat visar att turism snarare är något man kan dra ner på

än något att satsa på. Synen på den turism som erbjuds av kommunen är positiv, betydligt fler är positiva än negativa, men det stora flertalet har ingen uppfattning.

Attityden i infrastruktur påverkas av finansieringsformen. De projekt som betalas av avgifter för bilister tas emot sämre än övriga. Kunskapen om en del av projekten är begränsad, i synnerhet angående järnvägsprojekten är det en stor andel som inte har någon uppfattning, troligen känner de inte till vad det är. Män har starkare åsikter än kvinnor i frågan, medan de yngsta och de äldsta är de mest negativa till avgifter i trafiken, negativa men i något mindre utsträckning är bland annat tjänstemän och företagare. Boende Skaraborg är mest positiv till att bygga ut E20 medan boende i de andra delarna av Västra Götaland är mest positiva till att bygga ut kollektivtrafiken. Sämst av alla förslag anses vägavgifter i Göteborg vara, kanske eftersom det handlar om att avgiftsbelägga något som i dagsläget inte kostar något.

Noter

- ¹ Vision Västra Götaland antogs av regionfullmäktige i Västra Götalandsregionen 2005. Visionen ska vara en plattform för utvecklingsarbetet inom regionen. SOM-institutet ansvarar för utvärderingen av Visionen ur ett medborgarperspektiv. Föreliggande kapitel bygger på rapporten *Den regionala dimensionen – en gemensam region* (2011), SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- ² "Ett näringsliv präglad av utvecklingskraft och nyskapande" (Vision Västra Götaland 2005)
- ³ Resultatet ska tolkas försiktigt på grund av förhållandevis få svarspersoner, ca 120, från Trollhättan
- ⁴ Här ska överrepresentationen av högutbildade i Väst-SOM, beaktas.

Referenser

- Holmberg, S. & Weibull, L. (2006) "Flagnande förtroende". I Holmberg, S. & Weibull, L. (red), *Du stora nya värld. Trettiofyra kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Johansson, S. (2009) *Vision Västra Götaland det goda livet – ur ett medborgarperspektiv*. Göteborg, SOM-institutet, Göteborgs Universitet, (2009:24).
- Nilsson, L. Weibull, L. (2010) "Regional utveckling i Västra Götaland – högre utbildning och forskning". I
- Nilsson L (red) , *En region blir till*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L. (2010) "Välfärd och service på lokal och regional nivå". I Nilsson L (red), *En region blir till*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Västra Götalandsregionen (2005) *Vision Västra Götaland – Det goda livet*.

MAKTSKIFTEN I MEDBORGARNAS ÖGON

ANNA BENDZ

En stor del av den kommunala demokratins legitimitet vilar på att de politiska representanterna i kommunen lyckas kanalisera medborgarnas önskemål. Genom att rösta i allmänna val ska medborgarna kunna uttrycka sin vilja när det gäller hur kommunen ska styras och politikerna ska sedan styra i enlighet med denna vilja. En viktig komponent i en valdemokrati är att det finns skillnader mellan olika politiska alternativ och följaktligen bör det också bli en konkret skillnad i politiken beroende på vilken majoritet som styr kommunen. Genom att rösta fram en ny majoritet då den gamla inte uppfattas uppfylla medborgarnas önskemål utövar medborgarna sin rätt till ansvarsutkrävande, vilket är ett fundament i den representativa demokratin (se t ex Przeworski, Stokes och Manin 1999). Som en följd bör kommunens politik förändras.

En tidigare studie visar att politiker och tjänstemän i kommunerna i relativt hög utsträckning anser att det finns tydliga politiska alternativ i kommunen och att det genomförs förändringar i den kommunala politiken efter ett maktskifte (Bendz och Johansson 2008). Det är inte självklart att medborgarna har samma uppfattning. Syftet med detta kapitel är att undersöka om medborgarna uppfattar att maktskiftet leder till förändringar av den kommunala politiken. Dessutom genomförs analyser av hur variationen ser ut mellan olika grupper när det gäller synen på förändring. Maktskifte definieras i det här fallet som en tydlig förändring av majoritetsförhållandena, exempelvis att en socialdemokratiskt dominerad kommunstyrelse byts ut mot en styrelse dominerad av borgerliga partier och där samarbetet sker inom respektive block. Som maktskifte räknas dessutom en övergång från en blocköverskridande majoritet till en majoritet bestående av borgerliga allianspartier eller rödgröna partier och tvärtom. I rapporten används den bedömning av vilka kommuner som genomgått maktskiftet som har gjorts av Sveriges kommuner och landsting i sammanställningen ”Majoriteter och maktskiftet i kommunerna 2006-2010”.

Den empiriska undersökningen i rapporten bygger på frågor som har ställts i enkäten Väst-SOM 2009. De frågor som analysen huvudsakligen bygger på är följande:

Anser du att det har skett förändringar i politiken i den kommun där du bor sedan valet 2006? (Ja/Nej)

Om ja, på vilket eller vilka områden anser du att det har skett störst förbättringar respektive försämringar sedan valet 2006 i den kommun där du bor? (Öppen fråga)

Av de 50 kommuner som ingår i undersökningen (Västra Götalands kommuner samt Kungsbacka) fick 18 kommuner en ny majoritet efter valet 2006. Av dessa fick tio ett maktskifte till ett eller flera av alliansens partier, två till ett eller flera av de rödgröna partierna och sex kommuner fick en majoritet med ett blocköverskridande samarbete. Av de som har svarat på enkäten bor 789 personer (23 procent) i kommuner med maktskifte och 2575 i kommuner utan maktskifte.

I analysen sker fortlöpande jämförelser mellan kommuner med och kommuner utan maktskiften efter valet 2006. En generell hypotes är att medborgarna i kommuner med maktskiften ska uppfatta förändringar i större utsträckning än medborgarna i kommuner utan maktskiften. Om medborgarna uppfattar att det inte blivit några förändringar trots maktskifte kan det bero på flera saker. För det första att det faktiskt inte har genomförts några förändringar. För det andra att medborgarna av olika anledningar inte uppfattar de förändringar som har genomförts. En rimlig utgångspunkt är att kommuner som har haft ett tydligt maktskifte i de flesta fall genomgår förändringar i mer eller mindre utsträckning. Resultaten från det ovan nämnda projektet "Maktskiften i kommuner" visade bland annat att andelen verksamhet i enskild regi (privatiseringar) ökade i kommuner som haft maktskifte åt höger och att utgifterna för vissa verksamheter ökade i kommuner som hade maktskifte åt vänster (exempelvis ökade kostnaden per elev i grundskolan, vilket indikerar en ökad ekonomisk satsning). Viktigt att påpeka här är att resultaten visade på ganska få signifikanta effekter av maktskiften på förändringar av kostnader och andel verksamhet i enskild regi. Dessa mått är emellertid inte heltäckande och tillsammans med övriga analyser är slutsatsen i projektet att maktskiften åtminstone på vissa områden innebär skillnader i politiken (Bendz och Johansson 2008).

Analysen inleds med att besvara frågan om hur stor andel av västsvenskarna som uppfattar att det har blivit skillnad i deras kommuners politik efter valet 2006. Är det någon skillnad mellan vad medborgare i kommuner med respektive utan maktskiften tycker i det här fallet? En annan relevant fråga är om det är skillnader i medborgarnas uppfattning beroende på åt vilket håll maktskiftet har skett. Det är t ex möjligt att medborgare i kommuner där borgerliga partier har tagit över makten kan uppfatta förändringar i större utsträckning än i andra kommuner eftersom det blev maktskifte på nationell nivå samtidigt. Därefter går undersökningen vidare med analyserna av olika grupper av svarspersoner.

Uppfattningar om förändring: har det hänt något i kommunerna sedan valet 2006?

Den första tabellen nedan visar hur stor andel av västsvenskarna som anser att det har hänt något med den kommunala politiken efter det senaste valet.

Tabell 1 Medborgarnas uppfattning om förändringen i den kommunala politiken efter valet 2006 (procent)

Förändring	Procent
Ja	19
Nej	81
Summa	100
Antal svar	2934

Det är en knapp femtedel av västsvenskarna som urskiljer någon förändring av den egna kommunens politik efter det senaste valet. Ovanstående tabell tar inte hänsyn till om svarspersonerna bor i en kommun som fick maktskifte eller inte, i tabell 2 görs denna uppdelning liksom åt vilket håll maktskiftet sker.

Tabell 2 Uppfattning om förändring i den kommunala politiken efter valet 2006 efter typ av maktskifte (procent)

	Förändring	Inte förändring	Summa	Antal
Ej maktskifte	16	84	100	2250
Maktskifte	29	71	100	681
Varav:				
Maktskifte åt höger	31	69	100	449
Maktskifte åt vänster	20	80	100	65
Maktskifte till blocköverskridande	26	74	100	67

Det finns en tydlig skillnad i uppfattningarna om förändring mellan svarspersoner som bor i kommuner med respektive utan maktskifte, där nästan en tredjedel av de som bor i maktskifteskommuner anser att det har blivit någon typ av förändring. Majoriteten anser emellertid att det inte har skett någon påtaglig förändring. Resultaten när det gäller maktskifte åt vänster (till en majoritet med Socialdemokraterna, Vänsterpartiet, Miljöpartiet eller samarbete mellan dessa) måste tolkas med stor försiktighet eftersom det är få personer som ingår i den gruppen. Tendensen är emellertid att det är svarspersoner i kommuner som har haft maktskifte till något eller flera av alliansens partier som upplever de största förändringarna.

Vilka anser att politiken har förändrats?

Slutsatsen från den första delen av analysen är att medborgarna i kommuner som har haft maktskifte anser att politiken har förändrats i större utsträckning än vad medborgarna i kommuner utan maktskifte anser. Även i kommuner med maktskifte är det emellertid fortfarande en minoritet som anser att det har blivit någon skillnad. Som konstateras ovan kan svaret att det inte har blivit några förändringar bero antingen på att det faktiskt inte har skett några förändringar eller att medborgarna inte uppfattar de förändringar som genomförs.

Om det nu sker förändringar som medborgarna inte uppfattar kan det ha att göra med egenskaper och erfarenheter hos individerna själva. Individer har exempelvis olika kunskaper om och olika stort intresse för kommunal politik. Uppfattningen om förändringar kan således variera i olika grupper. I fortsättningen undersöks hur uppfattningen om förändringar efter valet 2006 ser ut i olika grupper. Fortlöpande jämförs de som bor i kommuner som har haft maktskifte med de som bor i kommuner som inte haft maktskifte.

Kunskap och erfarenhet

I den här studien finns inte möjlighet att dra slutsatser om det verkligen har skett förändringar i de västsvenska kommunernas politik efter valet 2006. Det går därför inte att säga om resultaten ovan, där en minoritet av medborgarna även i maktskifteskommuner inte ser några förändringar, beror på om kommunens politik faktiskt inte har förändrats eller om det handlar om att medborgarna inte uppfattar de förändringar som sker. En rimlig hypotes är emellertid att ökad kunskap om vad som händer i kommuner såväl som erfarenhet av kommunens service borde öka möjligheterna att uppfatta de förändringar som sker. De som sällan kommer i kontakt med kommunal verksamhet kanske inte märker av förändringar i samma utsträckning som de som ofta använder sig av kommunal service gör. Samma resonemang kan appliceras då det gäller om man är anställd inom kommunen eller inte, kommunalanställda bör vara mer uppmärksamma på förändringar än de som arbetar i andra sektorer. De som sätter sig in i den lokala politiken genom att exempelvis ta del av lokala medier borde med samma resonemang uppfatta förändringar i större utsträckning än de som inte gör det.

För att ta reda på om medianvändning påverkar uppfattningen om förändring av politiken har en analys genomförts av hur svaren ser ut uppdelat på grupper som använder sig av media i form av morgontidningsläsning (prenumeration eller inte), tittande på lokal-TV samt lyssnande på lokal-radion i P4. Resultaten kan säga något om ifall mer information genom medianvändande innebär att medborgarna i högre grad uppfattar de eventuella förändringar som genomförs i kommunen.

Resultaten från analysen visar att det är svårt att uttyda några generella mönster när det gäller medianvändningens betydelse. När det gäller exempelvis tittande på

TV4:s lokalnyheter inom gruppen som bor i en kommun med maktskifte är sambandet inte som förväntat: De som tittar ofta, anser i mindre utsträckning än de som tittar sällan att det har skett förändringar i politiken. Ett samband som ser ut som förväntat är att de som prenumererar på morgontidning och bor i en kommun som har haft maktskifte uppfattar förändringar i något högre grad än de som inte prenumererar (30 procent respektive 25 procent). Lyssnande på lokalradio har inte någon signifikant effekt. Den allmänna slutsatsen är att ökad information i form av stor medieanvändning inte tycks ha någon större betydelse för hur medborgarna uppfattar den kommunala politiken efter ett maktskifte.

Ytterligare ett sätt att ta reda på om kunskap om den kommunala politiken har effekt på om man uppfattar förändring är att jämföra de personer som har haft erfarenhet av en viss kommunal verksamhet med de som inte har haft erfarenhet.¹ I SOM-enkäten ställs frågan om svarspersonen eller någon nära anhörig har utnyttjat en viss service. På flera områden ser det ut så att de som har utnyttjat någon service inom kommunal sektor i högre utsträckning anger att det har skett förändringar i den kommunala politiken än de som inte har utnyttjat servicen i fråga. Signifikanta resultat finner vi när det gäller barnomsorgen, där 25 procent av de som använder servicen anser att det har skett förändringar jämfört med 17 procent av de som inte använder servicen. Samma mönster finns när det gäller skolan (27 respektive 17 procent), socialtjänsten (33 respektive 19, här är det emellertid mycket få som själva använder socialtjänst) samt bibliotek, kulturaktiviteter och fritidsverksamhet (22 respektive 15-16 procent). Inom den grupp av svarspersonerna som bor i kommuner som hade maktskifte efter valet 2006 är det generella mönstret att en högre andel upplever förändringar av politiken jämfört med de som inte bor i maktskifteskommuner. Flera signifikanta skillnader finns även i det här fallet inom gruppen som bor i maktskifteskommuner: mellan dem som använder barnomsorg (36 procent) och dem som inte använder barnomsorg (25 procent), samt mellan de som använder idrottsanläggningar (34 procent) och de som inte gör det (22 procent).

Ytterligare ett sätt att kontrollera om de som har kunskap och/eller erfarenhet av kommunal verksamhet uppfattar förändring mer än andra är att dela in svarspersonerna i grupper efter vilken sektor de arbetar inom. I tabellen, liksom i de följande tabellerna, visas procentdifferensen mellan uppfattningarna hos personer som bor i kommuner som har haft maktskifte och de som bor i kommuner som inte har haft maktskifte.

Tabellen visar att de som arbetar i kommunal eller statlig sektor i högre utsträckning anser att det har blivit förändringar än de som arbetar inom privat sektor. Den högsta siffran finner vi bland de som arbetar i kommunal sektor i en kommun som har haft maktskifte. Sammantaget tyder resultaten ovan på att de som har direkt erfarenhet av kommunen, antingen genom att arbeta där eller att använda den kommunala servicen, tenderar att anse att den kommunala politiken förändras i något större utsträckning än andra. När det gäller service är emellertid detta inte något generellt mönster utan något som varierar beroende på vilka kommunala service-

verksamheter som nyttjas. Resultaten pekar på att uppfattningen om förändring i viss utsträckning har att göra med kunskap genom erfarenhet (och inte enbart på att det inte sker några faktiska förändringar).

Tabell 3 *Uppfattning om förändring av kommunens politik efter vilken sektor svarspersonerna arbetar inom (procent)*

	samtliga	maktskifte	ej maktskifte	procentdiff.	Antal
Statlig	22	34	18	16	232
Kommunal	24	36	21	15	633
Landstings/regional	21	23	20	3	165
Privat	17	26	14	12	1468

Kommentar: I tabellen har de som arbetar för ideell organisation/stiftelse uteslutits på grund av för få svarande.

Individfaktorer

Individuella egenskaper som ålder, kön och utbildning har tidigare visat sig ha betydelse för politiska attityder och åsikter och tas därför med även i den här analysen. Exempelvis har högutbildade ofta ett större intresse för politik än lågutbildade och äldre har visat sig mer politiskt intresserade än yngre vilket kan innebära att dessa grupper uppfattar de förändringar som sker i större utsträckning (Se t ex Johansson, Nilsson och Strömberg 2001, Gilljam och Holmberg 1993). Kön kan i det här fallet ha betydelse eftersom det är fler kvinnor än män som har kontakt med kommunala verksamheter och som arbetar i offentlig sektor. Denna större närhet till kommunen jämfört med män kan tänkas påverka hur kvinnor uppfattar förändringar i kommunens politik. I tabell fem sammanställs resultaten när det gäller individfaktorer. I tabellen visas procentdifferensen mellan västsvenskar i kommuner med respektive utan maktskifte.

I samtliga grupper gäller att de som bor i kommuner där det har varit maktskifte efter senaste valet i högre utsträckning än andra upplever att politiken i kommunen har förändrats. Tabellen visar att det finns vissa skillnader när det gäller kön och utbildning, där kvinnor tenderar att anse att politiken har förändrats mer än män. Högutbildade anser att politiken har förändrats mer än lågutbildade. När det gäller ålder är skillnaderna mellan grupperna relativt små, förutom i gruppen som bor i maktskifteskommuner. I dessa kommuner tenderar de unga att uppfatta förändringar i mindre utsträckning än de äldre grupperna. För grupperingen subjektiv klasstillhörighet kan vi konstatera att effekten av att bo i en kommun med maktskifte är lägre inom gruppen arbetare än bland tjänstemännen. Antalet svar är lågt inom gruppen högre tjänstemän när det gäller de som bor i kommuner med maktskifte (23 svarande), resultaten får därför tolkas med försiktighet.

Tabell 4 Andel som anger att det har skett en förändring av den kommunala politiken inom olika grupper och efter maktskiftesstruktur (procent och procentdifferens)

	andel som anger förändring	maktskifte	ej maktskifte	procentdiff
<i>Kön</i>				
Män	17	27	12	15
Kvinnor	21	30	20	10
<i>Ålder</i>				
16-29	16	21	15	6
30-49	20	32	17	15
50-64	20	31	17	14
65-85	18	27	14	13
<i>Utbildning</i>				
Låg	16	30	11	19
Medellåg	16	23	14	9
Medelhög	21	27	20	7
Hög	22	37	19	18
<i>Subjektiv klass</i>				
Arbetare	20	26	18	8
Jordbrukare	17	31	16	15
Tjänstemän	18	30	14	16
Högre tjänstemän	18	26	16	10
Företagare	17	30	13	17

Kommentar: Låg utbildning innebär högst grundskola. Medellåg utbildning innebär högst gymnasiestudier eller liknande. Medelhög utbildning innebär högst studier vid högskola/universitet. Hög utbildning innebär högst examen från forskarutbildning. Subjektiv klass innebär att svarspersonerna själva har fått ange karaktären på det hem de bor i. Procentdifferensen visar skillnaden mellan de som bor i kommuner som har haft maktskifte och de som bor i kommuner som inte haft maktskifte. Antalet svarande varierar beroende på grupp (maktskifte/ej maktskifte), men är för samtliga: Män 1448, kvinnor 1486. 16-29 år 481, 30-49 977, 50-64 803, 65-85 673. Lågutbildade 635, medellågutbildade 901, medelhögutbildade 629, högutbildade 730. Arbetare 1499, jordbrukarhem 302, tjänstemannahem 577, högre tjemhem 150, företagare 253.

Politisk orientering och politiskt intresse

En hypotes som prövas är att personer som är intresserade av politik i högre utsträckning uppfattar förändringar än de som är mindre intresserade eftersom de bör vara mer benägna att ta reda på det som händer och kanske även är mer uppmärksamma på förändringar. Det politiska intresset kan mätas på flera sätt. I tabellen finns politiskt intresse i största allmänhet med, liksom frågan om hur stort intresse svarspersonerna

har för den kommunala politiken. Två mer konkreta indikatorer på politiskt intresse är frågor som rör om man som medborgare har försökt att påverka besluten i kommunen² någon gång respektive hur ofta man brukar diskutera politik med andra. I undersökningen provas även betydelsen av var svarspersonerna placerar sig på den politiska vänster-högerskalan. Antagandet här är att de som sympatiserar med den politiska minoriteten i kommunen är mindre nöjda med politiken och därför uppfattar förändringar i form av försämringar av olika slag i större utsträckning.

Tabell 5 *Uppfattning om förändring efter politisk orientering och politiskt intresse (procent och procentdifferens)*

	samtliga	maktskifte	ej maktskifte	procentdiff
<i>Politisk orientering</i>				
Vänster	24	37	20	17
Mitten	16	22	14	8
Höger	17	27	14	13
<i>Politiskt intresse, allmänt</i>				
Intresserad	22	34	19	15
Ointresserad	16	24	13	11
<i>Politiskt intresse, kommunen</i>				
Intresserad	22	34	19	15
Ointresserad	15	21	13	8
<i>Försökt påverka beslut</i>				
Ja	29	39	24	15
Nej	16	24	14	10
<i>Diskuterat politik</i>				
Ofta	23	34	20	14
Då och då	15	23	12	11
Aldrig	13	23	10	13

Kommentar: Vänster-högerfrågan är en 5-gradig skala i enkätfrågan. Vänster innebär värdena 1 och 2, mitten 3 och höger 4 och 5. Frågan om hur ofta svarspersonerna har diskuterat politik är sammanslagen i tabellen så att ofta= mer än en gång i månaden, då och då = mindre än någon gång i kvartalet. Politiskt intresse respektive politiskt intresse kommunen har 4 värden i enkäten som här slagits samman till 2. Procentdifferensen visar skillnaden mellan de som bor i kommuner som har haft maktskifte och de som bor i kommuner som inte haft maktskifte. Antalet svarande varierar i grupperna (maktskifte respektive ej maktskifte) men är för samtliga: Vänster 969, mitten 817, höger 1073. Politiskt intresse allmänt: intresserad 1506, ointresserad 1398. Intresserad av kommunalpolitik: intresserad 1642, ointresserad 1266. Försökt påverka kommunens beslut: Ja 693, nej 2203. Diskuterat politik: ofta 549, då och då 784, sällan 1527.

Slutsatserna av tabellen är att de som orienterar sig åt vänster i högre utsträckning uppfattar förändringar i den kommunala politiken efter valet 2006 än de som placerar sig åt höger. Detta gäller i än större utsträckning för de vänsterorienterade som bor i kommuner med maktskifte där 37 procent anser att det har skett förändringar. Det är, som nämnts ovan, fler som anser att det har skett försämringar än förbättringar i den kommunala politiken efter senaste valet. Med tanke på att de flesta maktskiften dessutom har skett åt höger är resultatet inte särskilt förvånande. En analys visar att 41 procent av de som orienterar sig åt vänster och som bor i en kommun där maktskiftet har skett åt höger anser att det har skett förändringar. Dessa resultat återspeglas förstås även när det gäller partisympati, där Vänsterpartiets och Socialdemokraternas anhängare i relativt hög grad anser att det har skett förändringar.

Vi kan också konstatera att det politiska intresset har betydelse för i hur stor utsträckning man uppfattar att politiken har förändrats. De som är intresserade av den kommunala politiken anser i betydligt större utsträckning än de som är ointresserade att det har skett förändringar. Detta är särskilt tydligt i kommuner där det har varit maktskifte där 34 procent av de som är intresserade av kommunal politik uppfattar att det har blivit förändringar. Samma sak gäller för det politiska intresset i stort. Det finns också tydliga skillnader när det gäller de mer konkreta indikatorerna på politiskt intresse, där de som har försökt påverka besluten i kommunen och de som ofta diskuterar politik anser att det har skett förändringar i större utsträckning. Vi kan se samma mönster att medborgare i kommuner med maktskiften anser att det har blivit förändringar i politiken i högre utsträckning än andra. Att notera är emellertid att det fortfarande inte i någon grupp finns en majoritet som anser att det har blivit förändringar i politiken efter valet 2006.

Åsikter om kommunen

Svarspersonernas uppfattning om hur kommunen fungerar är ytterligare en faktor som kan tänkas ha betydelse för hur politiken efter ett maktskifte uppfattas. Är det så att man anser att kommunen sköts dåligt kan det få effekter för hur politiken uppfattas i största allmänhet. Frågan som ställs i analysen är därför om de som anser att kommunen sköts dåligt uppfattar förändringar i större utsträckning än personer som anser att kommunen sköts på ett bra sätt.

Det är en något större andel av de som anser att den kommunala servicen är dålig som samtidigt tycker att politiken har förändrats efter senaste valet än av de som anser den kommunala servicen är bra. Liksom tidigare är andelen och skillnaden mellan grupperna högre i kommuner som har haft maktskifte. Vi kan se samma mönster när det gäller vad svarspersonerna anser om kommunstyrelsens arbete, där de som svarat att de sköter sin uppgift dåligt i högre utsträckning anser att det har skett förändringar i kommunens politik.

Tabell 6 Uppfattningar om förändringar av politiken efter åsikter om kommunen (procent och procentdifferens)

	samtliga	maktskifte	ej maktskifte	procentdiff
<i>Åsikt om kommunal service</i>				
Bra	20	29	17	12
Varken bra eller dåligt	19	29	16	13
Dåligt	25	35	20	15
<i>Åsikt om hur kommunstyrelsen sköter sina uppgifter</i>				
Bra	18	29	16	13
Varken bra eller dåligt	16	22	14	8
Dåligt	30	45	24	21

Kommentar: Svartspersonerna tillfrågas om hur de anser att servicen som helhet i kommunen har fungerat under de senaste 12 månaderna. Frågan har i enkäten fem svarsalternativ som i tabellen har slagits samman. Frågan om hur kommunstyrelsen sköter sin uppgift har i enkäten fem svarsalternativ som har slagits samman i tabellen. Svartsalternativet Ingen uppfattning har uteslutits i tabellen. Procentdifferensen visar skillnaden mellan de som bor i kommuner som har haft maktskifte och de som bor i kommuner som inte haft maktskifte. Antal svarande för samtliga: Åsikt om kommunal service: bra 1376, varken bra eller dåligt 928, dåligt 183. Åsikt om ks sköter sina uppgifter: bra 843, varken bra eller dåligt 827, dåligt 537.

I det här fallet är inte riktningen på sambandet självklar. I tabellen kan vi se att det finns en samvariation mellan åsikterna om kommunens service respektive kommunstyrelsen och om man anser att det har skett en förändring i kommunens politik. Det kan emellertid lika gärna vara så att man anser att servicen fungerar dåligt och att kommunstyrelsen inte sköter sin uppgift på grund av att politiken har förändrats i en riktning som man anser är negativ, exempelvis efter ett maktskifte i kommunen. I tabellen nedan redovisas skillnader i åsikter om kommunal service respektive kommunstyrelsens arbete i kommuner med och utan maktskifte. Här får vi alltså reda på om maktskifte påverkar medborgarnas relation till kommunen de bor i.

Majoriteten av medborgarna är nöjda med servicen, men de som bor i kommuner som har haft maktskifte är något mindre nöjda än medborgare i kommuner utan maktskifte. De anser också att kommunstyrelsen sköter sin uppgift sämre än vad övriga medborgare gör. Maktskifte indikerar förändring vilket kan tolkas som att medborgarna är mer missnöjda i kommuner där det har skett förändringar, men som vi har sett är det inte självklart att medborgarna uppfattar att det händer något med politiken även om kommunen byter majoritet. Hur ser det då ut om vi även tar hänsyn till svartspersonernas uppfattningar om förändring?

Tabell 7 Åsikter om kommunal service samt hur kommunstyrelsen sköter sin uppgift efter maktskiftesgrupper (andel och procentdifferens)

	samtliga	maktskifte	ej maktskifte	procentdiff
<i>Åsikt om kommunal service</i>				
Bra	56	53	57	-4
Varken eller	37	36	37	-1
Dåligt	7	10	6	4
Summa	100	100	100	
Antal	2749	641	2108	
<i>Åsikt om kommunstyrelsen</i>				
Bra	39	32	41	-9
Varken eller	38	38	37	1
Dåligt	24	30	22	8
Summa	100	100	100	
Antal	2453	605	1848	

Kommentar: Svarspersonerna tillfrågas om hur de anser att servicen i kommunen har fungerat under de senaste 12 månaderna. Frågan har i enkäten sex svarsalternativ som i tabellen har slagits samman. Frågan om hur kommunstyrelsen sköter sin uppgift har i enkäten sex svarsalternativ som har slagits samman i tabellen. Procentdifferensen visar skillnaden mellan de som bor i kommuner som har haft maktskifte och de som bor i kommuner som inte haft maktskifte.

När det gäller åsikter om hur den kommunala servicen har fungerat har svarspersonerna samma åsikt oavsett om de anser att det har skett förändringar eller inte (55 procent anser att servicen fungerar bra). Här spelar förändringen alltså inte så stor roll för om man anser att servicen fungerar eller inte. Mönstret är liknande om vi delar upp i kommuner med respektive utan maktskifte, men det är en något lägre andel i maktskifteskommunerna som är nöjda med servicen än i kommunerna utan maktskifte oavsett om man uppfattar förändringar eller inte.

Samma resonemang kan vi föra när det gäller åsikter om hur kommunstyrelsen sköter sin uppgift. Av de som anser att det har skett en förändring i kommunpolitiken tycker 48 procent att kommunstyrelsen sköter sig bra, medan 51 procent anser att de sköter sin uppgift dåligt. Av de som inte ser några förändringar anser 65 procent att kommunstyrelsen sköter sin uppgift bra och 35 procent dåligt. Uppdelat i maktskiftesgrupper kan vi konstatera att 60 procent av de som har haft maktskifte i sin kommun och som anser att det har blivit en förändring i kommunen tycker att kommunstyrelsen sköter sin uppgift dåligt. Motsvarande siffra bland de som inte har haft maktskifte är 45 procent. Återigen kan vi alltså konstatera att förändring efter ett maktskifte uppfattas mer negativt än positivt.

Kommunens karaktär

Politiken och relationen mellan partierna kan ha olika karaktär beroende på kommunens storlek. Exempelvis har det visat sig att konfliktnivån mellan partierna är högre i kommuner med fler invånare.³ Detta borde innebära att medborgare i större kommuner upplever förändringar i större utsträckning än medborgare i mindre kommuner. Ytterligare en kommunspecifik "egenskap" som kan tänkas ha betydelse är vilken politisk majoritet som kommunen har. I projektet "Maktskiftet i kommuner" visade det sig att majoriteten i kommuner med rödgrön majoritet upplevdes ha större ambitioner att förändra politiken i stor utsträckning än majoriteten i borgerligt styrda kommuner. Till sist prövas därför om kommunens storlek och politiska färg har betydelse för medborgarnas uppfattning om förändringar.

Tabell 8 *Uppfattning om förändring indelat efter typ av kommun (andel och procentdifferens)*

	samtliga	maktskifte	ej maktskifte	procentdiff
<i>Stad/land</i>				
Ren landsbygd	21	25	19	6
Mindre tätort	18	28	13	15
Stad eller större tätort	22	31	17	14
Göteborg	16	-	16	-
<i>Politisk majoritet efter valet 2006</i>				
Borgerlig majoritet	22	31	16	15
Rödgrön majoritet	14	20	13	7
Blocköverskridande majoritet	25	26	24	2

Kommentar: Som borgerlig majoritet räknas ett eller flera av följande partier: Moderaterna, Folkpartiet, Centern, Kristdemokraterna. Som rödgrön majoritet räknas ett eller flera av följande partier: Socialdemokraterna, Vänsterpartiet, Miljöpartiet. Blocköverskridande majoritet innebär samarbete över blockgränserna. Procentdifferensen visar skillnaden mellan de som bor i kommuner som har haft maktskifte och de som bor i kommuner som inte haft maktskifte. N-tal: Stad/land: ren landsbygd 471, mindre tätort 713, stad el större tätort 909, Göteborg 795. Majoritet: borgerlig 1210, rödgrön 1143, blocköverskridande 578.

Skillnaden mellan grupperna är inte särskilt stora eller systematiska och inte heller signifikanta. Möjligen finns en viss tendens att de som bor i större städer uppfattar förändringar i större utsträckning än de som bor i mindre städer och på landsbygden. Liksom tidigare upplever medborgarna i maktskifteskommuner att det har skett förändringar i större utsträckning än de som bor i kommuner utan maktskifte. Skillnaden är mindre bland dem som bor på landsbygden än för övriga grupper.

Medborgare som bor i kommuner där socialdemokraterna styr ensamma eller med miljöpartiet och/eller vänsterpartiet upplever att det har skett mindre förändringar i

kommunens politik efter valet än vad andra medborgare gör. Vi ska här komma ihåg att det är relativt få svarspersoner i gruppen som har haft maktskifte till en rödgrön majoritet. När det gäller kommuner som har en borgerlig majoritet med ett eller flera partier anser medborgarna att det har skett större förändringar i de kommuner som har haft maktskifte. Här är skillnaden mellan kommuner med respektive utan maktskifte som störst. I kommuner med blocköverskridande majoritet verkar det inte ha någon större betydelse om kommunen har haft maktskifte eller inte.⁴

Vad påverkar uppfattningar om förändring av den kommunala politiken?

I redovisningen ovan har enbart bivariata samband redovisats. En multivariat analys kan visa om det finns faktorer som har visat sig ha betydelse i de bivariata analyserna, vars effekt försvinner då vi tar hänsyn till samtliga variabler samtidigt. För att ta reda på om så är fallet har multivariata regressionsanalyser genomförts. I den multivariata analysen ingår de variabler som har visat sig vara signifikanta i en bivariat regression: utbildning, politiskt intresse, politiskt intresse i kommunen, vänster-högerplacering, om man har diskuterat politik, kön, anställningssektor och om man har försökt påverka politiken i sin kommun. Dessutom har användande av kommunal barnomsorg respektive kommunal grundskola tagits med eftersom dessa faktorer i den tidigare analysen (se ovan) visade sig ha betydelse samt även uppvisade ett signifikant samband med uppfattning om förändring i en bivariat regression.

I de tidigare analyserna kunde vi dra slutsatsen att maktskifte spelar roll för hur medborgarna uppfattar förändringar i den kommunala politiken efter ett val. I den första regressionsanalysen undersöktes om effekten av att bo i en kommun som har haft maktskifte finns kvar när hänsyn samtidigt tas till andra faktorer. Resultatet visar följande⁵:

- De som bor i kommuner med maktskifte efter valet 2006 uppfattar förändring av politiken i högre grad än de som bor i kommuner med stabil majoritet.
- De som placerar sig åt vänster uppfattar förändringar i högre utsträckning än de som placerar sig åt höger.
- Kvinnor uppfattar förändring i högre utsträckning än män.
- De som har diskuterat politik ofta uppfattar förändringar i större utsträckning än de som diskuterar politik sällan.
- De som har försökt påverka politiken i sin kommun uppfattar förändring i större utsträckning än de som inte har gjort det.
- De som arbetar inom den kommunala sektorn uppfattar förändring i större utsträckning än de som arbetar inom andra sektorer.

Att notera är att effekten av politiskt intresse i allmänhet respektive intresse för politiken i kommunen inte är signifikant i den multivariata analysen. Samma sak gäller för utbildning samt om man själv eller någon anhörig har nyttjat barnomsorg eller skola.

Nästa steg är att liksom tidigare undersöka hur sambanden ser ut i gruppen som bor i kommuner utan respektive med maktskifte efter valet 2006. För svarspersoner som bor i kommuner som inte har haft maktskifte visar analysen samma resultat som ovan förutom att vänster-högerplacering inte längre har betydelse.⁶

För svarspersoner som bor i kommuner som har haft maktskifte visar analysen däremot lite annorlunda resultat. Följande samband är signifikanta⁷:

- De som arbetar inom den kommunala sektorn uppfattar förändring i större utsträckning än de som arbetar inom andra sektorer.
- Kvinnor uppfattar förändring i högre utsträckning än män.
- De som placerar sig åt vänster uppfattar förändringar i större utsträckning än de som placerar sig åt höger.

Ovanstående resultat är signifikanta på 95 procent-nivån. Om vi gör lite avkall på det kravet och tillåter en något lägre signifikansnivå (94 procent) är också följande resultat signifikanta:

- De som har försökt påverka politiken i sin kommun uppfattar förändring i större utsträckning än de som inte har gjort det (Sig = 0,06)
- Personer som är intresserade av kommunalpolitik uppfattar förändringar i större utsträckning än de som är ointresserade (Sig = 0,06)

Till skillnad från bland svarspersonerna generellt sett har alltså intresse för kommunens politik betydelse för dem som bor i maktskifteskommuner: de som är intresserade av den kommunala politiken anser att politiken har förändrats. Liksom i de andra grupperna har placeringen på vänster-högerskalan betydelse och även var man arbetar och om man har visat aktivt intresse genom att på olika sätt försöka påverka politiken i sin kommun betydelse. Däremot har inte att diskutera politik någon tydlig effekt i den här gruppen. Att placeringen på vänster-högerskalan har effekt är inte särskilt förvånande med tanke på att de flesta maktskiften i Västra Götaland har skett från vänster till höger och att de flesta som anser att det har skett förändringar tycker att det handlar om försämringar. Resultaten indikerar att intresse och engagemang specifikt för kommunens politik ökar förutsättningarna för att medborgarna ska uppfatta de förändringar som genomförs. Intresse för politik generellt sett och hur ofta man diskuterar politik är faktorer som inte specifikt knys till kommunen och visar inte signifikanta effekter för medborgarna i maktskifteskommunerna.

Slutdiskussion

En tydlig slutsats av undersökningen är att maktskiften spelar roll. De som bor i kommuner som hade maktskifte efter valet 2006 uppfattar förändring i större utsträckning än andra. Denna effekt är också märkbar i samtliga studerade grupper av västsvenskar. Samtidigt är det viktigt att uppmärksamma att det i samtliga fall är en minoritet som uppfattar att det sker förändringar. För de allra flesta västsvenskar spelar alltså maktskifte inte någon roll, de uppfattar att politiken inte förändras ändå. Som diskuterats tidigare kan uppfattningen att det inte har skett förändringar bero antingen på att kommunens politik faktiskt inte har förändrats påtagligt eller att medborgarna av en eller flera anledningar inte uppfattar de förändringar som genomförts. Eftersom det i den här studien inte går att fastställa om det faktiskt har skett förändringar är det svårt att avgöra vilket av alternativen som stämmer. En faktor som kan ha inneburit att kommunerna inte genomfört förändringar i den utsträckning majoriteten har velat är finanskrisen, som slog hårt mot kommunernas ekonomi. Att kommunerna har tvingats till nedskärningar kan även ha haft inverkan på att de flesta som anser att politiken har förändrats uppfattar försämringar snarare än förbättringar.

Ytterligare en slutsats av studien är att intresse för politik (framförallt för kommunal politik) och mer konkreta uttryck för politiskt intresse och engagemang (att man har diskuterat politik respektive försökt påverka politiken i kommunen) verkar ha en viss betydelse för om medborgarna uppfattar de förändringar som sker eller inte. De som inte anser att den kommunala politiken är intressant ser inte de förändringar som genomförs. I regressionsanalyserna visade det sig att den enda faktorn som är signifikant i alla modellerna är om man har försökt påverka politiken i sin kommun eller ej. De som försöker påverka ger uttryck för engagemang i den kommunala politiken. Det är möjligt att detta engagemang gör dessa personer mer uppmärksamma på vad som händer i största allmänhet. Intresse och engagemang går i viss mån att påverka.

Något som också har betydelse för om medborgarna uppfattar förändringar i politiken är om de har erfarenhet av den kommunala verksamheten eller inte. Framförallt verkar det som att erfarenhet genom att arbeta inom den kommunala sektorn gör att man uppfattar de förändringar som genomförs. När det gäller effekten av medianvändning är resultaten i den här studien oklara. Det är dock möjligt att det finns en effekt om man tar hänsyn till innehållet som kommuninnevånarna väljer att läsa, titta på eller lyssna på.

Måste det alltid vara negativt att medborgarna inte uppfattar de förändringar som genomförs? Med tanke på att förändringar oftare uppfattas vara negativa än positiva (som visats ovan är det en större andel som anger försämringar än förbättringar) kan det vara så att medborgarna som menar att det inte skett förändringar är nöjda med sakernas tillstånd. Det är möjligt att det är lättare att uppfatta försämringar som görs

än förbättringar, och det är också möjligt att det svarspersonerna kommer ihåg från den föregående mandatperioden framförallt är försämringar medan förbättringarna tas för givna när de väl har införts.

Att vi som medborgare uppfattar hur kommunens politik bedrivs är ändå viktigt för att vi ska kunna utkräva ansvar i kommande val. Om man inte uppfattar förändringar fast det i själva verket har skett förändringar blir det svårare att ta ställning till de politiska alternativen i samband med valen. Under förutsättning att det faktiskt sker förändringar efter ett maktskifte och att det är viktigt att medborgarna har insyn i kommunens politik för att kunna göra ett rationellt val, kan det både ses som ett ansvar för medborgarna att i ökad utsträckning ta reda på vad som händer och ett ansvar för kommunens politiker (och tjänstemän) att på ett effektivare sätt kommunicera de förändringar som sker till medborgarna.

Noter

- ¹ Tabellen visas inte här eftersom den är för utrymmeskrävande.
- ² Att försöka påverka beslut kan t ex innebära att man kontakter tjänstemän eller politiker, demonstrerar eller skriver på namninsamlingar. Se Johansson 2010.
- ³ Karlsson 2007.
- ⁴ Regressionsanalysen är en linjär regressionsanalys med dikotomiserade variabler och som signifikanta resultat bedöms de som har minst 95 procent säkerhet.
- ⁵ B-värdet respektive standardfelet (SE) är följande för de signifikanta variablerna: Diskuterat politik 0,075 SE 0,021. Vänster-höger -0,045 SE 0,018. Kön -0,081 SE 0,019. Försökt påverka -0,081 SE 0,021. Maktskifte 0,14 SE 0,021. Justerat R² = 0,059.
- ⁶ B-värde respektive standardfelet (SE) är följande: Diskuterat politik 0,078 SE 0,023. Kön -0,074 SE 0,020. Påverkat politiken -0,081 SE 0,023. Justerat R²=0,043.
- ⁷ B-värde respektive standardfelet (SE) är följande: vänster-höger -0,094 SE 0,045. Intresse för kommunal politik -0,100 SE 0,054. Påverkat politiken -0,091 SE 0,049. Anställningssektor 0,114 SE 0,056. Kön 0,108 SE 0,047. Justerat R² = 0,045.

Referenser

- Bendz, A, Johansson, F (2008) "Maktskiften i kommuner." I *Makten över kommunerna. Forskning om självstyrelse, hierarkier och nätverk*. Sveriges kommuner och landsting
- Downs, A (1957) *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row.

- Bäck, H, Johansson, F och Sandqvist, J (1998) *Stadsregering i Stockholm. Införandet av begränsat majoritetsstyre i Stockholms stad*. (Stockholms universitet, företags-ekon. Inst.)
- Bäck, H (2006) *Komparativ kommunal konstitutionspolitik*. Stockholm: Kommunförbundet.
- Håkansson, A(1994) "Det kommunala valdeltagandet i Malmö". I Bäck, H, Håkansson, A (red): *Väljare i kommunvalet. Om missnöje, misstroende och politisk kultur*. Stockholm: SNS
- Johansson, F, Nilsson, L, Strömberg L (2001) *Kommunal demokrati under fyra decennier*. Malmö: Liber
- Johansson, F (2006) "Röstning och röstdelning". I Nilsson, L och Johansson S (red): *Regionen och flernivådemokratien*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Johansson, S (2010) "Politiskt engagemang och deltagande. För en, för alla?" I Johansson, S(red): *Regional demokrati. Om politik och medier i Skåne*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Karlsson, D (2007) "Kommunstorlek och demokrati – en introduktion". I Johansson, F m.fl.: *Kommunstorlek och demokrati*. Sveriges kommuner och landsting.
- Przeworski, A, Stokes, S C, Manin, B (1999) *Democracy, Accountability and Representation*. Cambridge: Cambridge University Press

MED TIDEN BLIR MAN KÄND

SÖREN HOLMBERG

Rubriken är inte bara en from förhoppning bland okända politiker. Den är också den centrala hypotesen i den sociala inläringsteorin.¹ Långvarig exponering leder till ökad kännedom. I politiska termer betyder det att politiker kommer att bli alltmer välkända vartefter de blir omvalda och åren går. Enligt den sociala inläringsteorin skall en folkvald politiker vara med känd bland väljarna efter fyra-åtta-tolv år i ämbetet än i början av karriären. Kännedomen skall öka varefter umgänget förlängs. Bekantskapen påverkas naturligtvis av många andra omständigheter, men långvarigheten i rollen som politiker är en faktor som *ceteris paribus* leder till ett ökat politiskt kändisskap.

Men den sociala inläringsteorin gäller enbart kännedom. När det gäller uppskattning och hur den förändras över tid är inläringsteorin tyst. Den säger varken att kärleken skall öka eller minska. En from förhoppning bland långvarigt verksamma politiker är naturligtvis att väljarnas uppskattning skall tillta vartefter bekantskapen fördjupas. En minskande uppskattning år efter år är jobbigare att se framför sig.

SOM-institutet har studerat hur kända och uppskattade ledande kommunpolitiker är i Göteborg sedan 1994. Motsvarande mätningar har också gjorts för ledande regionpolitiker i Västra Götaland sedan 1998. Definitionen på ledande politiker är att man är ledare för respektive partigrupp. För socialdemokraterna har dock mer än en ledande politiker ingått i undersökningarna. De långa tidserierna gör att vi har tillgång till hur relativt många politikers kännedom och popularitet har förändrats över längre tidsperioder. I göteborgsundersökningarna har elva folkvalda deltagit i studierna under minst fem år. I västra götalandstudierna är motsvarande antal åtta.

Hypotesen enligt den sociala inläringsteorin är att dessa nitton politiker skall ha blivit mer välkända bland väljarna om vi jämför de första mätningarna med de senaste. När det gäller populariteten har vi ingen hypotes utifrån inläringsteorin, bara en politikerförhoppning att uppskattningen skall öka, eller åtminstone inte minska över tid.

SOMs undersökningar av politikernas kändisskap och popularitet har utnyttjat samma mätteknik genom åren. Ett antal ledande politiker har valts ut och presenterats med enbart för- respektive efternamn för SOMs urvalspersoner. Undersökningspersonerna får därefter först uppge om de känner till politikerna och sedan ange hur mycket de uppskattar de politiker de säger sig känna till. Populariteten mäts på en ogillar-gillar skala med värden mellan -5 till +5.

Tabell 1 Kännedom om ledande politiker i Göteborg (procent)

politiker (parti)	Andel bland samtliga										Andel bland egna partiets sympatisörer									
	1994	1996	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Göran Johansson (S)	79	82	81	75	85	75	75	80	74	75	72	76	83	77	81	74	83	84	85	83
Johnny Magnusson (M)	69	66	61	56	63	56	56	56	-	-	-	-	-	-	-	-	78	74	68	66
Annelie Hulthén (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Frank Andersson (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45	53	-	-	-	-	-	-	-
Margita Björklund (FP)	44	50	44	43	48	44	47	50	-	-	-	-	-	-	-	-	52	54	52	54
Rune Zachrisson (FP)	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	64	-	-	-
Jan Hallberg (M)	-	-	-	-	-	32	34	38	37	36	40	47	46	49	47	-	-	-	-	-
Claes Roxbergh (MP)	42	43	33	28	38	33	36	36	-	-	-	-	-	-	-	-	30	39	27	27
Kerstin Svensson (S)	32	39	31	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	35	47	37	-
Anna Johansson (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	36	-	-	-	-	-	-
Helene Odenjüng (FP)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Roger Andreasson (V)	30	-	-	22	28	-	-	28	24	23	-	-	-	-	-	-	41	-	-	-
Vivi-Ann Nilsson (S)	-	-	-	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	28	24	19
Jan-Åke Ryberg (V)	-	26	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kia Andreasson (MP)	-	-	-	-	-	-	-	14	12	21	24	24	26	27	-	-	-	-	-	-
Ture Jacobsson (KD)	22	24	18	16	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	*	*	32
Eva Selin (C)	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-	-
Alvar Persson (C)	-	22	17	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eva Olofsson (V)	-	-	-	20	15	17	21	19	16	18	20	22	-	-	-	-	-	30	19	20
Solveig Lindström (S)	-	-	-	-	21	21	21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19	20	29
Erik Lithander (FP)	-	-	-	-	-	-	-	20	16	19	-	-	-	-	-	-	-	24	25	22
Karin Plejel (MP)	-	-	-	-	-	-	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Carina Liljesand (KD)	-	-	-	-	-	-	-	12	10	16	18	15	17	18	-	-	-	29	18	25
Ann-Marie Johansson (C)	-	-	-	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	-	-
Mikael Jansson (SD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	9	27
Marie Lindén (V)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Anders Flanking (C)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lars Eklund (KD)	-	-	-	-	-	12	14	14	13	-	-	-	-	-	-	-	-	12	11	20

Kommentar: Resultaten visar andelen göteborgska svarspersoner som *inte* kryssat för "personen okänd för mig" och som kryssat för någon grad av sympati på en ogillar-gillarskala i Väst-SOM-studierna. Procentbasen är definierad som samtliga personer som besvarat enkäterna i Göteborg. Efter kännedomsrågan tillfrågades undersökningspersonerna vad de tyckte om politikerna på en gillar-ogillarskala mellan -5 och +5. Ett - anger att politikerna i fråga inte ingick i det årets studie medan en * anger att antalet svarspersoner är mycket begränsat. Partisympatierna har mätts med hjälp av en fråga om bästa parti alternativt en fråga om bästa parti i rikspolitiken.

Tabell 2 Kännedom om ledande politiker i Västra Götaland (procent)

politiker (parti)	Andel bland samtliga												Andel bland egna partiets sympatisörer												
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Göran Johansson (S)	67	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	70	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Cecilia Widegren (M)	13	36	48	43	41	-	-	-	-	-	-	-	13	40	46	48	49	-	-	-	-	-	-	-	-
Johnny Magnusson (M)	-	-	-	-	-	-	-	-	33	34	33	33	-	-	-	-	-	-	-	-	40	41	46	42	
Roland Andersson (S)	19	23	32	30	28	30	27	28	27	29	31	32	20	30	40	34	29	36	31	30	30	33	31	35	
Annelie Stark (S)	23	24	28	25	22	23	22	22	19	22	21	20	26	30	35	26	24	28	25	23	24	26	24	25	
Eva Eriksson (FP)	-	20	27	26	25	27	-	-	-	-	-	-	-	29	39	32	32	39	-	-	-	-	-	-	
Rune Lanestrand (SVG)	19	21	25	25	-	-	-	-	-	-	-	-	*	*	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Bengt Mollstedt (M)	-	-	21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Kent Johansson (C)	-	16	20	18	18	16	17	16	18	19	20	20	-	19	34	35	33	36	34	25	24	28	32	33	
Stig Grauers (M)	-	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Monica Sellin (KD)	11	-	16	15	13	13	13	12	16	14	14	14	11	-	15	14	16	15	8	13	15	18	14	15	
Lars Nordström (FP)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19	
Hans Aronsson (S)	-	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Carina Åström (V)	10	12	15	15	14	14	13	15	15	-	-	-	12	12	18	16	18	14	19	13	23	-	-	-	
Ursula Johansson (KD)	-	15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Jan Hallberg (M)	15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Jonas Andersson (FP)	-	-	-	-	-	-	10	12	11	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	9	12	14	-	
Lars Bergsten (M)	-	-	-	-	-	13	10	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17	8	10	-	-	-	-	
Stefan Kristiansson (MP)	-	-	11	13	11	11	9	10	9	12	11	10	-	-	7	17	8	8	8	13	8	10	8	8	
Margaretha Jansson (SVG)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	12	12	-	-	-	-	-	-	-	-	*	*	*	*	
Sören Kviberg (V)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	12	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	17	*	
Susanne Aronsson (SVG)	-	-	-	-	-	-	10	12	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	*	*	-	-	-	
Einarr Hansander (SVG)	-	-	-	-	11	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	*	-	-	-	-	-	-	
Gunnel Adler (MP)	11	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Ingela Bergendahl (S)	-	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Thomas Mellqvist (C)	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Jan Steen (FP)	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

Kommentar: Resultaten visar andelen svarspersoner som *inte* kryssar för "personen okänd för mig" och som kryssat för någon grad av sympati på en ogillar-gillarskala. Procentbasen har definierats som samtliga personer som besvarat Väst-SOM-enkäten i Västra Götaland. Partisympatierna har fastställts med hjälp av en fråga om bästa parti. En asterix (*) betyder för få svarande.

Kännedom

Förväntan utifrån hypotesen är att lång och trogen tjänst skall belönas med en ökad kännedom bland väljarna. Resultaten i tabellerna 1 och 2 visar om det är så. Procenttalen visar hur välkända ett femtiotal ledande lokalpolitiker i Göteborg och regionpolitiker i Västra Götaland har varit under de senaste femton åren. Antalet politiker för vilka vi har data om kändisskapet under minst fem år är dock lägre.

Huvudresultatet sammanfattas i tabell 3 som visar att hypotesen får ett positivt stöd; men ett föga imponerande stöd. Kännedomen ökar bland väljarna över tid, men endast med några få procentenheter. Dock, kunskapen om vilka politikerna är ökar något mer bland det egna partiets väljare än bland samtliga svarspersoner. Bland personer som politikerna umgås mest nära med (= de egna väljarna) är alltså effekten av umgänget som störst. Ett bra resultat för politikerna. Ett omvänt resultat hade inte varit lika positivt – det vill säga att det egna partiets väljare lär sig mindre om de aktuella politikerna än väljare i allmänhet. Men nu är det inte så. Politiker-kännedomen ökar mest på hemmaplan.

Tabell 3 Förändringar över tid i ledande lokal- och regionalpolitikernas grad av kännedom bland väljare (antal och procentenheters förändring)

	Samtliga svarspersoner			Egna partiets väljare		
	kännedom		genomsnittlig procentförändr	kännedom		genomsnittlig procentförändr
	ökad	minskad		ökad	minskad	
Ledande lokalpolitiker i Göteborg	6	5	+1,8	8	2	+7,2
Ledande regionpolitiker i Västra Götaland	6	2	+4,1	6	2	+4,7

Kommentar: Resultaten bygger på uppgifterna i tabellerna 1 och 2. Endast politiker med minst fem års närvaro i mätningarna är medtagna i analysen. De två första årens medelresultat för respektive politiker har jämförts med de två senaste årens. En göteborgspolitikers resultat för de egna väljarna har inte tagits med för ett år p g a för få svarspersoner. Antalet göteborgspolitikerna är elva och antalet VG-politiker åtta.

Mätmässigt har vi jämfört den genomsnittliga kännedomen för de aktuella politikernas två första mätår med samma ledande politikernas medeltal för de två senaste mätåren. De göteborgska lokalpolitiker som ökat mest i kändisskap bland samtliga svarspersoner i SOMs undersökningar är Jan Hallberg (M) från 33 procent 2000/01 till 48 procent 2008/09 och Kia Andreasson (MP) från 13 procent 2004/04 till 27

procent 2008/09. Den göteborgspolitiker som tappat mest i kännedom bland väljarna är Johnny Magnusson (M) från 68 procent 1994/95 till 56 procent 2000/01. Resultatet för Magnusson illustrerar betydelsen av tungt politiskt ledarskap. I början av 1990-talet var Johnny Magnusson kommunstyrelsens ordförande. Några år senare när han lämnade göteborgspolitiken var han "endast" oppositionsledare.

Göteborgs i särklass mest kände politiker – Göran Johansson (S) – har bibehållit sina höga kändissiffror kring 80 procent ända sedan de första mätningarna i mitten av 1990-talet, men med en liten dipp nedåt 2009, det år han började lämna alla sina ledande uppdrag. Att Göran Johanssons kännedomsresultat inte förstärkts över tid kan möjligen tolkas som en slags takeffekt. Kändissiffrorna var så höga redan från början när han återtog makten i Göteborg efter valet 1994 att utrymmet för ytterligare ökningar har varit mycket litet.

De två regionpolitiker som ökat på sitt kändisskap mest påtagligt illustrerar tydligt betydelsen av tungt politiskt ledarskap. De aktuella politikerna är Cecilia Widegren (M) och Roland Andersson (S) som båda blev klart mer kända i samband med att de blev ordförande i regionstyrelsen. I Roland Anderssons fall har inte kännedoms-siffrorna förbättrats sedan han tillträdde som ordförande år 2000. De har stått still kring låga 30 procent fram till den senaste undersökningen 2009.

Oberoende av de små förbättringar i politiker-kännedom som vi kan notera över tid, måste vi samtidigt konstatera att de ledande politikerna i de allra flesta fall är föga kända bland väljarna. Det är endast två politiker som är kända av över femtio procent av samtliga svarspersoner i SOM-studien 2009. De politikerna är Göran Johansson (S) - Göteborgs avgående starke man - med 74 procent och Anneli Hulthén (S) – Göteborgs nya starka kvinna – med 60 procent. En majoritet av övriga undersökta ledande politiker är kända av endast 20 procent eller av än lägre procentandelar.

Popularitet

När det gäller uppskattningen har vi ingen hypotes att luta oss emot. Den sociala inlärningsteorin specificerar inte att långvarig exponering leder till ökad eller minskad popularitet. En politikerförhoppning finns dock. Långvarig tjänst bör belönas med ökad uppskattning. Resultaten i tabellerna 4 och 5 visar att den förhoppningen kommer på skam.

De nitton västsvenska politiker som vi kunnat följa över en längre tidsperiod har inte i genomsnitt blivit mer populära – varken bland samtliga svarspersoner eller bland det egna partiets väljare. Utfallet visar istället på en svag nedgång i uppskattningen i tre fall och en svag uppgång i ett fall. Populariteten har genomsnittligt minskat något bland samtliga svarande när det gäller politikerna i Västra Götaland och bland de egna väljarna när det gäller politikerna i Göteborg såväl som i Västra Götaland. Undantaget med en svagt ökande popularitet över tid återfinns för göteborgspolitikerna bland samtliga svarspersoner (se tabell 6).

Tabell 4 Populära och mindre populära göteborgspolitiker (medeltal)

politiker (parti)	Medeltal bland samtliga																Medeltal bland egna partiets sympatisörer																		
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009			
Göran Johansson (S)	+17	+24	+19	+14	+10	+9	+14	+16	+10	+8	+12	+19	+22	+19	+21	+18	+31	+36	+31	+27	+29	+27	+26	+27	+26	+27	+25	+27	+29	+35	+31	+31	+32		
Johnny Magnusson (M)	-1	+4	+5	+7	+7	+5	+7	+5	-	-	-	-	-	-	-	-	+22	+24	+21	+20	+22	+21	+22	+20	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
Annelie Hulthén (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+11	+12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
Frank Andersson (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+4	+2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
Margita Björklund (FP)	+3	+5	+8	+8	+8	+9	+7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+9	+23	+24	+24	+24	+20	+17	+19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Rune Zackrisson (FP)	-2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Jan Hallberg (M)	-	-	-	-	-	+3	+3	+4	+4	+5	+9	+6	+5	+8	+6	-	+19	+11	+17	+19	+17	+13	+5	+8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Claes Roxbergh (MP)	-1	-1	+0	-2	-0	-5	-4	-5	-	-	-	-	-	-	-	-	+8	+10	+16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Kerstin Svensson (S)	+1	+1	+5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Anna Johansson (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Helene Odenjüng (FP)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+4	+3	+6	+5	+4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Roger Andreasson (V)	+1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Vivi-Ann Nilsson (S)	-	-	-1	+0	-	-	+1	-2	-2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+4	+10	-	+6	+5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jan-Åke Ryberg (V)	-2	-1	+1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+3	+8	+12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Kia Andreasson (MP)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+1	-1	+1	-3	-3	-2	-3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	+16	+8	+5	+4	+8	*	-	
Ture Jacobsson (KD)	-2	+0	+0	+1	+3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	*	*	*	+15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eva Selin (C)	+1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	*	*	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Alvar Persson (C)	-0	+2	-0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Eva Olofsson (V)	-	-	+2	+1	-2	+1	+3	+2	-1	+1	+4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+4	+7	+4	+10	+15	*	+16	+8	+20	-	-	-	-	-	
Solveig Lindström (S)	-	-	-	-	-2	-1	+2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+6	+3	+7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Erik Lithander (FP)	-	-	-	-	-	-	-	+4	+1	+1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+3	+3	+11	-	-	-	-	-	
Karin Pleijel (MP)	-	-	-	-	-	-	-	-	+3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-	-	-	-	-	-	
Carina Liljesand (KD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+1	-1	+3	+2	+3	+5	+3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	*	*	*	*	*	*	*	
Ann-Marie Johansson (C)	-	-	-	-	+1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Mikael Jansson (SD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Marie Lindén (V)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+0	+1	-1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+9	*	*	
Anders Flanking (C)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Lars Eklund (KD)	-	-	-	-	-	-1	-2	-1	-1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+2	+6	+1	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Fråga: "Var skulle du vilja placera några kommunala politiker i Göteborg på nedanstående skala?"

Kommentar: Resultaten visar medeltalsvärden (gångar 10) på en ogillar-gillarskala med värden mellan -5 och +5. Egna partiets sympatisörer har precis som i tabell 1 definierats med hjälp av svaren på en fråga om bästa parti. En asterix (*) indikerar för få svarspersoner.

Tabell 5 Populära och mindre populära politiker i Västra Götaland (medeltal)

politiker (parti)	Medeltal bland samtliga												Medeltal bland egna partiets sympatisörer												
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Göran Johansson (S)	+10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+24	-	-	-	+5	+16	-	-	-	-	-	-	-
Cecilia Widegren (M)	+2	+2	-15	-11	-8	-	-	-	-	-	-	-	+9	+21	+2	+5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Johnny Magnusson (M)	-	-	-	-	-	-	-	-	+2	+2	+3	+3	-	-	-	-	-	-	-	+15	+14	+15	+15	+14	
Roland Andersson (S)	-3	-3	+2	-2	0	-4	-6	-4	0	-1	-2	-3	+8	+8	+11	+7	+10	+5	+5	+4	+9	+6	+6	+9	
Annelie Stark (S)	-1	-5	-3	-4	-3	-6	-6	-4	-2	-2	-2	+1	+9	+5	+6	+4	+3	+2	+2	+3	+5	+3	+4	+6	
Eva Eriksson (FP)	+6	+6	+5	+4	+5	0	-	-	-	-	-	-	-	+20	+17	+17	+9	+5	+5	-	-	-	-	-	
Rune Lanestrand (SVG)	+2	-2	-3	-4	-	-	-	-	-	-	-	-	*	*	*	*	-	-	-	-	-	-	-	-	
Bengt Mollstedt (M)	-	-	-1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Kent Johansson (C)	-	+1	-0	-0	+2	-2	-1	-0	+2	0	+1	+1	-	+21	-0	+9	+19	+7	+7	+11	+19	+8	+11	+9	
Stig Grauers (M)	-8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Monica Selin (KD)	+3	-	-0	-1	+1	-2	+1	-0	+1	+1	+2	+1	+3	+3	-	0	+4	+5	+5	+9	+8	+9	*	*	
Lars Nordström (FP)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+2	+3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+6	+6	
Hans Aronsson (S)	-	-	+0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Carina Åström (V)	+3	+0	-0	-0	+2	-1	-1	+1	+1	-	-	-	+6	+3	+6	+3	+11	+8	+8	+15	+10	-	-	-	
Ursula Johansson (KD)	-2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Jan Hallberg (M)	+2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Jonas Andersson (FP)	-	-	-	-	-	-	-1	+1	+1	0	-	-	-	-	-	-	-	-	+6	+9	+6	+8	-	-	
Lars Bergsten (M)	-	-	-	-	-	-1	-2	-2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+4	+4	-0	-	-	-	-	
Stefan Kristiansson (MP)	-	-	-1	-1	0	-3	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-	-	+5	-1	*	*	*	-0	*	+4	-1	*	
Margaretha Jansson (SVG)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-1	-1	-1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	*	*	
Sören Kviberg (V)	-	-	-	-	-	-	-	-	0	-1	-1	-1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	*	+4	
Susanne Aronsson (SVG)	-	-	-	-	-	-	0	-1	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	*	-	-	-	-	
Einarr Hansander (SVG)	-	-	-	-	0	-2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	*	-	-	-	-	-	-	
Gunnel Adler (MP)	+1	+1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+8	+13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Ingela Bergendahl (S)	+0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Thomas Mellqvist (C)	+1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Jan Steen (FP)	+1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

Kommentar: Resultaten är medelvärderna (gångar 10) på en ogillar-gillarskala med värden mellan -5 och +5. Partisynpati har definierats på samma sätt som i tabell 3. En asterix (*) indikerar för få svarspersoner.

Tabell 6 Popularitetsförändringar över tid för ledande kommunal- och regionpolitiker (antal och medeltalsförändringar)

	Samtliga svarspersoner				Egna partiets väljare			
	popularitet			genomsn popul- förändr	popularitet			genomsn popul- förändr
	ökad	samma	minskad		ökad	samma	minskad	
Ledande lokal- politiker i Göteborg	7	0	4	+1,2	3	1	5	-0,7
Ledande region- politiker i Västra Götaland	3	2	3	-1,4	2	0	6	-0,8

Kommentar: Resultaten bygger på uppgifterna i tabellerna 4 och 5. Se också tabell 3. Två göteborgspolitikers resultat bland egna väljare är inte medtagna p g a för få svarspersoner. Popularitetsskalan varierar mellan minimum -50 och maximum +50.

Det bör dock observeras att samtliga förändringar upp eller ned är mycket små – plus eller minus 1 procentenhet. Huvudslutsatsen är att populariteten inte förändrats över tid. Politikerna har i genomsnitt varken blivit mer eller mindre uppskattade. Ingen belöning i form av en ökad uppskattning alltså, men heller inte någon bestraffning i form av en minskad popularitet. Tolkningen av ett dylikt resultat måste dock i huvudsak bli negativt. Politikerna har inte blivit mer uppskattade vartefter de tjänat folket – varken bland hela folket eller bland de egna väljarna.

Styrande har ett pris. Det gör uppenbarligen inte politiker mer populära. I engelsk litteratur talar man om *the cost of ruling*. Det kostar på att ha makten. Maktinnehav är mer tärande än närande när det gäller politikers folkliga uppskattning.

Välförtjänt okändhet

En majoritet av de ledande lokal- och regionpolitiker SOM-institutet undersökt i Göteborg och i Västra Götaland är mycket okända bland folket. Och de blir inte särskilt mycket mer kända vartefter de tjänstgör som folkvalda. Och – kan det tilläggas – de blir inte heller mer uppskattade vartefter de tjänstgör år efter år. Föga kända politiker förblir föga populära.

Frågan om det bristande kändisskapet och om den *inte* ökande populariteten är välförtjänt eller kanske oundviklig skall inte besvaras här. Den kräver en egen undersökning. Vad som dock kan slås fast är att okända politiker är svåra att ställa till

svars. Väljarnas möjligheter att utkräva individuellt ansvar minskar. Okända politiker är också sämre opinionsbildare. Budbärare som är okända är mindre effektiva än budbärare som är kända och populära. Två av demokratins huvudprocesser försvagas alltså om ledande politiker är okända. Ansvarsutkrävande nedifrån försvagas liksom opinionsbildning ovanifrån.

Det är alltså inte bra med okända politiker. Men *Wikileaks* som avslöjar vilka som styr skall väl inte behövas? Det borde finnas andra möjligheter att få fram välkända lokal- och regionalpolitiker i Göteborg och i Västra Götaland. Eller kommer Göran Johansson att förbli det stora undantaget?

Not

- ¹ Föreliggande kapitel fortsätter den hypotestestning som inleddes i ”Fortfarande okända regionpolitiker” i Lennart Nilsson (red) *En region blir till* (Göteborg: SOM-institutet 2010)

ATT VÄLJA VÅRD – VÄSTSVENSKARNA OCH VÅRDVALET

ANNA BENDZ

Vårdvalsreformen initierades av den borgerliga alliansregeringen och infördes i alla landsting och regioner från och med (senast) första januari 2010 (proposition 2008/09:74). I Västra Götaland infördes vårdval redan från och med första oktober 2009. En tid innan dess fick västsvensarna möjlighet att göra ett aktivt val av vårdcentral från en lång lista av alternativ. Vårdvalsreformen innebär att regioner och landsting formulerar villkor för hur vården ska bedrivas. Samtliga aktörer som ansöker om att få bedriva vårdverksamhet och som bedöms uppfylla dessa villkor får etablera sig i primärvården mot offentlig ersättning. Medborgarna får sedan möjlighet att fritt välja mellan vårdgivarna. Ersättningen följer medborgaren och alla vårdgivare ersätts med samma summa oavsett om de är privata eller offentliga aktörer. Vårdvalsreformen bygger på Lagen om valfrihet (LOV). LOV infördes 2009 och innebär att kommuner och landsting/ regioner kan välja att tillämpa ett valfrihetssystem när det gäller välfärdstjänster. Medborgarna får välja mellan samtliga leverantörer, inom exempelvis äldreomsorg, som uppfyller vissa krav (proposition 2008/09:29).

Vårdval och Lagen om valfrihet är reformer som syftar till att öka konkurrens och valfrihet inom den offentliga sektorn. Båda reformerna har givit upphov till partipolitiska dispyter av ideologisk karaktär, där den klassiska skiljelinjen mellan valfrihet och jämlikhet har kommit till uttryck. Medan alliansen framhåller vikten av valfrihet och fri konkurrens i syfte att flytta makten ”från sammanträdesbordet till köksbordet” vill oppositionen behålla en politisk styrning av etableringen av leverantörerna vilket de menar ska garantera medborgarnas behov av vård och omsorg på ett jämlikt sätt. I de rödgrönas valmanifest inför valet 2010 ville partierna ersätta Vårdvalet med ett ”hälsoval”, bland annat innebärande att den fria etableringsrätten skulle rivas upp och att resurstilldelningen för vården skulle utgå från behov och inte följa vårdtagaren.

”Privatiseringsvågen” inom svensk offentlig sektor har pågått under några decennier och aktualiserar en politisk skiljelinje som gäller relationen mellan offentligt och privat. Den borgerliga regeringen i början på 90-talet hade som ett av sina främsta mål att genomföra en valfrihetsrevolution inom den offentliga sektorn. De efterkommande socialdemokratiska regeringarna har accepterat flera av reformerna för ökad valfrihet och entreprenader. Flera forskare konstaterar att privatiseringsdebatten mellan de politiska partierna huvudsakligen förs med ideologiska argument

även om det också finns inslag av pragmatiska och strategiska argument (se t ex Lundqvist 2001; Feigenbaum m fl 1999). Argumenten som framförs för valfrihet och konkurrens är bland annat att detta ger medborgarna större inflytande och att effektiviteten i den offentliga sektorn ökar. Argumenten mot privatisering handlar om att den demokratiska kontrollen över verksamheten minskar samt att reformerna riskerar att leda till social segregation och ojämlikhet (Se Blomqvist och Rothstein 2000; Kastberg 2010; Lundqvist 2001).

De partipolitiska skiljelinjerna på nationell nivå återfinns bara delvis på lokal politisk nivå. Visserligen har majoriteten av de borgerligt styrda kommunerna (2006-2010) valt att införa LOV medan socialdemokratiskt/vänsterstyrda kommuner förhåller sig mer tveksamma. Men samtidigt finns det i dagsläget¹ 17 socialdemokratiskt/vänsterstyrda kommuner som har beslutat att använda lagen på olika områden och det finns även ett antal borgerligt styrda kommuner som har beslutat att inte använda den. När det gäller vårdvalet uttalade sig majoriteten av landstingen/regionerna oavsett styrande majoritet kraftfullt emot regeringens förslag att vårdvalet skulle vara obligatoriskt, med argumentet att den kommunala självstyrelsen hotades av ett obligatoriskt införande.

På den politiska nivån är alltså alliansens två valfrihetsreformer en ideologiskt betonad konfliktfråga mellan partierna. Konfliktlinjerna är framförallt synliga på nationell nivå, men kommer i vissa fall även till uttryck på lokal nivå.² Frågan är om denna skiljelinje även kommer till uttryck bland medborgarna? I detta kapitel ska västsvenskarnas åsikter om vårdvalet undersökas och huvudfrågan är om den politiska skiljelinjen mellan vänster och höger återfinns även bland medborgarna när det gäller åsikter om vårdvalsmodellen. Dessutom undersöks vilken betydelse denna skiljelinje har i förhållande till andra faktorer. Kapitlet inleds med en redovisning av västsvenskarnas åsikter om vårdvalsreformen samt av hur aktiva västsvenskar har varit när det gäller att använda möjligheten att välja vårdcentral. Därefter undersöks hur åsikterna om reformen ser ut inom olika grupper av befolkningen. Avsnittet efter ägnas åt att undersöka om geografiska faktorer har betydelse för åsikter om vårdvalet för att se om farhågan från vissa partiers håll om etableringsfrihetens negativa effekter på jämlikheten har någon motsvarighet hos befolkningen. Sist prövas om vänster-högerdimensionen även finns hos befolkningen och vilken betydelse denna i så fall har i jämförelse med andra faktorer.

Vad tycker västsvenskarna om vårdvalet och använder de möjligheten att välja vårdcentral?

Tabell 1 Åsikter om vårdvalsreformen (procent)

Åsikt	Andel
Mycket bra	14
Ganska bra	28
Varken eller	26
Ganska dåligt	6
Mycket dåligt	5
Ingen uppfattning	22
Summa	100
Antal	3141

Kommentar: Frågans formulering i enkäten: Vad anser du om införandet av vårdvalsmodellen?

I tabellen framgår att det är en större andel som är positiva (42 procent mycket eller ganska bra) till vårdvalet än som är negativa (11 procent ganska eller mycket dåligt). Däremot är det inte någon majoritet som anser att vårdvalet är bra. Istället är det 26 procent som vare sig anser att vårdvalet är bra eller dåligt och 22 procent som inte har någon uppfattning alls. Bland de som har en åsikt är det en majoritet som är positivt inställda. Att såpass många inte verkar ha någon särskilt stark åsikt om vårdvalet kan förmodligen delvis förklaras av att reformen var alldeles ny när enkäten besvarades. Det är inte självklart att de som svarat på enkäten hade hunnit besöka sin vårdcentral efter att vårdvalet trädde i kraft och att de därför inte har någon egen erfarenhet av reformen än.

Vårdvalet gav västsvenskarna möjlighet att aktivt välja vårdcentral. Antingen kunde man välja den vårdcentral som föreslogs i den information som skickades ut eller så fanns möjligheten att välja en annan vårdcentral från en lista. Att välja den föreslagna vårdcentralen kan vara ett lika aktivt val som att välja en annan, i frågan finns därför även svarsalternativet att inte ha gjort ett aktivt val.

Tabell 2 Val av vårdcentral (procent)

Aktivitet	Andel
Valt den föreslagna vårdcentralen	56
Valt annan vårdcentral än den föreslagna	20
Inte gjort aktivt val	18
Väntar med att välja	3
Vet ej/känner ej till vårdvalet	3
Summa	100
Antal	3138

Resultaten visar att majoriteten av västsvenskarna har gjort ett aktivt val av vårdcentral (76 procent). En femtedel har valt någon annan vårdcentral än den som föreslogs. Något mindre än en femtedel har inte gjort något aktivt val och några väljer att vänta med sitt val tills de behöver vård. En obetydlig andel anger att de inte känner till vårdvalet eller inte vet vad de ska välja, men 22 procent har ingen uppfattning alls. De som är positivt inställda till vårdvalet har valt att göra ett aktivt val av vårdcentral i större utsträckning än de som är negativa. Även om frågan om åsikter om vårdvalet står i fokus för detta kapitel, kommenteras även fortsättningsvis hur valet av vårdcentral ser ut inom olika grupper. Vilka är det som gör ett aktivt val?

Åsikter inom olika grupper av befolkningen

Innan vi går vidare med huvudfrågan redovisas åsikterna om vårdvalet inom olika grupper av befolkningen för att ge en generell bild när det gäller faktorer som tidigare har visat sig ha betydelse för attityder till välfärdsstaten. Tidigare forskning har även visat att även om möjligheten att välja inom välfärdsstaten uppfattas som något positivt av svenskarna varierar förmågan att använda sig av valfriheten mellan olika grupper. Bland annat har ålder, utbildning och social tillhörighet visat sig ha betydelse när det gäller hur valfriheten utövas (se t ex Kastberg 2010). Detta kan i sin tur innebära att vårdvalsreformen uppfattas som mer eller mindre positiv i olika grupper. Finns det någon skillnad mellan olika grupper av västsvenskar när det gäller åsikter om vårdvalsreformen?

Skillnaderna mellan grupperna är i allmänhet ganska små, även om vissa tendenser kan urskiljas. Kvinnor är mer positiva till vårdvalsreformen än män. Det här kan kanske delvis förklaras av att kvinnor i allmänhet har större erfarenhet av vården än män. När det gäller ålder visar det sig att det är de äldsta västsvenskarna som är mest positiva till vårdvalet medan de yngre är mer tveksamma. Bland de yngre är också andelen som inte har någon uppfattning högre än bland de äldre. En möjlig anledning är att vården i sig är mer betydelsefull för de äldre än för de yngre och att de äldre har mer erfarenhet av vården, och att man därför har starkare preferenser. 92 procent av de äldsta västsvenskarna nyttjar antingen själv vårdcentral eller har någon anhörig som gör det, jämfört med 82 procent av de yngsta. De mest negativa till vårdvalet (15 procent som svarar ganska eller mycket dåligt) är 50-64-åringarna. Skillnaderna mellan olika utbildningsgrupper är relativt små, de med medelhög utbildning tenderar att vara något mer positiva än andra. De med lägre utbildning saknar uppfattning i högre utsträckning än de med högre utbildning. Bland de högutbildade finner vi en större andel som anser att vårdvalet är dåligt än bland de andra grupperna. När det gäller social bakgrund är tjänstemannagrupperna något mer positiva än de andra. Minst positiva är de som tillhör ett jordbrukarhem. I tabellen finns även anställningssektor med eftersom vårdvalsreformen innebär att antalet privata arbetsgivare ökar vilket kan exempelvis skulle kunna innebära att de offentliga vårdcentralerna minskar i antal på vissa orter. Noterbart när det gäller

anställningssektor är att de som är anställda i landsting/region är mer negativa till vårdvalsreformen än anställda i andra sektorer.

Tabell 3 Åsikter om vårdvalet inom olika befolkningsgrupper (procent)

	Mycket/ ganska bra	Varken bra eller dåligt	Mycket/ ganska dåligt	Ingen upp- fattning	Summa procent	Antal
Samtliga	42	26	11	22	100	3141
<i>Kön</i>						
Kvinnor	45	27	10	18	100	1646
Män	38	25	12	25	100	1495
<i>Ålder</i>						
15-29	38	20	6	36	100	500
30-49	36	31	11	22	100	1008
50-64	43	28	15	14	100	861
65-85	50	22	9	20	100	771
<i>Subjektiv klass</i>						
Arbetsarhem	40	27	9	24	100	1288
Jordbrukarhem	34	29	10	26	100	114
Tjänstemannahem	44	25	14	17	100	1007
Högre tjm/akademiker	45	24	14	17	100	282
Företagarhem	45	26	7	22	100	288
<i>Utbildning</i>						
Låg	42	27	9	22	100	724
Medellåg	40	25	8	27	100	961
Medelhög	45	26	10	18	100	648
Hög	41	27	16	16	100	756
<i>Anställningssektor</i>						
Statlig	47	25	11	17	100	246
Kommunal	44	29	12	16	100	700
Landsting/regional	39	30	20	11	100	178
Privat	42	24	10	23	100	1547

Kommentar: I tabellen är svarsalternativen på frågan om vårdval reducerade så att alternativen mycket bra och ganska bra respektive mycket dåligt och ganska dåligt är sammanslagna.

Det finns vissa skillnader mellan grupperna ovan även när det gäller hur aktiv man är i valet av vårdcentral. Män gör i mindre utsträckning ett aktivt val än kvinnor. Äldre är mer aktiva än yngre, men väljer samtidigt i större utsträckning den vårdcentral som de blivit föreslagna. Likaså väljer lågutbildade i större utsträckning den föreslagna vårdcentralen än högutbildade (eftersom andelen lågutbildade bland äldre är

högre än bland yngre sammanfaller troligen dessa grupper en del). En tydlig skillnad finns mellan utbildningsgrupperna när det gäller i hur stor utsträckning man väljer en annan vårdcentral än den föreslagna: 26 procent bland de högst utbildade och 12 procent bland de lägst utbildade har gjort ett sådant val. De som definierar sig som arbetare har i mindre utsträckning gjort ett aktivt val än de som definierar sig som högre tjänstemän och en större andel bland tjänstemännen har valt en annan vårdcentral än den de blivit föreslagen jämfört med arbetarna. Det finns alltså en viss indikation på att olika grupper använder sig av valfrihet i olika stor utsträckning även när det gäller vårdvalet.

Betydelsen av boende

Ett av de tyngsta argumenten emot privatisering som förs fram i den politiska debatten är att den kan ge negativa följder för jämlikheten mellan människor och grupper. I fallet med vårdval har det förts fram farhågor om att tillgången till vård ska bli ojämlig beroende på var man bor. Antagandet är då att privata vårdenheter framförallt ska vilja etablera sig i resursstarka områden, medan medborgarna i resurssvaga områden inte får samma möjligheter till att välja mellan olika alternativ. Ytterligare en farhåga är att etableringen av vårdenheter framförallt ska ske i städer, medan de som bor i landsbygd och glesbygd inte får samma villkor och möjligheter att välja en kvalitetsmässigt bra vård (se t ex motion 2008/09:So10, Ylva Johansson m fl (s)). Som nämns ovan var de rödgröna partiernas alternativ till alliansens reform därför att förhindra etableringsfrihet för vårdenheterna, istället var förslaget att etableringen och resurstilldelningen skulle styras från politiskt håll efter vilka behov som finns.

Med tanke på argumenten på politisk nivå är det möjligt att åsikterna om vårdvalet kan skilja sig åt mellan befolkningen i olika delar av Göteborg och inom olika delar av Västra Götaland eftersom medborgarna kan uppleva att de får olika stora fördelar av reformen beroende på var de bor. I storstadsområdet Göteborg kan man som medborgare exempelvis förvänta sig att vårdvalet resulterar i att många nya vårdenheter etablerar sig, med följden att tillgången till vård blir bättre. I glesbygd/landsbygd är det möjligt att förväntningarna på nya vårdenheter inte är lika höga och att medborgarna där därför inte ser poängen med vårdvalet på samma sätt.

Skillnaderna mellan de olika grupperna är inte särskilt stora när det gäller boend område, men tendensen är att Göteborgarna är mer positiva till vårdvalet än de som bor på mindre orter eller landsbygd. Samtidigt är andelen Göteborgare som anser att vårdvalet är dåligt något högre än i de andra boend områdena. Boende i Fyrstad och Sjuhärad är mer positiva inför vårdvalet än övriga i Västra Götalandsregionen. Mest tveksam är man i Norra Bohuslän och i Dalsland, antalet svarande är emellertid få i dessa grupper så resultaten får tolkas med försiktighet.

Tabell 4 Åsikter om vårdvalet uppdelat på boende (procent)

	Mycket/ ganska bra	Varken bra eller dåligt	Mycket/ ganska dåligt	Ingen upp- fattning	Summa procent	Antal
SAMTLIGA						
<i>Boende-område</i>						
Landsbygd	39	31	11	19	100	498
Mindre tätort	41	27	9	23	100	757
Stad/större tätort	42	25	10	22	100	498
Göteborg	45	23	13	19	100	883
<i>Delregion</i>						
Göteborg	41	25	12	22	100	771
Sjuhärad	46	26	8	21	100	442
Östra Skaraborg	41	24	11	24	100	331
Västra Skaraborg	39	32	8	21	100	189
Fyrstad	47	26	8	19	100	333
Dalsland	34	31	10	25	100	77
Norra Bohuslän	32	32	12	25	100	114
<i>Typ av stadsdel</i>						
Resursstark	40	25	12	23	100	232
Medelresursstark	44	25	11	20	100	278
Medelresurssvag	47	22	15	16	100	238
Resurssvag	48	18	14	20	100	160

Kommentar: I tabellen är svarsalternativen på frågan om vårdval reducerade så att alternativen mycket bra och ganska bra respektive mycket dåligt och ganska dåligt är sammanslagna.

I Väst-SOM har en indelning gjorts av de tidigare 21 stadsdelarna efter hur resursstarka de är. Med tanke på diskussionen om vårdvalet som ett jämlikhetsproblem är det möjligt att förvänta sig att de som bor i resurssvaga stadsdelar uppfattar vårdvalet som mindre positivt än de som bor i resursstarka stadsdelar. I tabellen kan vi se att det snarare tycks vara tvärtom: Det är i resurssvaga stadsdelar som man är mest positiv till vårdvalet där närmare hälften av de svarande har angivit mycket eller ganska bra på frågan. Samtidigt är andelen negativa i de resurssvaga stadsdelarna större än i de resursstarka. I de resursstarkare stadsdelarna är medborgarna något mer indifferent. En möjlig tolkning av svaren är att befolkningen i de resursstarka stadsdelarna var mer nöjda med den befintliga vården redan före vårdvalsreformen än de som bor i resurssvaga SDN. Boende i resurssvaga stadsdelar skulle i så fall ha högre förväntningar på förbättringar när det gäller primärvården i och med reformen och ser en möjlighet att välja en annan vårdcentral än den som de är missnöjda med i sin stadsdel. En analys av frågan gällande hur nöjda svarspersonerna är med sin vårdcentral³ tyder på att så kan vara fallet: invånarna i de resurssvaga stadsdelarna anger att de är mindre nöjda med sin vårdcentral än vad de som bor i resursstarka stadsdelar är vid den tidpunkten då de svarade på enkäten. En anledning till att de

i resurssvaga stadsdelar är mer positiva till vårdvalet kan alltså vara att de hoppas att det leder till en förbättring i förhållande till tidigare. Om fler vårdgivare etablerar sig i området får invånarna i dessa stadsdelar möjlighet att välja någon annan vårdcentral än den de tillhörde före vårdvalet och det blir även möjligt att välja vårdcentral utanför den egna stadsdelen. Invånarna i de mer resursstarka stadsdelarna ser med detta resonemang inte samma behov av förändring.⁴ Det är följdriktigt en större andel i de resursstarka stadsdelarna än i de resurssvaga stadsdelarna som har valt den vårdcentral som de blev föreslagna. Samtidigt är det en något större andel av dem i de mest resursstarka stadsdelarna som har valt en annan vårdcentral än den de blivit föreslagna (33 procent) än de som bor i mest resurssvaga stadsdelarna (28 procent) och i de mest resurssvaga stadsdelarna är det istället en större andel (23 procent) än i de resursstarka som inte har gjort något aktivt val (17 procent). Eftersom enkäten skickades ut när vårdvalet var nytt är det svårt att veta om de här siffrorna fortfarande är aktuella eller om det idag är fler som har gjort ett aktivt val även i de resurssvaga stadsdelarna.

Är vårdvalsreformen en ideologisk fråga hos västsvenskarna?

Finns det då någon konfliktlinje längs vänster-högerskalan liknande den som framkommer i den partipolitiska diskussionen om valfrihetsreformerna? I tabell 5 visas både placering på vänster-högerskalan och partisympati.

Tabell 5 Åsikter om vårdvalet efter placering på vänster-högerskalan samt partisympati (procent)

	Mycket/ ganska bra	Varken bra eller dåligt	Mycket/ ganska dåligt	Ingen upp- fattning	Summa procent	Antal
SAMTLIGA						
<i>Vänster-höger</i>						
Klart till vänster	30	30	22	18	100	295
Något till vänster	40	27	15	18	100	749
Mitten	36	27	9	27	100	887
Något till höger	50	24	7	19	100	807
Klart till höger	52	22	6	20	100	303
<i>Partisympati</i>						
Vänsterpartiet	28	26	30	16	100	148
Socialdemokraterna	41	28	10	20	100	843
Miljöpartiet	35	26	18	20	100	322
Centerpartiet	41	27	14	18	100	124
Folkpartiet	52	23	6	19	100	250
Kristdemokraterna	52	27	6	16	100	142
Moderaterna	49	24	7	20	100	776

Kommentar: I tabellen är svarsalternativen på frågan om vårdval reducerade så att alternativen mycket bra och ganska bra respektive mycket dåligt och ganska dåligt är sammanslagna.

Resultaten visar att vänster-högerdimensionen även finns bland medborgarna när det gäller vårdval. Västsvenskar som placerar sig till höger är mer positiva till vårdvalsreformen än de som placerar sig till vänster. De som placerar sig i mitten är något mer negativa än de som placerar sig något till vänster. De som placerar sig till vänster är emellertid mer negativt inställda än de som befinner sig i mitten, som istället i större utsträckning har angivit alternativet ingen uppfattning.

Av tabellen framgår att sympatisörer till Kd, M och Fp är de mest positiva till vårdvalet. De mest negativa är Vänsterpartiets sympatisörer, följt av Miljöpartiets sympatisörer. Däremot är sympatisörer till Socialdemokraterna inte lika skeptiska, utan hamnar på samma andel positiva som centerpartisterna. Skiljelinjen mellan väljarna går alltså framförallt mellan Vänsterpartiets och Miljöpartiets anhängare och övriga, där Vänsterpartiets sympatisörer också har den högsta andelen som anser att förslaget är mycket eller ganska dåligt. Att Centerpartiets sympatisörer är mindre positiva till vårdvalet än de andra borgerliga sympatisörerna kan möjligen ha att göra med att en större andel centerpartister bor på landsbygden, där man som vi tidigare har sett är mer tveksamma till reformen.

Det är små skillnader mellan vänster- och högerplacerade när det gäller om man har valt vårdcentral aktivt eller inte, en något större andel bland de som placerat sig till höger har emellertid gjort ett aktivt val och de har också i något större utsträckning valt en annan vårdcentral än de som de blivit föreslagna. Bland partisympatisörerna har Vänsterpartiets och Centerpartiets sympatisörer gjort ett aktivt val i mindre utsträckning än andra. Folkpartiets och Moderaternas anhängare är de som i störst utsträckning har använt sig av möjligheten att välja en annan vårdcentral än den som de blivit föreslagna.

Som synes av resultaten ovan har både boende och vänster-högerplacering/partisyni betydelse för åsikterna om vårdvalsreformen. Vänster-högerplacering har enligt dessa resultat en tydligare effekt än var man bor. Det är dock möjligt att de här faktorerna samvarierar: i resurssvaga stadsdelar är det exempelvis fler som sympatiserar med partierna åt vänster än vad det är i resursstarka stadsdelar. Hur ser sambandet mellan ideologisk orientering och åsikter om vårdvalsreformen ut om vi samtidigt tar hänsyn till boende?

En analys av detta visar att i vilken stadsdel Göteborgarna bor har betydelse för deras åsikter om vårdvalet oavsett vänster-högerplacering, men vänster-högerplacering har en tydligare effekt. Högersympatisörer i resurssvaga stadsdelar är de mest positivt inställda till vårdvalsreformen (62 procent jämfört med 54 procent i resursstarka stadsdelar) medan vänstersympatisörer i resursstarka stadsdelar är de mest negativa (31 procent positiva jämfört med 45 procent positiva i resurssvaga stadsdelar).

En motsvarande analys när det gäller vilket område svarspersonerna bor i visar att det oavsett placering på vänster-högerskalan finns skillnad mellan västsvenskarna på landsbygden och i Göteborg när det gäller inställningen till vårdval. Samtidigt visar resultaten att effekten av vänster-högerplacering är tydligare än effekten av boend område och att de som placerar sig åt höger är klart mer positiva till vård-

valet oavsett var de bor. Nöjdast är således högersympatisörer i Göteborg, där 57 procent är ganska eller mycket positiva till vårdvalsreformen och minst nöjda är landsbygdsbor som orienterar sig åt vänster (34 som svarar att vårdvalet är mycket eller ganska bra).

Västsvenskarna och vårdvalet – en fråga om valfrihet?

Resultaten visar att vårdvalsreformen inte bara är en ideologisk fråga hos partierna utan även bland väljarna – men detta resultat är långt ifrån entydigt. En tredjedel av dem som placerar sig till längst till vänster på vänster-högerskalan visade sig exempelvis anse att vårdvalet är bra och bland Vänsterpartiets sympatisörer är det lika många som är positiva som negativa. Tanken med vårdvalet är att medborgarna ska få välja mellan olika vårdproducenter. Detta förutsätter att det finns ett antal vårdenheter som konkurrerar sinsemellan. De privata alternativen förväntas öka med reformen och därmed ges förutsättningar för valfrihet för medborgarna. Attityden till privatisering inom välfärdsstaten överhuvudtaget har varierat över tid och mellan olika sektorer. När det gäller sjukvården konstaterar Nilsson (2010) att privatiseringsmotståndet minskade fram till 2006, för att sedan öka något 2007-2008. Det finns tydliga skillnader beroende på partisympati, där Moderaternas anhängare är mest positiva till privatisering och Vänsterpartiets anhängare mest negativa. Här finns också en viss förändring över tid, där stödet för privatisering av sjukvården har ökat under 2000-talet framförallt hos borgerliga sympatisörer. Privatiseringsfrågor är enligt Nilsson blockskiljande och ideologiskt präglade även hos medborgarna (Nilsson 2010).

I 2009 års Väst-SOM-undersökning visar resultaten att åsikterna om förslaget att privatisera sjukvården är mer politiskt polariserade än åsikterna om vårdval. 87 procent av Vänsterpartiets sympatisörer är negativa till att privatisera sjukvården, jämfört med ungefär en femtedel av Moderaternas sympatisörer. Skillnaderna när det gäller placeringen på vänster-högerskalan visar att 74 procent av de som placerar sig mycket eller ganska långt till vänster är emot privatiseringar av sjukvården, motsvarande andel bland de som placerar sig till höger är 20 procent. Det ger en skillnad på 54 procentenheter, jämfört med åsikterna om vårdval där skillnaden mellan vänster och höger-placerade är 14 procentenheter.⁵

Frågan är om medborgarna betraktar vårdvalsreformen (enbart) som en privatiseringsreform? Detta är inte helt givet. Vårdvalet bygger visserligen på förekomsten av privata alternativ, men även de offentliga alternativen ska kunna konkurrera på lika villkor och medborgarna kan genom att välja en offentlig vårdcentral ge signalen att de är nöjda med den offentligt drivna vården. Vårdvalsreformen är alltså inte självklart samma sak som att privatisera sjukvården och att vara positiv till vårdvalet är inte självklart samma sak som att vara positiv till privatisering. Är de som är positiva till privatiseringar av olika slag även positiva till vårdval? En analys av detta visar att drygt hälften (55 procent) av de som anser att en större del av sjukvården

ska bedrivas i privat regi tycker att vårdvalsreformen är mycket eller ganska bra. Motsvarande siffra för de som är emot att sjukvården bedrivs i privat regi är 35 procent. Ungefär 16 procent i den här gruppen anser att vårdvalet är dåligt, jämfört med 6 procent av de som tycker att sjukvård ska bedrivas i privat regi. Här finns alltså en tydlig skillnad, men samtidigt är det värt att notera att en dryg tredjedel av de som är emot privatiseringar trots allt är för vårdvalet. Tendensen ser liknande ut när det gäller andra åsikter om privatisering (i SOM-enkäten får svarspersonerna även ta ställning till förslag om att låta privata företag svara för äldreomsorg, att förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus och att satsa mer på friskolor). I enkäten ställdes också en mer allmän fråga om vad svarspersonerna anser om förslaget att minska den offentliga sektorn. Här finner vi samma mönster där de som vill minska den offentliga sektorn i högre grad är positiva till vårdvalet än de som inte vill minska den offentliga sektorns storlek. Oavsett om man är positiv eller negativ till förslagen om privatisering är det en större andel som är positiva till vårdvalet än som är negativa. Att vissa är tveksamma till privatisering av offentlig verksamhet samtidigt som man är positiv till vårdvalsreformen indikerar att vårdvalsreformen inte enbart ses som en privatiseringsreform utan att man även associerar vårdvalet med andra saker. En tänkbar förklaring till dessa resultat är som nämnts ovan att man är missnöjd med den vård som har funnits och hoppas på förbättringar med den nya reformen. Ytterligare en trolig förklaring är att valfriheten i sig uppfattas som positiv av västsvenskarna, att det finns flera alternativ att fritt få välja mellan kanske ses som viktigare än vilken typ av producent – offentlig eller privat – som tillhandahåller vården. Att medborgarna i allt större utsträckning ställer krav på valfrihet är ett känt fenomen och det har i tidigare studier visat sig att valfrihet uppfattas som något positivt av de flesta (se Kastberg 2010). De konkreta uttrycken för detta är att medborgarnas vilja att underordna sig kollektiva lösningar minskar. Istället ökar kraven på personlig autonomi vilket bland annat innebär att det finns ökade krav på valfrihet och ”skraddarsydd” tjänster istället för enhetliga lösningar (se t ex Rothstein 2010).

Som resultaten ovan visar är boende i resurssvaga stadsdelar mer positiva till vårdvalsreformen än de som bor i resursstarka stadsdelar. När det gäller åsikter om förslaget att privatisera mer av sjukvården är tendensen motsatt: Av de som bor i resurssvaga stadsdelar är 28 procent för förslaget, jämfört med 40 procent i resursstarka stadsdelar. Det här är ytterligare en indikation på att vårdvalet inte alltid framförallt ses som en privatiseringsreform, utan sannolikt snarare som en reform som ökar möjligheten att välja en vårdcentral som man uppfattar har god kvalitet och som kanske inte finns i den stadsdel där man bor.

Slutsatsen av analysen är att västsvenskarna generellt sett är positiva till vårdvalet även om det finns en viss variation mellan olika grupper. Dessutom gör majoriteten i samtliga undersökta grupper ett aktivt val av vårdcentral. Även om vårdvalsreformen inte ger upphov till samma ideologiska polarisering som övriga privatiseringsfrågor återfinns den konfliktlinje mellan vänster och höger som vi

kan se hos partierna även bland västsvenskarna. Partierna representerar emellertid inte helt sina anhängares åsikter i det här fallet: även sympatisörer till partier som är emot alliansens valfrihetsreformer är – med undantag för Vänsterpartiet – mer positiva än negativa till vårdvalet. Vårdvalet är således en mer ideologisk fråga inom partierna än i befolkningen.

Noter

- ¹ Beslutsläge i oktober 2010 (uppgift från Sveriges kommuner och landsting).
- ² Hur de politiska skiljelinjerna ser ut på nationell och lokal nivå när det gäller valfrihetsreformerna analyseras av kapitelförfattaren i projektet ”valfrihetsrevolution eller politisk styrning?”, finansierat av FAS 2010-2012.
- ³ Frågan som ställs i enkäten har följande formulering: Vad anser du om servicen i den kommun där du bor på följande områden?
- ⁴ Med tanke på när vårdvalet infördes och när enkäten skickades ut, mäter frågan om nöjdhet med vårdcentralen troligtvis snarare det gamla systemet än det nya. Detta är emellertid inte självklart eftersom vissa personer förmodligen svarar på frågan utifrån sin nöjdhet med den vårdcentral de valt i och med vårdvalet, så resultatet får ses med den reservationen.
- ⁵ Frågan i enkäten är formulerad på följande sätt: Nedan finns ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?: ”Bedriva mer av sjukvården i privat regi”.

Referenser

- Blomqvist, P; Rothstein, B (2000) *Välfärdsstatens nya ansikte. Demokrati och marknadsreformer inom den offentliga sektorn*. Stockholm: Agora.
- Feigenbaum, H; Henig J; Hamnett, C (1999) *Shrinking the State. The Political Underpinnings of Privatization*. Cambridge University Press.
- Kastberg, G (2010) *Vad vet vi om kundval? En forskningsöversikt*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.
- Lundqvist, L J (2001) ”Privatisering – varför och varför inte?” I Rothstein, B (red) *Politik som organisation*. Stockholm: SNS.
- Motion 2008/09:So10, Ylva Johansson m fl (s).
- Nilsson, L (2010) ”Välfärdspolitik och opinion”. I Holmberg, S; Weibull L (red) *Nordiskt ljus*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Proposition 2008/09:29.
- Proposition 2008/09:74.
- Rothstein, B (2010) *Vad bör staten göra?* Stockholm: SNS.

VARFÖR TAPPAR MORGONPRESSEN PRENUMERANTER?

LENNART WEIBULL

En amerikansk marknadsanalys som har vägt samman branschinterna, tekniska och sociala faktorer förutser att den svenska pressen i sin nuvarande form inte existerar efter 2025; dagspressen i USA är enligt samma prognos avvecklad redan 2017 medan japansk press klarar sig till 2031 (http://futureexploration.net/Newspaper_Extinction_Timeline.pdf). Prognosen är minst sagt oroande inte bara för tidningsföretagen utan också för den demokratiska opinionsbildningen som traditionellt bygger på den tryckta dagspressen. Frågan är vad som ligger i en sådan prognos och hur den ska värderas.

Den oroande framtidsbilden för svenska dagstidningsmarknaden stärks av det faktum att upplagesiffrorna det senaste decenniet pekat nedåt. Visserligen har minskningen i försålda exemplar mellan enskilda år inte varit särskilt dramatisk, men den långsiktiga nedgången oroar. På tio år har svensk morgontidningsförsäljning¹ minskat med tio procent från 3,3 miljoner exemplar per utgivningsdag till knappt 3 miljoner, medan den lösnummerförsålda kvällspressen har minskat från 787 000 till 625 000, alltså omkring 20 procent (Svensk dagspress 2010). I det framtidsscenario som forskningsprogrammet Dagspresskollegiet skisserade 2005 antogs att morgontidningarna skulle fortsätta att tappa i upplaga och att sjunkande betalningsvilja var en avgörande faktor, medan gratismedier i sig hade mindre betydelse (Wadbring&Weibull, 2005). För kvällstidningsköpen verkar den kritiska faktorn däremot vara att de digitala gratisversionerna efterhand ha tagit över läsarnas intresse (Fährdig&Westlund, 2010).

Även om det är uppenbart att utvecklingen på tidningsmarknaden är klart negativ finns det ändå anledning att kritiskt granska de framskrivningar som görs. Intrycket är att de i stor utsträckning har fokus på tekniska alternativ till dagens tidningar och mindre på hur människor värderar kvaliteten hos de tidningar som de faktiskt läser. Dessutom hämtas ofta exemplen från USA, vars tidningsmarknad skiljer sig betydligt från den nordiska, även om likheterna ökar (Hallin&Mancini, 2004). Den fråga som bör ställas är hur läsarna förhåller sig till sin tidning och vilken kritik de kan tänkas ha – och vilka förändringar i åsikterna som har skett över tid. Mot den bakgrunden är syftet med föreliggande artikel att få en bild av tidningsläsarnas synpunkter på sin tidning. Avgränsningen är gjord till prenumererade morgontidningar och till personer som bor i prenumerationshushåll. Underlaget för analysen kommer från de västsvenska SOM-undersökningarna 1992-2009 samtidigt som

jämförelser görs med motsvarande nationella SOM-undersökningar.² Tonvikten ligger på Göteborgsregionen, men jämförelser görs även med andra delar av Västsverige, vilket gör att det finns möjligheter att jämföra mellan prenumeranter av morgontidningar med både stor och liten upplaga.

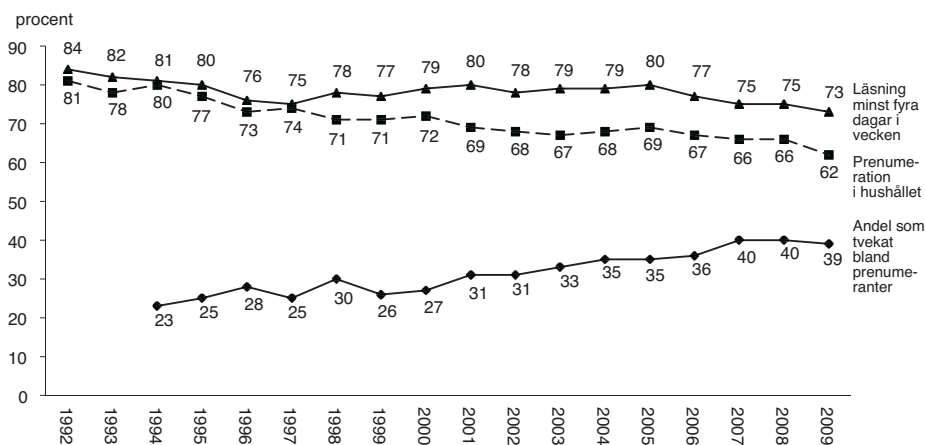
Läsare, prenumeranter och tveksamma

SOM-institutet har i sina årliga mätningar visat att svenskarna blivit mindre regelbundna tidningsläsare. Nedgången har varit störst för de lösnummersålda tidningarna men det senaste decenniet har det minskade läsarintresset accentuerats även för morgonpressen, främst storstädernas morgontidningar, även om tillkomsten av gratistidningar till viss del kompenserat nedgången för betaltidningarna (Wadbring&Bergström, 2010; Fährdig&Westlund, 2010). Tendensen i Västsverige har varit densamma som i fråga om Sverige i stort (Nilsson&Weibull, 2010). Från början av 1990-talet har andelen regelbundna läsare minskat med drygt tio procentenheter. I Göteborgsregionen var andelen som läste en morgontidning minst fyra dagar i veckan 73 procent 2009 i jämförelse med 84 procent 1992 (figur 1). Andelen i Göteborgsregionen var 2009 ändå den högsta i Västsverige, där den genomsnittliga läsningen var 69 procent och den lägsta andelen fanns i Skaraborgsområdet med 58 procent. Det senare har emellertid samband med att en av områdets tidningar – Nya Lidköpings-Tidningen – bara utkommer med tre nummer i veckan.

Regelbunden morgontidningsläsning och tidningsprenumeration i hushållet har ett ganska självklart samband. Andelen som bor i hushåll med prenumeration visar därför inte oväntat i stort sett samma tendens över tid som den regelbundna läsningen. År 2009 var andelen i Göteborgsregionen med en prenumererad morgontidning i hushållet 62 procent – i hela Västra Götaland 66 procent, att jämföra med 81 procent i både Göteborgsregionen och hela Västsverige 1992. I alla delar av Västsverige utom i Göteborgsregionen var prenumerationsandelen 2009 omkring 70 procent, vilket är klart över genomsnittet för Sverige. Mellan år 2000 och 2009 var nedgången i andelen hushållsprenumeration tio procentenheter, vilket var dubbel så mycket som övriga Västsverige.

Att Göteborgsregionen har en klart lägre siffra kan förefalla överraskande med tanke på den relativt höga regelbundna läsningen. Förklaringen är att dagliga gratistidningar, numera endast tidningen Metro, spelar en betydligt större roll för morgontidningsläsningen i Göteborgsregionen och därmed bidrar till att den regelbundna läsningen totalt sett ligger högre (Wadbring, 2009). Det framgår också tydligt i figur 1 att diskrepansen mellan den regelbundna morgontidningsläsningen och andelen som har prenumeration i sitt hushåll ökar i slutet på 1990-talet då Metro fick en Göteborgsutgåva och senare då även gratistidningarna City och Punkt SE konkurrerade om Göteborgsläsarnas gunst.³

Figur 1 Prenumeration i hushållet, läsning minst fyra dagar per vecka av morgonpress samt andelen av prenumeranter som tvekat om sin prenumeration. Göteborgsregionen 1992 – 2009 (procent)

Kommentar: Läsning minst fyra dagar i veckan gäller minst någon morgontidning och bygger på frågan "Läser eller tittar du i någon morgontidning regelbundet och i så fall hur ofta? Frågan gäller inte läsning på internet"; frågan om prenumeration lyder: "Prenumererar du eller någon i ditt hushåll på någon morgontidning?" med öppet svar. Frågan om tvekan är endast ställd till dem som har en prenumererad morgontidning i sitt hushåll och lyder: "Om du har en morgontidningsprenumeration, har du själv funderat på att upphöra med den/någon av de prenumerationer du nu har eller har detta diskuterats inom familjen under det senaste halvåret? Antalet svar i fråga om läsning och prenumeration bygger på samtliga svarspersoner respektive år och andelen tveksamma på antalet personer med prenumeration i hushållet respektive år (som längst 1043).

Anmärkning: Andelen läsare minst fyra dagar i veckan är för 2006 sannolikt något underskattad, eftersom gratistidningsläsningen då hade en egen fråga med en annan skala. I andelen 77% procent för detta år ingår endast de som läst gratistidningar minst fem dagar i veckan; om regelbundenhetskravet hade sänkts till tre dagar i veckan hade procentandelen ökat till 83%.

Källa: Väst-SOM 1992-2009

Att de dagliga gratistidningarnas har en större spridning i områden där andelen hushåll med tidningsprenumeration är lägre har aktualiserat frågan om hur de två tidningstyperna förhåller sig varandra, framför allt om det rör sig om ett konkurrens- eller ett komplementförhållande (Nilsson&Weibull, 2010). Det finns inte utrymme att här gå in i den diskussionen, men det kan ändå konstateras att tillkomsten av dagliga gratistidningar har medfört att prisnivån på en morgontidningsprenumeration har kommit mer i fokus. Visserligen fanns det långt före gratistidningarnas entré på marknaden åsikter om vad som var ett rimligt prenumerationspris (jfr Weibull, 1983; SOU 1994:94) men frågan prisets betydelse har under senare år lyfts fram i flera studier (Hedman, 2009).

Innan vi går in på prisets roll bland andra skäl att tveka om en tidningsprenumeration kan vi först konstatera att 36 procent av dem i Västra Götaland som 2009 hade en prenumeration i sitt hushåll någon gång under det senaste halvåret tvekat om att ha den kvar; nästan 15 procent uppger sig ha tvekat mer än en gång. I Göteborgsregionen där vi kan göra jämförelser tillbaka till mitten av 1990-talet kan vi också observera att det skett en ökning – från 25 procent år 1995 till nästan 40 procent 2009 (figur 1). Göteborgsregionen står därmed år 2009 för den högsta andelen tveksamma i Västsverige, medan andelen som funderat på att upphöra med sin tidning ligger under 30 procent i Skaraborg – i Skaraborg hade under tio procent tvekat mer än en gång i jämförelse med drygt 15 procent i Göteborgsregionen. På ett sätt kan ökningen betraktas som förväntad, eftersom den illustrerar den försvagning av morgonpressens prenumerationsbas som framträder i andra siffror. Samtidigt måste uppåtgående tendensen ändå bedömas som något överraskande med tanke på att det rör sig om de prenumeranter som hållit fast vid tidningen och således inte borde vara lika benägna att tveka om tidningen.

Bland morgontidningarna i Västsverige har Göteborgs-Posten och Bohuslänningen i Uddevalla de mest tveksamma prenumeranterna med omkring 40 procent som funderat på att upphöra med prenumerationen. De som har prenumeration på Skaraborgs Läns Allehanda (Skövde) ligger klart under genomsnittet med ca 20 procent tveksamma; TT-ELA (Trollhättan) och Borås Tidning intar en mellanställning med 30 procent.

De som 2009 tvekade om att ha en tidningsprenumeration i hushållet var oftare personer i yngre medelåldern (30–49 år) där 47 procent hade funderat att säga upp sin prenumeration (tabell 1); var femte person i åldersgruppen hade tvekat flera gånger. Pensionärer och yngre ligger däremot under genomsnittet; bland de yngsta är den sannolika orsaken att många av dessa inte själva betalar prenumerationen. Andra grupper som ligger över genomsnittet i tvekan är hushåll med barn, personer med hushållsinkomst något under genomsnittet ("medellåg") och boende i arbetarhem.

Det kan diskuteras vad det betyder att man funderat på att säga upp sin prenumeration. En första viktig iakttagelse är att det är långt mellan fundering och handling. Trots att det enskilda år är relativt stora andelar som har funderingar minskar inte andelen prenumeranter inte alls på motsvarande sätt. Det handlar således mera om en attityd än någon stark viljeyttring. Samtidigt är det tydligt att den ökade andelen tveksamma efter 2006 sammanfaller med en accentuerad nedgång i andelen prenumeranter. En andra iakttagelse är att de grupper som ger uttryck för tvekan ofta är sådana där andelen med prenumeration ligger under genomsnittet, låt vara att mönstret inte är helt entydigt.

Det går också att jämföra mönstret i olika gruppers tvekan 2009 med bedömningarna från 2000. Bilden är delvis densamma, även om andelen ökar i samtliga grupper. Personer i yngre medelåldern och personer i arbetarhem tillhör de mer tveksamma även 2000. Mellan 2000 och 2009 finns en ökad tveksamhet främst hos egenföretagare och högutbildade men även hos barnfamiljer. Att det trots allt finns

Tabell 1 Andel med prenumeration i hushållet och andel bland dem med prenumeration som tvekat om sin prenumeration. Göteborgsregionen 2000 och 2009 (procent).

	Tvekat om sin prenumeration							
	Prenumeration i hushållet		Minst en gång		Flera gånger		Antal svar	
	2000	2009	2000	2009	2000	2009	2000	2009
Alla	72	62	27	40	9	16	1 249	1 043
Kvinnor	70	63	26	40	9	15	676	594
Män	73	62	28	39	9	16	767	508
15 – 29 år	58	45	21	32	6	10	252	124
30 – 49 år	68	54	34	47	11	20	427	328
50 – 64 år	79	70	25	39	8	17	374	325
65 – 85 år	87	79	24	35	10	13	300	325
Låg utbildning	71	63	23	38	9	18	334	197
Medellåg utbildning	65	56	36	38	11	12	180	272
Medelhög utbildning	69	58	29	42	7	15	425	246
Hög utbildning	82	73	24	41	10	18	349	370
Arbetsarbete	56	45	32	43	12	20	371	276
Tjänstemannahem	85	72	28	41	8	15	423	484
Högre tjänstem.hem	87	84	21	33	7	12	304	176
Egen företagare	77	71	23	41	9	15	139	112
Låg hushållsinkomst	53	41	30	36	12	14	204	105
Medellång hushållsin	69	58	28	45	10	19	472	278
Medelhög hushållsin	83	68	30	40	9	16	416	292
Hög hushållsinkomst	93	76	16	38	4	14	189	368
Ensamhushåll	54	48	34	39	14	18	221	148
Hushåll m barn	73	61	30	45	9	19	472	376
Övriga hushåll	80	69	23	36	7	12	540	529

Kommentar: För frågornas formuleringar se kommentaren till figur 1. Antalet svarspersoner avser dem som har en prenumeration i sitt hushåll

Källa: Väst-SOM 2000 och 2009

en viss koppling mellan funderingar och faktiskt beslut att säga upp prenumeration, åtminstone över tid, framgår av att andelen prenumeranter bland yngre medelålders (och yngre) och bland personer i arbetarhem har gått ner mer än genomsnittet. Det är grupper där den betalade morgontidningen står särskilt svagt.

Frågan är då vad det är för faktorer som prenumeranterna hänvisar till som skäl att sluta prenumerera.

Skäl att tveka om sin prenumeration

Det finns många skäl att tveka om sin prenumeration. Det handlar inte bara om pengar utan om kvalitet i innehåll och distribution samt är inte minst en fråga om vilka alternativa medier som finns. I frågeformuläret fick de svarande som sagt att de funderat på att säga upp sin prenumeration en direkt uppföljande fråga där de kunde ange ett eller flera skäl. Frågan i 2009 års undersökning innehöll tolv fasta alternativ som bygger på vad som framkommit i andra undersökningar om synen på tidningskvalitet (t ex Weibull, 1998). Mer än ett skäl kunde anges.

Bland dem som 2009 åtminstone någon gång funderat på att upphöra med sin prenumeration är prenumerationspriset det skäl som kommer klart högst. Nästan 40 procent av dem som funderat på att säga upp sin prenumeration anger som skäl att prenumerationspriset höjts (tabell 2). Inte tid att läsa, för mycket papper att ta hand om och möjlighet att läsa på internet är skäl som alla anges av omkring 25 procent av de tveksamma. Hänvisning till gratistidningar eller till att tidningen har negativ miljöpåverkan är de minst vanliga skälen och uppges av omkring fem procent av de tveksamma. I en mellangrupp finnas skäl som hänvisning till att man kan få lokala nyheter i radio och tv, till förekomsten av brister i tidningsinnehållet och till den allmänna kostnadsnivån.

De som tvekat om sin prenumeration enbart någon gång under året anger inte oväntat som klart vanligaste skäl höjt prenumerationspris. Det är dubbelt så frekvent som det näst vanligaste, att man inte har tid att läsa tidningen. I den betydligt mindre grupp som tvekat om sin prenumeration mer än en gång under det gångna halvåret har skälen en jämnare spridning. Men de skiljer ut sig framför allt på två punkter. Den ena gäller bristande kvalitet hos tidningsinnehållet, den andra är den allmänna kostnadsnivån – att allt är så dyrt att man måste dra in på något – som båda ligger på över 25 procent av de tveksamma. Även tidningsläsning på nätet och bristande tid är ett något vanligare argument bland dem som tvekat några gånger.

Om vi räknar om siffrorna för 2009 och anger hur stor andel av *samtliga* med prenumeration i hushållet som någon gång tvekat och av vilket skäl blir procenttalen givetvis lägre. Sålunda är det 15 procent av samtliga prenumeranter som tvekat med hänvisning till höjt prenumerationspris och knappt 10 procent som anger brister i tidningsinnehållet respektive inte tid att läsa tidningen. Om detta ska anses vara stora eller små andelar är svårt att bedöma. Klart är emellertid att det antyder en priskänslighet hos morgonpressen.

Tabell 2 Skäl att tveka om sin prenumeration Göteborgsregionen 2000 och 2009 (procent av de prenumeranter som tvekat om sin prenumeration)

	Bland prenumeranter som tvekat minst en gång		Bland prenumeranter som tvekat flera gånger	
	2000	2009	2000	2009
Allt har blivit så dyrt	29	16	34	19
Prenumerationspriset högt	17	36	17	39
Jag har inte tid att läsa	29	28	24	33
Jag får information genom radio/tv	25	18	28	22
Jag får nyheter i gratistidning	8	8	11	9
Jag läser på Internet	9	23	7	26
Jag har tidningen på arbetet	14	11	9	10
Innehållet är inte tillräckligt bra	12	15	19	20
Utdelningen sköts dåligt	21	12	28	9
Det blir för mycket papper	-	26	-	27
Tidningen har negativ miljöpåverkan	-	6	-	8
Antal svar	381	455	127	180

Kommentar: Frågan ställd enbart till dem uppgivit att de att de under de senaste sex månaderna funderat på att upphöra med sin prenumeration: "Om Ja, av vilken anledning har du funderat på att upphöra med din prenumeration?" Mer än ett alternativ fick markeras. De två nedersta alternativen ställdes för första gången 2009. För den exakta lydelsen av svarsalternativen se appendix.

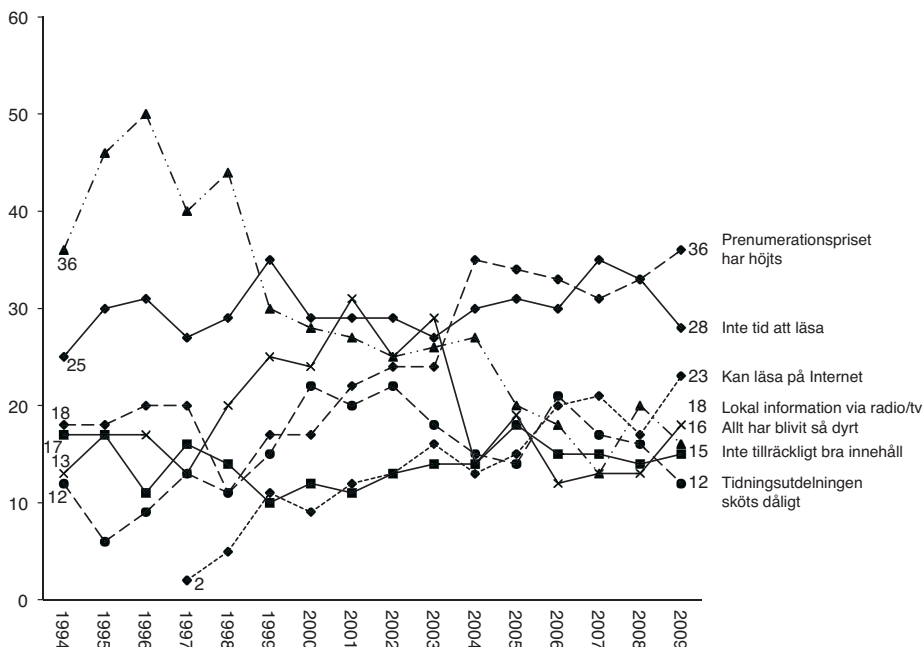
Källa: Väst-SOM 2000 och 2009

Underlaget i antalet svar är för begränsat för att tillåta analyser av angivna skäl efter den tidning man prenumererar på. För Göteborgs-Posten och Borås Tidning 2009 är det dock möjligt att jämföra med genomsnittet. Det visar sig då att GP skiljer ut sig genom att färre hänvisar till bristande kvalitet i innehållet medan fler tycker att det blir för mycket papper. De tveksamma bland BT:s prenumeranter anger i större utsträckning än övriga högt prenumerationspris och bristande kvalitet i innehållet.

Det går även att visa på regionala skillnader inom Västsverige som med all sannolikhet kan hänföras till både typen av område och typen av tidningar. Exempelvis förekommer tvekan inför prenumerationspriset och kritik av tidningsinnehållet mera frekvent utanför Göteborgsregionen, medan personer i Göteborgsregionen oftare pekar på att man inte har tid att läsa, att det blir för mycket papper samt att man kan läsa en gratistidning eller läsa på nätet; de två sistnämnda ligger även relativt högt i Sjuhärad.

Frågan är hur stabila de angivna faktorerna är. Eftersom flertalet funnits med i de västsvenska SOM-undersökningarna tillbaka till 1994 finns det möjlighet att studera de långsiktiga tendenserna, där det framkommer vissa tydliga mönster (figur 2).

Figur 2 Skäl att tveka om sin prenumeration bland prenumeranter som tvekat. Göteborgsregionen 1994 – 2009 (procent)

Kommentar: För frågans formulering och beräkningen se kommentaren till tabell 2. För den exakta lydelsen av svarsalternativen se appendix. Antalet svarspersoner varierar mellan som lägst 285 (1994) och som högst 478 (2007).

Källa: Väst-SOM 1994-2009

Även om det finns en grundläggande stabilitet i de uppgivna skälen att tveka om sin prenumeration i Västsvetige framträder vissa förändringsmönster tydligt. Den största förändringen är att andelen som hänvisar till det allmänna kostnadsläget, att allt har blivit så dyrt att pengarna inte räcker till, faller från en hög nivå i periodens början till en mycket låg i slutet. De höga andelarna – omkring 50 procent – i mitten av 1990-talet speglar den då rådande lågkonjunkturen; motsvarande fråga i den nationella SOM-undersökningen uppvisar en närmast identisk tendens (Hedman, 2009:351). Att hushållsekonomiska bedömningar har stor betydelse visar sig också i det faktum att tendensen är stort sett densamma då svarspersonerna på en annan

fråga bedömer sin hushållsekonomi (Holmberg&Weibull, 2010a:14). Intressant i sammanhanget är att båda mätserierna visar att krisen hösten 2008 inte spelade samma roll i de hushållsekonomiska bedömningarna.

De skäl som ökar i betydelse är att prenumerationspriset har höjts och att man kan läsa tidningen på internet. Hänvisningen till prisökningen stiger särskilt efter 2003. En granskning av prenumerationsprisnivåns förändring på Göteborgs-Posten, den tidning som dominerar bland svarspersonerna i Göteborgsregionen, visar att man 2004 ökade prenumerationspriset relativt kraftigt – mer än dubbelt så mycket som åren före och efter.⁴ Resultatet bekräftar tidigare analyser av att större ökningsar i prisnivå har större betydelse för synen på priset än den faktiska prisnivån (Björkqvist-Hellingwerf, 1995; Andersson, 2003).⁵ Att andelen som pekar på höjningar i prenumerationspriset därefter ligger kvar på samma nivå trots att prisökningarna varit relativt modesta har troligen bakgrund i att priskänsligheten efter hand har ökat, främst genom att allt fler upptäcker att i stort sett samma tidning utan kostnad finns tillgänglig på nätet.

De skäl som ligger närmast konstanta hela perioden är att inte ha tid att läsa tidningen och att tidningen inte är tillräckligt bra. Varje år uppger omkring 30 respektive omkring 15 procent av de tveksamma prenumeranterna dessa skäl. Också hänvisningen till gratistidningar som alternativ ligger på en stabil nivå – ca 10 procent – sedan detta skäl fördes in i mätningen år 2000.⁶ Även skälet att radio-tv räcker för de lokala nyheterna ligger förhållandevis stabilt på omkring 15 procent, med undantag av några år alldeles i början på 2000-talet, då andelarna var markant högre, utan att det utläsas någon entydig förklaring till den tillfälliga uppgången. Eftersom även brister i distributionen som i början och slutet av perioden ligger på drygt 10 procent har större andelar samma år är det möjligt att det kan finnas någon bakomliggande faktor, exempelvis ett allmänt missnöje med tidningen.

Om vi ser på perioden som helhet är ekonomiska skäl de viktigaste för att tveka om tidningsprenumerationen, men i början är skälen främst kopplade till det allmänna kostnadsläget, medan de i sista delen handlar om att tidningen börjar bli för dyr. De ekonomiska faktorerna ska rimligen tolkas så att det är andra saker än tidningen som prioriteras. Vad det kan innebära kommer att beröras i det avslutande avsnittet.

Tveksamhet i olika grupper

Skälen att tveka varierar mer mellan olika grupper än över tid. I tabell 3 redovisas vilka skäl som anges i olika grupper 2009 i jämförelse med år 2000. Det är viktigt att understryka att procentandelarna gäller bland de tveksamma inom varje kategori och inte bland samtliga. Det är förklaringen till att vissa analysgrupper är förhållandevis små, särskilt för 2000 då undersökningsurvalet var något mindre.

Om vi utgår från bedömningarna 2009 kan vi konstatera att det är relativt små skillnader mellan de skäl som uppges av tveksamma män i jämförelse med vad tveksamma kvinnor markerar. Internet och tidningsutdelning anges i större utsträckning

Tabell 3 Skälen till tveksamhet bland prenumeranter i olika grupper. Göteborgsregionen 2000 och 2009 (procent av dem som tvekat om sin prenumeration)

	Allt har blivit dyrt		Höjt pren. pris		Inte tid		Nyheter från radio – tv		Gratis tidning		Internet		Inte bra innehåll		Problem med utdelning		Mkt papper		Neg miljö		Antal svar	
	2000	2009	2000	2009	2000	2009	2000	2009	2000	2009	2000	2009	2000	2009	2000	2009	2000	2009	2000	2009	2000	2009
Alla	23	16	17	36	29	28	24	18	8	7	9	2	12	15	22	12	27	6	372	455		
Kvinnor	36	19	19	37	32	29	23	18	7	8	7	21	11	13	19	9	28	7	182	246		
	22	13	15	38	25	26	26	19	11	8	16	26	42	18	24	16	25	5	199	209		
	28	(12)	7	(17)	52	(41)	31	(15)	19	(10)	19	(29)	10	(22)	12	(10)	(39)	(20)	58	41		
	28	15	15	27	40	51	19	14	7	6	12	28	1	3	27	11	34	7	150	158		
30 – 49 år	22	14	15	41	18	20	28	20	7	11	4	23	16	17	23	17	20	5	96	133		
50 – 64 år	40	21	30	50	3	2	27	24	5	7	0	16	9	15	14	10	19	2	77	123		
65 – 85 år																						
Låg utbildning	33	28	16	53	11	10	25	18	8	9	1	13	6	21	26	9	18	4	85	80		
Medellåg utb	31	17	24	41	27	23	21	16	4	13	3	17	10	5	19	15	22	3	67	109		
Medelhög utb	30	16	14	30	36	25	30	20	12	7	11	31	12	13	18	15	26	8	127	110		
Hög utbildning	21	9	13	28	38	42	19	20	7	4	18	29	18	22	25	10	34	8	85	151		
Arbetarhem	38	22	16	42	24	19	22	16	12	16	5	18	6	13	19	13	17	6	130	128		
Tj manna hem	26	14	17	34	32	35	27	21	7	6	10	23	15	15	29	11	33	7	119	204		
Högre tim hem	15	12	15	33	41	28	20	14	6	2	17	34	18	28	21	16	28	7	66	58		
Egen företag	(38)	(2)	(22)	(32)	(16)	(26)	(31)	(23)	(3)	(4)	(6)	(30)	(13)	(13)	(25)	(6)	(21)	(2)	32	47		
Låg hush ink	51	(43)	19	(39)	16	(2)	19	(20)	7	(11)	3	(23)	4	(13)	15	(0)	(24)	(9)	67	46		
Medellåg ink	25	19	22	37	27	25	24	16	8	9	4	19	13	18	11	20	7	135	129			
Medelhög ink	24	13	12	36	40	28	26	21	9	8	16	22	11	15	24	15	24	3	124	120		
Hög hush ink	(0)	6	(6)	32	(35)	40	(23)	18	(3)	4	(16)	31	(19)	15	(48)	16	34	7	31	140		
Ensamhushåll	33	19	12	33	24	17	26	23	7	16	7	22	6	9	16	13	36	11	81	64		
Hushåll m barn	30	16	16	32	45	47	23	16	10	7	1	31	12	14	23	14	30	6	146	174		
Övriga hushåll	22	14	19	41	18	17	27	20	8	6	6	18	16	17	24	11	21	5	126	189		

Kommentar: För frågans formulering och beräkningen se kommentaren till tabell 2. För den exakta lydelsen av svarsalternativen se appendix. Procenttal inom parentes bygger på mindre än 50 personer och måste tolkas med särskild försiktighet. Även flera andra grupper bygger på relativt få svarande.

Anmärkning: "Hush ink" avser hushållsinkomst. Svaren är indelade i kvantiler och avser således den relativa inkomstfördelningen respektive år.

Källa: Väst-SOM 2000 och 2009

bland män medan den allmänna kostnadsnivån något oftare framhålls av kvinnor. Mönstret var detsamma år 2000, även om skillnaderna då var något större.

I fråga om ålder finns några tydliga drag. För det första är de ekonomiska skälen klart vanligare bland pensionärerna både 2009 och 2000: år 2009 hänvisade 50 procent av pensionärerna till att prenumerationspriset höjts och år 2000 markerade 40 procent problem i hushållsekonomin. Ett annat skäl är att man får nyheterna genom radio och tv medan tidsbrist spelar en marginell roll som skäl att tveka om tidningsprenumerationen. De yngsta – där svarsunderlaget dock är osäkert – skiljer ut sig i förhållande till övriga åldrar genom att framhålla att papperstidningen har en negativ miljöpåverkan och att tidningens innehåll inte är tillräckligt bra. Tillsammans med de yngre medelålders (30–49 år) som är åldersgruppen där störst andel funderat med att upphöra med sin prenumeration har de dessutom en relativt hög andel för skälet att det är för mycket papper att ta hand om, att man kan läsa tidningen på nätet och att man inte har tid. Bristande tid är det vanligaste skälet i åldersgruppen 30 och 49 år, medan de ekonomiska skälen ligger klart lägre. Svarmönstret var i stort sett detsamma 2000; möjligen kan det finnas skäl att notera den relativt stora ökningen av pensionärer som hänvisar till tidningsläsning på nätet (jfr Annika Bergströms artikel om nya medier i denna volym).

De lågutbildades bedömningar speglar att dessa är genomsnittligt äldre, den grupp där särskilt de ekonomiska skälen tillmäts betydelse. De högutbildade anför som skäl att tveka att de har bristande tid, att det är mycket papper och att man kan läsa på nätet. De med medelhög utbildning uppvisar i stort sett samma svarmönster. Bakom svarmönstret anas en resursfaktor: personer i hushåll med relativt sett låg hushållsinkomst har större andelar ekonomiska skäl både 2000 och 2009, medan personer i resursstarka hushåll – där förhållandevis få tvekat om sin prenumeration – anger bristande tid och alltför mycket papper, men även höjt prenumerationspris och nätanvändning.

Med tanke på att en prenumeration som regel avser ett hushåll finns det anledning av studera hur personer i olika typer av hushåll motiverar sin tvekan om prenumeration. Bland boende i ensamhushåll, där andelen prenumeranter ligger klart under genomsnittet (tabell 1) anger de tveksamma prenumeranterna år 2009 mängden papper och höjt pris och skiljer sig från övriga genom att framhålla gratistidningen som alternativ. Personer i hushåll med barn nämner oftast brist på tid men också höjt pris och mängden papper och skiljer ut sig något genom att i större utsträckning än övriga nämna tidningsläsning på nätet.

Den minsta gemensamma nämnaren i tveksamheten inför tidningsprenumerationen kan beskrivas som bristande resurser. Resursbristerna är av två helt olika slag. Hos äldre och hos låginkomsttagare är det framför allt ekonomi som är de viktigaste skälen till funderingar att upphöra med prenumerationen. Hos dem som har en god ekonomi är det istället bristande tid och den praktiska hanteringen av papperstidningen som i första hand tycks leda till tvekan inför fortsatt tidningsprenumeration.

Därför tappar morgonpressen prenumeranter

Svenska dagstidningsföreträdare har ofta pekat på hushållsprenumerationen som en hörnpelare i morgonpressens starka förankring hos sina läsare. Det är samma mönster som framhållits även i fråga om den norska och finska dagspressen i motsats till exempelvis dagstidningar i södra Europa. Distributionen av tidningarna direkt till hushållet till en lägre kostnad än om läsaren köpt tidningen som lösnummer har bedömts som en viktig framgångsfaktor. Det kan i och för sig ifrågasättas om en sådan beskrivning är riktig och om inte den nordiska samhällsformationen som bygger på hushåll snarast tvingat tidningarna till en sådan försäljningsmodell (Weibull, 1995), men oavsett förklaring har hushållsprenumeration varit en grundbult i morgonpressens affärsidé. Det är den grundbulten som börjat angripas av rost och som ställer både tidningsföretag och demokratisk opinionsbildning inför en ny situation.

Innan vi går vidare med att diskutera samspelet mellan olika orsaker till att dagspressen börjar tappa greppet om sina läsare är det viktigt att understryka att den prenumerationsnivå som redovisas i Västsverige liksom i Sverige i stort även 2009 är internationellt mycket hög. Fortsatt står de nordiska morgontidningarna, särskilt de mindre tidningarna utanför storstäderna mycket starkt på sina lokala marknader. I Västsverige är det framför allt Göteborgs-Posten som fått vidkännas en upplagenedgång medan tidningarna i andra delar av området tappat förhållandevis lite.

De siffror som redovisats om tvekan inför fortsatt morgontidningsprenumeration är ett sätt att få en indikation på vad som är de svaga sidorna hos den prenumererade morgonpressen. Det går inte på basis av resultaten att säga att det är det ena eller andra skälet som faktiskt leder till uppsagda hushållsprenumerationer. Samtidigt är den inte oväntade bilden att de ekonomiska faktorerna har särskilt stor betydelse: läsarna är inte beredda att betala priset. Det är samma iakttagelse som gjorts i en rad andra analyser (Andersson, 2003; Wadbring, 2009). Frågan är då vad synen på priset egentligen är ett uttryck för. År 1994 konstaterades i en rapport från den då sittande pressutredningen ”att vanemässigt konsumerade produkter med hög kvalitet och stort anseende brukar ha mycket låg priskänslighet, vilket kan sägas vara en träffande beskrivning av en dagstidning” (SOU 1994:94:81). Femton år senare håller knappast den slutsatsen. Priskänsligheten hos morgontidningen har ökat relativt snabbt och bedömningen av dess prisvärdhet sjunker (Wadbring&Bergström, 2010). Den ökade priskänsligheten verkar i mindre grad vara en följd av det allmänna kostnadsläget och mera en effekt av tidningarnas egna prishöjningar, men kanske också följderna av en annan syn på tidningens betydelse.

Prishöjningar på morgontidningar har alltid förekommit och det har även påvisats vissa samband mellan ökningstakten och prenumerationsbenägenheten (Björkqvist-Hellingwerf, 1995). Det nya är att prishöjningarna sedan slutet på 1990-talet förefaller ha större betydelse för morgontidningsprenumeration än tidigare. Det är mot den bakgrunden övriga skäl till tveksamhet om prenumeratör blir intressanta.

TVå kurvor är särskilt värda uppmärksamhet. Den ena är skålet Inte tid att läsa som ligger stabilt på en relativt hög nivå, den andra är den ökande andelen som anger att det räcker att läsa tidningen på nätet. Den förra kan tolkas som ett uttryck för att tidningen anses mindre angelägen, den andra som att det finns alternativ till tidningen, två egenskaper som sannolikt påverkar synen på priset. Annorlunda uttryckt betyder det att morgonpressen på papper i början av 2000-talet inte i lika hög grad kännetecknas av det som var utmärkande för låg priskänslighet enligt Pressutredningen 1994, särskilt det som gäller att vara vanemässigt konsumerad och ha högt anseende. Det senare framgår även av svagt fallande kurvor på förtroende för dagspress (Holmberg&Weibull, 2010b:62). Samtidigt måste framhållas det *tidningen* på nätet, inte radio-tv eller gratistidningar, som i ökade grad anges som skäl, vilket tyder på att det trots allt är den traditionella tidningen på nätet som konkurrerar med betaltidningar på papper.

Samspelet mellan priskänslighet och andra faktorer fungerar olika i olika grupper. Bland de äldsta är höjt prenumerationspris ett vanligt skäl att tveka om tidningen, medan nättidningen som skäl ligger lågt. Bland yngre och högutbildade ligger nättidningen relativt högt. Eftersom andelen prenumeranter i den förra gruppen är förhållandevis stabil medan den minskar relativt snabbt i den senare är det rimligt att tro att det framför allt är tillgången till nättidningen som alternativ i kombination med att papperstidningen tappar i upplevt värde som har störst betydelse för beslutet bland de yngre att upphöra med sin prenumeration. Samtidigt talar mycket för att det också finns en generationsskillnad. Morgontidningens svagare ställning bland de yngre har att göra med att dessa, i motsats till de äldre, växt upp i ett samhälle där pressen inte haft någon särställning utan varit ett medium bland många (Nilsson, 2005; Wadbring&Bergström, 2010).

Till detta kommer ytterligare en faktor. Betydelsen av andra medier visar sig vara betydligt större i Göteborg än i övriga Västsverige. På den mindre orten är mediealternativen färre och intresset för det lokala större, vilket fortsatt ger de lokala morgontidningarna en starkare ställning, trots prenumeranternas större kritik av både pris och innehåll. Mycket tyder också på att en storstadstidning som Göteborgs-Posten erbjuder en innehållsrikare nätversion än vad lokaltidningarna gör vilket gör nätalternativet mer attraktivt.

Slutsatsen är att vi har att förvänta oss ett en fortsatt minskad morgontidningsprenumeration bland yngre och yngre medelålders. Det är också troligt att nedgången kan komma att accentueras genom att mediealternativen som attraherar dessa blir fler och att färre av de yngre har växt upp med en tidning i hushållet. Bland de äldre kommer försvagningen sannolikt att gå långsammare, eftersom papperstidningen för dessa spelar en viktigare roll. Om vi utgår från att förändringen är ett uttryck för generationsskillnader är framtidsscenarioet en fortsatt en ökande nedgång i tidningsprenumerationen samtidigt som den ännu bromsas av tidningsintresset hos den stora gruppen fyrtioåringar (jfr Wadbring&Weibull, 2005). Det är därför mycket osannolikt att den svenska pressen verkligen upphör 2025.

Noter

- ¹ Inklusive fådagartidningar med utgivning 1-3 dagar per vecka.
- ² Någon motsvarande fråga ställdes emellertid inte i den nationella SOM-undersökningen 2009.
- ³ Andelen läsare minst fyra dagar i veckan är för 2006 sannolikt något underskattad, eftersom gratistidningsläsningen då hade en egen fråga med en annan skala. I andelen 77 procent för detta år ingår endast de som läst gratistidningar *minst fem* dagar i veckan; om regelbundenhetskravet hade sänkts till *minst tre* dagar i veckan hade procentandelen ökat till 83 procent.
- ⁴ Årsprenumerationspris på Göteborgs-Posten: 2000: 1555 kr; 2001: 1600 kr; 2002: 1670 kr; 2003: 1730 kr; 2004: 1860 kr; 2005: 1910 kr; 2006: 1990 kr; 2007: 2030 kr; 2008: 2081; 2009: 2164 (<http://www.kb.se/soka/tidningar-och-tidskrifter/Nya-Lundstedt-tidningar/>).
- ⁵ Att prenumerationspriset höjts även på de lokala tidningarna torde också ligga bakom att de ännu högre andelarna (ca 45 procent) för detta skäl i övriga delar av Västsverige.
- ⁶ Skälet 'Jag får de nyheter jag behöver från en gratistidning' kom med i mätningen 2000 och har haft följande andelar: 2000: 8%; 2001: 10%; 2002: 8%; 2003: 10%; 2004: 10%; 2005: 10%; 2006: 10%; 2007: 12%; 2008: 8%; 2009: 7%.

Referenser

- Andersson, Ulrika (2003) *Till vilket pris som helst?* Dagspresskollegiet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Björkqvist-Hellingwerf, Karin (1995) "Prenumerationsprisets roll". I Weibull, L., Kratz, C (red) *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Fährdig, Mattias, Westlund, Oscar (2010) "Kvällspress två punkt noll". I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Hedman, Ulrika (2009) "Morgontidningen kostar för mycket". I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Svensk höst*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2010a) "Nordiskt ljus". I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2010b) "Ljusare bild av samhällets institutioner". I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

- Nilsson, Åsa (2005) "Tidningsläsandets åldrar och generationer". I Bergström, Annika; Wadbring, Ingela och Weibull, Lennart (red) *Nypressat. Ett kvartssekel med svenska dagstidningsläsare*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Åsa, Weibull, Lennart (2010) "Vad händer med läsningen av den stora morgontidningen i den nya mediavärlden?" I Nilsson, L (red) *En region blir till*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- SOU 1994:94 *Dagspressen i 1990-talets medielandskap*. Statens offentliga utredningar. Stockholm: Fritzes.
- Svensk dagspress 2010*. Stockholm, Tidningsutgivarna.
- Wadbring, Ingela (2009) *Vad är prisvärt? En jämförelse mellan allt från pappersmedier till balettforestillinger*. Dagspresskollegiet, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Wadbring, Ingela, Bergström, Annika (2010) "Mediers värde för olika generationer". I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Wadbring, Ingela, Weibull, Lennart (2005) "Dagspressen i ett femtioårsperspektiv". I Wadbring, I, Weibull, L (2005) *Nypressat. Ett kvartssekel med svenska dagstidningsläsare*. Göteborg: JMG, Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (1995) "Dagspressen inför 2010". I Weibull, L, Kratz, C (red) *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (1998) "Brister i dagspressen?" I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Opinionssamhället*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

APPENDIX

Den exakta ordalydelsen på skälen att upphöra med sin prenumeration:

Prenumerationspriset har höjts
Allt har blivit så dyrt så att pengarna inte räcker till
Jag får lokal information i radio och tv
Jag har tillgång till tidningen på arbetet/i skolan
Tidningsutdelningen sköts dåligt
Jag får de nyheter jag behöver från en gratistidning
Jag har inte tid att läsa den
Papperstidningen har negativ miljöpåverkan
Jag kan läsa tidningen på internet
Det blir för mycket papper att ta hand om
Tidningens innehåll är inte tillräckligt bra
Nyheter i morgontidningen är redan gamla

Källa: Väst-SOM 2009

NY VÅG AV INTERNETANVÄNDARE

ANNIKA BERGSTRÖM

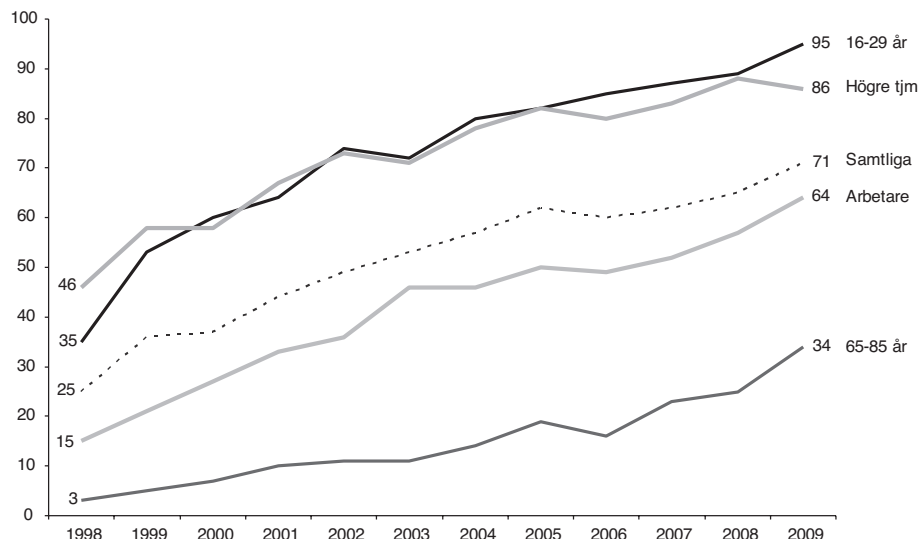
Internet och användningen av digitala plattformar är i ständig utveckling. Innehåll, betalningsmodeller, applikationer för mobil och läsplattor, sajter för att dela med andra blir allt fler, mer användarvänliga och lockar delar av publiken. De senaste åren har framför allt etableringen av så kallade sociala medier ökat och användarna har hängt på. Sociala medier innebär applikationer där användarna konverserar, deltar och delar innehåll. Exempel på den här typen av applikationer är bloggar, wikipedia, onlinespel, video- och bildsajter, chatter och communities som MSN eller Facebook. Vissa sajter är mer renodlade inom respektive nisch, andra sajter tillhandahåller vissa möjligheter att delta. Exempel på detta är tidningssajter där man ibland kan chatta och ladda upp exempelvis bilder.

I det här kapitlet visas på utvecklingen för den allmänna internetanvändningen i Västra Götaland sedan 1998. Under den här perioden har allt fler fått tillgång till nätet. Drygt 80 procent av den svenska befolkningen hade hösten 2009 tillgång till internet, de flesta hushåll har numera någon typ av bredbandsuppkoppling och allt fler når nätet via mobilen (jfr Bergström 2010a, Westlund 2010). Tillgängligheten och den utveckling som sker på innehållssidan påverkar den användning som äger rum. Det handlar sällan om några snabba förändringar utan istället om långsamma processer. Kapitlet belyser också den utvecklingen.

Fortsatt ökad användning

Internetanvändningen fortsätter att öka i Västra Götaland. Ökningstakten är förvisso inte lika snabb som i slutet av 1990-talet, men har tagit fart igen efter utplaningen runt 2004–2006 (figur 1). Det som sker nu är att eftersatta grupper – i den här analysen pensionärer och personer med arbetarbakgrund – i allt större utsträckning får tillgång till internetteknologin i sina hem. Bland de yngsta i undersökningen, 16–29-åringarna, är drygt 95 procent frekventa internetanvändare, för pensionärer är motsvarande siffra 34 procent. Skillnaderna beroende på subjektiv familjeklass är inte lika stora som för ålder, men statistiskt signifikanta. Medan 86 procent bland högre tjänstemän använder nätet flera gånger i veckan, är andelen i arbetarfamiljer 64 procent. De digitala klyftorna är således tydliga i Västra Götaland, precis som i övriga Sverige (jfr Bergström 2010b).

Figur 1 Internetanvändning i Västra Götaland, 1998-2009 (procent av befolkningen som använder internet flera gånger i veckan)

Den grupp som ökat mest de senaste åren – pensionärsgruppen – förtjänar en något fördjupad analys. Det åldersspann som visas i figuren är förhållandevis stort och det finns anledning att tro att det finns skillnader inom gruppen. Bland personer mellan 65 till 70 år är 62 procent frekventa användare, vilket kan jämföras med 17 procent i gruppen 76 till 85 år. Många pensionärer är alltså en del av det digitaliserade samhället om man ser till internetanvändning och gruppen kommer att öka i takt med att allt fler internetanvändare blir pensionärer.

Som tidigare visats (Bergström 2010c) är användningen lite olika utbredd i Västra Götalands olika regioner. Andelen frekventa användare är störst i Göteborgsregionen – 76 procent – och lägst i Dalsland där 54 procent använder nätet flera gånger i veckan. Det har skett en ökning i samtliga delregioner jämfört med 2008 års mätning, och ökningen är störst i Göteborgsregionen. Skillnaden mellan högst och lägst är i stort sett lika stor i 2009 års mätning som ett år tidigare.

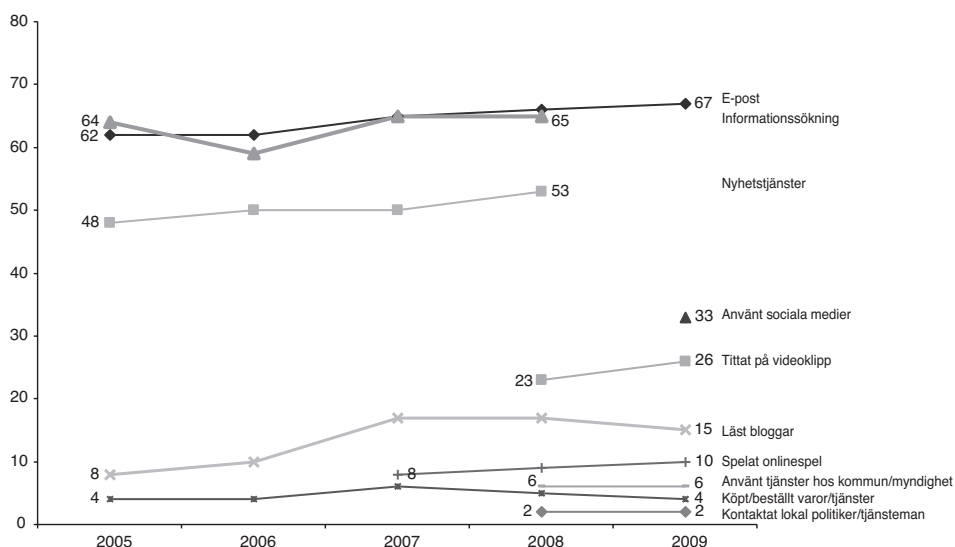
Användningsområden på nätet

Floran av utbud för internetanvändare blir allt brokigare. På nätet finns allt från traditionella massmedier till enskilda personers bloggar, information och service från banker, myndigheter och andra organisationer, en uppsjö av underhållningsinriktade program och applikationer, verktyg för eget skapande och publiceringsforum för användarnas innehåll. I Väst-SOM-undersökningarna har användningsområden

mätts på olika sätt vid ett flertal tillfällen. För vissa kategorier finns jämförbara data över tid, andra har mätts vid enstaka tillfällen. Sammantaget ger dessa mätningar en god överblick av internetanvändarnas förehavanden, vad som är mer och mindre utbrett.

I figur 2 framgår hur utbredda olika användningsområden är på veckobasis. Det i särklass vanligaste användningsområdet på nätet är, precis som i tidigare mätningar, e-post. Två tredjedelar av befolkningen i Västra Götaland hanterar e-post varje vecka. Sociala medier, som mätts för första gången, lockar en tredjedel av invånarna varje vecka. En fjärdedel har tittat på videoklipp, 15 procent har läst bloggar och 10 procent har spelat onlinespel minst någon gång i veckan.

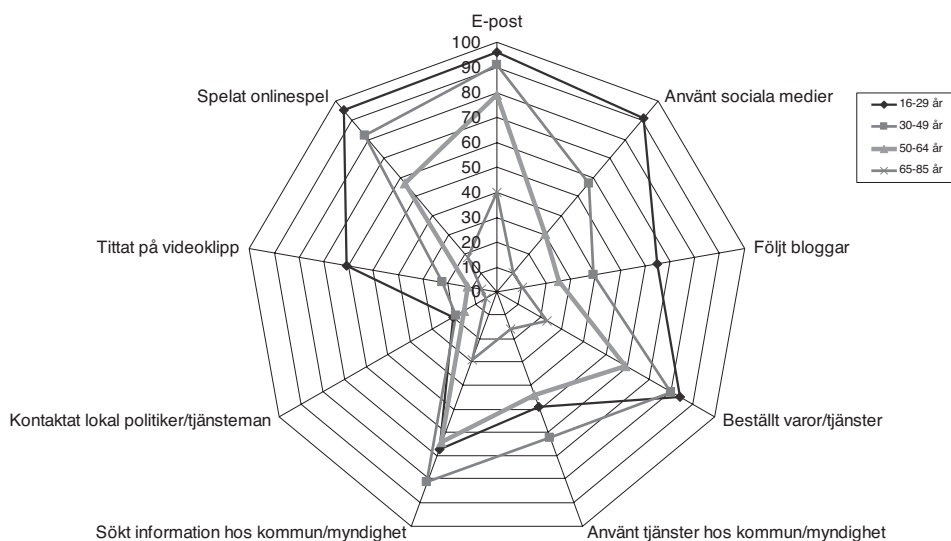
Figur 2 Användningsområden, privat internetanvändning, Västra Götaland, 2005-2009 (procent av befolkningen minst någon gång varje vecka)

Dessa användningsområden är sådana som de flesta ägnar sig åt relativt regelbundet (jfr Bergström 2010a). De områden som hamnar längst ner i diagrammet – använda tjänster hos kommun eller myndighet, köpa varor och tjänster samt kontakta politiker och tjänstemän – lockar endast ett fåtal på veckobasis. Om man vidgar perspektivet något och istället analyserar användning minst någon gång månaden visar det sig att 23 procent har köpt eller sålt varor, 28 procent har sökt fakta hos kommun eller myndighet och 17 procent har använt någon tjänst hos kommun eller myndighet. Däremot är andelen som kontaktat någon politiker eller tjänsteman via nätet förhållandevis liten även på månadsbasis: 4 procent. Sammantaget är det 14 procent av befolkningen i Västra Götaland som någon gång tagit en sådan kontakt på nätet.

Internetanvändningen skiljer sig ganska mycket när man jämför olika grupper i samhället. Det som framför allt har betydelse för vad som sker på nätet är ålder. Det framgår tydligt i figur 3 att unga människor gör mest av nästan allting. Det är tre användningsområden i undersökningen som avviker från detta mönster: använda tjänster och söka information hos kommun och myndighet samt kontakta politiker och tjänstemän. Den naturliga förklaringen till detta handlar om livssituation. Det är inte sannolikt att unga människor i samma utsträckning har behov av kontakt och information med kommuner eller myndigheter.

Figur 3 Användningsområden i olika åldersgrupper, privat internetanvändning, Västra Götaland, 2005-2009 (procent av befolkningen minst någon gång)

Användningsmönstren är förhållandevis lika i olika åldersgrupper. De flesta gör samma saker men unga människor gör lite mer. På ett par ställen förändras dock mönstren: det är särskilt tydligt för användning av sociala medier och videoklipp, där det är betydligt fler unga än medelålders och äldre som är aktiva. Om man undantar den allra äldsta gruppen, är skillnaderna i användning beroende på ålder minst för e-post och inköp och beställningar.

Även andra faktorer som kön, utbildning och politiskt intresse kan ha betydelse för användningsinriktningen (se t.ex. Bergström 2010a, 2010b). De könsskillnader som framträder bland invånarna i Västra Götaland är huvudsakligen små. Det är något vanligare bland män än kvinnor att köpa eller beställa varor och tjänster, att

titta på videoklipp och framför allt att spela onlinespel. Utbildning har betydelse så till vida att medel och högutbildade är mer frekventa än lågutbildade inom samtliga undersökta användningsområden. Man bör dock ha i minnet att utbildning är starkt korrelerat med ålder – de äldre i undersökningen har en lägre utbildningsnivå vilket påverkar resultaten. Politiskt intresse har inte någon större betydelse för de användningsområden som undersökts här. Skillnaderna uppträder framför allt när det gäller att använda tjänster hos, eller söka information och fakta hos kommuner och myndigheter samt att kontakta politiker och tjänstemän. Det är i samtliga fall de som är politiskt intresserade som något oftare ägnar sig åt dessa nätkิจกรรมer.

De uppmätta skillnaderna är kända och förväntade. Liknande mönster finns på nationell nivå och återfinns i olika undersökningar (jfr Bergström 2010a, Findahl 2010, Internetbarometern 2009). I de allra flesta fall uppmäts mer frekvent och bredare användning bland de unga vuxna. De är också i många fall först att ta till sig nya applikationer inom de flesta områden. Unga människor i Västra Götaland utgör inget undantag.

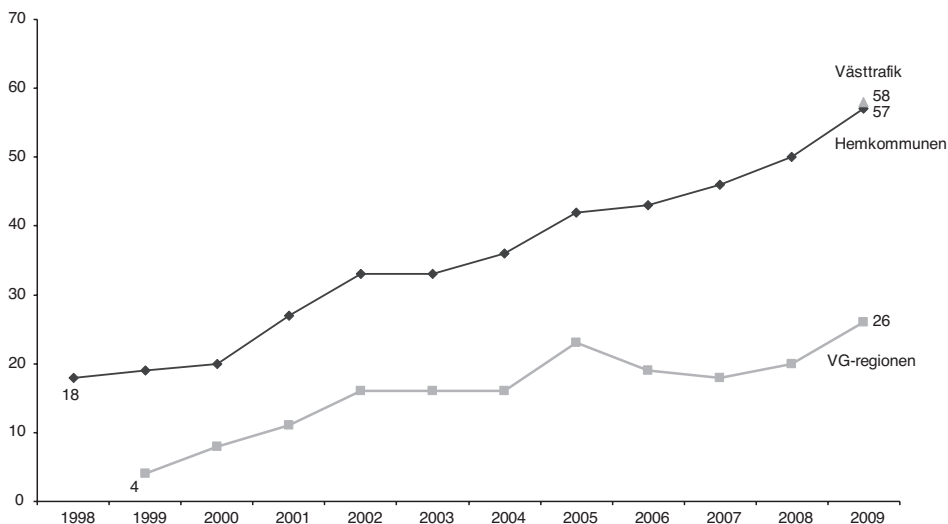
Fler besökare hos kommuner och VG-regionen

Som visats ovan är det i runda tal hälften av befolkningen som någon gång då och då besöker kommuner eller myndigheter på webben för att använda tjänster eller söka information. Invånarna i Västra Götaland har de senaste fem åren blivit något mer benägna att gå till hemkommuners och VG-regionens hemsidor (figur 4). Framför allt kommunerna har fått en ökad tillströmning besökare på sina hemsidor de senaste åren, och VG-regionen har, mätt på det här viset, återhämtat det besökstapp som skedde efter 2005. I 2009 års Väst-SOM-undersökning mättes för första gången andelen invånare som besökt Västtrafik på webben. Över hälften angav att de någon gång varit inne på sajten. Veckoanvändarna utgörs av 16 procent av befolkningen, övriga använder sajten lite mer sporadiskt.

Precis som annan användning av nätet är det också här vissa grupper som är mer frekventa besökare än andra. Kommunernas hemsidor har framför allt besökare i 30 till 50 årsåldern, användning är något vanligare bland politiskt intresserade än bland icke-intresserade och bland boende i kommunerna i Göteborgsregionen. VG-regionens hemsida har framför allt sin publik bland personer mellan 16 och 50 år, det är betydligt vanligare bland boende i Göteborgsregionen att besöka *vgregion.se* än i andra områden och det är större andel kvinnor än män som söker sig till regionens webbplats.

Västtrafik har en stor andel unga användare. I gruppen 16 till 29 år är en fjärdedel inne på *vasttrafik.se* flera gånger i veckan. Besökarna är både män och kvinnor. Det är betydligt vanligare bland boende i Göteborgsregionen än i övriga delar av länet att besöka Västtrafik på webben.

Figur 4 Besök på hemkommunernas, VG-regionens och Västtrafiks sajter, Västra Götaland 1998-2009 (procent någon gång de senaste 12 månaderna)

Fler och mer

Internetanvändningen ökar i Västra Götaland, precis som i resten av landet. Ökningen har varit större de senaste åren än i början av det nya millenniet. Ända sedan internet blev tillgängligt för allmänheten i början av 1990-talet har skillnader i användning beroende på framför allt ålder varit framträdande. Dessa skillnader kvarstår även år 2009, men vi börjar skönja förändringar i gruppen pensionärer, där internetanvändningen procentuellt sett ökar allra mest. Särskilt tydligt är detta bland nyblivna pensionärer, där användningen är nästan lika utbredd som bland regionbefolkningen i genomsnitt.

Det är framför allt e-post och informationssökning som lockar stora användargrupper regelbundet. Under de senaste åren har så kallade sociala medier blivit aktörer i utbudet på nätet och detta är en typ av användning som också lockar förhållandevis många på regelbunden basis. Andra områden, som exempelvis inköp, lockar också stora grupper av användare, men inte med samma regelbundenhet.

De stora användningsområdena lockar breda grupper av användare. Vissa områden är smalare på befolkningsbasis men stort i enskilda grupper. Ett sådant exempel är onlinespel som lockar nästan två tredjedelar av unga människor under 30 år. Att titta på videoklipp är än mer utbredd bland de yngsta i undersökningen, drygt nio av tio ägnar sig åt exempelvis YouTube och andra videomöjligheter.

Invånarna i Västra Götaland expanderar kontinuerligt sin användning av nätet i takt med att applikationer och tillgänglighet utvecklas. Det finns fortfarande skillnader mellan olika grupper i samhället och mellan olika delar av regionen. Storstaden Göteborg med kranskommuner uppvisar en mer spridd internetanvändning än vissa delregioner som exempelvis Dalsland. Men ålder är den faktor som har allra störst betydelse för både vanan att använda nätet och för användningens innehåll. Ålderklyftan jämnas ut när olika användningsområden etableras, men återkommer gång efter annan i takt med att nya applikationer utvecklas och får spridning.

Referenser

- Bergström, A. (2010a) "Personligt och privat i sociala medier". I Holmberg, S. och Weibull, L. (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bergström, A. (2010b) "Digitala klasser". I Oskarsson, M., Bengtsson, M. och Berglund, T. (red) *En fråga om klass?*. Stockholm: Liber.
- Bergström, A. (2010c) "En digitaliserad region". I Nilsson, L. (red) *En region blir till. Västra Götalandsregionen 1999-2008*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Findahl, O. (2009) *Svenskarna och Internet 2010*. Stockholm: .SE, Stiftelsen för Internetinfrastruktur.
- Internetbarometern 2009* (2010). Göteborg: Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet.
- Westlund, O. (2010) "De mobilt uppkopplade svenskarna". I Holmberg, S. och Weibull, L. (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

SCENER OCH ARENOR. VÄSTSVENSKA KULTURVANOR 1999–2009¹

ÅSA NILSSON

När kultur ska diskuteras och avhandlas är sökandet efter en begreppsdefinition sällan långt borta. Kultur tolkas vitt och brett, eller smalt, och inte sällan rymmer tolkningen tankar om vad som är kultur av god kvalitet, fin kultur, legitim kultur, nyttig kultur... – aspekter som ibland kan vara känsliga för både utövare, deltagare och publik, liksom för beslutsfattare med ansvar att fördela offentliga resurser. Känsligheten bottnar rimligen i just kulturens vikt för många människor, även om vi tenderar att värdera olika typer av kultur olika högt.

I vad som ibland brukar kallas individualismens tidevarv har vi fått allt fler och större möjligheter att själva välja vilken typ av kultur vi aktivt vill ta del av. Och väljer – och väljer bort! – det gör vi, men efter långt från slumpmässiga mönster (se t.ex. Karlsson 2005; Kulturrådet 2008; Nilsson 2010; Nilsson & Peurell 2010). Mot bakgrund av ett föränderligt samhälle, inte minst på medieområdet där vi översköljs av olika typer av kulturuttryck via särskilt televisionen och internet, inställer sig frågan: I vilken utsträckning tar vi i dag plats i publiken till olika typer av offentliga kulturscener och arenor? Och vilka grupper av människor har vi störst utsikt att möta på platsen bredvid oss?

Den här texten ska fokusera kultur som förmedlas av några olika typer av kulturinstitutioner med en offentlig besökspublik: biografer, musik- och teaterscener samt evenemangs- och idrottsarenor – det vill säga institutioner med det gemensamt att de vid en given tidpunkt ägnar att underhålla, förströ, stimulera eller på andra sätt beröra sin publik. Sådana institutioner finns det gott om i Västsverige, och ett antal av dessa ingår i de frågor i den västsvenska SOM-undersökningen som syftar till att undersöka den västsvenska befolkningens kulturvanor.

”Kulturen känner inga gränser” brukar det heta ibland. Utöver den geografiska ramen och tidsperioden 1999–2009 avgränsas den här kartläggningen till den vuxna befolkningen, personer i åldrarna 16–85 år.² Västsvenskarnas kulturvanor beskrivs med utgångspunkt i de tidsserier (av något varierande längd) som undersökningen byggt upp baserat på frågor om besök under den senaste 12-månadersperioden på sex typer av kultur- och evenemangsarenor: ’bio’, ’teater’, ’opera/musikal/balet’, ’rock-/popkonsert’, ’konsert med klassisk musik’ och ’fotboll/ishockey’ – samt med större konkretion även sju specifika scener och arenor i Göteborg. Fokus är således inställt på storstadskultur. Beskrivningarna och analyserna som följer kommer att fokusera betydelsen av kön, ålder, utbildning och social klasstillhörighet – faktorer

som vi av erfarenhet vet har betydelse för kulturintresse och kulturaktiviteter. Inledningsvis ska de västsvenska kulturvanorna relateras till dem för Sverige som helhet, baserat på den nationella SOM-undersökning som genomförs parallellt med den västsvenska undersökningen varje höst.³

Trender i kulturvanor

Samhällsutvecklingen under de senaste decennierna har inte lämnat kulturområdet opåverkat: gemene man har i dag ett väsentligt större kulturutbud att välja från jämfört med tidigare (att större inte självklart ska tolkas som *rikare* är en annan sak) – särskilt om kulturbegreppet tolkas i vid mening och inkluderar allt det medieutbud som står oss till buds, inte minst det ökade utbudet på internet, tillgängligt för alltfler.

Men trots det allt större utbudet av olika typer av kulturinnehåll och kulturformer förhåller sig våra kulturvanor i mer traditionell bemärkelse tämligen stabila. Låt oss ta biovanor som ett exempel: Här vet vi att besöken dalade väsentligt mellan 1960- och 1980-talet (Ghersetti 2008a), det vill säga i tid parallellt med den första fasen av televisionens utbyggnad. Men framme vid 2009 var biobesöken i nivå med förhållandet i början av 1990-talet; antalet biobesök per invånare var i själva verket något fler 2009 än 1990/1991 (Carlsson & Facht 2010). Den typen av resultat avspeglas även i de nationella SOM-undersökningarna; andelen årliga biobesökare uppgick här till 65 procent 2009, att jämföra med cirka 60 procent kring 1990 (Nilsson 2010b). Detta trots ett väsentligt förändrat medielandskap under senare år, med ett större filmutbud på tv (som alltfler har tillgång till via särskilda filmkanaler), fler hyrfilmsalternativ och möjligheter att ladda ner filmer via internet. Men samtidigt ska sägas att de mer *regelbundna* biobesöken har blivit mindre vanliga, parallellt med det ökande antalet alternativa distributionskanaler för film (Ghersetti 2008a).

När det gäller teater kan vi skönja en svagt vikande trend sedan slutet av 1980-talet; den nationella SOM-undersökningen redovisar en successiv nedgång från 47 procent årliga teaterbesökare 1987 till 40 procent 2009. Under det senaste decenniet har nivån emellertid förhållit sig mer stabil (Nilsson 2010b). Ifråga om besök på rock-/popkonserter begränsas motsvarande tidsserier tillbaka till 1999, men sedan dess handlar det om en växande andel årliga konsertbesökare från 24 till 31 procent.

En svagt positiv trend gäller även besök på fotbolls-/ishockeymatcher: från 30 till 35 procent årliga matchbesökare sedan 1999. Det finns alltså en viss rörlighet i kulturvanorna, med en övergripande positiv trend sett till andelen som träder in i dessa typer av offentlig publikkultur på årlig basis.⁴ Men det handlar således om vare sig helt entydiga eller drastiska förändringar.

Trender i västsvenska kulturvanor

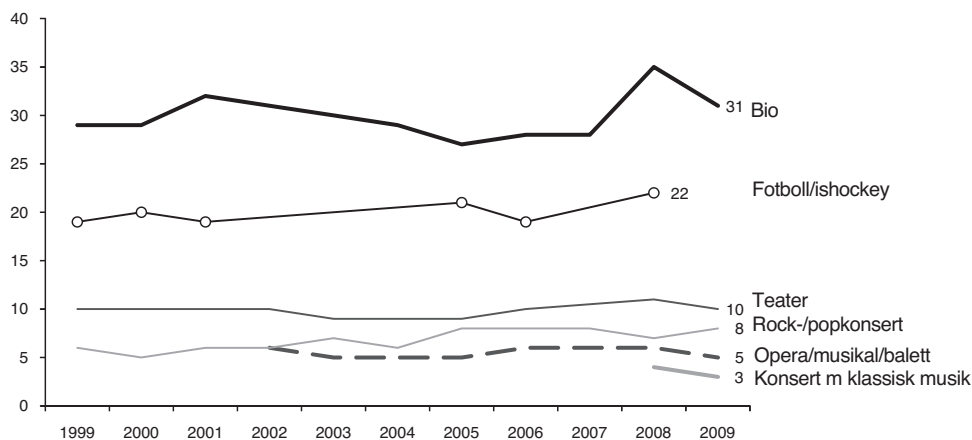
Västssverige har i många andra avseenden visat sig utgöra en tämligen god ”miniatyr” av hela Sverige (se dokumentationen längst bak i denna volym). Det gäller som vi ska se även på kulturens område. För de olika typer av scen- och arenakultur som undersöks här är besökstrenderna i Västssverige mycket lika dem för Sverige som helhet. Bio är ojämförligt den kulturform som störst andel tar del av på regelbunden basis: 2009 är det en knapp tredjedel som uppger att de gått på bio minst varje kvartal den senaste 12-månadersperioden, och drygt två tredjedelar har gjort det *minst någon gång* under året (figur 1 samt tabell 1). Om kulturvanorna i flera avseenden är förhållandevis stabila från år till år⁵, finns det beträffande bio lite större fluktuationer. *Sagan om ringen*-filmerna i början av 00-talet drog extra många svenskar till biograferna; men i den västsvenska statistiken syns en än tydligare topp 2008, det år då biograferna visade storfilmer som *Mamma mia!* och *Arn: Tempelriddaren* (Carlsson & Facht 2010).

”Levande” scenkonst i form av teater drar inte lika många besökare som biograferna. Precis som för landet som helhet har andelen västsvenska teaterbesökare varit tämligen konstant det senaste decenniet, med omkring 10 procent besökare på kvartalsbasis och drygt 40 procent på årsbasis. Besök på ’opera/musikal/balett’ är ytterligare lite mindre vanligt: cirka 5 procent av västsvenskarna går minst någon gång i kvartalet och knappt 30 procent på helårsbasis – även detta något som förhållit sig mycket stabilt under det senaste decenniet.

Besök på konsert med klassisk musik har bara ingått i mätningarna 2008 och 2009, med resultatet 4 respektive 3 procent på kvartalsbasis (16 respektive 15 på helårsbasis). Något större är andelen som går på rock-/popkonsert; här handlar det om en svagt växande trend under det senaste decenniet från 6 till 8 procent – förvisso ingen stor förändring i termer av procentdifferens, men trendlinjen är tydlig (från 25 till 35 procent på helårsbasis), och reflekteras som vi sett även i statistiken för landet som helhet.

På en nivå mellan dessa typer av levande scenkonst och biograffilm finner vi andelen som går på fotbolls-/ishockeymatch: 22 procent på kvartalsbasis, och 37 procent på årsbasis (2008⁶). Även här anas en svagt positiv trend det senaste decenniet: från en knapp till en dryg femtedel på kvartalsbasis; en trend som alltså även den är giltig för landet som helhet.

Figur 1 Kulturvanor hos den västsvenska befolkningen 1999–2009: Besök minst varje kvartal (procent)

Kommentar: Frågan lyder: 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?', följt av en lång rad listade fritidsvanor och aktiviteter. Svarsalternativ lyder: 'Ingen gång'; 'Någon gång under de senaste 12 månaderna'; 'Någon gång i halvåret'; 'Någon gång i kvartalet'; 'Någon gång i månaden'; 'Någon gång i veckan'; 'Flera gånger i veckan'. Bortfallet på hela frågan var 2009 1,8 procent.

Åldersintervallet i undersökningarna har förändrats något under perioden; 2009 var det 16–85 år; 2000–2008 15–85 år; 1999 15–80 år. Frågan om 'fotboll/ishockey' ingick ej i 2009 års undersökning, och inte heller 2002–2004 och 2007.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen.

De västsvenska publiktrenderna följer alltså så här långt Sveriges. Men även om trendbilden är densamma ska noteras att *nivån* på andelen besökare tenderar att ligga lite högre i Västsverige, både på års- och kvartalsbasis (tabell 1). En förklaring till den och övriga nivåskillnader i kulturaktivitet är att Västsverige (dvs. Västra Götaland samt Kungsbacka) har lite mer karaktär av storstadsregion jämfört med landet som helhet, med fler människor som lever nära den mer omfattande storstadskulturen (se även Antoni 2006)⁷. Att närheten till storstaden och storstadsregionen har betydelse för besök på denna typ av kulturinstitutioner är naturligt. Men innan vi följer den tråden vidare ska betydelsen av närhet/avstånd diskuteras i relation till andra aspekter som kan främja eller motverka kulturkonsumtion.

Tabell 1 Kulturvanor på kvartals- respektive årsbasis hos den västsvenska befolkningen jämfört med den svenska befolkningen som helhet, 2009 (procent)

	Västssverige		Hela Sverige	
	Minst varje kvartal	Minst någon gång under de senaste 12 månaderna	Minst varje kvartal	Minst någon gång under de senaste 12 månaderna
Bio	31	69	27	65
Teater	10	42	9	40
Rock-/popkonsert	8	35	6	31
Opera/musikal/balet	5	27	-	-
Konsert med klassisk musik	3	15	-	-
Musikal ¹	5 ¹	34 ¹	6	30
Klassisk konsert/opera ¹	5 ¹	17 ¹	4	16
Balet/dansföreställning ¹	2 ¹	12 ¹	2	11
Fotboll/ishockey	22 ²	37 ²	20	35

Kommentar: För frågans lydelse, se kommentar till figur 1.

¹I och med att de ingående underfrågorna skiljer sig något åt i den västsvenska och den nationella undersökningen i några fall, redovisas i dessa fall även resultaten för det västsvenska befolkningsunderlag som ingår i den nationella undersökningen (dvs. personer boende i Västra Götaland eller Kungsbacka kommun; som minst 621 personer). De mer detaljerade frågorna i den nationella SOM-undersökningen ställs i samverkan med Statens kulturråd och Svensk Scenkonst.

²Resultaten avser 2008 då frågan ej ställdes inom ramen för 2009 års undersökning. Baserat på ett geografiskt urval av västsvenskar i den nationella SOM-undersökningen 2009 (enl. not 1) är resultatet 21 respektive 34 procent.

Källa: Den västsvenska respektive nationella SOM-undersökningen 2009.

Vilja versus vana

Besöksvanor kan tolkas som ett mått på intresse för olika typer av kulturutbud – men det är förstås inte samma sak. Man kan ingå i publiken utan att vara personligen intresserad (för att göra någon sällskap; av arbets-/studieskäl etc.), och kanske ännu mer uppenbart: man kan vara intresserad utan att ha möjlighet att gå. En analys av data från den nationella SOM-undersökningen 2009 som även rymmer en fråga om intresset för olika typer av teater och annan scenkonst, visar exempelvis att 39 procent av dem med ett stort intresse för (någon typ av) teater inte hade gått på någon teaterföreställning den senaste 12-månadersperioden (medan tvärtom 4 procent har gått trots att de uppger sig inte alls vara intresserade).

Av en annan undersökning (Nilsson 2008) framkom också att 42 procent av befolkningen själva upplevde någon typ av hinder för att gå på teater så ofta som de egentligen hade önskat. Ännu fler, 50 procent, svarade samma sak ifråga om bio; 35 procent om rock-/popkonsert; 23 procent om klassisk konsert/opera respektive balett/dansföreställning; och slutligen 20 procent om fotboll/ishockey.

Vi uttrycker alltså generellt ett större intresse för kultur än vad vi i slutändan tar del av.⁸ Hindren bottnade oftast i (upplevd) tidsbrist – det generellt vanligaste svaret på frågan om *varför* man inte var så aktiv som man egentligen önskade vara. Även om en hel del kultur är subventionerad med offentliga medel är den ändå sällan gratis. Och även kostnadsaspekten angavs relativt ofta; ifråga om rock-/popkonsert till och med oftare än tidsbrist: 34 mot 24 procent, och för övriga kategorier mellan 17 och 26 procent. (Att individens ekonomiska resurser är en viktig faktor för graden av kulturaktivitet, kommer även att visa sig av analyserna längre fram.) Andra hinder som enkätfrågan inkluderade bland de fasta svarsalternativen var svårigheter att ta sig dit/hem; brist på sällskap; samt ett ”för dåligt utbud” – något som rymmer både en kvalitetsaspekt och en kvantitetsaspekt; frånvaron av utbud kan förstås inte ens kvalitetsbedömas. Generellt angavs utbudsskålet oftare än övriga svarsalternativ⁹ – som oftast beträffande ”balett/dansföreställning”; här var det 21 procent som angav ”för dåligt utbud” som skäl till att inte ta del av den typen av scenkonst, vilket var på samma nivå som tidsbrist. För övriga kategorier var det mellan 8 och 19 procent som hänvisade till ett för dåligt utbud.

När det handlar om tämligen konkreta ”barriärer” (se t. ex. Karlsson 2005) som gör att människor avstår eller saknar möjlighet att ta del av viss kultur, har storstadsbefolkningen, som berörts ovan, en naturligt fördel i det att kulturutbudet är större och kommunikationerna därtill fler och tätare. Betydelsen av närheten till kulturutbud ska belysas i det följande, med utgångspunkt i hur besöken på ett antal olika kulturinstitutioner i Göteborg ser ut beroende på var i Västsverige man bor.

Västsvenscars besök på scener och arenor i Göteborg

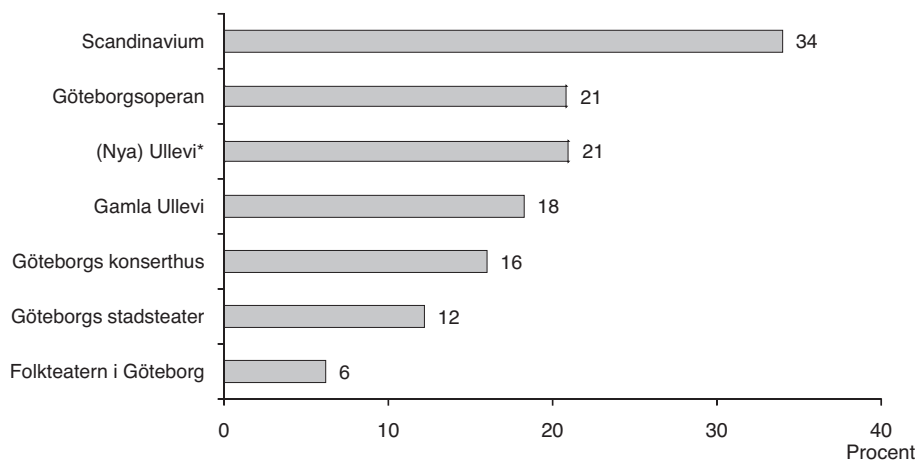
I Västsverige finns ett stort antal kulturinstitutioner, nöjesanläggningar och andra besöksmål. I den västsvenska SOM-undersökningen 2009 ingick en fråga om i vilken utsträckning man besökt 21 av dessa under den senaste 12-månadersperioden, och i det följande ska fokuseras besöken på sju scener och arenor belägna i Göteborg: Göteborgsoperan, Göteborgs konserthus, Göteborgs stadsteater, Folkteatern, Scandinavium, (nya) Ullevi samt Gamla Ullevi.

Det är alltså storstadskulturens plats i de västsvenska kulturvanorna som ska beskrivas. Bland dessa scen-, evenemangs- och sportarenor är det Scandinavium som leder besöksligan genom att dra till sig besökare från en tredjedel av befolkningen 2009 (34 procent) – att jämföra med cirka en femtedel för både (nya) Ullevi och Gamla Ullevi (21 respektive 18 procent). En väsentlig skillnad mellan dessa arenor är det bredare utbudet på Scandinaviums inomhusarena, med totalt nära 100 evenemang

i form av konserter, shower, sport, utställningar, mässor och företagsarrangemang under 2009 – att jämföra med 22 evenemang på (nya) Ullevi utomhusarena, främst idrottsevenemang och stora konserter¹⁰, och med den renodlade fotbollsarenan Gamla Ullevi. Resultaten för dessa idrotts- och evenemangsarenor kan relateras till andelen på 37 procent som redovisats ovan för besök på 'fotboll/ishockey' allmänt under den senaste 12-månadersperioden. Av de som uppgett att de gått på fotboll/ishockey har 57 procent gått på Scandinavium, 52 procent på (nya) Ullevi – och 41 procent har gått på båda.¹¹

Av de mer traditionella kulturinstitutionerna – vars programutbud är något mer renodlat jämfört med särskilt Scandinavium – är det Göteborgsoperan som samlar störst andel besökare från den västsvenska befolkningen, 21 procent. Därpå följer Göteborgs konserthus med 16 procent; Göteborgs stadsteater med 12 procent; och slutligen Folkteatern med 6 procent. Andelen årliga teaterbesökare allmänt var som vi sett ovan 42 procent 2009; och av dessa hade 25 procent gått på Stadsteatern och 12 procent på Folkteatern. Av de som uppgett att de gått på 'opera/musikal/balett' hade 61 procent varit på Göteborgsoperan, och bland de som uppgett att de gått på 'konsert med klassisk musik' hade 51 procent varit på Konserthuset. Det är i så måtto Göteborgsoperan som innehar den starkaste ställningen inom sitt scenkonstområde.

Figur 2 Västsvenskars besök på sju kulturscener och arenor i Göteborg minst någon gång under de senaste 12 månaderna, 2009 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: 'Har du under de senaste 12 månaderna besökt följande:', med svarsalternativen 'Flera gånger'; 'Någon gång'; 'Ingen gång'; 'Har ej besökt men skulle gärna vilja besöka'; 'Känner ej till'. Bortfallet på hela frågan var 1,9 procent.

¹Resultatet avser 2008, då (nya) Ullevi ingick inte i mätningen 2009.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2009.

Det finns inte oväntat ett starkt positivt besökssamband mellan dessa olika scener; som starkast är det mellan Göteborgsoperan och Konserthuset (Pearsons r^{12} : +0,47) samt mellan de två teaterscenerna (+0,46). Men det är nästan lika starkt mellan Stadsteatern och någon av musikscenerna (relativt Konserthuset +0,43; relativt Göteborgsoperan: +0,42). Något svagare är det mellan Folkteatern och dessa två men sambandet är fortfarande tydligt positivt (+0,30 respektive +0,28).

Att det finns den här typen av "finkulturell" dimension i kulturvanor är inget nytt (se t. ex. Antoni 2006). Mer överraskande är möjligen att denna typ av besök står i positiv relation även till besök på de båda arenorna Scandinavium och Gamla Ullevi (Pearsons r varierar här mellan +0,10 och +0,19, och är generellt starkast relativt Scandinavium).¹³ Steget från sportarenan till musik- eller teaterscenen är alltså inte fullt så långt som det ibland kan framstå. Scandinaviums och (nya) Ullevis evenemangsprogram innehåller ju också både sport och musik, om än (normalt) inte opera eller klassisk musik. I det ljuset ska också konstateras att sambandet mellan besök på 'rock-/popkonsert' är starkare med besök på Scandinavium och Gamla Ullevi (+0,20 respektive +0,16) jämfört med besök på scenerna för såväl teater (+0,07 för Stadsteatern; +0,05 för Folkteatern) som för klassisk musik (+0,12 för Konserthuset; +0,08 för Göteborgsoperan). Det är alltså skillnad på musik och musik i människors konsertpreferenser.

Beträffande de enskilda besöksresultaten redovisade ovan, finns det anledning att resa en liten varningsflagga. SOM-undersökningen överskattar nämligen med all sannolikhet andelen besökare i befolkningen på denna typ av kulturinstitutioner, till följd av att människor tenderar att överskatta sina aktiviteter/besök under en avgränsad tidsperiod när det handlar om sådant som värderas positivt eller annars anses prestigefyllt. Därtill tenderar en postal enkät av SOM-undersökningens karaktär (på tema Samhälle, Opinion, Medier) att överrepresentera aktiva och samhällsen-gagerade personer mer generellt (Nilsson 2009). Att så är fallet ger resultatet för Folkteatern en tydlig indikation på.

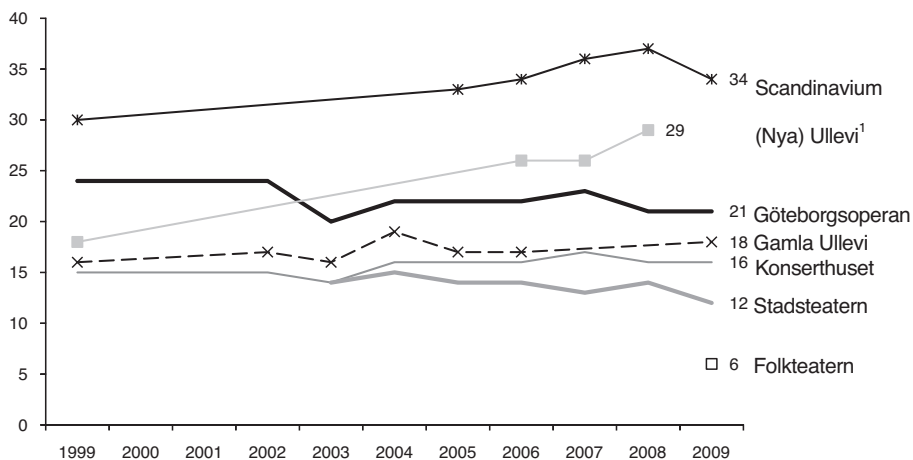
Med utgångspunkt i den västsvenska befolkningspopulation som SOM-undersökningen syftar till att beskriva – det vill säga cirka 1,3 miljoner invånare i åldrarna 16–85 år – blir antalet skattade unika besökare för Folkteatern 2009 cirka 78 000 personer. Det resultatet ska sättas i relation till teaterns egen publikuppgift på blott 12 000 personer detta år, en väsentlig nedgång från tidigare års cirka 50 000, till följd av att teatern under 2009 byggdes om och teaterverksamhet endast bedrevs i lånta lokaler samt i form av turnéföreställningar.¹⁴ Därtill är rimligen några av dessa 12 000 besökare hemmahörande bortanför Västsveriges gränser, och/eller är under 16 år eller över 85. Inte heller lär alla vara unika besökare utan kan ha gått mer än en gång. En rimlig tolkning av resultaten är att flera respondenter svarar utifrån en lite längre tidshorisont än den senaste 12-månadersperiod som avses i frågan, även om det ska sägas att den sträcker sig tillbaka till senhösten/vintern 2008, det vill säga före ombyggnaden av Folkteatern. Kanske tillhör de teaterns mer trogna publik som *brukar* gå, eller annars önskar att de gjorde det.

Beteendemätningar i enkätundersökningar tenderar på det här sättet att avspegla även värderingar av en viss aktivitet och inte enbart faktiskt beteende; problematiken kan dock förväntas vara mindre för institutioner med en större (och som vi ska se) bredare publik.¹⁵ De absoluta besöksnivåerna som redovisas här ska alltså tolkas med viss försiktighet; och än mer betydelsefulla och intressanta blir därmed de trendbilder över tid som går att få fram från undersökningen (som olyckligt nog saknas för just Folkteatern¹⁶).

Besökstrender 1999–2009

Under det senaste decenniet, 1999–2009, är besökstrenden positiv för samtliga tre studerade evenemangs-/idrottsarenor. Särskilt positiv är publikutvecklingen för (nya) Ullevi, som genom sin väsentligt växande publikandel har ändrat rangordningen inbördes mellan scenerna/arenorna på en punkt under tidsperioden när nivån för Göteborgsoperan passerades i början av 00-talet. Förklaringen till Ullevis framgångar anas i arenans successivt breddade utbud alltsedan 1995 då den byggdes ut i samband med VM i friidrott.

Figur 3 Västsvenskars besök på sju kulturscener och arenor i Göteborg minst någon gång under de senaste 12 månaderna, 1999–2009 (procent)

Kommentar: Frågan om besöksmål ingick inte alls i 2000–2001 års undersökningar. För de institutioner/arenor som inte ingått samtliga övriga år markeras aktuella mätår. Se i övrigt kommentar till figur 2.

¹(Nya) Ullevi ingick inte i mätningen 2009.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen.

I övrigt är rangordningen mellan scenerna och arenorna densamma 2009 som ett decennium tidigare. Tvärtemot evenemangsarenorna uppvisar Göteborgsoperan en svagt negativ trend under perioden, medan andelen besökare på Konserthuset har förhållit sig mer stabil – om något handlar det här om en svag tillväxt sedan början av 00-talet. Av de två teaterscenerna är det endast Stadsteatern som ingått i en längre mätserie¹⁷; resultaten indikerar en svag tillbakagång sedan mitten av 00-talet.

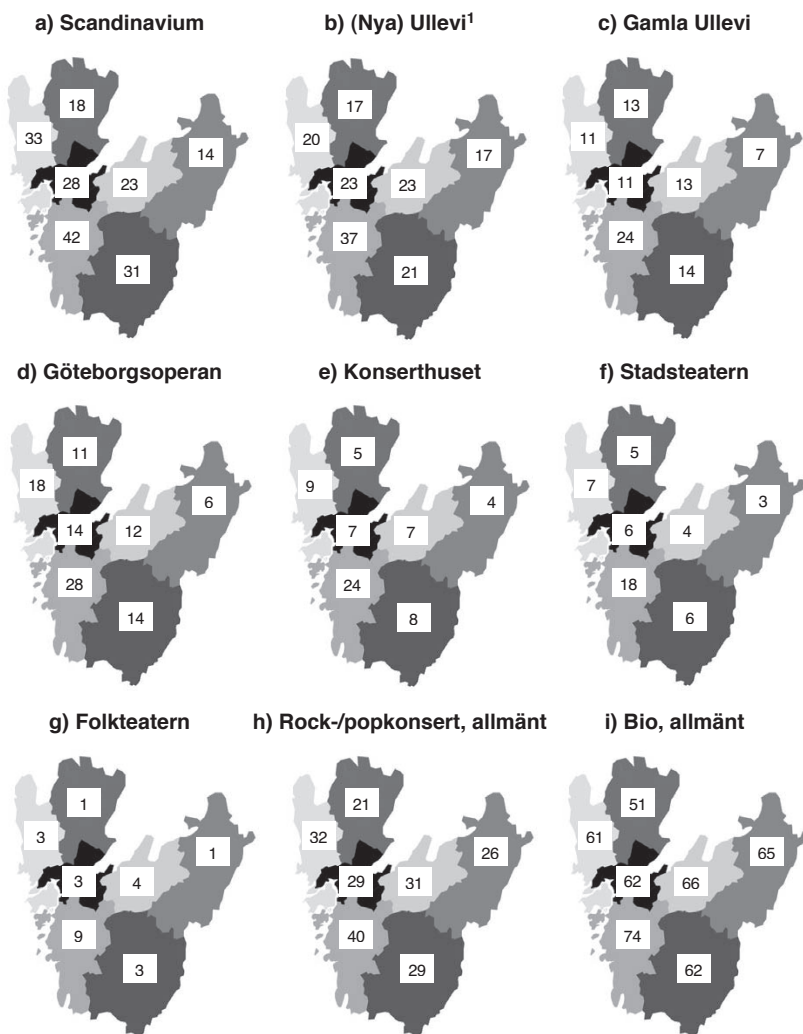
Besök från olika delar av Västsverige

Som vi tidigare antytt finns det väsentliga skillnader i de västsvenska kulturvanorna beroende på var i Västsverige man bor. Inte överraskande är andelen besökare genomgående störst bland boende inom Göteborgsregionen (figur 4). Den mest naturliga förklaringen är förstås den geografiska närheten till storstadens scener och arenor. Men viktiga faktorer är också storstadsområdets större möjligheter att tillvarata och främja kulturintresse via föreningar och sammanslutningar samt, på en annan nivå, storstadsinvånarnas demografiska sammansättning. Det handlar då särskilt om deras generellt högre utbildningsnivå, vilket är något som har mycket stor betydelse för kulturintresset (Nilsson & Peurell 2010), och är en dimension i resultaten som ska utvecklas längre fram.

Störst skillnad i besöksvanor mellan befolkningen i Göteborgsregionen och i övriga delar av Västra Götaland gäller Konserthuset, som nära en fjärdedel av Göteborgsregionens invånare har besökt under senaste 12-månadersperioden men bara 4 procent i Östra Skaraborg med minst andel av de studerade regionerna. Östra Skaraborg är även rörande flertalet övriga scener och arenor den region som uppvisar minst andel besökare – undantaget bio och rock-/popkonsert, som dalslänningarna går på i minst utsträckning. Ifråga om (nya) Ullevi och Folkteatern delar dessa två regioner "sistaplatsen".

Undantaget Göteborgsregionen är det Norra Bohuslän som i flest fall står för störst andel besökare på Göteborgs scener och arenor: det gäller både Scandinavium och de tre största scenerna, liksom rock-/popkonserter mer allmänt. (Nya) Ullevi drar till sig ungefär lika stor andel besökare från Västra Skaraborg, Fyrstadsområdet, Sjuhärad och Norra Bohuslän, och även när det gäller bio är andelen årliga besökare utanför Göteborgsregionen tämligen jämnstor, knappt två tredjedelar, med undantag av Dalsland som ligger lägst i det avseendet med biobesökare bland cirka hälften av invånarna.

Figur 4 *Besök på sju scener och arenor i Göteborg samt på bio och rock-/popkonserter allmänt minst någon gång under de senaste 12 månaderna 2009, efter boenderegion (procent)*

Kommentar: Resultaten angående "rock-/popkoncert" och "bio" är hämtade från en mer generell fråga om aktiviteter (se figur 1) medan övriga ingår i en särskild fråga om besök på olika typer av kulturinstitutioner i Västsverige (se figur 2). Observera att befolkningsunderlaget för Dalsland är begränsat till 80 personer; för övriga regioner gäller mellan 119 (Norra Bohuslän) och 1 657 (Göteborgsregionen) personer.

¹Resultaten avser 2008 då frågan ej ställdes inom ramen för 2009 års undersökning.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2009.

Det är i sammanhanget värt att notera att det inte bara är avståndet som spelar roll för besöken på Göteborgs scener och arenor, vilket visar sig vid en analys av resultaten inom Göteborgsregionen. Boende i de, relativt Göteborg, mest perifera kommunerna uppvisar förvisso genomgående minst (eller annars delat minst) andel besökare (tabell 2). Skillnaden relativt Göteborg är här särskilt stor beträffande Konserthuset, vilket dubbelt så många göteborgare uppger sig ha besökt under senaste 12-månadersperioden jämfört med boende i någon av "periferikommunerna" (Alingsås, Lilla Edet, Stenungsund, Tjörn; antalet svarspersoner är för litet för att brytas ned på respektive kommun¹⁸). Men med fokus på Göteborgs kranskommuner är andelen besökare härifrån i själva verket lite större än inifrån Göteborg på Scandinavium, och lika stor på (Nya) Ullevi¹⁹.

Tabell 2 *Besök på sju scener och arenor i Göteborg samt på bio och rock-/popkonserter allmänt minst någon gång under de senaste 12 månaderna 2009, bland boende i Göteborg, krans- respektive periferikommun inom Göteborgsregionen (procent)*

	Göteborg	Krans-kommun ¹	Periferi-kommun ²	Hela Göteborgs-regionen
Scandinavium	41	46	33	42
(Nya) Ullevi ³	38	38	27	37
Gamla Ullevi	26	24	19	24
Göteborgsoperan	31	26	26	28
Konserthuset	28	21	14	24
Göteborgs stadsteater	21	16	14	18
Folkteatern	10	8	7	9
Bio allmänt	77	73	64	74
Rock-/popkonsert allmänt	44	38	30	40
Minsta antal personer	917	672	182	1 779

Kommentar: ¹Avser kommunerna Hälaryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Mölndal, Partille, Öckerö.

²Avser kommunerna Alingsås, Lilla Edet, Stenungsund, Tjörn.

³Resultaten avser 2008 då frågan ej ställdes inom ramen för 2009 års undersökning.

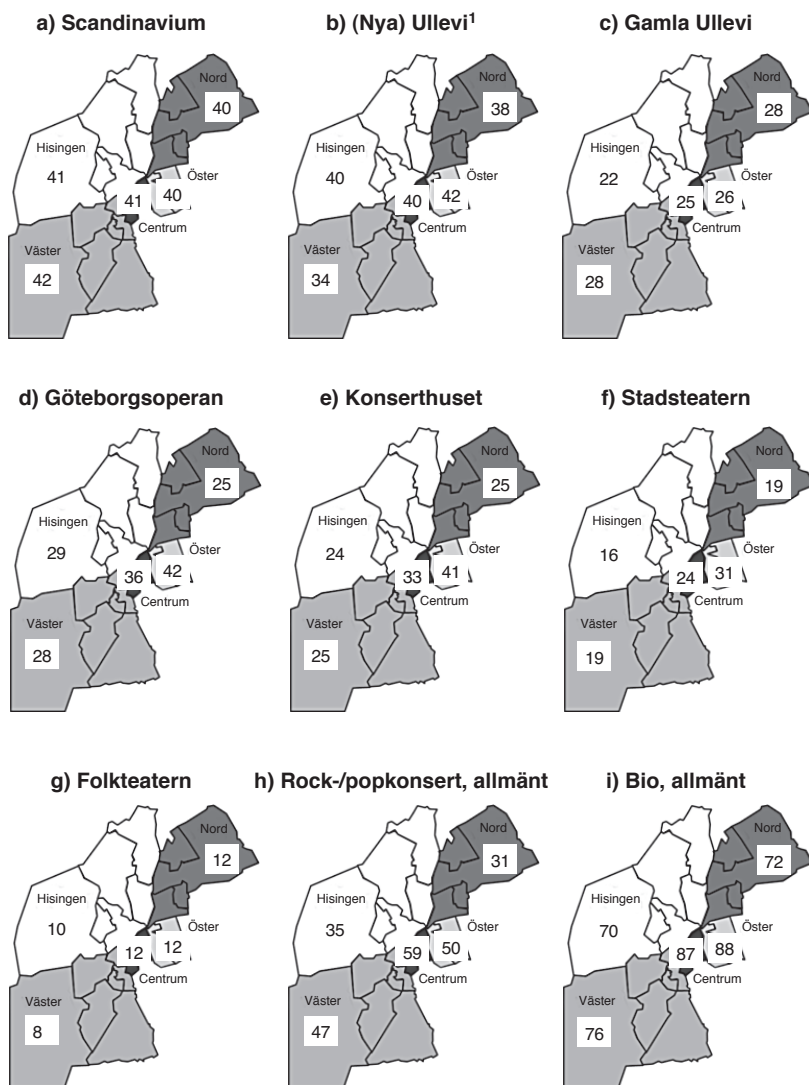
Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2009.

Besök från olika delar av Göteborg

Om vi därefter förflyttar oss in till Göteborgs stad ska vi se att inte heller inom stadens gränser speglar variationerna i publikandelar enbart geografiska avstånd till scenerna och arenorna (alla de som ingår i analysen är belägna i centrum). Till att börja med kan konstateras att Scandinavium är den enda av de studerade kulturinstitutionerna där andelen besökare var i princip densamma runtom i Göteborg (figur 5). I övrigt finns mer eller mindre tydliga geografiska mönster; störst spridning i besöksandelar gäller Göteborgs konserthus och rock-/popkonserter mer allmänt. Mönstret skiljer sig dock något åt mellan dessa två exempel. Konserthuset har starkast ställning i östra Göteborg, definierat som Örgryte och Härlanda stadsdelsnämndsområde, med nästan dubbelt så stor andel årliga besökare här jämfört med områdena utanför centrum. Ifråga om rock-/popkonserterbesök är det i stället centruborna, tillhörande stadsdelsnämnderna Centrum eller Linnéstaden, som toppar listan med knappt 6 av 10 årliga konsertbesökare, vilket är ungefär dubbla andelen mot norra Göteborg. Och då är besök på rock-/popkonsert inte nödvändigtvis knutet till scener i centrala Göteborg (lika lite som till Västsverige i övrigt). I östra och västra delarna av Göteborg är ungefär hälften årliga rock-/popkonsertbesökare, och på Hisingen cirka en tredjedel. Hisingen och norra Göteborg närmar sig därmed nivåerna som gäller för regionerna utanför Göteborgsregionen (figur 4 ovan).

Östra Göteborgs befolkning är inte bara bäst representerad på Konserthuset utan även på Göteborgsoperan och Stadsteatern, och går även i störst utsträckning på bio (samt innehar en delad förstaplats beträffande Folkteatern, tillsammans med Centrum och Göteborgs norra delar). Hisingens befolkning uppvisar tvärtom minst andel besökare på flera av de undersökta scenerna och arenorna, tydligast ifråga om Stadsteatern och Gamla Ullevi. Här finns det dock anledning att påminna om Hisingens egen teaterscen Backateatern och om fotbollslaget Häckens hemmaarena på Rambergsvallen, vilka inte täcks av undersökningen. Sett till Hisingens besök på 'teater' och 'fotboll/ishockey' i mer allmän bemärkelse, visar det sig att de här lämnar över "bottenplaceringen" till Göteborgs norra delar och i stället placerar sig i nivå med invånarna i västra Göteborg. Den typen av förhållande innebär en nyttig påminnelse om att mycket av svenska kulturaktiviteter äger rum utanför de stora scenerna och arenorna.

Figur 5 Besök på sju scener och arenor i Göteborg samt på bio och rock-/popkonserter allmänt minst någon gång under de senaste 12 månaderna 2009, efter boende inom Göteborgs stad (procent)

Kommentar: Indelningen av Göteborg bygger på stadsdelsnämndernas indelning. Centrum motsvarar Centrum samt Linnéstaden (totalt 164 svarspersoner); Hisingen: Backa, Biskopsgården, Kärra-Rödbo, Lundby, Torslanda, Tuve-Säve (251); Nord: Gunnared, Lärjedalen, Kortedala, Bergsjön (121); Öster: Härlanda, Örgryte (118); Väster: Majorna, Högsbo, Älvsborg, Frölunda, Askim, Tynnered, Styrso (260). Se i övrigt kommentar till figur 4.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2009.

Bakom den rent geografiska indelningen av Göteborg döljer sig en del skillnader i resursstyrka; de ekonomiska resurserna hos befolkningen är ju nämligen långt från slumpmässigt fördelade över stadens ytor. För Konserthusets del skulle skillnaderna i besöksandelar bli större om hänsyn togs till stadsdelarnas resursstyrka. I östra Göteborg indikerar undersökningen en ännu lite större andel för det generellt resursstarka Örgryte – och på Hisingen är andelen mindre bland boende i mer resurssvaga Biskopsgården och Backa.

Även om undersökningens underlag inte medger statistiskt tillförlitliga analyser på stadsdelsnivå går det att mer generellt se till stadens olika resursstarka områden – och trots att flera av dessa inte ligger i centrala Göteborg, och därmed kan sägas leva med ett större avståndshinder i kilometer räknat, finns det ett tydligt mönster av successivt växande besöksandelar efter ökad resursstyrka beträffande såväl Konserthuset som Göteborgsoperan och i viss mån även Stadsteatern. Graden av resursstyrka har inte samma linjära betydelse för besök på rock-/popkonsert, men fortfarande är det så att de mest resurssvaga stadsdelarna uppvisar en mindre andel besökare jämfört med resursstarkare områden. Delaktigheten i västsvensk storstadskultur är således inte helt jämnt spridd vare sig inom Göteborg eller i Västsverige som helhet, och variationen bottnar som vi sett i mer än blott geografiska avstånd. Men det gäller inte bara sett till befolkningens ekonomiska resurser utan även på andra demografiska områden (se även Nilsson & Swedin 2010a).

Olika besöksprofiler hos kvinnor och män

Oavsett var man bor vet vi att det finns individfaktorer med betydelse för livsstil och utövande av olika typer av aktiviteter, och när det handlar om kultur brukar inte sällan könsfaktorn lyftas fram. Precis vad många andra studier av svenska kulturvanor visar (t. ex. Karlsson 2005; Kulturrådet 2008; Carlsson & Facht 2010; Nilsson 2010), rymmer den västsvenska befolkningen ett väsentligt mått av könsbundet kulturintresse. De göteborgsbaserade musik- och teaterscener som ingår i den här kartläggningen följer mönstret med genomgående större publikstöd hos kvinnor än hos män (tabell 3) – minst är skillnaden ifråga om Konserthuset (17 mot 15 procent), och störst, relativt sett, beträffande Göteborgsoperan (24 mot 17 procent) och Stadsteatern (14 mot 10 procent). Men könsskillnaderna är större hos publiken till evenemangs- och idrottsarenorna – fast i omvänd riktning. Gamla Ullevi hämtar sin publik i nästan dubbelt så stor utsträckning från män som från kvinnor (24 mot 13 procent), och även (nya) Ullevi besöks av en väsentligt större andel män än kvinnor (37 mot 22 procent). Scandinavium, med sitt lite bredare evenemangsutbud, har en lite mer könsneutral publik, men även här är andelen något större bland män (36 mot 32 procent). När det gäller besök på rock-/popkonsert allmänt är andelen ungefär densamma hos kvinnor och män, men biobesök går kvinnor på oftare än män (73 mot 65 procent). Dessa könsskillnader är inte unika för vare sig Västsverige eller för 2009 utan handlar om tämligen stabila och allmängiltiga mönster över tid.

Scener och arenor: delvis en åldersfråga

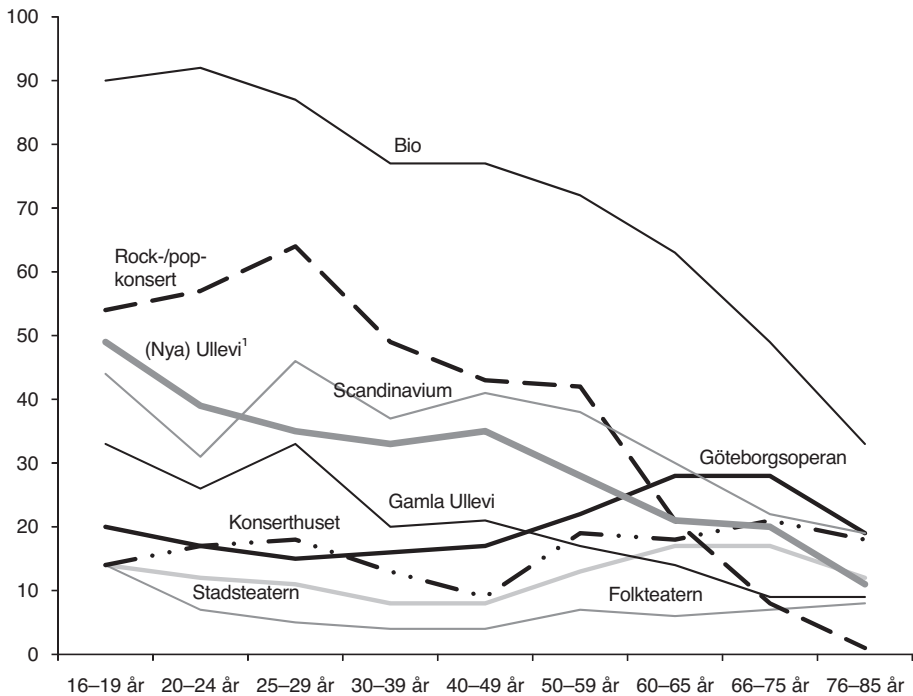
Lika lite som vi kanske förvånas över könsskillnader i kulturvanor överraskar det att åldersprofilerna varierar för olika typer av publiker. Åldersskillnader kan ofta översättas med skillnader i livsfas hos individen, där olika livsfaser är förknippade med olika intressen men också, högst konkret, med en viss livssituation och en viss uppsättning av vardagsrutiner inom vilka kulturkonsumtionen ska passas in (jfr Nilsson 2005a). Som nämnts ovan är tidsbrist ett ofta upplevt skäl till att man inte tar del av kultur i lika hög grad som man uttrycker önskan att göra det. Upplevelser av tidsbrist tenderar att vara särskilt stark i yngre medelålder, det vill säga den ålder som tenderar att sammanfalla med familjebildning och yrkeskarriär.

Denna typ av generellt livsfasmönster kan förklara de ”u-formade” kurvor som ibland blir resultatet när graden av kulturaktivitet presenteras längs en åldersaxel – vilket i någon mån är fallet för Göteborgsoperan, Stadsteatern, Konserthuset och Folkteatern (figur 6). Att någonting ”händer” med oss kring 30-årsåldern antyder även de drastiskt sjunkande besöksnivåerna för biografer och rock-/popkonserter runt den åldern. Till skillnad från de två klassiska musikscenerna och Stadsteatern fortsätter andelen för bio och rock-/popkonserter emellertid att krympa livet ut, med ett nytt tämligen drastiskt fall kring 60-årsåldern. Båda sport- och evenemangsarenor lyckas lite bättre med att behålla unga medelålders i publiken; här minskar andelen i stället framför allt vid 50–60 årsåldern. Avrundningsvis kan Konserthuset lyftas fram som den mest åldersneutrala kulturinstitutionen av de studerade; även om andelen besökare krymper, tillfälligt, vid 30–40-årsåldern varierar den aldrig mer än mellan 9 och 21 procent för de redovisade åldersgrupperna.

Det ska betonas att såväl köns- som åldersskillnader i många fall skulle förstärkas med en specifikation av *vilken typ av* föreställningar/konserter/evenemang/filmer som besöken avser – genrevalen skiljer sig ofta åt en hel del mellan kvinnor och män liksom mellan unga och gamla (se t. ex. beträffande biovanor Ghersetti 2008b).

Ifråga om åldersskillnader finns även anledning att påminna om att resultaten avser förhållanden under början av 2000-talet. Det finns all anledning att fundera över om denna typ av åldersskillnader kommer att bestå över tid, eller om det kanske – i ett starkt föränderligt samhälle inte minst på medieområdet – håller på att växa fram nya generationer med nya vanor och värderingar, som de delvis eller helt kommer att ta med sig allteftersom de blir äldre (jfr Nilsson 2005b). Den typen av fråga kommer vi förhoppningsvis att kunna fördjupa oss i framöver, när vi har kunnat följa befolkningens kulturvanor i ytterligare decennier...

Figur 6 Exempel på åldersbundna kulturvanor i den västsvenska befolkningen, 2009 (procent)

Kommentar: Resultaten avser besök på årsbasis; jfr figur 2. Minsta åldersgrupp baseras på 170 personer.

¹Resultaten avser 2008 då frågan ej ställdes inom ramen för 2009 års undersökning.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2009.

Betydelsen av utbildning och social klass

En annan individegenskap som i många tidigare studier visat sig vara mycket betydelsefull för intresset och vanor på kulturområdet är utbildning, med en större andel kulturaktiva bland högutbildade än bland lågutbildade (se t. ex. Karlsson 2005; Kulturrådet 2008; Carlsson & Facht 2010; Nilsson 2010). Emellertid döljs en viss åldersfaktor bakom denna typ av samband, till följd av att yngre generationer tenderar att ha genomgått längre utbildning än äldre samt att de yngsta inte nått nödvändig ålder för högre utbildning. Av de västsvenska besöksvanor som undersöks här syns utbildningsfaktorn ha starkast samband med besök på rock-/popkonsert

(14 procent hos lågutbildade mot 44 procent hos högutbildade; se tabell 3). Med tanke på den här publikens åldersstruktur (se ovan) är emellertid den verkliga utbildningsfaktorn inte lika stark, om än långt från raderad: Med en begränsning till personer i åldrarna 25–49 år är andelen besökare bland högutbildade 53 procent mot 32 procent bland lågutbildade. Ifråga om Göteborgsoperan är utbildningsfaktorn, utan hänsyn tagen till ålder, nästan lika stark som för rock-/popkonsert (33 procent hos högutbildade, 12 procent hos lågutbildade). Här döljer emellertid det bakomliggande ålderssambandet tvärtom en *större* betydelse av utbildning; bland dem fyllda 65 år är andelen besökare på operan 53 procent hos högutbildade mot 15 procent hos lågutbildade.

Den här typen av sammanfallande strukturer mellan utbildning och ålder gör det ofta mer tacksamt att analysera betydelsen av social klasstillhörighet mot bakgrund av yrke eller hur personer själva väljer att klassificera sig.²⁰ I den västsvenska SOM-undersökningen kan klassaspekten analyseras baserat på respondentens beskrivning av sitt 'nuvarande hem', med hjälp av svarsalternativen 'arbetarhem', 'jordbrukarhem', 'tjänstemannahem', 'högre tjänstemannahem' och 'företagarhem'. Resultaten för Västsverige ligger i linje med dem från tidigare analyser av klasstrukturer i svenska kulturvanor (t. ex. Swedner 1971; Karlsson 2005; Kulturrådet 2008; Nilsson 2010; Nilsson & Peurell 2010): högre tjänstemän besöker i väsentligt större utsträckning musik- och teaterscener jämfört med arbetare och jordbrukare (tabell 3).

Tydligast framträder klassfaktorn i besöken på Göteborgs stora teater- och musikscener: andelen som under det senaste året har gått på Göteborgsoperan, Konserthuset respektive Stadsteatern är ungefär 3,5 gånger större hos personer boende i högre tjänstemannahem jämfört med dem i arbetarhem, och mellan 3 och 7 gånger så stor jämfört med dem i jordbrukarhem. Mönstret löper i samma riktning för Folkteatern, liksom ifråga om besök på biografer och rock-/popkonserter, men är här betydligt svagare.

Den här typen av klassmönster gäller i viss mån även besök på evenemangs- och idrottsarenor; här är det dock enbart jordbrukare som avviker från övriga grupper, medan skillnaden mellan personer boende i arbetarhem och övriga hem är mycket liten. Bortsett från jordbrukargruppen (som i högre utsträckning än övriga kommer tillresta från utanför Göteborgsregionen) kan Göteborgs stora evenemangs- och idrottsarenor sägas ha en tämligen klassneutral publik. Men det ska noteras att andelen besökare på både Gamla Ullevi och Scandinavium likväl är störst bland boende i högre tjänstemannahem, beträffande Scandinavium tillsammans med boende i företagarehem.²¹ I parentes sagt baseras även val av *favoritlag* i fotboll på viss klassmässig grund (Widfeldt & Nilsson 2008)!

Att högre tjänstemän generellt är större konsumenter av både smalare och populärare kultur har lett till att de ibland kallas för kulturens "allätare" eller "storätare" (se t. ex. Peterson & Kern 1996; Karlsson 2005; Sullivan & Katz-Gerro 2007). Hur ska detta både "smalare" och "bredare" intresse tolkas? Till att börja med kan konstateras att det handlar om en grupp med generellt goda ekonomiska resurser.

Tabell 3 Besök minst någon gång under de senaste 12 månaderna 2009, efter kön, ålder, utbildning och subjektiv klasstillhörighet (procent)

	Kön		Ålder				Utbildningsnivå ¹			Subjektiv klassstillhörighet (fasta svarsalternativ)						
	Samtliga	Kvinnor	Män	16-29	30-49	50-64	65-85	Låg	Medel-låg	Medel-hög	Hög	Arbets-hem	Jord-brukar-hem	Tjänste-manna-hem	Högre-tj.manna-hem	Före-tagar-hem
Scandinavium (Nya) Ullevi ² Gamla Ullevi	34 29 18	32 22 13	36 37 24	40 41 30	39 34 21	35 26 16	23 16 9	25 23 13	35 34 21	39 29 23	37 28 16	32 28 ³ 19	22 19 ³ 7	35 31 ³ 17	41 30 ³ 25	40 32 ³ 19
	Göteborgsoperan Göteborgs Konserthus	21 16	24 17	18 15	16 11	24 18	25 20	12 9	16 13	24 20	33 23	12 9	11 4	26 20	43 30	26 22
		Göteborgs Stadsteater Folkteatern i Göteborg	12 6	14 7	10 5	13 9	8 4	14 6	15 7	9 6	14 6	20 8	7 5	8 4	16 6	23 9
Rock-/popkonsert (allm) Blo (allm)	35 69	34 73	36 65	58 90	45 77	35 69	6 45	14 43	39 72	44 77	44 85	32 62	23 49	40 78	39 82	33 74
Minsta antal personer	3 156	1 656	1 500	534	997	890	699	703	1 000	656	747	1 347	121	1 040	300	311

Kommentar: Resultaten angående "rock-/popkonsert" och "blo" är hämtade från en mer generell fråga om aktiviteter medan övriga ingår i en särskild fråga om besök på olika typer av kulturinstitutioner i Västsverige (se figur 2). För frågornas lydelse, se figur 1 respektive 2.

¹Låg avser "Låg" avser max grundskola/motsv.; 'medellåg' studier vid/examen från gymnasium/folkhögskola/motsv.; 'medelhög' eftergymnasial utbildning utan högskole-/universitetsexamen; 'hög' examen från högskola/universitet.

²Resultaten avser 2008 då frågan ej ställdes inom ramen för 2009 års undersökning.

³Resultaten baseras på en klassfråga med något annorlunda svarsalternativ relativt 2009, i det att det fjärde alternativet löd 'Högre tjänstemanna-/akademikerhem'.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2009.

Inte minst den ”biljettkultur”²² som fokuseras i den här kartläggningen upplevs av en del som för dyr (se ovan); och bara knappt hälften svarar på en direkt fråga att en ’teaterföreställning’ är åtminstone ganska väl värd sitt pris (Nilsson & Swedin 2010b). I det perspektivet skadar det naturligtvis inte med en relativt god ekonomi. Men högre tjänstemän är mer kulturaktiva även på områden som inte kostar (lika mycket) pengar (exempelvis biblioteksbesök, bokläsning, besök på konstmuseum, tittande på kulturprogram i tv, läsning av kulturmaterial i morgontidningar (se Nilsson & Weibull 2005; Kulturrådet 2008; Nilsson 2010). Pengar är uppenbart inte allt; social klass avspeglar mer än privatekonomiska förhållanden.

Sociala klassresor – och kulturella resor

Svensk klasstruktur är starkt knuten till utbildning (och utbildning till klassbakgrund; se Öhlin 2010), men utbildningsnivå betyder mycket för kulturintresset även bortsett från kopplingen till klass (Nilsson & Peurell 2010). Vi vet också att utbildning som sådan är ett viktigt ”medel” hos dem som förflyttar sig mellan sociala klasser, bland personer som gör vad man brukar kalla en klassresa – varmed normalt avses en resa från arbetar- till tjänstemannamiljö. Den typen av social klassresa har visat sig för många ske parallellt med ett slags kulturell resa, mot ett ökat kulturintresse (Trondman 1994; Nilsson & Peurell 2010). När vi söker oss till nya miljöer och inträder i nya sociala nätverk tenderar vi att omskapa vår identitet genom att ta avstånd från vår tidigare miljö för att i stället närma oss de värderingar och beteenden som råder i den nya. Identifikation genom avståndstagande, å ena sidan, och ett slags social anpassning å den andra. Kulturen har här en stark symbolisk betydelse, är en tydlig smakmarkör (Bourdieu 1993; Trondman 1994).

En analys baserad på vårt västsvenska material visar att en social klassresa bidrar till en ökad benägenhet att besöka de kulturens scener som individens ”nya” grupp besöker. En jämförelse av personer som har vuxit upp i ett arbetarhem men i dag bor i någon typ av tjänstemannahem med den grupp som kan kallas ”beständiga arbetare”, visar på nästan genomgående mer utbredda besöksvanor hos klassresenärerna – enda undantaget är Gamla Ullevi (tabell 4). Tydligast är skillnaden ifråga om Göteborgs stadsteater och Göteborgsoperan, med tre respektive 2,5 gånger större andel besökare hos klassresenärerna.

En motsvarande resa från (lägre) tjänstemannahem till högre tjänstemannahem jämfört med att ”förbli tjänsteman” följs inte av en lika entydig förändring av kulturintresset. Här ökar andelen hos klassresenärerna enbart för Göteborgsoperan och Stadsteatern. Men sammantaget framträder ett slags trappstegsmönster, där klassresenärer med utgångspunkt i arbetarhem närmar sig besöksvanorna för tjänstemannahem, och där klassresenärerna från tjänstemannahem i några avseenden närmar sig besöksvanorna hos högre tjänstemän.²³

Den här typen av resultat liknar i stort de som gjorts i en studie på nationell nivå, där dock skillnaden mellan ”beständiga” och ”klassresande” tjänstemän var större

(Nilsson & Peurell 2010). På samma sätt som den studien hittade undantag från mönstret beträffande mer populära kulturgerer som veckotidningsläsning och tv-underhållning, så finner vi här att besök på Gamla Ullevi förhåller sig neutralt i relation till klasstrukturen. Detta trots att Gamla Ullevi, till skillnad från veckotidningsläsning och tv-underhållning, som vi sett har en lite större publik bland högre tjänstemän än övriga. Värt att notera är att intresset inte heller avtar på klassresans väg, i linje med ”allätarbeteendet” hos högre tjänstemän som diskuterats ovan.

Tabell 4 Kulturvanor efter erfarenhet av social klassresa hos den västsvenska befolkningen 2009 (procent)

Nuvarande hem i relation till uppväxthemmet:	Beständig arbetare	Arbetare → Tjänsteman / hö. tjänsteman	Beständig tjänsteman	Tjänsteman → högre tjänsteman	Beständig högre tjänsteman
Scandinavium	32	38	36	32	50
Gamla Ullevi	18	17	18	18	22
Göteborgsoperan	11	27	29	38	52
Konserthuset	9	20	23	22	30
Göteborgs stadsteater	6	18	15	19	22
Folkteatern	5	6	6	5	15
Bio allm	57	76	83	85	83
Rock-/popkonsert allm	29	35	43	39	49
Minsta antal personer	860	504	341	88	118

Kommentar: Resultaten är här begränsade till befolkningen i åldrarna 26–85 år. Andelen besökare på (nya) Ullevi från 2008 ingår inte i analysen då frågan om klasstillhörighet det året inte är jämförbart.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2009.

Sportintresse, i passiv åskådarmening, har även i betydligt äldre sammanhang lyfts fram som exempel på en av få klassneutrala fritidsaktiviteter (jämte dans) (Segerstedt & Lundquist 1955). Sport i allmän bemärkelse är kanske inte lika behäftad med symboliskt laddade smakpreferenser som vi känner från andra kulturområden. Andra typer av smakmarkörer tycks viktigare, när vi skapar, omskapar eller bara håller fast vid vår identitet i relation till de sociala miljöer vi vistas i. Göteborgs scener och arenor utgör som vi sett viktiga ingredienser i det kulturliv som vi i olika stor grad väljer eller väljer bort att delta i.

Kultur, delaktighet och smak

Göteborgs stora kultur- och evenemangsscener har en i många fall stabil eller till och med växande publik i Västsverige. Publikprofilerna för enskilda scener och arenor varierar och rymmer gott om mönster i såväl geografiskt som demografiskt hänseende.

Män går i större utsträckning än kvinnor på idrotts- och evenemangsarenorna Gamla Ullevi och (Nya) Ullevi, och fler kvinnor än män besöker de stora musik- och teaterscenerna och biograferna. Tydligt är hur flertalet av de undersökta exemplen på ”biljettkultur” har sin starkaste publikbas bland högutbildade, högre tjänstemän och boende i resursstarka områden. Störst betydelse har social klass för besök på Göteborgsoperan, Konserthuset och Stadsteatern. Förhållandet kan knytas till både ekonomiska förhållanden och hemmahörighet i olika sociala och kulturella sfärer, där utbildning spelar en stor roll.

Men det finns också avvikelser från dessa övergripande mönster, och exempel på kulturarenor med i flera demografiska avseenden tämligen ”neutrala” publikprofiler. Scandinavium uppvisar exempelvis en tämligen könsneutral publik, och evenemangs- och idrottsarenornas publik är allmänt förhållandevis socioekonomiskt blandad.

Göteborgs stora scener och arenor har ett starkare publikstöd i Göteborgsregionen än i övriga Västsverige; särskilt tydligt syns det här för Göteborgs konserthus – med ungefär fem gånger så många besökare från Göteborgsregionen som från Östra Skaraborg och Fyrbodalsområdet. Utöver den högst naturliga förklaringen i varierande geografiska avstånd, inverkar den skiftande demografiska sammansättningen runt om i regionen, med en mer högutbildad och en generellt mer resursstark befolkning i Göteborg och Göteborgs kranskommuner. Här finns också en större tillgång till föreningar, sammanslutningar och ett allmänt större kulturutbud som kan bidra till att både väcka och underhålla ett intresse för kultur och kulturens institutioner. Samtidigt ska betonas att Göteborgs stora scener och arenor inte saknar besökare från övriga Västsverige. Men med ett västsvenskt perspektiv uppvisar Göteborgsscenernas publik ändå större geografisk än social spridning. Det finns i så måtto anledning att betona den ”göteborgsregionala” eller ”storgöteborgska” attraktionskraften hos Göteborgs stora scener och arenor snarare än den västsvenska.

En sak som inte alls har berörts i det här kapitlet är annars geografiskt ursprung i etnisk bemärkelse: betydelsen för kulturvanorna av att vara uppvuxen i ett annat land eller ha invandrade föräldrar. Det enkätmaterial som analyserna är baserade på är helt enkelt inte det bäst lämpade för att utreda betydelsen av etnisk bakgrund och exempelvis svenskkunskaper för att kunna och vilja ta del av utbudet vid Göteborgs kulturscener och arenor.

Inte heller har betydelsen av en god hälsa diskuterats. Konkreta hinder kan finnas av många slag. En utmaning för det regionala kulturarbetet är naturligtvis att göra centrala scener och arenor än mer tillgängliga för än fler. Vems uppgift det sen är att bidra till ett brett och tillgängligt kulturliv där många kan känna sig delaktiga är en annan fråga. Att besöka eller inte besöka handlar trots allt inte bara om konkreta

hinder; kulturvanor har med mer än korta avstånd, bra kommunikationer, tillgänglighet och fri entré att göra. Symboliska barriärer kan utmanas och rivas exempelvis i samband med en social klassresa. Kultur är något vi i stor utsträckning väljer att söka oss till – eller väljer bort. Må vara att många kulturpreferenser grundläggs redan i uppväxten. Smak och avsmak formar vi i vårt sociala umgänge med andra. Och som tur är står vi ofta fria att välja både umgänge och kultur, liksom tillfällen när vi är beredda att utmana vår smak – och sälla oss till publiken fast inte våra vänner sitter där. Socialt och ekonomiskt trygga medborgare har bättre förutsättningar och vågar nog lättare. Någon gång om året i alla fall?

Noter

- ¹ Föreliggande kapitel motsvarar till stora delar ett tidigare publicerat kapitel i antologin *Kulturpolitiken under lupp. Forskare om kultur och kulturpolitik i Västra Götaland* (2010).
- ² Åldersintervallet i undersökningarna har förändrats något under perioden; 2009 var det 16–85 år; 2000–2008: 15–85 år; 1999: 15–80 år.
- ³ Se dokumentation i Nilsson 2010a.
- ⁴ De återkommande s. k. ULF-studierna genomförda sedan 1975 visar även de på ett långsiktigt ökat intresse för publika evenemang (Kulturrådet 2008).
- ⁵ För andra typer av västsvenska kulturvanor, inklusive eget kulturutövande, se Antoni 2008.
- ⁶ Frågan inte ingick i undersökningen 2009.
- ⁷ Beträffande det större scenutbudet i storstadslänen, se rapport från Kulturrådet 2010.
- ⁸ Upplevelsen av hinder var för övrigt som vanligast bland sporadiska besökare (någon gång under senaste året/halvåret), men fanns även bland såväl regelbundna besökare som i den grupp som inte hade gjort något besök alls den senaste 12-månadersperioden.
- ⁹ Mellan 22 och 30 procent uppgav därutöver ”annan orsak”.
- ¹⁰ Se: www.gotevent.se/arenafakta/default.asp (2010-10-17).
- ¹¹ Resultaten avser 2008 då både den generella frågan och de två arenafrågorna ingick, dock inte Gamla Ullevi.
- ¹² Sambandsmått som kan variera mellan -1 och +1, där 0 innebär inget samband alls.
- ¹³ (Nya) Ullevi ingår inte i analysen i och med att den arenan inte ingick i undersökningen 2009.

- ¹⁴ Uppgifter via epostkommunikation med marknads- och kommunikationschef Matz Wallander (2010-10-18).
- ¹⁵ Som två jämförelsepunkter kan nämnas undersökningens väsentligt rimligare skattning på cirka 440 000 västsvenskar som besökt Scandinavium i relation till de totalt cirka 680 000 besökare för 2009 som man själv redovisar (www.gotevent.se/medier/statistik.asp; 2010-10-16), samt den mindre rimliga skattningen på cirka 273 000 västsvenskar som besökt Göteborgsoperan jämfört med de totalt cirka 250 000 besök Göteborgsoperan själv redovisar för året (www.sv.opera.se/om-oss/om-operahuset/; 2010-10-16).
- ¹⁶ Folkteaterns resultat 2009 (6 procent) kan däremot relateras till resultatet från 1997 års Väst-SOM-undersökning genomförd i enbart Göteborgsregionen, 11 procent, vilket i sin tur kan relateras till resultatet för enbart Göteborgsregionen i Väst-SOM-undersökningen 2009: 9 procent (se vidare nedan).
- ¹⁷ Jfr not 16.
- ¹⁸ Ifråga om opera- och teaterscenerna indikerar resultaten en större andel besökare bland Tjörnborna än bland göteborgarna, men det är ett resultat som måste tolkas med stor försiktighet då underlaget individer från Tjörns kommun begränsar sig till 36 personer.
- ¹⁹ Och väsentligt större i Mölndal (120 svarspersoner) med 53 procent besökare på (nya) Ullevi (och 48 procent på Scandinavium).
- ²⁰ Men det ska betonas att utbildningsfaktorn har en stark självständig effekt på kulturintresset även i en analysmodell som tar hänsyn till både klass, ålder, kön och boendeområde (Nilsson & Peurell 2010).
- ²¹ Detta är inte fallet för (nya) Ullevi, men dessa resultat från 2008 är inte helt jämförbara då klassfrågans svarsalternativ inkluderar en akademikerdimension som i sig bidrar till ett annorlunda resultat (se kommentar till tabell 3).
- ²² Jfr Antoni 2008.
- ²³ Det ska i sammanhanget sägas att alla klassresor inte går i den här riktningen; dock är underlaget av personer som rört sig från högre tjänstemannahem till (lägre) tjänstemannahem/arbetarhem för litet för några statistiskt hållbara analyser.

Referenser

- Antoni, Rudolf (2006) "Västsvensk kultur och livsstil". I Nilsson, Lennart (red.) *Nya gränser. Västsverige*. SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Antoni, Rudolf (2008) "Västsvenska kulturvanor". I Nilsson, Lennart & Johansson, Susanne (red.) *Regionen och flernivådemokratien*. SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.

- Bourdieu, Pierre (1993) "Distinktionen". I *Kultursociologiska texter* (urval av Donald Broady & Mikael Palme). Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag.
- Carlsson, Ulla & Facht, Ulrika (red.; 2010) *MedieSverige 2010. Statistik och analys*. NORDICOM-Sverige, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Ghersetti, Marina (2008a) "Mera film – men inte på bio". I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Skilda världar*. SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Ghersetti, Marina (2008b) *Svenska biovanor 1988–2007*. SOM-rapport. SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Karlsson, Lena (2005) *Klasstillhörighetens subjektiva dimension. Klassidentitet, sociala attityder och fritidsvanor*. Sociologiska institutionen, Umeå universitet, Umeå.
- Kulturpolitiken under lupp. Forskare om kultur och kulturpolitik i Västra Götaland* (2010). Västra Götalandsregionens kultursekretariat.
- Kulturrådet (2008) *Svenska kulturvanor i ett 30-årsperspektiv 1976–2006*. Statens kulturråd, Stockholm.
- Kulturrådet (2010) *Scenkonst och musik 2007–2008*. Statens kulturråd, Stockholm.
- Nilsson, Åsa (2005a) "Medieanvändning i vardagen". I Bergström, Annika; Wadbring, Ingela & Lennart Weibull (red.) *Nypressat – Ett kvartsekel med svenska dagstidningsläsare*. Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG), Göteborgs universitet, Göteborg.
- Nilsson, Åsa (2005b) "Tidningsläsandets åldrar och generationer". I Bergström, Annika; Wadbring, Ingela & Lennart Weibull (red.) *Nypressat – Ett kvartsekel med svenska dagstidningsläsare*. Institutionen för journalistik och masskommunikation (JMG), Göteborgs universitet, Göteborg.
- Nilsson, Åsa (2008) *Livsstil och kulturvanor i Sverige 2007*. SOM-rapport nr. 2008:13. SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Nilsson, Åsa (2009) "Den nationella SOM-undersökningen 2008". I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Svensk höst*. SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Nilsson, Åsa (2010a) "Den nationella SOM-undersökningen 2009". I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Nordiskt ljus*. SOM-rapport nr. 50. SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Nilsson, Åsa (2010b) *Kulturvanor i Sverige 1987–2009*. SOM-rapport nr 2010:10. SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Nilsson, Åsa & Peurell, Erik (2010) "Klassresor och kulturintresse". I Oskarson, Maria; Bengtsson, Mattias & Berglund, Tomas (red.) *En fråga om klass – levnadsförhållanden, livsstil, politik*. Liber, Stockholm.
- Nilsson, Åsa & Swedin, Daniel (2010a) *Scenkonst i Västsverige 1995–2009*. SOM-rapport nr 2010:11. SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Nilsson, Åsa & Swedin, Daniel (2010b) *Svensk scenkonst 2009*. SOM-rapport nr 2010:07. SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.

- Nilsson, Åsa & Weibull, Lennart (2005) "Medier eller innehåll?". I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Lyckan kommer, lyckan går*. SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Nilsson, Åsa & Weibull, Lennart (2009) "Det goda livet". I Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red.) *Svensk höst*. SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Peterson, Richard A. & Kern, Roger M. (1996) "Changing Highbrow Taste: From Snob to Omnivore", *American Sociological Review* 61(5): 900–907.
- Segerstedt, Torgny T. & Lundquist, Agne (1955) *Människan i industrisamhället. Del II: Fritid – Samhällsliv*. Studieförbundet Näringsliv och Samhälle/Norstedts, Stockholm.
- Sullivan, Oriel & Katz-Gerro, Tally (2007) "The Omnivore Thesis Revisited: Voracious Cultural Consumers", *European Sociological Review* 23(2): 123–137.
- Swedner, Harald (1971) *Om finkultur och minoriteter. Tio essayer*. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Trondman, Mats (1994) *Bilden av en klassresa. Sexton arbetarklassbarn på väg till och i högskolan*. Carlssons bokförlag, Stockholm.
- Widfeldt, Anders & Nilsson, Lennart (2008). "Svenska fotbollssupportrar". I Nilsson, Lennart & Johansson, Susanne (red.) *Regionen och flernivådemokratien*. SOM-institutet, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Öhlin, Mira "Samhällsklassernas utbildningshorisont – är utbildning ett fritt val?". I Oskarson, Maria; Bengtsson, Mattias & Berglund, Tomas (red.) *En fråga om klass – levnadsförhållanden, livsstil, politik*. Liber, Stockholm.

KYRKOVALET 2009

JAN STRID

I Sverige har det hållits val till kyrkofullmäktige alltsedan 1931. Valdeltagandet i det kyrkliga valet var då 21,9 procent och den högsta andelen av befolkningen som någon gång röstat i kyrkofullmäktigevalen var 23,9 procent år 1934. I valet 2009 röstade 10,5 procent av de röstberättigade i Göteborg. I Göteborg hade vi en liten uppgång i valdeltagandet jämfört med kyrkovalet 2005 men den långsiktiga trenden pekar på en kontinuerlig nedgång. Dessutom minskar andelen medlemmar i Svenska kyrkan så räknat bland hela befolkningen är minskningen ännu större. Dessutom borde det ju vara så att de som fortfarande är medlemmar borde ha ett större engagemang för kyrkan och därmed ett högre valdeltagande. Men problemet är kanske hur man skall översätta engagemang bland medlemmar till valdeltagande.

I direktiven till den utredning rörande valdeltagandet i kyrkofullmäktigevalen som tillsattes 1992 angav man fyra orsaker till det minskande valdeltagandet. För det första det allmänt minskande intresset för kyrkliga aktiviteter, för det andra att den grupp som röstar inte nyrekryteras utan blir äldre för varje val, för det tredje den minskande uppmärksamhet från dagspressens sida för kyrkofullmäktigevalet samt för det fjärde, praktiska svårigheter att rösta på många håll (Kyrkofullmäktigevalen 1994:4 sid 7).

I föreliggande undersökning har vi försökt se vad som ligger bakom ett sjunkande valdeltagande. Vi har då tagit med några av de faktorer som utredningen pekar på men också lagt till några samt också försökt att operationalisera några begrepp i aktiviteter som kan förklara valdeltagandet. Vi återkommer till detta i den modell som presenteras i slutet av artikeln.

Kyrkovalet i Göteborg

Kyrkovalet brukar benämnas det glömda valet. Dels har man klagat på egen marknadsföring av valet dels på den ljumma massmediebevakningen. Vi har dock i tidigare undersökningar visat att ökad massmediebevakning inte nödvändigtvis leder till ökat valdeltagande. En innehållsanalys av Göteborgs-Posten gav vid handen att det skrevs mer inför 1988 års val än inför valet 1985 vilket inte stämmer med minskningen i valdeltagandet (Strid 1997). Därmed menar vi inte att massmedia inte skulle ha någon effekt men att sambanden inte är så tydligt som att ökad massmediebevakning automatiskt leder till högre valdeltagande. Därför ställdes en första fråga huruvida man hade uppmärksammat att det varit kyrkoval.

Tabell 1 Andel som uppmärksammat att det varit kyrkoval i Sverige, Göteborg 2009

	Kvinna	Man	16-29	30-49	50-75	76-85
Ja	81	79	67	80	87	84
Antal	505	439	200	326	352	63

Denna fråga ställdes två månader efter valet så den visar inte att man hade uppmärksammat valet innan. Siffrorna antyder åtminstone att kyrkovalet inte är så bortglömt utan en klar majoritet är medveten om både att det skall vara val och att det varit val. Även i de yngsta åldersgrupperna är man medveten om att det varit kyrkoval.

Det stora problemet med kyrkovalet är att det är så få som röstar. I inledningen till det direktiv som Svenska kyrkans centralstyrelse gav till den utredning rörande valdeltagandet i kyrkofullmäktigevalen som tillsattes 1992 står: "Under lång tid har deltagandet i kyrkofullmäktigevalen sjunkit. Vid 1991 års val var valdeltagande på vissa håll så lågt att det från demokratisk synpunkt måste betecknas som ytterligt allvarligt. Från olika håll har det också hävdats att svårigheterna att rekrytera kandidater ökat under senare år" (Kyrkofullmäktigevalen 1994:4 sid 7).

I valet till kyrkomötet röstade 10,5 procent av de röstberättigade i Göteborgs stift vilket är lite högre än undersökningens siffror som dock enbart gäller Göteborgs stad. Detta är en liten ökning från valet 2005 som i sin tur var en liten minskning från 2001. Samtidigt måste vi hålla i minnet att antalet röstberättigade dvs. medlemmar i Svenska kyrkan har minskat så om vi i stället skulle se andelen röstande av samtliga göteborgare så skulle vi se en stadig minskning. Dessutom torde de som stannat i kyrkan som medlemmar vara mer kyrkligt intresserade varför valdeltagandet borde ökat.

Tabell 2 visar de röstande i samtliga fyra val som ägde rum i Göteborg, val till kyrkomötet vilket är Svenska kyrkans högsta beslutande organ, val till stiftsfullmäktige vilket är det beslutande organet i stiftet, det samfällda församlingsvalet som är ett gemensamt organ för församlingarna och kyrkorådsvalet som är val till de olika församlingarnas styrande organ.

Tabell 2 Andel röstande i de olika valen, Göteborg 2009

	Kyrkomötet	Stiftet	Samfällda	Kyrkoråd
Röstande	7,5	7,2	7,0	7,0
Ej röstande	59,9	58,1	58,2	58,2
Ej berättigade	15,6	15,6	15,5	15,5
Ej svar	17,0	19,1	19,3	19,3
Antal svarande	944	944	944	944

Något fler röstade i valet till kyrkomötet än i de andra valen vilket möjligen kan förklaras av att i kyrkomötesvalet ställde samtliga riksdagspartiers nomineringsgrupper upp vilket de inte gjorde i de övriga valen. I tidigare undersökningar ställde vi frågan vilket val medlemmarna i kyrkan ansåg viktigast och då låg kyrkomötesvalet och kyrkorådsvalet högst i prioriteringen. Detta kan vi inte se i valen i Göteborg men om vi ser på röstandet i kranskommunerna så är mönstret att kyrkomötesvalet har högst deltagande med 12,1 procent, därefter kommer kyrkorådsvalet med 11,7, Stiftet med 11,4 och samfällda kyrkofullmäktigevalen med 9,9 procent.

Tabell 3 Andel röstande i kyrkovalet samt kön och ålder, Göteborg 2009

	Kvinna	Man	16-29	30-49	50-75	76-85
Kyrkomötet	9	6	4	6	10	14
Stift	9	5	4	5	10	13
Samfällda	8	5	4	5	9	11
Kyrkoråd	8	5	4	5	10	11

Här kan vi se att röstningsbenägenheten ökar med stigande ålder. I valet 2005 såg vi att valdeltagande bland 16-åringar, vilka fick rösta för första gången, var något högre än bland de något äldre som hade fått rösta i tidigare val. Detta kan vi inte se i 2009 års val.

Den intressanta frågan är om röstandet är en generations- eller en ålderseffekt. När 30-åringarna blivit 50 år dubblas då deras valdeltagande? Om vi ser till 30-49-åringarna så röstade 9 procent 2001, 8 procent 2005 och 6 procent år 2009. Även de mellan 50-75 visar samma mönster fast svagare medan den äldsta gruppen uppvisar motsatt tendens. Så vår slutsats blir att det inte går att se varken ålders- eller generationseffekt vilket torde bero på speciella omständigheter som vi skall komma till längre fram.

Tabell 4 Röstande medlemmar i Svenska kyrkan i kyrkomötesvalet i Göteborg 2009 (kyrkomötets valresultat i Göteborgs stift inom parentes)

Centerpartiet	0,2	(11,9)
Folkpartiet	0,7	(5,1)
Frimodig Kyrka	1,1	(10,3)
Kristdemokrater	0,4	(6,0)
Miljöpartister	0,2	(3,1)
Moderaterna	0,2	(1,0)
POSK	3,4	(11,7)
Socialdemokraterna	1,8	(22,3)
Sverigedemokraterna	0,2	(3,2)
Öppen Kyrka	2,7	(13,2)
Minns ej/Vet ej	0,4	(12,2)

Vi kan först konstatera att resultatet i undersökningen ligger ungefär en procentenhet över valresultatet. Detta fenomen att fler kommer ihåg att de röstade trots att de inte gjorde det är inte helt okänt i undersökningar av de borgerliga valen. Vi kan också se skillnaden mellan staden Göteborg (undersökningen) och resultaten för stiftet. Svagare stöd i staden har Centerpartiet, Kristdemokraterna, Miljöpartiet, Socialdemokraterna, Sverigedemokraterna och ÖKA medan Moderaterna och POSK är starkare i staden än i stiftet som helhet.

Orsak till röstande

På frågan om det fanns någon speciell orsak till röstandet svarade 5, 2 av de röstberättigade eller 40 procent av de röstande ja. Av dem som svarade ja uppgav 90 procent någon särskild orsak.

Tabell 5 Uppgiven orsak till röstande

Hänvisning till Sverigedemokraterna 36 personer eller 9 procent av de röstande

"	Homoäktenskap	16	"	4	"
"	Partipolitik	12	"	3	"
"	Demokrati	11	"	3	"

Kommentar: Hänvisning till Sverigedemokraterna och homoäktenskap innebär både för och emot.

Dessa fyra orsaker svarar för ungefär hälften av de som uppgivit någon orsak, övriga orsaker ligger runt en procent eller lägre alltifrån person till allmänt engagemang. När det gäller Sverigedemokraterna förefaller det som om betydelsen av att Sverigedemokraterna blir invalda eller ej har spelat mindre roll i 2009:års val jämfört med 2005:års val.

Medlem i kyrkan

Medlemsantalet i Svenska kyrkan har minskat i Sverige framför allt sedan kyrkan fick ändrade relationer till staten. I vår undersökning av Göteborg är 59 procent av göteborgarna medlemmar i Svenska kyrkan. Medlemmar i någon frikyrka är 5,5 procent och på tredje plats kommer muslimerna medan Katolska kyrkan kommer på fjärde plats och Ortodoxa kyrkan kommer på femte. Mest aktiva i kyrkan är frikyrkornas och Katolska kyrkans medlemmar medan muslimerna och Svenska kyrkans medlemmar är mindre aktiva.

Tabell 6 Tillhör du någon kyrka, religiöst samfund eller religion, Göteborg 2009 (procent)

	Nej	Ja, men har inte varit på gudstjänstmöte under de senaste 12 månaderna	Ja, och jag har varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna	Ej svar
Svenska kyrkan	35	39	20	6
Frikyrka	78	1,2	4,3	16,5
Katolska kyrkan	80	1,4	2,5	16,1
Ortodoxa kyrkan	81	0,7	1,1	17,2
Jag är muslim	79	3,2	1,1	16,7

En sak som har samband med valdeltagande är om man besökt gudstjänst eller möte och hur ofta. Att 20 procent besökt gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna är en hög siffra jämfört med hur stor andel som deltar i kyrkovalet. Men siffrorna varierar kraftigt mellan olika grupper i samhället

Tabell 7 Andel av göteborgarna som besökt gudstjänst eller religiöst möte med olika regelbundenhet 2009

	Kvinna	Man	16-29	30-49	50-75	76-85
Ingen gång	63	69	72	67	60	65
Någon under året	17	11	11	15	16	6
Någon i halvåret	4	5	4	4	4	8
Någon i kvartalet	4	3	1	4	4	2
Någon i månaden	5	3	4	4	4	3
Någon i veckan	3	3	3	3	4	2
Flera i veckan	1	2	0	1	2	0
Ej svar	3	4	5	2	6	14

Kvinnor går något oftare än män när det gäller det regelbundna besökandet förefaller detta vara ett gemensamt besökande skillnaden är framför allt det oregelbundna besökandet. Yngre människor går mer sällan än äldre även om de allra äldsta inte går lika ofta som den näst äldsta gruppen vilket troligen har naturliga orsaker. Om vi jämför med undersökningen 2005, efter förra kyrkovalet, så är siffrorna desamma. Om vi ser till utbildningsfaktorn så går de lågutbildade och högutbildade ungefär lika ofta medan det är de medelutbildade som ligger lägre.

En fråga som diskuterats är vilken betydelse prästerna har för valdeltagandet. När vi tidigare såg till skälen för deltagande förekom personnamn eller just präster mycket sällan. Betydelsen av präster har vi försökt koppla till förtroende för präster på så sätt att ju högre förtroende för präster desto högre valdeltagande. Så är det också, bland medlemmar som ej varit i gudstjänst eller på möte under de senaste tolv månaderna röstade 7 procent medan bland dem som varit på gudstjänst eller möte under de senaste 12 månaderna röstade 30 procent.

Det föreligger också ett samband mellan hur ofta man går i kyrkan och vilket förtroende man har för prästerskapet. Däremot är det svårare att fastställa vilket som kommer först, kyrkobesöket eller förtroendet för prästen även om sannolikheten talar för att besöket kommer först.

Tabell 8 Förtroende för präster i Svenska kyrkan bland icke medlemmar och medlemmar med olika grad av aktivitet, Västra Götaland 2009 (procent)

Förtroende	Ej medlem	Medlem men har ej varit på möte under de senaste 12 månaderna	Medlem och har varit på möte under de senaste 12 månaderna	Samtliga
Mycket stort	4	7	16	9
Ganska stort	14	22	41	25
Varken/eller	23	27	25	25
Ganska litet	7	5	3	5
Mycket litet	14	6	2	7
Ingen uppfattning/ej svar	38	33	13	29
Antal svarande	915	1367	923	3368

Det kan dock inträffa att enstaka händelser kan påverka förtroendet för prästerna. Brandkatastrofen som inträffade i Göteborg 1998 påverkade troligen förtroendet för präster i och med att framför allt en präst i Svenska kyrkan var mycket aktiv i samband med sorgarbetet och fick stor medial uppmärksamhet. Men under 2000-talet förefaller förtroendet ligga stabilt.

Tabell 9 Andel som angivit mycket stort förtroende för präster inom Svenska kyrkan (procent)

Präster i Svenska kyrkan	1995	1997	2001	2005	2009
Mycket stort förtroende	10	5	8	9	8

Kommentar: Som jämförelse ligger förtroendet för pastorer i frikyrkan på 4 procent.

Men det är vanskligt att tolka sambanden mellan förtroende för präster och valdeltagande. I valet 2009 ökade ju valdeltagandet något vilket inte förtroendet för präster gjorde.

Vi har också försökt att mäta engagemanget bland kyrkans medlemmar genom att se till läsningen av de skrifter som kyrkan distribuerar. Här kan vi se att engagemanget när det gäller att läsa t ex församlingsbladen är avsevärt högre än valdeltagandet.

Tabell 10 Andel som uppger att de läser Amos respektive lokalt församlingsblad med olika frekvens. Procent av såväl medlemmar i Svenska kyrkan som icke-medlemmar i Göteborg 2009

	Känner ej till	Läser varje nummer	Läser ibland	Läser inte	Ej svar	Andel
Amos						
Ej medlem	44	3	12	38	3	100
Medlem men ej deltagit	39	4	16	34	7	100
Medlem och deltagit	29	15	25	22	9	100
Församlingsblad						
Ej medlem	30	5	19	42	3	100
Medlem men ej deltagit	17	11	31	38	2	100
Medlem och deltagit	11	30	38	20	2	100

Kommentar: Deltagit innebär varit respektive inte varit på gudstjänst/möte under de senaste 12 månaderna.

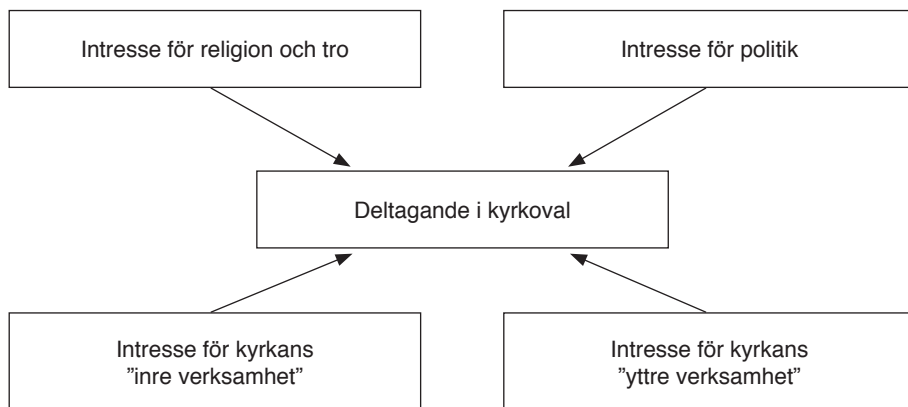
Vi kan också se det lokala engagemanget genom att läsningen av församlingsbladen är avsevärt högre än läsningen av Amos. Även bland icke-medlemmarna förekommer läsning av framför allt församlingsbladen men även till viss del av Amos. Detta torde visa på ett ganska stort intresse för den lokala församlingen som inte kommer till uttryck i kyrkovalet men som skulle kunna utnyttjas i högre utsträckning.

Kyrkoval mellan politik och religion

I 2009:års val blev det mera tydligt att kyrkans politisering också var en valfråga vilket vi såg i uppgiven orsak till valdeltagandet. De politiska partierna har alltså startat ställt upp under egna beteckningar eller under samlingsbeteckningar. Tidigare har man också haft gemensamma valår och gemensamma vallokaler. Det är därför rimligt att anta att det också finns en politisk faktor bakom deltagandet i kyrkovalet. Teoretisk skulle man kunna säga att deltagande i kyrkovalet beror av fyra intressefaktorer enligt figur 1 nedan. Den modell som bildar utgångspunkten för

denna analys av deltagande i kyrkovalet i Göteborg är uppbyggd kring två huvuddimensioner: politik-religion respektive lokalt-centralt.

Figur 1 Modell för deltagande i kyrkoval

Det är naturligtvis inte på det sättet att varje faktor i sig avgör om man skall rösta i kyrkovalet eller ej – men sannolikheten torde öka om intressena finns. Nedan skall vi gå igenom de olika faktorernas i modellen.

Intresse för religion och tro

När det gäller intresse för religion och tro kan man tänka sig att mäta detta både via attityder och beteende. Ett sätt vore naturligtvis att fråga intervjupersonerna hur intresserade de är av religion och tro. Ett problem med detta är dock att man kan vara intresserad utan att vara troende vilket då inte skulle vara ett bra mått för att förklara deltagande i kyrkovalet. Det mått som använts här är en fråga som ställdes på följande sätt: "Hur ofta har Du under de senaste månaderna gjort följande saker?" Därefter följde en uppräknings av ett antal aktiviteter där den i detta sammanhang viktiga aktiviteten ingick nämligen "Bett till Gud". Intervjupersonen fick sedan fylla i något av alternativen ingen, någon gång under året, någon gång i halvåret, någon gång i kvartalet, någon gång i månaden, någon gång i veckan samt flera gånger i veckan,

Detta är möjligen inte det bästa sättet att mäta religion och tro, men det är ett mått som är lämpligt för att komma åt vad som kan förklara valdeltagande. Denna indikation på religion och tro "be till Gud" antyder att över hälften av göteborgarna inte är religiösa (tabell 11). Sedan gäller det styrkan i religiositeten där man kanske kan säga att 20 procent av göteborgarna är religiösa.

Tabell 11 Andel som angivit att de bett till Gud, Göteborg, 1995, 1997, 2001, 2005 och 2009. (procent)

	1995	1997	2001	2005	2009
Flera gånger i veckan	16	15	14	13	14
Någon gång i veckan	7	5	6	6	6
Någon gång i månaden	7	6	7	5	4
Någon gång i kvartalet	3	3	3	3	3
Någon gång i halvåret	3	4	4	3	3
Någon gång under året	10	12	9	7	8
Ingen gång/ej svar	54	55	57	60	62
Summa procent	100	100	100	100	100
Antal svar	909	864	1098	992	994

Mätt på detta sätt kan vi säga att religiositeten bland göteborgarna minskar över tid samt att minskningen är långsam. De som bett till Gud minst någon gång under året var 46 procent 1995 och har 2009 minskat till 38 procent. Att be till Gud är också åldersrelaterat bland 16-25-åringar ber 15 procent minst någon gång per vecka medan motsvarande siffra för 50-75-åringar är 25 procent; i båda åldergrupperna har beteendet minskat från 1995.

Det finns ett klart samband mellan att be till gud och att delta i kyrkovalet. Av de som inte bett till Gud någon gång under året röstade 4 procent medan de som bett till Gud minst någon gång i veckan röstade till 15 procent.

Intresse för kyrkans ”inre” verksamhet

Det är svårt att skilja på intresse för vad som kan kallas kyrkans inre och yttre verksamhet. Dels är det svårt att skilja ut vad som är inre respektive yttre dels finns det sannolikt ett starkt samband dem emellan. Vad vi menar är att sådana saker som högmässa, nattvard, själavård och liknande tillhör kyrkans inre verksamhet och är närmare religion och tro. Till kyrkans yttre verksamhet hör ungdomsverksamhet, barnverksamhet och liknande. Därtill kommer andra som för vissa är inre och för andra yttre, som konfirmation, dop, vigsel och begravning. Det är just för att verksamheterna av olika personer betraktas som inre respektive yttre som vi valt att använda frågan ”Hur ofta har du besökt gudstjänst eller religiöst möte?”. Tanken är att de som besöker kyrkan minst någon gång i veckan är intresserade av kyrkans inre verksamhet medan de som bara besöker någon gång i halv- eller helåret är intresserade av kyrkans yttre verksamhet.

Tidigare såg vi att 3 procent besökte kyrkan någon gång i veckan medan ungefär 19 procent besökte någon gång i hel- eller halvåret. Sambandet mellan intresse för den inre verksamheten och deltagande i kyrkovalet är starkt. Bland de som besöker

någon gång per vecka röstade 27 procent medan bland dem som endast besökte någon gång i hel- eller halvåret röstade 5 procent

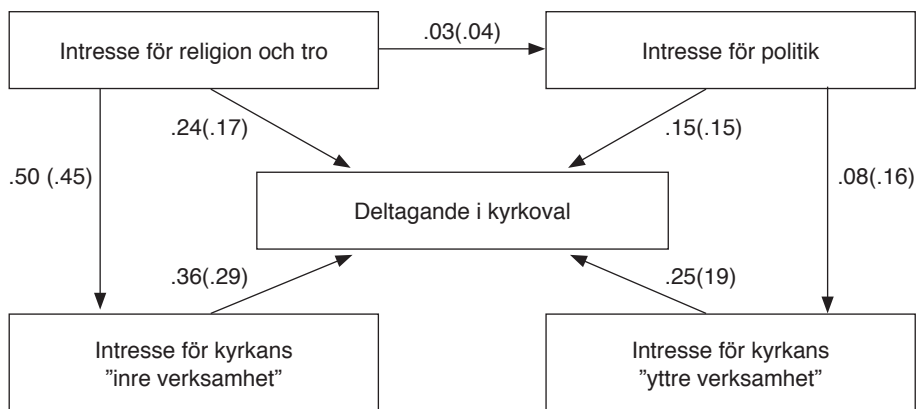
Intresse för politik

Vi såg tidigare att i kyrkomötesvalet ställde samtliga politiska partier upp om än som nomineringsgrupper (vilket inte alla gjorde i de lokala valen). Därmed får kyrkovalet en partipolitisk dimension som påverkar valdeltagandet. I de västsvenska SOM-undersökningarna har vi ställt en fråga om hur intresserade människor är av politik. År 1997 svarade 12 procent att de var mycket intresserade en siffra som är ungefär lika stor 2009. Sambandet mellan att vara intresserad av politik och att rösta i kyrkovalet är starkt. Av dem som angav att de var mycket intresserade röstade 12 procent medan endast 2 procent av dem som inte alls var intresserade röstade.

Avslutande diskussion

När det gäller den ursprungliga modellen kan vi således konstatera att det finns samband mellan intresse för religion och tro, intresse för politik, intresse för kyrkans verksamhet och deltagande i kyrkoval. I figuren nedan kan vi dels se styrkan i korrelationerna mellan faktorerna och deltagande i kyrkoval samt förändringen från 2005.

Figur 2 *Sambanden mellan de i modellen ingående faktorerna bland medlemmar i Svenska kyrkan i Göteborgs kommun 2009 och (2005)*

Starkast samband med deltagandet har intresset för kyrkans inre verksamhet och därefter intresset för kyrkans yttre verksamhet. Nästan lika starkt är sambandet med intresse för religion och tro medan intresset för politik ligger lägre. Vi kan också se

att samtliga faktorerers samband med deltagandet har stärkts utom för politik. Starkast samband med politik var 2001 då sambandet var .20 (Strid 2001). Att sambandet 2001 var starkare mellan det politiska intresset och valdeltagandet kan nog helt föras tillbaka på diskussionen kring Sverigedemokraterna där engagemanget i kyrkovalet blivit svagare 2007 och 2009.

Intressant är också det allt starkare sambandet mellan intresset för religion och tro samt kyrkans ”inre” verksamhet samt det svaga med intresse för politik. Detta kan möjligen vara ett memento för de politiska partierna.

Referenser

- Kyrkofullmäktigevalen* (1994:4) Svenska kyrkans utredningar. Uppsala
- Strid, J (1997) ”Kyrkovalet i Göteborg”. I Nilsson, L (red): *Mångfald. Bilder av en storstadsregion*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Strid, J (2001) ”De kyrkliga valen i Göteborg”. I Nilsson, L (red): *Perspektiv på krisen*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

SVERIGES REGIONALISERING – VARTHÄN?

LENNART NILSSON

År 1746 förtog Carl von Linné en resa till Västergötland och följande år utkom boken, *Västgöta Resa på Riksens högloflige Ständers Befallning förrättad år 1746 med Anmärkningar uti Oeconomien, Naturkunnogheten, Antiquiteter, Innevånarnes Seder och Lefnads-Sätt, med Tillhörige Figurer*. Den behandlar inte bara flora och fauna utan är som framgår av titeln en bred skildring av förhållandena i denna del av Sverige och förutom Västergötland behandlas ”något av Dal och Värmland” med iakttagelser från Närke, Västmanland och Uppland under resan till och från Västsverige. Den 5 augusti passerar Linné på återresan gränsen mellan Närke och Västmanland och han konstaterar ”Det är underligt att innebyggarna näppeligen själva visste, i vad land de bodde, emedan de voro andeligen västmanlänningar och världslige närkesbor.” (Linné 1747/2005, sid. 246)

Citatet visar att den regionala identiteten inte heller på den tiden alltid följde de administrativa gränserna. Sveriges första länsindelning dateras till 1634 då länen ersatte landskapen som administrativa enheter. Länsindelningen kom att i sina huvuddrag bestå under lång tid men anpassades i olika delar av landet med hänsyn ändrade förhållanden. I Sydsverige och Västsverige fick efter freden i Roskilde 1658 de tidigare danska provinserna Bohuslän, Halland och Skåne bilda nya län med den förändringen att Göteborg införlivades med Bohuslän. När det militära styret upphörde delades Skåne 1720 i två län. Län som kom att bli bestående till slutet av 1990-talet, då länsindelningen i Skåne och Västsverige ändrades. Med det återuppståndna Skåne skapades förutsättningar för att på nytt uppnå överensstämmelse mellan den andeliga och den världslige tillhörigheten men i Västsverige skulle dysfunktionella gränser ändras utan att identitet i det nya storlän kunde förväntas uppstå på kort sikt, då sammanslagningen omfattade tre län och ett stort geografisk område utan historisk samhörighet i hela länet.

Den ändrade länsindelningen i Syd- och Västsverige hade föregåtts av en rad utredningar och efter förändringarna i dessa delar av landet har ytterligare utredningar övervägt länets storlek och det geografiska området för självstyrelseorganen på regional nivå i Sverige. Ansvarskommittén lade i sitt slutbetänkande *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft* (SOU 2007:10) fram förslag om förändringar på den regionala nivån som innebar att landet skulle bestå av 6-9 regionkommuner. Trots starkt stöd i remissopinionen valde regeringen att inte följa utredningens förslag. Arbete med nya regionkommunbildningar fortsätter emellertid i olika delar av landet. I Västsverige pågår utredningar och överläggningar om ett samgående mellan Västra Götalandsregionen och Landstinget i Värmland/Region Värmland.

Ansvarskommittén redovisade inte ett färdigt förslag till indelning av Sverige i regionkommuner men föreslog att Sverige bör indelas i sex till nio län. Kriterierna som låg till grund för detta förslag var av tre slag: storlekskriterier, strukturkriterier samt behovet av en gemensam indelning för staten och regionkommunerna. Ett riktvärde för invånarantalet bör vara mellan en och två miljoner och inte utan starka skäl under en halv miljon invånare. Varje regionkommun bör ha ett regionsjukhus eller ett etablerat samarbete på detta område samt minst ett universitet med betydande fasta forskningsresurser. Arbetsmarknadsregionerna som de beräknas se ut 2030 skall utgöra byggstenar i läns- och regionkommunindelningen. Som ytterligare kriterium tas upp ”att län och regionkommuner så långt som möjligt avgränsas så att medborgarna kan känna anknytning dit” (SOU 2007:10, sid 283). Identitetskriteriet nämns sist och det konstateras att den regionala identiteten är förhållandevis svag i Sverige. Den skiftar mellan olika landsändar och är oftare knuten till landskapet än till länet. Andra typer av identitet kan vara av väl så stor betydelse. Kommittén gör bedömningen att: ”Att bygga starkt identitetsbaserade regioner i Sverige är inte möjligt, knappast heller önskvärt.” (SOU 2007:10, sid. 287) Mot denna bakgrund finns det anledning att undersöka svenska folkets åsikter om indelningen i län och regioner i Sverige.

Som framgår av Bergs och Lindahls kapitel känner västsvenskarna störst geografisk hemhörighet med den ort där man bor, närmare 50 procent och den lokala identiteten har varit i huvudsak oförändrad 1998-2009. Däremot har andelen som känner sig i första hand hemma i Sverige varierat över tid och den sjönk något till år 2005 för att under krisåren 2008-2009 på nytt öka. I Västsverige har den förändrade geografiska indelningen lett till en splittrad geografisk identitet på regional nivå. Under hela perioden känner sig närmare var tionde västsvensk mest hemma i det landskap, där man bor. Däremot minskar andelen som har anknytning till det tidigare länet medan den ökar för Västra Götaland. Återstående tio procent, med överrepresentation för ungdomar känner tillhörighet till ett vidare geografiskt område än nationen – Norden, Europa eller världen som helhet. (Möller, U 2002) Denna andel har varit oförändrad under den undersökta perioden.

Det finns en västsvensk identitet som avser ett större område än orten eller kommunen och är mindre än hela Sverige, men den västsvenska identiteten är uppsplittrad på landskap samt tidigare och nuvarande län. Regeringens proposition (1996/97:108), som lades fram våren 1997, föreslog att namnet på det nya länet skulle vara Västergötlands län men i motioner från ledamöter på göteborgsbänken ville man ta fasta på varumärket Göteborg och förespråkade namnet Göteborgs län. Kompromissen blev Västra Götaland (Riksdagen 1996/97:BoU U13). Den splittrade regionala identiteten gör att delarna eller delregionerna kommit att spela en större roll i Västsverige än i Skåne. Det gäller inte minst i utvecklingsfrågorna vilket kom till uttryck i arbetet med *Vision Västra Götaland – Det goda livet* (2005). I Skåne, där det nya länet sammanfaller med landskapet, finns en starkare regional identitet knuten till detta geografiska territorium och den regionala identiteten har

stärkts sedan Region Skåne etablerats. Det har emellertid inte skett på bekostnad av anknytningen till Sverige som är oförändrad utan det är den lokala hemhörigheten som minskat.

Huvudfrågor

I detta kapitel skall inställningen till länsindelningen och territoriet för de regionala självstyrelseorganen undersökas bland medborgarna samt bland landstings/regionpolitiker och kommunpolitiker i Sverige.

I SOM-undersökningarna på nationell och regional nivå aktualiserades med utgångspunkt från den nuvarande indelningen i län och landsting/regioner en förändring av den geografiska indelningen. Frågan hade 2008-2009 följande lydelse: *Idag diskuteras den geografiska indelningen av Sverige när det gäller ansvaret för bland annat hälso- och sjukvård och regional utveckling. Anser Du att den region/det län där Du bor bör vara: större än nu, samma som nu, mindre än nu, ingen uppfattning?*

Frågan har ställts vid tre tillfällen i den nationella undersökningen (2006, 2008 och 2009) samt i de västsvenska undersökningarna och skånska undersökningarna sedan 2006, dvs. fyra gånger i Västsverige (2006-2009) och två gånger i Skåne (2006 och 2008).¹ År 2008 ingick frågan i alla tre undersökningarna. Samma fråga togs med i kommun- och landstingsfullmäktigeundersökningen 2008 som gick ut till fullmäktigeledamöterna i alla kommuner och landsting/regioner i Sverige. Svarsprocenten var 70 procent för kommunfullmäktigeledamöterna och 74 procent för landstings/regionfullmäktigeledamöterna. Svarsprocenten bland landstingen/regionerna uppgick till över 60 procent i alla utom ett och i kommunerna var det 85 procent där minst 60 procent svarat. (Gilljam, Karlsson och Sundell 2010) I detta kapitel kommer endast uppgifter för län att redovisas varför bortfallsproblemet på kommunnivå är av mindre betydelse. Av de svarande var 437 ledamöter i både kommun- och landstingsfullmäktige. De kommer att ingå i redovisningen för båda grupperna men eftersom de endast utgör fyra procent kommer de inte att påverka resultaten i någon större utsträckning vid jämförelser mellan grupperna.²

Redovisningen sker i tre steg. Först redovisas medborgarnas syn på läns/regionindelningen i Västra Götaland, Skåne och hela Sverige 2008, då det genomfördes separata medborgarundersökningar för de tre territorierna och för Västra Götaland redovisas också inställningen i delregionerna.

Därefter analyseras inställningen till läns/regionindelningen i Västra Götaland och de fyra angränsande länen bland landstings/region- och kommunfullmäktigeledamöter. Uppgifterna för medborgarna är hämtade från de nationella undersökningarna 2006, 2008 och 2009. Trots att data bygger på svarande från tre undersökningar som slagits samman är n-talen i flera fall små och resultaten skall tolkas med försiktighet men det är i första hand skillnaderna mellan de tre grupperna som är av intresse.

I ett tredje steg utvidgas analysen till att omfatta inställningen till läns/regionindelningen bland politiker på de två nivåerna samt medborgarna i hela Sverige,

återigen med fokus på skillnader i åsikter mellan de tre grupperna. Avslutningsvis diskuterar regionaliseringens politiska och folkliga förankring.

Medborgarna och läns/regionindelningen i Västra Götaland, Skåne och Sverige

Av tidigare undersökningar framgår att intresset för organisatoriska lösningar är begränsat bland allmänheten. Medborgarna är intresserade av politik, sympatiserar med partier, gillar och ogillar politiker och är nöjda eller missnöjda med service men intresset för rent organisatoriska frågor är lägre. Cirka två tredjedelar hade år 2008 en uppfattning om läns/regionindelningen; i hela Sverige var det 80 procent med en lägre andel i Västra Götaland. Det vanligaste svaret var *samma som nu*, närmare 60 procent i Sverige och Skåne och ca 45 procent i Västra Götaland. Det är i alla delar av Sverige få som vill se ett större län. Däremot varierar andelen som vill se ett mindre län från var tionde i hela Sverige och Skåne till drygt var femte i Västra Götaland. Inom Västra Götaland är det främst i Skaraborg och FyrBoDal som man vill se ett mindre län.

Tabell 1 *Inställning till länet/regionen där jag bor bland innevånarna i Västra Götaland, Skåne och hela Sverige 2008 (procent)*

Anser om indelningen	GR	Sjuhärad	Skara- borg	FyrBo- Dal	Västra Götaland	Skåne	Sverige
Större än nu	5	5	3	5	5	8	12
Samma som nu	45	49	42	42	44	57	57
Mindre än nu	18	19	29	30	22	10	11
Ingen uppfattning	32	27	26	23	29	26	20
Totalt	100	100	100	100	100	100	100
Antal	1511	433	534	507	2985	2987	1549

Kommentar: Frågans formulering och svarsalternativen har presenterats ovan. Mellan tre och fem procent avstod från att besvara frågan.

Över tid minskar andelen som inte har någon uppfattning, från en tredjedel till en fjärdedel; andelen som vill se ett mindre län minskar likaså medan de som är nöjda med den existerande indelningen ökar sedan 2006. (Johansson och Nilsson 2010) Huvudresultatet är att de flesta innevånare vill behålla det nuvarande länet och få vill se ett större län; i det nybildade Västra Götaland finns också en betydande minoritet som vill se ett mindre län.

Landstings- och kommunfullmäktigeledamöters syn på indelningen på regional nivå i Västra Götaland och angränsade län

Västra Götaland gränsar till fyra andra län Värmlands och Örebro län i norr, Jönköpings län i öster och Hallands län i söder. I tabell 2 redovisas landstings-/regionfullmäktigeledamöters och kommunfullmäktigeledamöters syn på indelningsfrågan på regional nivå i Västra Götaland och de fyra angränsande länen. Som en jämförelse redovisas också uppgifter om medborgarna bedömningar baserat på Riks-undersökningarna 2006, 2008 och 2009. Medborgarnas bedömningar av indelningsfråga skall emellertid i första hand jämföras med landstings-/region och kommunpolitikernas bedömningar. Det kan då konstateras att väsentligt fler medborgare än politiker som saknar uppfattning, mellan 20 och 30 procent, utom i Halland där ca 85 procent har en uppfattning. Motsvarande andel för kommunpolitikerna är under 10 procent och nästa alla landstings/regionpolitiker har en uppfattning.

Bland medborgarna är det vanligaste svaret *samma som nu*, ca 50 procent i Värmland och Örebro län, drygt 60 procent i Jönköping, ca 75 procent i Halland samt mellan 40 och 50 procent i Västra Götaland. Det innebär att det är få som vill ha ett större län, 5-16 procent. Det är också få som vill ha ett mindre län ca 5 procent utom i Västra Götaland där det är drygt 20. Hallänningarna är de som främst vill behålla det nuvarande länet och i det avseendet är det ingen skillnad mellan Kungsbacka och länet i övrigt.³

Tabell 2 *Inställning till regionen/länet där jag bor bland ledamöter i landstings/region- och kommunfullmäktige 2008 samt bland medborgare 2006, 2008-2009 i Västra Götaland samt fyra angränsande län (procent)*

Värmlands län

Grupp	Större än nu	Samma som nu	Mindre än nu	Ingen uppfattning	Antal
L-fullm.	75	20	0	5	63
K-fullm.	64	29	2	5	385
Medborgare	16	50	6	28	140

Örebro län

Grupp	Större än nu	Samma som nu	Mindre än nu	Ingen uppfattning	Antal
L-fullm.	73	25	0	2	44
K-fullm.	54	34	3	9	321
Medborgare	10	56	5	29	126

Forts. på nästa sida

Tabell 2 Forts.**Västra Götaland**

Grupp	Större än nu	Samma som nu	Mindre än nu	Ingen uppfattning	Antal
R-fullm.	13	81	4	2	113
K-fullm.	8	64	22	6	1370
Medborgare	6 (6)	41 (48)	28 (20)	25 (26)	782 (1542)

Jönköpings län

Grupp	Större än nu	Samma som nu	Mindre än nu	Ingen uppfattning	Antal
L-fullm.	55	43	0	2	53
K-fullm.	40	50	4	6	386
Medborgare	12	62	6	20	196

Halland

Grupp	Större än nu	Samma som nu	Mindre än nu	Ingen uppfattning	Antal
L-fullm.	10	90	0	0	58
K-fullm.	8	89	2	1	221
Medborgare	5	74	4	17	151

Kommentar: Frågans formulering och svarsalternativen har redovisats ovan. Uppgifterna för medborgarna baseras på undersökningarna 2006, 2008 och 2009. För Västra Götaland redovisas inom parentes svarsfördelningen i 2009 års undersökning som visar att andelen *samma som nu* ökar och andelen *mindre* minskar över tid.

I Halland är uppslutningen bakom det nuvarande länet stor också bland kommun- och landstingspolitikerna med 90 procent som vill behålla Hallands nuvarande gränser. Också i detta avseende är bilden densamma i Kungsbacka år 2008. Det kan tyckas förvånande mot bakgrund av att när Kungsbacka tio år tidigare skulle ta ställning till att gå med i Västra Götalandsregionen beslutade fullmäktige efter en intensiv debatt med endast några få rösters övertikt att inte gå med.

Genomgående är landstings/regionpolitikerna år 2008 mest positiva till bildandet av ett större län men spännvidden är mycket stor; i Värmlands och Örebro län är det tre av fyra som vill se ett större län, i Jönköpings län drygt hälften medan det bara är drygt var tionde regionpolitiker i Västra Götalands fullmäktige som är för ett utvidgat geografiskt territorium för regionen; 80 procent förordar samma som nu. Kommunpolitikernas bedömningar liknar landstingspolitikernas men färre före-

språkar större län men i både Värmlands och Örebro läns kommunfullmäktige är en majoritet för ett större län. Det är bara i Västra Götaland som det finns nämnvärt stöd för ett mindre län bland kommunpolitikerna, drygt 20 procent.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att i Västra Götaland tio år efter den nya länsindelningen och bildandet av Västra Götalandsregionen är inställningen bland såväl region- och kommunpolitiker som bland medborgare att den nuvarande storleken är tillräcklig och att den inte bör förändras. I angränsande län finns bland politikerna stöd för ett större län i Värmlands och Örebro län medan bilden är mera splittrad i Jönköpings län. I dessa län är flertalet bland medborgarna för den nuvarande indelningen men en betydande andel har ingen uppfattning i frågan. I Halland finns ett kompakt stöd bland alla grupper för det nuvarande länet/regionen.

Landstings- och kommunpolitikers syn på länsindelningen i Sverige

På samma sätt som i närmast tidigare avsnitt skall landstings- och kommunpolitikers syn på länsindelningen översiktligt redovisas för samtliga län i Sverige. Genomgående är landstingspolitikerna mest positiva till att bilda större län, därefter kommer kommunpolitikerna, och minst positiva är medborgarna.⁴ För hela Sverige är andelen för de tre grupperna som vill se ett större län 58, 40 respektive 10 procent.⁵ Se tabell 3, bilaga 1. Det är bara i Västra Götaland, Skåne, Halland samt i Stockholms län som det 2008 inte fanns en majoritet av politikerna på den politiska mellannivån för bildandet av större län/regioner. I sju län är det minst 80 procent av landstingspolitikerna som har denna uppfattning: Gävleborg, Östergötland, Jämtland, Södermanland, Kalmar, Västmanland och Västerbotten. I ytterligare fem, Kronoberg, Värmland, Örebro, Dalarna och Västernorrland gör över 70 procent samma bedömning. I återstående län är det mellan 70 och 50 procent för.

I de tre storstadslänen saknas alltså stöd för sammanslagningar på regional nivå bland landstings/regionpolitikerna i Västra Götaland och Skåne efter en omfattande regionbildningsprocess som omfattat tio år. I Stockholms län är åsikterna mindre negativa och landstinget är omgivet av län där landstingspolitikerna är övervägande positiva. I de fyra nordligaste länen finns bland landstingspolitikerna en klar övervikt för bildandet av större län/regioner.

I 14 av länen är också kommunpolitikerna övervägande positiva till bildandet av större län/regioner och mest positiva är man i Södermanland, Västernorrland, Gävleborg, Västmanland och Jämtland med minst två tredjedelar för. Minst positiva är kommunpolitikerna i Halland, Västra Götaland och Skåne.

Som jämförelse är det bland medborgarna bara i två av de sjutton län, där det finns uppgifter om medborgarnas åsikter, mer än 20 procent som anser att länet/regionen bör vara större än nu, Gävleborg och Västerbotten, och i fem län är det mindre än tio procent av medborgarna som stöder detta förslag: Norrbotten, Skåne, Stockholms län, Västra Götaland och Halland.

Både bland förtroendevalda i kommuner och landsting och bland medborgare finns partiskillnader i synen på läns/regionindelningen i 2008 års undersökningar. Bland kommun- och landstings/regionpolitiker är företrädare för C, FP, KD och S mest positiva till större enheter, 45-49 procent, närmast kommer M, MP och V med 33-38 procent. Få av de sju partiernas lokala och regionala politiker förespråkar mindre enheter, 5-11 procent. SD:s representanter gör emellertid en annorlunda bedömning, där de som vill se mindre enheter är klart fler än de som vill se större. Bland medborgarna är skillnaderna mer begränsade. Inom alla partier vill mellan 50 och 65 procent av behålla den nuvarande indelningen. Få vill se större eller mindre enheter samtidigt som många saknar uppfattning.

Regionaliseringens politiska och folkliga förankring

Sverige har i århundranden varit en enhetsstat och beslut om länsindelning och kommunstruktur har fattats av riksdag och regering. Det har inte funnits någon "home rule ideologi" med konstitutionella rättigheter till stöd för den kommunala självstyrelsen i Sverige. Om det funnits krav på godkännande av indelningsändringar genom folkomröstningar hade storkommunreformen och kommunblocksreformen inte kunnat genomföras. (Nilsson och Westerståhl 1997) Däremot har initiativ till kommundelningar oftast tagits av grupper i de berörda områdena och i flera fall manifesterats i folkomröstningar eller opinionsundersökningar. Strukturförändringar som innebär sammanslagningar och etablerandet av nya befolkningsmässigt och geografiskt utvidgade självstyrelseenheter i hela landet kan normalt inte genomföras genom en renodlad "bottom up" process; jämför utvecklingen i övriga Norden. (Sandberg 2009) Samtidigt är en "top down" strategi förenad med politiska risker, då medborgare med en stark identitet i olika delar av landet kan påverkas i sitt partival av indelningsfrågan, vilket kan bli utslagsgivande i valen. I regionfrågan är det emellertid fråga om två perspektiv, dels en decentralisering från staten dels överförande av uppgifter från de tidigare självstyrelseenheterna.

Under efterkrigstiden hade utredning efter utredning övervägt länsindelningen och uppgiftsfördelningen mellan den statliga länsförvaltningen och självstyrelseorganet på länsnivå med landshövdingen i Göteborgs och Bohus län, Per Nyström, som en tidig förespråkare för införandet av länsdemokrati. (SOU 1968:47) Dessutom har den statliga regionala förvaltningens organisation varit föremål för översyn. Huvud dragen i den svenska förvaltningsstrukturen kom dock att bli bestående med en dualistisk regional förvaltning och en i huvudsak oförändrad länsindelning trots en serie partiella reformer. Det var först efter Sveriges EU-inträde och den ekonomiska krisen under 1990-talets början som mer genomgripande förändringar aktualiserades och främst gällde det storstadslänen. (Jensen 2002 och 2004) Regionberedningen behandlade den politiska mellannivån i den svenska samhällsorganisationen med särskilt fokus på Skåne och Västsverige och dess arbete kom att ligga till grund för den nya länsindelningen i Syd- och Västsverige och den regionala försöksverksam-

heten som resulterade i bildandet av Region Skåne och Västra Götalandsregionen (SOU 1995:27).

I de nationella och västsvenska SOM-undersökningarna 1993 – 1997 analyserade statsvetaren Cecilia Malmström svenskarnas och västsvenskarnas åsikter i regionfrågorna. (Malmström 1994-1998) I sina undersökningar studerade Malmström medborgarnas åsikter om länsindelning och olika alternativa förslag till utformningen av den politiska organisationen på regional nivå. Ett huvudresultat var att medborgarna i mycket stor utsträckning saknade åsikter i dessa frågor. Andelen med åsikt ökade något under de år undersökningarna pågick men även vid periodens slut var åsiktsförekomsten låg. (Malmström 1998)

När det gäller de konkreta förslagen var både svenska folket och de boende i Göteborgsregionen övervägande negativt till en ny länsindelning och införandet av länsparlament. Något fler var positiva till ökat kommunalt samarbete och landstingens avskaffande. När beslut om bildandet av Västra Götalandsregionen tagits var det hösten 1997 väsentligt fler som ansåg att det skulle innebära huvudsakligen nackdelar än fördelar. (Malmström 1998) Denna bedömning kom att bli bestående under många år och med fortsatt många som inte hade någon uppfattning (Johansson 2006). Också när det gäller länsindelningen var osäkerheten stor; över hälften hade ingen uppfattning och det nybildade Västra Götaland hade stöd av mindre än var tionde i Göteborgsregionen och vid den tidpunkten var det endast tre procent som ville se ett ännu större län, där också Värmland och Halland ingick. De boende i Göteborg och kranskommunerna hade helst velat behålla de tidigare länen eller låta Göteborgsregionen bilda ett eget län. (Malmström 1998) Av dessa tidigare undersökningar står det helt klart att om västsvensarna fått bestämma i en folkomröstning hade Västra Götalandsregionen inte bildats.

Tidigare studier av regionbildningar och andra större förändringar av samhällsorganisationer visar att det tar mycket lång tid innan de kunnat genomföras både därför att stora fusioner i sig tar tid att implementera och att det krävs att andra aktörer anpassar sig till den nya institutionen för att den skall kunna fungera. Dessutom tar det tid för att förändringarna skall registreras av medborgarna och andra berörda grupper. (Jönsson m.fl. 1997; Putnam 1993)

Regionaliseringsprocessen drevs både i Skåne och Västra Götaland av starka lokala och regionala aktörer men i olika konstellationer i de två regionerna. I Skåne var moderata samlingspartiet positivt till projektet och medverkade tillsammans med övriga större partier aktivt i arbetet. I Västsverige var moderaterna motståndare till bildandet av regionen men deltog i arbetet i Väststyrelsen, en ideell förening som bildats av partierna i Västsverige med Göran Johansson som ordförande, tillika ordförande i Göteborgs kommunstyrelse och Göteborgsregionens kommunalförbund. Utmärkande för processen i detta skede var i båda länen att regionala företrädare för partierna aktualiserat frågan. Därigenom ökade det regionala engagemanget bland politikerna på ett avgörande sätt. Däremot saknades ett medborgarengagemang i

processen, vilket förstärktes av att Väststyrelsen inte var ett offentligrättsligt subjekt med tillämpandet av sedvanliga regler för offentlighet och sekretess. Det ökade möjligheterna att ingå kompromisser parterna emellan men minskade mediernas och därmed också allmänhetens möjligheter till insyn.

Regionaliseringen i Västsverige var i denna mening en process som drevs både underifrån och uppifrån. Det var partierna i Västsverige som initierade och ägde frågan, inte statsmakterna eller de nationella partierna. Men det var inte medborgarna utan partierna som drev frågan. Det var partierna i de olika delarna av Västra Götaland som skulle övertygas om fördelarna inte medborgarna direkt. Resultatet kom heller inte att underställas medborgarna i en folkomröstning. Arbetet bedrevs under stor enighet. Under processen var aktörerna framgångsrika i att skapa acceptans för den föreslagna regionen och dess organisation bl.a. genom att lägga ett geografiskt pussel med en fördelning av de olika funktionerna till Regionens hus i olika delar av länet. En kompromisslösning som bedömdes vara nödvändig för att förankra projektet men som har visat sig svår att ändra på när samordningsfördelar inom den nya organisationen skall övervägas. Partierna spelade en avgörande roll i regionaliseringsprocessen i Västsverige men har efter etablerandet av Västra Götalandsregionen inte fullföljt arbetet genom att internt inom partierna behålla den gamla länsindelningen som organisatorisk indelningsgrund.

Den ekonomiska samarbetsorganisationen OECD presenterade i februari 2010 *OECD Territorial Reviews SWEDEN 2010* med fokus på regional governance och regional utveckling och konkurrenskraft. I denna första rapport om Sverige jämförs förhållandena inom olika delar av Sverige och situationen i Sverige med andra OECD länder. Utmärkande för den svenska modellen anses vara strävan att förena tillväxt och jämlikhet mellan individer och olika landsändar. Samtidigt uppmärksammas koncentrationen till de tre storstadsregionerna med drygt 50 procent av befolkningen och närmare 60 procent av BNP. Den förhållandevis framgångsrika utvecklingen hotas emellertid av både endogena faktorer som en åldrande befolkning och exogena faktorer som ekonomiska kriser. (OECD 2010)

Den svenska timglasmodellen av samhällsorganisation med en stark nationell och lokal nivå men med en svag regional ställs för närvarande inför mycket stora utmaningar – både på kort och på lång sikt. Mot bakgrund av försöksverksamheten i Skåne och Västra Götaland och Ansvarskommitténs betänkande (SOU 2007:10) med den starka uppslutningen bakom förslagen i remissvaren förordas i OECD-rapporten en förstärkning av den regionala nivån med en ökad samordning av de statliga insatserna och en utvidgning av det regionala självstyret. Mindre än fem procent av regionernas resurser satsas på regional utveckling och de många statliga myndigheternas insatser är splittrade. I budgetpropositionen 2009/2010:1 framhålls att: *Regionala hänsynstaganden och åtgärder inom i princip samtliga utgifts- och politikområden är sammantaget av avgörande betydelse för den regionala utvecklingen och för möjligheterna att uppnå målen för den regionala tillväxtpolitiken.* (Prop. 2009/2010:1, Utgiftsområde 19, sid. 9)

Enligt OECD finns det behov av att stärka *regional governance* i Sverige med inriktning på ökad samverkan mellan olika nivåer inom den offentliga sektorn och mellan offentliga och privata aktörer. Den svenska ”bottom up” strategin har emellertid lett till en utdragen beslutsprocess och en asymmetrisk situation med regioner, kommunala samverkansorgan och länsstyrelser som ansvariga för den regionala utvecklingen i olika delar av landet. Mot bakgrund av globaliseringen har i ett flertal länder genomförts institutionella förändringar på regional nivå eftersom staten visat sig för stor och kommunerna för små för att lösa många problem i dagens samhälle speciellt när det gäller ekonomisk utveckling. (Pierre 2010) I de nordiska länderna har emellertid den tidigare skandinaviska modellen för regional organisering ersatts av skilda lösningar. (Sandberg 2009) I Sverige har statsmakterna ännu inte fattade samlade beslut i frågan. Den sittande utredningen om *Översyn av statlig regional förvaltning m.m.* skall utöver det ursprungliga uppdraget också ”ge förslag på en ändrad länsindelning i de fall där en ändrad landstingsindelning kan bli aktuell” och före utgången av 2012 skall utredaren lägga fram sitt slutbetänkande. (Dir. 209:62 och 2010:12) Förändringar av den regionala strukturen kräver emellertid politisk handlingskraft och beslut på nationell nivå i samverkan med de andra nivåerna i den svenska flernivådemokratien.

Noter

- ¹ I 2006 och 2007 års undersökningar var frågan tekniskt något annorlunda utformad men det bedöms inte ha påverkat svaren. Se frågeformulären på SOM-institutets hemsida, www.som.gu.se.
- ² För redovisning av undersökningens huvudresultat se Gilljam, Karlsson och Sundell 2010 samt Karlsson 2010.
- ³ Det är möjligt att särredovisa Kungsbackabornas åsikter då Kungsbacka ingått i de årliga Västsvenska undersökningarna.
- ⁴ Intresset för att bilda regionkommuner bland företrädare för landsting och kommuner har tidigare på regeringens uppdrag kartlagts av Jan-Åke Björklund (Björklund 2008).
- ⁵ De som har fullmäktigeuppdrag på båda nivåerna ligger när det gäller frågan om läns/regionindelningen nära landstings-/regionpolitikerna i sin bedömning; 56 procent vill se ett större län/region jämfört med 60 procent bland dem som enbart har uppdrag i landstings/regionfullmäktige och 39 procent bland dem som enbart är kommunpolitiker.

Referenser

- Berg, L och Lindahl, R (2011) "Västsvenskarna och omvärlden". Kapitel i denna volym.
- Björklund, J-Å (2008). *Förändrad regional indelning*. Redovisning av uppdrag att samordna diskussioner om förändrar regional indelning. Promemoria 2008-05-26. Finansdepartementet.
- Gilljam, M, Karlsson, D och Sundell, A (2010) *Politik på hemmaplan. Tiotusen fullmäktigeledamöter tycker om politik och demokrati*. SKL Kommentus AB.
- Jacobsson, H och Johansson, S (2010) "Samhälle Opinion Media. Västra Götaland 2009". Kapitel i denna volym.
- Jensen, C (2002) *Maktens språk och språkets makt. Om hur Västra Götalandsregionen blev till*. Handelshögskolan, Göteborgs universitet.
- Jensen, C (2004) "Politiken kring regionidén". I Nilsson, L red. *Svensk samhällsorganisation i förändring Västsverige vid millennieskiftet*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Johansson, F (2006) "Uppfattningen om regionen stabiliseras". I Nilsson, L (red) *Nye gränser. Västsverige*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Johansson, S och Nilsson (2010) *Samhälle Opinion Massmedia Västra Götaland 2009*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Jönsson, S m.fl. (1997) *Decentraliserad välfärdsstad. Demokrati, effektivitet och service*. SNS Förlag.
- Karlsson, D (2010) "Landstingspolitikerna och den regionala demokratins framtid". I Nilsson, L red. *En region blir till. Västra Götalandsregionen 1999-2008*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Linné von, Carl (1747/2005) *Carl von Linnés Västgötaresa*. Natur och Kultur.
- Malmström, C (1994a) "Rör inte min länsgräns". I Holmberg, S och Weibull, L red. *Vägval*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Malmström, C (1994b) "Inget folkligt stöd för regionparlament". I Nilsson, L red. *Västsverige i fokus*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Malmström, C (1995) "Axel Oxelstierna revisited". I Holmberg, S och Weibull, L red. *Det gamla riket*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Malmström, C (1996) "Regionfrågan – Quo vadis?". I Nilsson, L red. *Västsvenska perspektiv*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Malmström, C (1998) "Alla skall veta?". I Nilsson, L red. *Mångfald. Bilder av en storstadsregion*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Möller, U (2002) "Internationaliserad eller regionaliserad ungdom?". I Oscarsson, H red. *Spår i framtiden*. SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Nilsson, L och Westerståhl, J (1997) "Lokal självstyrelse i Sverige". I Jönsson, Sten m.fl.(1997), *Decentraliserad välfärdsstad. Demokrati, effektivitet, service*. Stockholm: SNS Förlag.

- OECD (2010) *OECD Territorial Reviews SWEDEN*. Preliminary version.
- Pierre, J (2010) "Demokratisering av regional ekonomisk utveckling i Sverige: Varför? Blev det någon skillnad?" I Nilsson, L red. *En region blir till. Västra Götalandsregionen 1999-2008*. SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Putnam, R D (1993/96) *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien*. SNS Förlag.
- Regeringen, Kommittédirektiv 2009:62 och 2010:12.
- Riksdagen 1996/97: BoU, U13.
- Riksdagen Proposition 1996/97:108.
- Riksdagen Proposition 2009/2010:1, Utgiftsområde 19.
- Sandberg, S (2009) "Västra Götalandsregionen och det svenska regionidealet i nordisk belysning". I Nilsson, L och Johansson, S red. *Att bygga, Att bo, Att leva. En bok om Västra Götaland*. SOM-institutet, Göteborgs universitet
- SOU 1968:47 Slutbetänkande från länsdemokratiutredningen.
- SOU 1995:27 *Regional framtid*. Slutbetänkande från regionberedningen.
- SOU 2007:10, *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft*. Slutbetänkande från Ansvarskommittén.
- www.som.gu.se

BILAGA 1

Tabell 3 *Inställning till regionen/länet där jag bor bland ledamöter i landstings/region- och kommunfullmäktige 2008 samt bland medborgare 2006, 2008-2009 i Sveriges län (procent)*

Län	Grupp	Större än nu	Samma som nu	Mindre än nu	Ingen uppfattning	Summa procent	Antal
Stockholm	L-fullm.	44	54	1	1	100	86
	K-fullm.	30	54	7	9	100	859
	Medborgare	6	50	9	35	100	921
Uppsala	L-fullm.	55	43	0	2	100	51
	K-fullm.	52	37	3	8	100	255
	Medborgare	13	48	9	30	100	161
Södermanland	L-fullm.	82	18	0	0	100	39
	K-fullm.	70	18	3	9	100	268
	Medborgare	15	56	7	22	100	131
Östergötland	L-fullm.	85	10	1	4	100	72
	K-fullm.	58	31	3	8	100	399
	Medborgare	15	47	11	27	100	234
Jönköping	L-fullm.	55	43	0	2	100	53
	K-fullm.	40	50	4	6	100	386
	Medborgare	12	62	6	20	100	196
Kronoberg	L-fullm.	76	21	0	3	100	34
	K-fullm.	61	28	4	7	100	227
	Medborgare	-	-	-	-	-	(97)
Kalmar	L-fullm.	83	10	2	5	100	41
	K-fullm.	60	29	5	6	100	360
	Medborgare	12	65	3	20	100	121
Gotland	K/L-fullm.	27	73	0	0	100	56
	Medborgare	-	-	-	-	-	(36)
Blekinge	L-fullm.	62	38	0	0	100	29
	K-fullm.	59	34	2	5	100	170
	Medborgare	-	-	-	-	-	(75)
Skåne	R-fullm.	38	59	1	2	100	101
	K-fullm.	18	67	10	5	100	985
	Medborgare	8	51	15	26	100	529
Halland	L-fullm.	10	90	0	0	100	58
	K-fullm.	8	89	2	1	100	221
	Medborgare	5	74	4	17	100	151

Forts.

Tabell 3 Forts.

Län	Grupp	Större än nu	Samma som nu	Mindre än nu	Ingen uppfattning	Summa procent	Antal
Västra Götaland	R-fullm.	13	81	4	2	100	113
	K-fullm.	8	64	22	6	100	1370
	Medborgare	6	41	28	25	100	782
Värmland	L-fullm.	75	20	0	5	100	63
	K-fullm.	64	29	2	5	100	385
	Medborgare	16	50	6	28	100	140
Örebro	L-fullm.	73	25	0	2	100	44
	K-fullm.	54	34	3	9	100	321
	Medborgare	10	56	5	29	100	126
Västmanland	L-fullm.	81	15	0	4	100	46
	K-fullm.	68	19	3	10	100	240
	Medborgare	16	47	10	27	100	133
Dalarna	L-fullm.	72	28	0	0	100	58
	K-fullm.	50	38	4	8	100	418
	Medborgare	16	57	7	20	100	161
Gävleborg	L-fullm.	86	9	2	3	100	59
	K-fullm.	68	18	8	6	100	304
	Medborgare	21	38	23	18	100	141
Västernorrland	L-fullm.	71	25	2	2	100	49
	K-fullm.	70	20	4	6	100	220
	Medborgare	16	54	5	25	100	131
Jämtland	L-fullm.	84	16	0	9	100	31
	K-fullm.	67	26	2	5	100	212
	Medborgare	-	-	-	-	-	(66)
Västerbotten	L-fullm.	80	18	0	2	100	50
	K-fullm.	54	37	4	5	100	325
	Medborgare	21	55	4	20	100	149
Norrbotten	L-fullm.	59	41	0	0	100	49
	K-fullm.	41	48	7	4	100	328
	Medborgare	9	68	5	18	100	149
Sverige	L-fullm.	58	39	1	2	100	1145
	K-fullm.	40	46	8	6	100	8309
	Medborgare	10	52	12	26	100	4630

Kommentar: Frågans formulering och svarsalternativen har redovisats ovan. Uppgifterna för medborgarna baseras på undersökningarna 2006, 2008 och 2009. För fyra län redovisas inga uppgifter för medborgarna då antalet svarspersoner understiger 100.

SAMHÄLLE OPINION MEDIA VÄSTRA GÖTALAND 2009¹

HANNES JACOBSSON OCH SUSANNE JOHANSSON

SOM-institutet (Samhälle, Opinion, Medier) vid Göteborgs universitet genomför årligen frågeundersökningar i Sverige och Västsverige där personer i åldrarna 16-85 år tillfrågas om bland annat sina medievanor, attityder i olika samhällsfrågor och fritidsvanor. Den första rikstäckande undersökningen genomfördes 1986 och den första regionala undersökningen 1992. Sedan 1996 genomförs också specialundersökningar av enskilda kommuner. Data samlas genomgående in via postenkäter.

SOM-institutet är ett samarbete mellan tre institutioner vid Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen, Institutionen för Journalistik medier och kommunikation samt Centrum för forskning om offentlig sektor (CEFOS). En rad forskningsprojekt medverkar i undersökningarna och i de böcker som SOM-institutet årligen ger ut presenterar forskare analyser baserade på de senaste resultaten. Utrymme ges samtidigt till beskrivningar av mer långsiktiga trender baserade på tidigare undersökningar. I föregående avsnitt har valda delar av den regionala SOM-undersökning som genomfördes i Västra Götaland samt Kungälv kommun hösten/vintern 2009/10 och tidigare år analyserats. Detta kapitel behandlar utformningen av undersökningen, fältarbetet samt resultatens representativitet.

Population och urval

De regionala undersökningar SOM-institutet genomförde mellan 1992 och 1997 vände sig till personer bosatta i Göteborgs kommun och kranskommunerna.² Hösten 1998 utvidgades undersökningen till att omfatta hela Västra Götalandsregionen samt Kungälv kommun.³ Undersökningen baserades då på två separata, obundet slumpmässiga urval (OSU), draga ur befolkningen i respektive undersökningsområde med följden att urvalen viktades i databearbetningar av det totala materialet. Från och med 1999 års undersökning används ett gemensamt urval. År 2008 omfattade det undersökningen ett urval om 6 000 personer boende i Västra Götaland samt Kungälv kommun. Urvalsstorleken för tidigare års undersökningar framgår av tabell 2. Åldersintervallet har varierat något över åren och innefattar from undersökningen 2009 individer i åldrarna 16-85 år (1992-1999 15-80 år; 2000-2008 15-85 år). Undersökningen är inriktad på de boende i kommunen vilket innebär att såväl svenska som utländska medborgare ingår i urvalet.

Frågeformulär

De forskare som deltar i undersökningen formulerar tillsammans med SOM-institutet de enskilda frågorna. SOM-institutet färdigställer därefter frågeformulären. De formulär (se bilaga) som användes i Väst-SOM-undersökningen 2009 skiljer sig något åt för respektive delundersökning. Personer som bor i Göteborgsregionen omfattas av Väst-SOM I (ett något mer omfattande formulär med särskilda frågor till boende i Göteborgs kommun), övriga respondenter, boende i de delar av Västra Götaland som ligger utanför Göteborgsregionen, omfattas av Väst-SOM II. Huvuddelen av frågorna är gemensamma för de båda formulären och kan därmed bearbetas med den totala urvalsstorleken.

Av tabell 1 nedan framgår vilka ämnesområden som berörs av skillnaderna i formulär. Därtill kan somliga frågor vara något olika utformade, då en anpassning till formulärens geografiska spridningsområde ibland varit nödvändig. Huvuddelen av frågorna följs av fasta svarsalternativ, med tillhörande rutor för respondenterna att kryssa i. I några fall svarar respondenten genom att skriva ett tal i en ruta och ytterligare några frågor är helt öppna.

Tabell 1 Innehållsöversikt för frågeformulären i Väst-SOM 2009

Frågeområde	Frågenummer	
	Väst-SOM I	Väst-SOM II
Nyheter och medier	1-8	1-6
Politik, samhälle och demokrati	9-32	9-32
Till dig som bor i Göteborgs stad	37-46	
Samhälle och service	37-46	33-42
Medieanvändning	47-49	43-45
Kyrkovalet	50-52	46-48
Fritidsaktiviteter, kultur och hälsa	53-65	49-61
Arbetsliv	66-75	62-71
Bakgrund	76-92	72-88

Kommentar: Frågeformulären för Väst-SOM I respektive Väst-SOM II återfinns i bilaga i slutet av boken.

Fältarbete

Väst-SOM 2009 följer i huvudsak uppläggningsen av tidigare års undersökningar. Huvuddelen av datainsamlingsarbetet genomfördes hösten 2009. Arbetet inleddes den 11 september med att ett aviseringskort skickades till respondenterna för att informera om att de var utvalda att delta i undersökningen. Veckan därpå skickades

enkäten tillsammans med ett kortare följebrev, en informationsbroschyr om SOM-institutet och dess undersökningar samt en penna. En dryg vecka senare skickades ytterligare ett kort till samtliga i urvalet med ett tack till dem som redan svarat och en påminnelse till övriga. Under resterande del av fältperioden genomfördes successivt en serie påminnelseinsatser postalt och per telefon. Den sista påminnelseinsatsen innebar att de som tidigare sagt ja i telefon till att delta i undersökningen fick en ny påminnelse med en enkät, övriga som ej besvarat enkäten fick en bortfallsenkät med en fråga om varför de inte kan/vill besvara undersökningen. Där fanns även möjlighet för anhörig eller dylikt att meddela om svarspersonen var sjuk, bortrest eller på annat sätt oförmögen att besvara undersökningen. Bland dem som svarade inom fältarbetets första två veckor lottades det ut 50 böcker med resultat från tidigare års västsvenska SOM-undersökningar. Fältarbete avslutades formellt den 1 februari 2010.⁴ I nedanstående uppställning framgår i detalj tidsramarna för fältarbetet och dess olika insatser.

Tablå 1 Fältplan Väst-SOM-undersökningen 2009

11 sep	Utskick av aviseringskort.
18 sep	Utskick av enkät, följebrev ¹ , informationsbroschyr, svarskuvert, penna.
28 sep	Utskick av tack- och påminnelsekort.
5 okt	Utskick av enkät, följebrev och svarskuvert till intervjupersoner som ännu inte sänt in enkäten.
15 okt	Telefonpåminnelse till svarspersoner som ej sänt in enkäten.
20 okt	Halvtidsutskick till alla som i telefon sagt att de ska delta med tack till de som redan har enkät och ny enkät till de som sagt sig behöva sådan.
27 okt	Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer och till personer som ej kunnat nås per telefon i föregående telefonpåminnelse.
10 nov	Telefonpåminnelse till svarspersoner som ej sänt in enkäten.
17 nov	Postal påminnelse till samtliga svarspersoner som ej sänt in enkäten. ²
1 dec	Telefonpåminnelse till svarspersoner som ej sänt in enkäten.
8 dec	Postal påminnelse till samtliga svarspersoner som ej sänt in enkäten.
28 dec	Postal påminnelse till alla som tidigare sagt JA och utskick av enkät, följebrev, svarskuvert samt bortfallsenkät (med frågan om varför man inte önskar/kan delta) till svarspersoner utan känt telefonnummer samt personer som ej kunnat nås vid tidigare telefonpåminnelser
1 feb	Fältarbetet avslutas

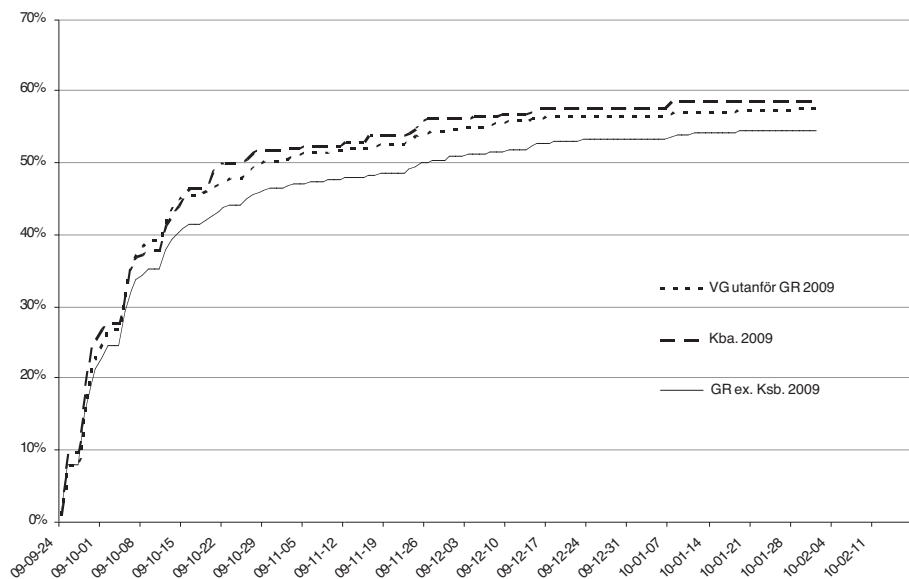
Kommentar: ¹Det första missivet editionerades genom att det i brevet till 16-19 åringarna respektive 65-85-åringarna fanns några extra rader om att vissa frågor kan uppfattas som svåra att besvara när man är ung respektive när man lämnat arbetslivet. ²Följebrevet som användes i påminnelseinsatsen efter den andra telefonpåminnelsen editionerades genom ett särskilt utformat brev till gruppen 19-34 år, med budskapet att svar från dem i egenskap av unga vuxna var särskilt viktigt eftersom de var underrepresenterade bland de svarande.

Enkäterna började strömma in på allvar veckan efter det första utskicket. I början på den tredje fältveckan, 6 oktober, hade en tredje del av dem som fått enkäten skickat tillbaka formuläret ifyllt, eller ungefär hälften av dem som slutligen kom att delta i undersökningen. Tempot på inflödet var fortsatt högt under veckorna som följde. Sista veckan i oktober hade mer än tre fjärdedelar som skulle komma att delta skickat in, i slutet av november var siffran 90 procent och vid årsskiftet 97 procent.

Trots att Kungsbacka inte ingår i Västra Götalandsregionen och Kungsbacka-bornas därmed kan antas känna sig mindre berörda av delar av enkätens innehåll är deras svarsvilja hög. I de senaste årens undersökningar har de boende i Kungsbacka genomgående varit mer benägna att besvara undersökningen än genomsnittsbefolkningen i övriga Göteborgsregionen, detta är ett mönster som är giltigt även för årets undersökning. I figur 2 redovisas inflödet under fältperioden – uppdelat på Väst-SOM I, där Kungsbacka ingår och Väst-SOM II.

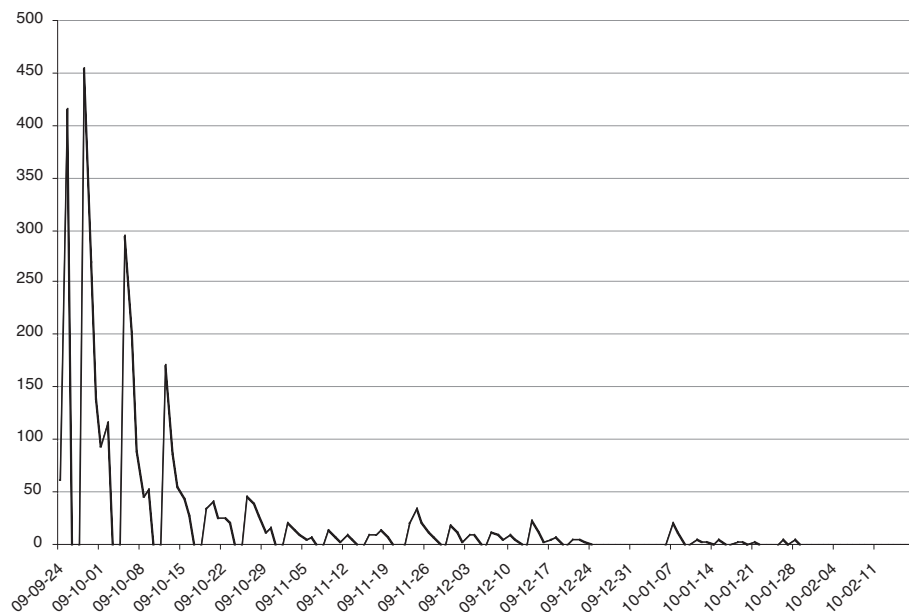
Som framgår av figur 1 har påminnelseåtgärderna tidigare år tenderat att vara mer effektiva för Väst-SOM II än Väst-SOM I. I figur 2 illustreras detta genom att man kan se hur avståndet mellan den överst löpande linjen och den undre ökar något de dagar där man kan se en effekt av de första påminnelseinsatserna. Det gäller särskilt den första postala påminnelsen, men också den första telefonpåminnelsen. Denna tendens återspeglar urvalsgruppernas något olika intresse av att delta i denna typ av undersökning och ligger i linje med tidigare erfarenheter.

Figur 1 Inflödet av enkäter i Väst-SOM 2009 (kumulativ procent av bruttourvalet)

Flera faktorer kan ligga bakom och förklara de genomgående skillnader som råder mellan de två delundersökningarna. Den främsta är med all säkerhet av demografisk karaktär: i jämförelse med övriga Västra Götaland omfattar storstadsregionen en större andel unga, en större andel högutbildade karriärsinriktade personer samt en större andel utländska medborgare – grupper som av olika skäl (ointresse, tidsbrist, språksvårigheter) tenderar att vara underrepresenterade bland respondenterna i SOM-undersökningarna (se tabell A och B i appendix). En annan förklaring är att formuläret som riktas till de boende i Göteborgsregionen är något längre än det som skickas till boende i övriga regionen. Betydelsen av längden på formuläret ska samtidigt inte överdrivas. I 2009 års Väst-SOM undersökning är skillnaden i längd mellan de två formulären fyra frågor. Samtidigt har skillnaden i svarsbenägenhet mellan de två formulären inte minskat nämnvärt i år.

Figur 2 Inflöde av enkäter i Väst-SOM 2009 (antal)

När fältarbetet avslutades den 1 februari 2010 var bruttosvarsfrekvensen – dvs. andelen inkomna enkäter av antalet utskickade – 55 procent för Väst-SOM I (Göteborgsregionen inklusive Kungälv) och 58 procent för Väst-SOM II (övriga delar av Västra Götaland). För hela Väst-SOM innebär det en bruttosvarsfrekvens på 56 procent.

Inflödet för formulären från respektive undersökning följde i huvudsak samma mönster under fältperioden. Redan mot slutet av den inledande fältveckan etableras det mönster som kommer att vara genomgående under hela undersökningsperioden. Den storstadsinriktade Väst-SOM I ligger genomgående på en något lägre nivå vad gäller inflödet. Som mest skiljer omkring fyra procentenheter mellan undersökningarna. Detta mönster håller hela vägen genom fältarbetet och vid fältstopp den 1 februari 2010 var det en differens på tre procentenheter mellan de två delundersökningarna. Skillnaden mellan de två delundersökningarna har varierat över åren. Skillnaden på tre procentenheter är en någon minskning jämfört med 2008 års undersökning.

Som framgår av figuren har svarsbenägenheten i 2009 års undersökning ökat något jämfört med förra årets undersökning. Genomsnittet ligger något över de tre senaste årens undersökningar, men fortsatt är inflödet betydligt under genomsnittet för 1998-2004 års undersökningar. Skillnaden i år i jämförelse med 2008 års undersökning är att inflödet är något bättre initialt under fältperioden.

Svarsfrekvens och bortfall

Från bruttourvalet bortdefinierar man normalt utöver avlidna de personer i urvalet som är långtidssjukskrivna, har flyttat från orten eller dylikt (se kommentar i tabell 2). Svarsfrekvensen utifrån det nettourval man därmed erhåller brukar för samhällsvetenskapliga postenkätstudier uppgå till mellan 60 och 70 procent, beroende på geografiskt område och typ av svarspersoner (Holmberg & Petersson 1980; 1998, Ohlsson 1986). SOM-institutets befolkningsundersökningar är inget undantag. De rikstäckande undersökningarna har en genomsnittlig svarsfrekvens sedan 1986 på 66 procent (Nilsson 2010). Väst-SOM har sedan 1992 en genomsnittlig svarsfrekvens på 64 procent. Nettoresultatet för årets undersökning på 61 procent ligger således under genomsnittet (se tabell 2). När man studerar utvecklingen över tid bör man betänka att påminnelseinsatserna i Väst-SOM under de första åren var mer begränsade samt att urvalet mellan 1992-1997 var avgränsat till Göteborgsregionen där svarsfrekvensen konsekvent har varit lägre.

Av det ursprungliga urvalet om 6 000 personer (bruttourval) var det i 3 368 personer som besvarade enkäten. Som framgår av tabell 3 kan 461 personer definieras bort som naturligt bortfall, en något lägre andel jämfört med de senaste årens undersökningar. Till största del utgörs gruppen naturligt bortfall av personer med okänd eller felaktig adress (25 procent), flyttat utomlands (18 procent) samt personer som är sjuka/avlidna (21 procent). Dessa grupper svarar tillsammans för 64 procent av det naturliga bortfallet. En annan grupp av betydelse i det naturliga bortfallet är de som uppger att de inte talar svenska, 12 procent. Genom det naturliga bortfallet höjer vi svarsfrekvensen med fem procentenheter i respektive delundersökning.

Tabell 2 Svarsfrekvensen i Väst-SOM 1992–2009

Väst-SOM	Brutto-urval	Netto-urval	Andel naturligt bortfall	Antal svar	Svars-frekvens (brutto)	Svars-frekvens (netto)	Fältarbete utfört av
1992	2 800	2 650	5,4 %	1 603	57 %	60 %	Linfab
1993	2 800	2 647	5,5 %	1 586	57 %	60 %	Linfab
1994	2 800	2 639	5,8 %	1 591	57 %	60 %	Linfab
1995	2 799	2 620	6,4 %	1 709	61 %	65 %	Temo
1996	2 900	2 621	9,6 %	1 807	62 %	69 %	Gallup
1997	2 900	2 637	9,1 %	1 845	64 %	70 %	Gallup
1998*	5 800	5 385	7,2 %	3 487	60 %	65 %	Sifo
1999	5 900	5 557	5,8 %	3 760	64 %	68 %	Kinnmark
2000	6 000	5 602	6,6 %	3 684	61 %	66 %	Kinnmark
2001	6 000	5 420	9,7 %	3 808	63 %	70 %	Kinnmark
2002	6 000	5 538	7,7 %	3 792	63 %	68 %	Kinnmark
2003	6 000	5 537	7,7 %	3 654	61 %	66 %	Kinnmark
2004	6 000	5 489	8,5 %	3 630	61 %	66 %	Kinnmark
2005	6 000	5 505	8,3 %	3 419	57 %	62 %	Kinnmark
2006	6 000	5 462	9,0 %	3 347	56 %	61 %	ScandInfo
2007	6 000	5 491	8,5 %	3 420	57 %	62 %	Kinnmark
2008	6 000	5 553	7,5 %	3 240	54 %	58 %	Kinnmark
2009	6 000	5 539	7,7 %	3 368	56 %	61 %	Kinnmark

Kommentar: Med nettourval avses bruttourval minus naturligt bortfall. Som naturligt bortfall räknas adress okänd, avflyttad, sjuk, institutionell vård, bortrest under fältperioden, studier på annan ort, militärtjänstgöring, ej svensktalande, bosatt, studerar eller arbetar utomlands, förståndshandikappad samt avliden. *Från och med 1998 års undersökning ingår hela Västra Götaland samt Kungsbacka kommun i urvalet. Innan dess ingick endast Göteborg med kranskommuner.

Tabell 3 Svarande och bortfall i Väst-SOM-undersökningen 2009

	Väst-SOM I	Väst-SOM II	TOTALT
Ursprungligt urval (brutto)	3 322	2 678	6 000
Bortdefinierade (naturligt bortfall)	251	210	461
Nettourval	3 071	2 468	5 539
Antal svarsvägrare/ej anträffbara	844	542	1 386
Antal svarande	1 824	1 542	3 366
Svarsfrekvens brutto	55%	58%	56%
Svarsfrekvens netto	59%	63%	61%

Under fältarbetet, i första hand i samband med telefonpåminnelser, har de personer som tagit kontakt och meddelat att de inte önskar delta i undersökningen fått frågan varför. I det avslutande skedet av fältarbetet har motsvarande information samlats in genom den sk bortfallsenkäten, vilken går ut tillsammans med en sista påminnelse om deltagande. Totalt har 558 personer angivit skäl till varför de inte vill delta i Väst-SOM-undersökningen. Tidsskäl är den mest frekvent angivna orsaken till att inte delta (41 procent), därefter att "frågorna är ointressanta" (19 procent), "deltar av princip inte i denna typ av undersökning (18 procent) och att det är för många frågor (10 procent). Mönstret för den Västsvenska undersökningen är detsamma som för den nationella Riks-SOM-undersökningen (Nilsson 2009). I varken den regionala (Väst-SOM) eller i den nationella SOM-undersökningen (Riks-SOM) är principiella invändningar mot att delta i den här typen av undersökningar eller krav på ersättning vanliga skäl för att avstå att delta, något som det ibland spekuleras i (se tabell 4).⁵

Tabell 4 Specificerade skäl till att inte vilja delta i Väst-SOM-undersökningen 2009

	Väst-SOM I	Väst-SOM II	TOTALT
Tycker att frågorna är för svåra	4	7	6
Tycker att frågorna är ointressanta	15	23	18
För många frågor	10	10	10
Har inte tid	44	38	41
Vill av princip inte delta i denna typ av undersökningar	19	16	18
Litar inte på anonymiteten	4	4	4
Deltar inte utan ersättning	4	2	3
Summa procent	100	100	100
Antal personer	287	271	558

Svarsbenägenhet i olika grupper

En analys av svarsbenägenheten i Väst-SOM-undersökningen visar hur olika grupper av människor deltar i högre grad än andra. Denna typ av skillnader kan ha stor betydelse för tolkningen av undersökningens resultat. Om en viss grupp är under-representerad i undersökningen och samma grupps svar tenderar att skilja sig från övriga, blir också studiens generella resultat mindre giltiga för denna grupp. Om svarsbenägenheten i en grupp varierar påtagligt mellan åren kan det också förklara

Tabell 5 Svarsandelar (netto) i olika grupper i Väst-SOM-undersökningen 1992-2009 (procent)

År	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
TOTALT	60	60	60	65	69	70	65	68	66	70	68	66	66	62	61	62	58	61
Kön																		
Kvinnor	61	59	60	67	70	71	68	70	67	73	72	69	70	65	65	66	61	63
Män	60	60	60	64	67	68	62	65	64	67	65	63	62	59	57	59	56	58
Ålder																		
16–19 år																		
15–19 år	61	67	68	76	72	77	68	66	60	68	64	60	55	52	49	54	47	48
20–29 år	56	58	58	61	68	65	55	60	58	60	60	57	57	51	48	51	44	42
30–39 år	61	57	55	62	63	66	61	61	61	66	65	59	61	56	56	57	52	54
40–49 år	56	56	59	66	68	68	66	69	63	70	67	65	65	60	61	59	54	59
50–59 år	62	61	65	67	72	70	67	71	69	73	70	71	71	68	66	69	67	66
60–69 år								76	77	81	79	78	77	74	74	73	70	78
70–79 år								74*)	75	75	78	75	77	77	74	73	77	77
80–89 år	67	64	63	66	70	74	72	75	76	75	78	76	77	75	74	73	74	77
90–99 år									65	78	73	67	71	70	71	73	62	74

Kommentar: *) 70–80 år

variationer i svarsmönster för enskilda frågor. I tabell 3 redovisas svarsbenägenheten efter kön, ålder, delregion i Västra Götaland och kommuntillhörighet.

Det har sedan 1995 funnits en skillnad mellan mäns och kvinnors benägenhet att delta i Väst-SOM-undersökningen i det att männen är mindre svarsbenägna än kvinnorna. År 1998 och 1999 blev skillnaderna tydligare för att år 2000 minska något igen. Kvinnornas svarsfrekvens överstiger detta år männens med tre procentenheter. Sedan 2001 års undersökning har vi dock kunnat se ett ganska stabilt mönster där skillnaden i svarsfrekvens ligger mellan fem och åtta procentenheter och för 2009 års undersökning är skillnaden fem procentenheter. För den nationella SOM-undersökningen är skillnaden 2008 sju procentenheter (Nilsson 2009).

Vi ser också i tabell 5 hur svarsbenägenheten varierar med ålder. Om vi ser på hur utvecklingen av svarsbenägenhet för olika åldersgrupper har varit sedan undersökningarna startade 1992 är de övergripande trenderna som följer: Yngre svarar i allt sämre utsträckning, medan äldre blivit bättre och medelålders ligger på en stabil nivå. Undantaget från denna trend är den äldsta gruppen, 80-85-åringarna, som sedan 2001 har minskat från 78 procent till drygt 62 procent i 2008 års undersökning. Som framgår av tabell 5 har svarsbenägenheten i den äldsta åldersgruppen ökat markant i 2009 års undersökning till 74 procent.

Åldersgruppernas spridning har med åren blivit större. Skillnaden mellan åldersgrupperna med högst respektive lägst svarsandelar har från att ha legat på 11 procentenheter de första undersökningsåren ökat till 36 procentenheter 2009. Genomsnittligt, under de fem senaste undersökningsåren, gäller att 20-29-åringarna är sämst på att svara och 60-69-åringarna är bäst; 15-19-åringarna har dock från att ha legat på en hög nivå under mitten av 1990-talet haft en tydligt nedåtgående trend och har 2009 tillsammans med 20-29-åringarna den lägsta svarsandelen med drygt 42 procent svarande.

Av uppställningen per delregion i tabell 6 framgår att det är boende i Norra Bohuslän som uppvisar den bästa svarsviljan år 2009 (65 procent). Därefter är skillnaderna i svarsbenägenhet mellan de olika delregionerna små, runt 60 procent. Sedan 1998 har svarsfrekvensen varit lägst i Göteborgsregionen. I och med årets undersökning har det skett ett trendbrott eftersom, vilket framgår av tabellen, är svarsfrekvensen lägst i Västra Skaraborg (58 procent).

Uppdelningen per kommun i Göteborgsregionen visar på skillnader i svarsbenägenhet inom regionen. År 2002 hade åtta kommuner mer än 70 procent svarande; 2003 var det endast tre kommuner som nådde dit och 2004 var endast Kungälv över 70-procentsgränsen. Inte sedan undersökningen 2004 har svarsfrekvensen i någon av Göteborgsregionens kommuner varit över 70 procent, men som framgår av tabellen uppgår svarsfrekvensen i Öckerö kommun 2009 till 70 procent. I 2009 års undersökning är svarsfrekvensen högst i Öckerö kommun (70 procent), Lerum (68 procent) och Alingsås (67 procent). Därefter följer kommunerna Kungälv, Kungsbacka, Ale och Mölndal med svarsandelar på drygt 60 procent. Totalt skiljer det alltså 14 procentenheter mellan den kommun som hade högst svarsfrekvens

Tabell 6 Svarsandelar (netto) i olika grupper i Väst-SOM-undersökningen 1992–2008 (procent)

År	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
TOTALT	60	60	60	65	69	70	65	68	66	70	68	66	66	62	61	62	58	61
Göteborgsregionen							62	66	63	69	67	65	65	59	60	60	56	59
Övriga Västra Götaland															65	61	62	
- Sjuhärad							70	70	72	72	72	70	68	67	64	67	62	62
- Östra Skaraborg							69	67	68	73	71	68	71	67	65	62	61	62
- Västra Skaraborg							66	68	69	73	70	70	69	69	62	68	66	58
- Fyrstad							69	72	69	67	72	64	67	60	63	63	59	61
- Dalsland							68	66	66	74	66	61	68	59	62	63	63	64
- Norra Bohuslän							66	67	66	71	63	67	60	62	56	65	59	65
Kommuner i Göteborgsregionen																		
Ale	67	62	55	66	68	68	61	65	62	68	63	63	69	58	53	56	55	62
Alingsås	—	—	—	—	67	75	60	70	61	77	68	64	64	57	58	68	61	67
Göteborg	58	59	58	63	72	72	60	67	63	64	71	67	64	59	59	59	54	57
Härneda	64	64	58	73	66	65	62	75	60	70	67	65	67	65	58	66	54	57
Kungsbacka	63	58	54	68	73	69	66	69	62	71	76	67	62	60	56	64	57	62
Kungälv	70	67	72	65	67	58	53	70	63	71	69	74	71	55	60	60	55	64
Lerum	67	66	64	73	67	68	59	68	67	68	73	66	68	63	69	57	61	68
Lilla Edet	55	68	63	68	69	71	65	63	61	80	65	70	66	60	64	60	51	58
Mölnådal	54	57	69	72	72	77	74	62	71	71	72	65	64	64	63	63	59	61
Partille	65	55	68	65	51	74	63	69	72	77	71	51	58	59	65	59	61	57
Stenungsund	64	60	72	68	67	71	68	61	65	69	76	63	65	53	54	61	57	56
Tjörn	51	62	48	59	51	74	63	69	72	77	71	51	65	66	60	67	67	57
Öckerö	73	62	60	53	67	71	68	61	65	69	76	63	67	64	64	64	48	70

Kommentar: ! Göteborgsregionen ingår här förutom Kungsbacka samtliga särredovisade kommuner. (För detaljerad redovisning av delregionerna i Västra Götaland, se slutnot 3.)

(Öckerö – 70 procent) och den kommun som hade lägst svarsfrekvens (Stenungsund – 56 procent). Av tabellen framgår att variationerna mellan kranskommunerna varit stora genom åren. Få svarspersoner per kommun gör det dock svårt att dra några säkra slutsatser av de skiftade resultaten. Ett exempel på detta är Öckerö kommun som i 2009 års undersökning har högst svarsfrekvens (70 procent), och i 2008 års undersökning hade den lägsta (48 procent).

I tabell 7 redovisas svarsfrekvensen per resursområde (grupper av stadsdelar med avseende på invånarnas resursstyrka) i Göteborg. Som framgår av tabellen finns ett tydligt samband mellan resursstyrka och svarsbenägenhet. De resurstarka har högst svarsandel 2009 med 63 procent svarande medan de resurssvaga har lägst med 51 procent svarande. I 2007 års undersökning ökade avståndet mellan de resurstarka och de resurssvaga jämfört med tidigare års undersökningar. Den genomsnittliga skillnaden låg fram tom 2006 års undersökning på 12 procentenheter. I 2009 års undersökning, vilket framgår av tabell 7, är skillnaden 12 procentenheter.

Tabell 7 Svarsandelar (netto) per resursområde i Väst-SOM-undersökningen 1999-2009

	Resurstarkt	Medelresurstarkt	Medelresurssvagt	Resurssvagt
1999	68	64	67	57
2000	63	61	66	57
2001	73	69	67	62
2002	67	67	64	54
2003	69	64	61	57
2004	67	63	66	61
2005	67	60	61	49
2006	65	59	61	52
2007	66	61	55	54
2008	64	53	54	47
2009	63	58	58	51

Kommentar: Indelningen i olika resursområden i Göteborg baseras på en indelning av stadsdelarna med avseende på invånarnas resursstyrka (Jönsson m. fl. 1997, s. 40). *Resurstarka stadsdelar:* Kärre-Rödbo, Torslanda, Älvsborg, Askim, Styrso, Örgryte. *Medelresurstarka stadsdelar:* Tynnered, Härlanda, Centrum, Linnéstaden, Tuve-Säve. *Medelresurssvaga stadsdelar:* Frölunda, Lundby, Backa, Majorna, Högsbo. *Resurssvaga stadsdelar:* Bergsjön, Gunnared, Kortedala, Biskopsgården, Lärjedalen.

Betydelsen av påminnelser för svarsbenägenhet i olika grupper

Vid uppläggningsen av fältarbetet för en enkätstudie måste svarsfrekvens och kvalitet i svar vägas mot tillgängliga resurser i form av tid och pengar. Påminnelsearbetet

under fältarbetet är både kostsamt och tidskrävande. Erfarenheten säger dock att svarsfrekvensen för en undersökning utan påminnelseinsatser blir lägre och att vissa grupper tenderar att bli underrepresenterade.

I Väst-SOM-undersökningen 2009 hade 43 procent av dem som slutligen kom att besvara undersökningen returnerat sin enkät ifylld senast dagen då den första påminnelsen (tack-och påminnelsekortet) nådde respondenterna (1 oktober). Om vi valt att avsluta undersökningen i samband med detta hade i första hand skevheten i ålder varit betydligt större än slutresultatet av undersökningen. Gruppen 15-29 år skulle i högre grad bli underrepresenterade (utgör 12 procent av respondenterna efter den första påminnelsen och 16 slutligen), medan gruppen 65-85 år skulle bli betydligt överrepresenterade. För att få ungdomar att besvara undersökningen krävs fler påminnelser samt påminnelser senare under fältperioden. Även sammansättningen avseende subjektiv klassposition påverkas något av fältarbetets längd. Personer som definierar sitt hem som arbetarhem ökar något i andel med ett längre fältarbetet.

Under fältarbetet med SOM-undersökningarna används olika former av påminnelseinsatser. Initialt under fältperioden påminns och uppmanas respondenterna att delta genom postala påminnelseinsatser. Under den andra hälften av fältperioden inkluderas även telefonpåminnelser i fältarbetet. Telefonpåminnelseinsatserna syftar dels till att öka inflödet och få fler att besvara undersökningen, dels till att få kännedom om det naturliga bortfallet, dvs den grupp som av en eller annan andledning inte har möjlighet att besvara undersökningen. Det är alltid svårt att utvärdera och avgöra vilken betydelse enskilda insatser har, speciellt under den senare delen av fältperioden. Enskilda svar kan heller inte kopplas till specifika insatser. Dokumentation av de olika fältinsatserna har förbättrats under åren och nedan följer en analys av betydelsen av påminnelser per telefon i 2009 års undersökning.

När den första telefoninsatsen inleddes 2009-10-15 saknades svar från 3 277 respondenter. För 2 307 av dessa, 70 procent, erhöles hemtelefonnummer via Concilia AB, företaget som skötte telefonpåminnelserna.⁶ Ett första viktigt resultat av telefonpåminnelserna är att få uppgifter om det naturliga bortfallet. Genom telefonkontakt fick vi ytterligare information om ett antal som kan föras till gruppen sjuka/handikappade, långvarigt bortresta, ej svensktalande etc. Förutom information om det naturliga bortfallet svarade 1 184 personer att de kan tänka sig att besvara undersökningen. En dryg tredjedel av gruppen som kan tänka sig att svara säger att de behöver en ny enkät. Att svara att man kan tänka sig att delta i undersökningen när man blir uppringd och besvara undersökningen är inte samma sak. Det som vidare är intressant att undersöka är kvaliteten i de "positiva svar" vi får i samband med telefonpåminnelsen, dvs. hur många av dem som svarat att de kan tänka sig att delta besvarar undersökningen. I samband med andra telefoninsatsens början har drygt en tredjedel av dem som sagt att de skulle svara besvarat undersökningen.

Som framkommit tenderar ungdomar och män att besvara enkäten senare under fältperioden relativt kvinnor och äldre. Därför finns också skäl att anta att telefonpåminnelserna är mer centrala för att få dessa grupper att besvara undersökningen,

och kanske främst för ungdomsgruppen. Analyserna visar också att ungdomar även sent i fältperioden i högre grad säger att de ska besvara undersökningen, medan äldre grupper säger att de inte vill delta. Det finns således en större potential att även sent under fältarbetet få svar från ungdomar genom telefonkontakt.

Representativitet i undersökningen

Syftet med Väst-SOM-undersökningen är undersöka vanor, attityder och beteenden i befolkningen boende i Västra Götaland samt Kungälv. Frågan är hur väl Väst-SOM-undersökningen avspeglar sammansättningen av befolkningen, det dragna urvalet samt de personer som besvarat undersökningen? I tabell A-C i appendix finns en fullständig redovisning samt sammanställning över tid.

Jämför vi fördelningen mellan invånare i Göteborg, Göteborgs kranskommuner (inklusive Kungälv) respektive övriga Västra Götaland hos de svarande med den hos befolkningen och de dragna urvalen, ser vi 2009 en mycket god överensstämmelse (tabell A). Även sett över tid så överstiger skillnaden mellan befolkningen och andelen svarande aldrig tre procentenheter.

Om vi gör samma typ av jämförelse beträffande ålderssammansättningen – det vill säga jämför fördelningen hos befolkningen, urvalen och de svarande – kan vi se att representativiteten för olika åldersgrupper i SOM-undersökningarna trots den skiftande svarsbenägenheten generellt likväl är god (tabell B). Ser vi utvecklingen över tid framgår att mellan 1992 och 1998 är avvikelserna mellan dragna urval och svarande som mest två procentenheter. Från år 1999 och fram till år 2001 ökar avvikelserna något till som mest tre procentenheter mellan urval och svarande. För 2002 till och med 2009 års undersökningar har skillnaderna ökat mellan de dragna urvalen de svarande. Mönstret totalt sett för de senaste årens Väst-SOM-undersökning är – grovt sett – att de under 50 år är något underrepresenterade bland de svarande och de över 50 år är något överrepresenterade. Det är i huvudsak 50-64-åringarna som är överrepresenterade och 15-29-åringarna som är underrepresenterade. Det är också här de största skillnaderna på sju procentenheter återfinns. Tidigare studier inom ramen för SOM-institutet har dock visat att skillnader i könsfördelning (liksom åldersfördelning) mellan befolkning, urval och svarandegrupp har en mycket liten inverkan på svarsmönster.

Vi har tidigare konstaterat att svarsbenägenheten är lägre bland män än bland kvinnor i de senaste årens undersökningar. I tabell C kan vi se att fördelningen i såväl Västra Götalands befolkning som i det urval som dragits ur denna population är jämn, med en lika stor andel kvinnor som män. Den något högre andelen kvinnor som deltar i undersökningen innebär därmed att svaren kan rymma en viss, skevhet ifråga om könsrepresentation.

Göteborgsregionen och övriga Västra Götaland

Vid analyser av materialet från Väst-SOM 2009 bör man vara medveten om att befolkningen i storstadsområdet skiljer sig något från de boende i övriga delar av Västsverige. Vi har tidigare pekat på skillnader i ålderssammansättning och utbildningsnivå hos befolkningen i de båda delundersökningsområdena.

I tabell 8 kan vi se fördelningen för svarandegruppen avseende förvärvsställning och medborgarskap. Av tabellen framgår att stabiliteten i svarandegruppen mellan 1992 och 1997 med avseende på dessa två egenskaper är i det närmaste total. 1998, när urvalsgrunden förändrades och hela Västra Götalandsregionen inkluderades i undersökningen, sjönk andelen studenter och utländska medborgare – till förmån för en ökad andel ålderspensionärer och svenska medborgare – vilket i första hand kan förklaras som en ren konsekvens av det utvidgade spridningsområdet för undersökningen. Vi ser även att den totala andelen svenska medborgare minskar sedan 2002. Den initiala tolkningen var att detta berodde på att frågan expanderades 2003 till att inkludera dubbelt medborgarskap, men minskningen tycks fortsätta i takt med en allt större andel svarande med utländskt eller dubbelt medborgarskap. Samtidigt framträder vissa demografiska strukturskillnader mellan undersökningsområdena – med fler förvärvsarbetande, färre ålderspensionärer och fler utländska medborgare i storstadsregionen jämfört med övriga Västra Götaland.

Ser vi till 2009 års undersökning framgår att andelen förvärvsarbetande är högre i Göteborgsregionen relativt övriga Västra Götaland. Samtidigt finns en högre andel ålders- samt förtidspensionärer i övriga regionen. Andelen studenter är också något högre i Göteborgsregionen. I Göteborgsregionen är också andelen svarande med utländskt eller dubbelt medborgarskap högre än i övriga regionen. Gruppen med utländskt eller dubbelt medborgarskap har, vilket framgår av tabell 8, minskat något över tid. En utveckling som inte återspeglar den samhälleliga utvecklingen. Gruppen med utländskt eller dubbelt medborgarskap är relativt liten, därav skillnaderna över tid.

Sammanfattningsvis

De resultat som presenterats i detta kapitel visar sammantaget på att 2009 års Väst-SOM-undersökning genererat ett datamaterial som väl representerar olika grupper i den västsvenska befolkningen. En ytterligare bekräftelse på detta är att vid en jämförelse med den nationella Riks-SOM-undersökningen kan det konstateras att svarsmönstren mellan de olika undersökningarna skiljer sig endast marginellt. För flera centrala frågor har svarsmönstren hos befolkningen i Västsverige jämförts dels med svarsmönstren hos befolkningen som helhet och även med den grupp i det nationella urvalet som bor i Västra Götalandsregionen och Kungsbacka kommun. På det hela taget visar jämförelserna i detta kapitel – över tid, med andra undersökningar samt inom undersökningen – att de svarande i Väst-SOM 2009 som grupp betraktat är mycket lika befolkningen i Västra Götaland och Kungsbacka kommun.

Tabell 8 Fördelning per förvärvsställning och medborgarskap 1992–2009 (procent)

	2009																	2009	
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	TOTALT	Väst / Väst II
Förvärvsställning	57	57	55	57	57	57	57	58	57	60	57	57	56	55	56	57	59	55	57
Förvärvsarbete	1	0	2	1	2	1	1	1	1	1	2	1	1	1	2	1	1	1	1
Arbetsmarknadspolitisk åtgärd	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	-	-	-
AMS-utbildning	-	-	-	-	-	-	1	1	1	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kunskapslyftet	5	6	6	7	6	5	5	5	4	3	4	4	3	3	3	2	2	4	4
Arbetslös	17	16	16	15	15	15	17	17	20	19	19	21	23	22	20	22	23	27	24
Ålderspensionär/ avtalspensionär	4	4	5	5	5	4	4	4	5	5	5	4	4	5	5	5	4	4	3
Sjuk/ Aktivitetsersättning ¹	2	3	2	1	1	1	2	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Hemarbetande	13	13	14	14	14	16	12	13	11	11	12	12	12	11	10	11	10	9	10
Studerande	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	3	3	1	1	0	1
Annat	-	95	95	94	95	94	95	96	96	96	96	95	94	93	94	94	93	94	92
Medborgarskap	-	5	5	6	5	6	5	4	4	4	4	3	4	4	3	3	4	3	4
Svenskt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	3	3	3	3	3	4
Utländskt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Både svenskt och utländskt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Kommentar: ¹ Sjuk- och aktivitetsersättning år sedan 2008 benämningen på tidigare förtidspensionär.

Referenser

- Holmberg, Sören och Olof Petersson (1980) *Inom felmarginalen. En bok om politiska opinionsundersökningar*. Stockholm: Liber Förlag
- Holmberg, Sören och Olof Petersson (1998) *Opinionsundersökningar och demokratin*. Stockholm: SNS Förlag
- Johansson, Susanne (2002) "Ung-SOM-undersökningen i Västsverige 2001". I Oscarsson, Henrik (red) *Spår i framtiden*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Johansson, Susanne & Jonas Ohlsson (2010) Samhälle Opinion Massmedia. Västra Götaland 2008. I Nilsson, Lennart (red) *En region blir till*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Jönsson, Sten m. fl. (1997) *Decentraliserad välfärdsstad – Demokrati, effektivitet och service*. Stockholm: SNS Förlag.
- Loosveldt, Geert & Vicky Storms (2008) Measuring public opinions about surveys. *International journal of public opinion research*, Vol 20:1.
- Nilsson, Åsa (2010) "Den nationella SOM-undersökningen 2009". I Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) *Nordiskt ljus*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, Åsa (2006) "Den nationella SOM-undersökningen 2005". I Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) *Du stora nya värld*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Ohlsson, Anders (1986) *Att svara eller inte svara – det är frågan*. Rapport nr 12. Göteborg: Göteborgs universitet, Avdelningen för masskommunikation.
- www.scb.se. Statistikdatabaser, befolkningen.

APPENDIX

Appendix A Fördelning över invånare i Göteborg, Göteborgs kranskommuner och övriga Västra Götaland i befolkningen, urvalet respektive i inkomna enkäter 2009, samt jämförelse med fördelningen i urval och svarande 1999-2008 (procent)

År	Grupp	Område			Summa	Antal
		Göteborg	Göteborgs krans- kommuner	Övriga Västra Götaland		
1999	Urval (brutto)	30	24	46	100	5 900
	Svarande	29	24	47	100	3 760
2000	Befolkning	31	24	45	100	1 237 771
	Urval (brutto)	31	25	44	100	6 000
	Nettourval	30	25	45	100	5 602
	Svarande	28	25	47	100	3 684
2001	Befolkning	31	24	45	100	1 247 690
	Urval (brutto)	31	23	46	100	6 000
	Nettourval	30	24	46	100	5 411
	Svarande	29	24	47	100	3 808
2002	Befolkning	31	25	44	100	1 245 689
	Urval (brutto)	31	25	44	100	6 000
	Nettourval	30	26	44	100	5 538
	Svarande	28	26	46	100	3 792
2003	Befolkning	31	24	45	100	1 254 946
	Urval (brutto)	31	23	46	100	6 000
	Nettourval	30	24	46	100	5 537
	Svarande	29	24	47	100	3 654
2004	Befolkning	30	25	45	100	1 257 591
	Urval (brutto)	31	24	45	100	6 000
	Nettourval	31	24	45	100	5 489
	Svarande	30	24	46	100	3 630
2005	Befolkning	31	24	45	100	1 268 979
	Urval (brutto)	31	24	45	100	6 000
	Nettourval	30	25	45	100	5 505
	Svarande	29	24	47	100	3 419
2006	Befolkning	30	25	45	100	1 269 125
	Urval (brutto)	30	24	46	100	6 000
	Nettourval	29	24	47	100	5 462
	Svarande	28	24	48	100	3 347
2007	Befolkning	31	22	47	100	1 298 829
	Urval (brutto)	31	22	47	100	6 000
	Nettourval	31	24	45	100	5 491
	Svarande	30	24	46	100	3 420
2008	Befolkning	31	24	45	100	1 309 857
	Urval (brutto)	31	24	45	100	6 000
	Nettourval	31	24	47	100	5 553
	Svarande	29	24	45	100	3 240
2009	Befolkning	31	24	45	100	1 300 914
	Urval (brutto)	30	25	45	100	6 000
	Nettourval	30	25	45	100	5 539
	Svarande	28	26	46	100	3 368

Kommentar: För nettourval, se kommentar tabell 2.

Appendix B Åldersgruppernas fördelning i hela urvalet respektive i inkomna enkäter 1992–2008 och åldersfördelningen 2002-2008 hos befolkningen i Västsverige (procent)

År	Grupp	Åldersgrupp					SUMMA	Antal
		15–29	30–49	50–64	65–80	65–85		
1992	Urval	27	38	19	16		100	
	Svarande	25	37	21	17		100	1 603
1993	Urval	28	37	19	16		100	
	Svarande	27	36	20	17		100	1 586
1994	Urval	27	37	20	16		100	
	Svarande	27	36	22	15		100	1 591
1995	Urval	26	37	21	16		100	
	Svarande	26	37	22	15		100	1 708
1996	Urval	25	38	22	15		100	
	Svarande	26	36	23	15		100	1 807
1997	Urval	26	37	22	15		100	
	Svarande	26	36	23	15		100	1 845
1998	Urval	24	37	24	16		101	5 385
	Svarande	22	36	25	17		100	3 487
1999	Urval	25	35	24	16		100	5 900
	Svarande	22	34	27	17		100	3 760
2000	Urval (15-80)	24	36	24	16		100	5 815
	Svarande (15-80)	21	34	27	18		100	3 597
2000	Urval (15-85)	23	34	24		19	100	6 000
	Svarande (15-85)	20	33	27		20	100	3 684
2001	Urval (brutto)	23	34	24		19	100	6 000
	Svarande	20	35	27		19	100	3 808
2002	Befolkning	23	35	23		19	100	1 245 689
	Urval (brutto)	24	34	24		18	100	6 000
	Nettourval	23	35	25		17	100	5 538
	Svarande	20	34	27		19	100	3 792
	Befolkning	23	35	23		19	100	1 254 946
2003	Urval (brutto)	24	34	23		19	100	6 000
	Nettourval	23	35	24		18	100	5 537
	Svarande	20	33	27		20	100	3 654
	Befolkning	23	35	22		20	100	1 257 591
2004	Urval (brutto)	24	33	23		20	100	6 000
	Nettourval	24	33	24		19	100	5 489
	Svarande	20	32	26		22	100	3 630
	Befolkning	23	35	24		18	100	1 268 979
2005	Urval (brutto)	23	34	24		19	100	6 000
	Nettourval	23	36	24		17	100	5 505
	Svarande	19	33	27		21	100	3 419
	Befolkning	23	35	24		18	100	1 268 979
2006	Urval (brutto)	23	34	24		19	100	6 000
	Nettourval	23	34	25		18	100	5 462
	Svarande	18	32	28		22	100	3 347
	Befolkning	24	34	23		19	100	1 298 829
2007	Urval (brutto)	24	34	24		18	100	6 000
	Nettourval	23	35	24		18	100	5 491
	Svarande	19	32	27		21	100	3 420

År	Grupp	Åldersgrupp					SUMMA	Antal
		15–29	30–49	50–64	65–80	65–85		
2008	Befolkning	24	34	24		18	100	1 309 857
	Urval (brutto)	24	33	24		19	100	6 000
	Nettourval	23	34	25		18	100	5 553
	Svarande	18	31	29		23	100	3 240
2008	Befolkning	23	34	24		19	100	1 300 914
	Urval (brutto)	24	34	23		22	100	6 000
	Nettourval	22	34	24		20	100	5 539
	Svarande	16	32	27		25	100	3 368

Kommentar: I jämförelsesyfte redovisas för 2000 även resultat för ett begränsat urval som omfattar samma åldersintervall, 15–80 år, som de tidigare årens undersökningar. I de kommuner som ingår i Väst-SOM I är befolkningen yngre än i de kommuner som omfattas av Väst-SOM II. Detta förhållande återspeglas också i åldersstrukturen bland de svarande.

Appendix C Könsfördelning hos befolkningen, i urvalet och bland de svarande (procent)

År	Grupp	Kön		Summa
		Män	Kvinnor	
1992	Svarande	50	50	100
1993	Svarande	51	49	100
1994	Svarande	51	49	100
1995	Svarande	49	51	100
1996	Svarande	50	50	100
1997	Svarande	49	51	100
1998	Svarande	47	53	100
1999	Svarande	48	52	100
2000	Svarande	49	51	100
2001	Svarande	47	53	100
2002	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	48	52	100
2003	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	49	51	100
	Svarande	47	53	100
2004	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	47	53	100
2005	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	47	53	100
2006	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	49	51	100
	Svarande	47	53	100
2007	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	49	51	100
	Svarande	47	53	100
2008	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	47	53	100
2008	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	47	53	100

Kommentar: Uppgifterna om befolkningen är hämtade från www.scb.se/databaser.

Noter

- ¹ Kapitlet bygger på tidigare års metodredogörelser, se exempelvis Johansson & Ohlsson (2010).
- ² Kommunerna är Ale, Alingsås, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn och Öckerö. I Väst-SOM 1992 till 1995 ingick inte boende i Alingsås kommun i urvalet.
- ³ Kommunerna är Bengtsfors, Bollebygd, Borås, Dals-Ed, Essunga, Falköping, Färgelanda, Grästorp, Gullspång, Götene, Herrljunga, Hjo, Karlsborg, Lidköping, Lysekil, Mariestad, Mark, Mellerud, Munkedal, Orust, Skara, Skövde, Sotenäs, Strömstad, Svenljunga, Tanum, Tibro, Tidaholm, Tranemo, Trollhättan, Töreboda, Uddevalla, Ulricehamn, Vara, Vårgårda, Vänersborg och Åmål.
- ⁴ Fältarbetet för Väst-SOM 2009 genomfördes i samarbete med Kinnmark Information AB. Kinnmark Information AB har ombesörjt urvalsdragning, utskick av formulär och påminnelser, telefonuppföljning (i samarbete med Concilia Information) scanning av kryss och ifyllda siffror i formulären samt datauppläggning. SOM-institutet har stått för undersökningens upplägg och utformning; framtagning av frågeformulär och övrigt material som skickats ut, kodning av öppna svar och iordningställning av den slutliga datafilen. Kodningen av öppna svar har genomförts av biträdande forskare Daniel Swedin, Lars Lundberg och Hannes Jacobsson.
- ⁵ Forskning om skäl till deltagande i enkätundersökningar kan visa på liknade resultat, det vill säga att skälen för att inte delta är tidsrelaterade samt av mer principiell karaktär (se exempelvis Loosveldt & Storms 2008).
- ⁶ Mobiltelefonnummer inkluderas ej i den första nummersökningen. Inför den andra och tredje telefonpåminnelsen kompletterades uppgifterna med mobiltelefonnummer i de fall hemtelefonnummer saknades. Samtliga uppgifter erhöles via det företag som skötte telefonpåminnelserna, Concilia AB. Ett växande problem är att allt fler, framförallt unga, saknar fast hemtelefon. Av andelen där hemtelefonnummer saknas är andelen dubbelt så stor i ungdomsgruppen som för de äldsta åldersgrupperna. En annan förklaring är att i ungdomsgruppen är det fler som inte står för sitt eget abonnemang vilket också är en tänkbar förklaring.

ADRESSER

SOM-institutet
Göteborgs universitet
Box 710
SE 405 30 GÖTEBORG

E-postadress: info@som.gu.se
Hemsida: www.som.gu.se

Beställningar av publikationer kan göras på tfn 031-786 61 34 eller faxas in på nummer 031-786 47 80. För beställningar via e-post är adressen order@som.gu.se. Det går också att beställa publikationer via vår hemsida: www.som.gu.se.

Om Du vill kontakta någon av de medverkande författarna i *Västsvensk demokrati i tid och rum* följer här e-postadresser.

Namn	E-postadress
Anna Bendz	anna.bendz@cefos.gu.se
Linda Berg	linda.berg@pol.gu.se
Annika Bergström	annika.bergstrom@jmg.gu.se
Tobias Elmkvist	tobias.elmkvist@som.gu.se
Sören Holmberg	soren.holmberg@pol.gu.se
Hannes Jacobsson	hannes.jacobsson@usk.se
Susanne Johansson	Susanne.Johansson@statskontoret.se
Rutger Lindahl	rutger.lindahl@pol.gu.se
Lennart Nilsson	lennart.nilsson@gu.se
Åsa Nilsson	asa.nilsson@jmg.gu.se
Jan Strid	jan.strid@jmg.gu.se
Lennart Weibull	lennart.weibull@jmg.gu.se

FÖRFATTARNA

Anna Bendz, fil dr, verksam som forskare vid Centrum för forskning om offentlig sektor, CEFOS, Göteborgs universitet.

Linda Berg, fil dr, verksam som forskare och lärare vid Statsvetenskapliga institutionen och Centrum för Europaforskning (CERGU) vid Göteborgs universitet.

Annika Bergström, fil dr, verksam som forskare och lärare vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet och undersökningsledare vid SOM-institutet.

Tobias Elmkvist, biträdande undersökningsledare vid SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Sören Holmberg, professor vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Hannes Jacobsson, fil kand, biträdande forskare och undersökningsledare för Väst-SOM-undersökningen 2009, SOM-institutet.

Susanne Johansson, fil dr, forskare och undersökningsledare för Väst-SOM-undersökningen 2009, SOM-institutet.

Rutger Lindahl, professor vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Lennart Nilsson, docent i offentlig förvaltning, SOM-institutet, Göteborgs universitet och knuten till Karlstads universitet.

Åsa Nilsson, fil kand, verksam vid SOM-institutet och undersökningsledare för Riks-SOM-undersökningen samt doktorand vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet.

Jan Strid, universitetslektor vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet.

Lennart Weibull, professor i massmedieforskning vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet och prorektor vid Göteborgs universitet.